

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

MADS MELBYE.

ET MINDESKRIFT,

UDGIVET AF

LUDVIG SCHRØDER.

KOLDING.

KONRAD JØRGENSENS FORLAG.

HOVEDKOMMISSIONÆR: KARL SCHØNBERG, KJØBENHAVN.

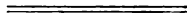
1879.

Konrad Jørgensens Bogtrykkeri i Kolding ved *J. P. Løye.*

INDHOLD.

Smaa Husraad af Vennebreve fra M. Melbye	Side	1.
Opbyggelige Afhandlinger og Lejlighedstaler af M. Melbye	—	87.
Taler ved M. Melbyes Jordetærd, Mindedigte og et Brev i samme Anledning	—	163.
Bidrag til en Skildring af Mads Melbyes Levned, af L. Schreder.	—	203.
Navne-Liste og Skriftsteder	—	353.

SMAA HUSRAAD.

AF

YENNEBREVE FRA M. MELBYE.

Der blev ved Melbyes Jordefærd udtalt, at han havde været en sjælden Mand til at skrive Vennebreve, og det var et sandt Vidnesbyrd. En af dem, han i en længere Aarrække havde staaet i en stadig Brevreksling med, døde for en Del Aar siden, og da Melbye saa fik sine Breve tilbage, fik han den Tanke, at noget af det, han i dem havde afhandlet mere udførligt, maaske kunde gjøre Gavn i en videre Kreds. Han begyndte da paa at ularbejde dem under den ovenstaaende Titel og tænkte paa at offentliggjøre dem i „Nordisk Maanedsskrift“. Imidlertid gjorde han kun det første Brev færdigt og lod det saa ligge hen; en Del af Indholdet af det har han imidlertid benyttet i Fortalen til den ny Udgave af sine Fortællinger af Kirkehistorien. Et Stykke af et senere Brev lod han trykke i „Bud til Menigmand“, udgivet af H. Vexelsen og H. J. Næfs i Trondhjem (Nr. 2 for 15. Januar 1878). Idet jeg nu offentliggjør en Del Brudstykker af denne Samling Vennebreve, er det naturligt at beholde den Titel, han selv valgte, og at meddele saa godt som uforandret, hvad han selv har givet en afrundet Skikkelse. Men det vil findes at være lige saa meget i sin gode Orden, naar jeg iblandt Brudstykkerne af de andre Breve optager, hvad der kan kaste Lys over hans elskelige Personlighed, hans Virksomhed og hans Opfattelse af Samtidens Begivenheder, selv om det saa ikke altsammen vil passe til Overskriften „Husraad“. Det staaer i Forbindelse med denne Afvigelse fra hans Plan, at jeg sætter Datoer ved Brevene, hvoraf Brudstykkerne tages. Skulde umilde Øjne falde paa dem, saa bedes det erindret, at de for det meste er skræne i stor Hast. Jeg er vis paa, hans Venner vil læse disse Smaastykker med Glæde, og at de ogsaa i videre Kredse kan være til Opbyggelse. Hvad der staaer i Klammer eller Noter under Teksten, er tilføjet af mig.

I. Schrøder.

Jeg har en Ven, med hvem jeg nu i adskillige Aar jævnlig har vekslet Breve om det, der i Øjeblikket nærmest og stærkest bevægede sig i mig og mødte mig i det daglige Liv, og som vel nærmest angik Ordets og Aandens Forhold til Menneskehjertet. Denne Ven er nu kaldet hjem did hen, hvor vel min Længsel, men ikke mine Breve kan naa, og naar jeg nu lader nogle af disse Vennebreve træde frem, da er det ikke blot fordi jeg selv har Glæde og Trøst af at mindes de Timer, jeg skrev dem, og de Følelser, der da bevægede sig i mig, men ogsaa fordi jeg antager, der blandt Læserne er smaa og fattige Hjærter, der med Glæde vil tage mod de smaa Oplysninger ud af det daglige Liv, som min Pen kan føre dem frem. Jeg vender mig da kun til saadanne velvillige Læsere, der dybt føler Sandheden af det gamle Ord: „De smaa skal man ikke foragte“, thi „smaa Træer bærer ogsaa Løv.“

Naar jeg skriver til Dem, kjære N N., er det al Tid under den Følelse, at vi forud forstaar hinanden, har et fælles Grundsyn, saa jeg behøver ikke ængstelig at veje mine Ord for at undgaa Misforstaaelse, men kan lade Tanken strømme saa frit og kækt, ja ofte vel lidt kort og afbrudt, ja stundum endog lidt knudret, som det nu kan falde sig for mig, da De dog nok alligevel forstaar min „halv kvædne Vise“ og blot behøver et Fingerpeg for saa straks at være med i Tankegangen. Jeg mindes saa grant en af de første Gange, vi ret kom til at udtale os lidt fuldstændig for hinanden, ja jeg mindes baade Tiden og Stedet. Da læste jeg for Dem Grundtvigs yndige lille Digt „Klara“*), og De gjentog Ordene: „den Ting er ikke i Verden til, hvorom vi to jo kan tale sammen“, og jeg svarede: „det var om Hjærter et sanddru Ord, for alt i Verden de Udtryk finde“. Men jeg véd ogsaa nok, at De senere har sagt, det først ikke ret tiltalte Dem, at der saa stod:

„Med *Skolemestre* man ogsaa vel
om alt kan tale, naar man vil kives,
men *Vennesjæle* kun har det Held,
om alt at tale og sødt oplives“;

men at nu fandt De det saa slaaende, fordi De havde erfaret, at det var pinagtigt at disputere og kives om det, der var ens Hjerte kjært, medens man al Tid

*) „Danskeren“, I, S. 542.

følte sig glad oplivet ved at tale derom med en Ven, der uden Forklaringer forstod, hvad man mente.

Se det var nu rigtignok en lidt lang Indledning til det, jeg nærmest vilde skrive om, og som jo efter Deres Ønske skulde være at give Dem et lidt videre-gaaende Fingerpeg om den Maade, jeg plejede at anvende det lille Ord, jeg forleden sagde Dem. De véd jo, at jeg har min Svaghed, eller som De hellere kalder min Styrke i kun at kunne udtale mig i et lille Ord, og gjerne i et, jeg har laant af andre, og saa anvende det til min egen Trøst paa alle de forskjellige Forhold, der møder mig i det daglige Liv. Et saadant lille Opmuntringsord, jeg tit har Lejlighed til at bruge, er da ogsaa det omspurgte:

*„Handle kjækt og tale frit,
sukke smaat og græde lidt
med Ordet i dit Hjærte.“*

Jeg kunde gjerne kalde det Ord et af mine Valgsprog, et af mine Liv-Ord, og har brugt det mangfoldige Gange og sjældent forgjæves. Vi staar jo saa tit tvivlraadige over for, hvad der nu skal gjøres eller lades. Noget skulde der gjøres, men hvad der skal gjøres, er vi tvivlsomme om, staar og vakler frem og tilbage, og gjør saa af lutter Betæneligheder slet ingen Ting, som er det galeste, vi kan gjøre. „En Vej skal man ud“, siger Ordspøget, og vi skal til at vælge, men under lutter

Betæneligheder véd vi hverken ud eller ind, da er det jeg kommer med mit „handle kjækt og tale frit“, knyt Handlingen sammen med Ordet, du taler. Idet du aabent udtaler dig om din Handlen, kastes der derved Lys over denne. Handle kjækt, det er: gaa uden mange Betæneligheder den Vej ud, der indskydes dig, idet du frit udtaler dig. Jeg taler nemlig kun til dem, der gjerne vil Sandheden, thi de, der er falske og vil skuffe sig selv og andre, de gjør jo galt, hvad de saa end gjør; men er nogen af Sandheden, øver sig i Sandhed og stræber at øve Sandhed baade i stort og smaat, da er det, jeg siger til en saadan: følg den Indskydelse, der kommer til dig, idet du frit udtaler dig, thi der er en Sandheds Aand, der følger med Ordet hos ethvert ærligt og oprigtigt Menneske, og han vil nok under Ordets Udtalelse indskyde dig, hvad der efter Tid, Sted og Omstændigheder er det rigtigste for dig at gjøre. En Sandheds Aand vil ikke lede dig paa Vildspor. Det sker jo desværre mangan Gang, at der kommer Misforstaaelse op mellem dem, der staar hinanden nær, mellem Venner og Frænder, mellem dem, der bor og virker i samme Hus og Gjærning. Og saa gaar man og ser skjævt til hinanden, tier, surmuler, det onde vokser, og fra begge Sider mener man, man sker Uret. Denne fortærende Tavshed maa brydes, om det ellers skal blive godt igjen; her bliver Ordet Handling, her gjælder det nu at udtale sig

frit om, hvad der er i Vejen; thi saa er der tit i Grunden ingen Ting i Vejen, naar man blot gennem Ordet kan komme til gjensidig Forstaaelse, og man kommer da tit til at smile ad sin egen Daarlighed, der har gjort en Myg til en Elefant og plaget én selv med Sorger uden Grund. Ja, det har jeg mange Gange erfaret baade hos mig selv og hos andre, hvorledes et godt Ord kunde løse mange Forviklinger, som den stumme Djævel kunde fremkalde; ja naar vi ret i det daglige kunde udtale os aabent, frit og ret kjærligt til hinanden, da vilde det bære et stort Læs Sorger ud af Huset og et stort Læs Glæde og Op-livelse ind. Og det gjælder ikke blot om enkelte huslige Forviklinger, men det gjælder om *alle* vore menneskelige Forhold, at en fri og frejdig Udtalelse hører sammen med en kjæk Handling og baner og bereder Vej paa ellers uoverkommelige Steder. Prøv kun selv paa det — De véd jo godt, at jeg ved det at „tale frit“ ikke tænker paa de løse Ord, der saa let farer mange ud af Munden, men mit nævnte Valgsprog vægrer sig ogsaa udtrykkelig herimod, idet det tilføjer: „sukke smaat og græde lidt“, saa det Ord, der føres, er ført under *stille* Suk og Taarer. Ja, jeg streger det Ord *stille* under, fordi vore Suk og Taarer hører til Lønkamret, til Hjærtets Lønkammer, som vi ikke gjerne viser frem, de er der i Baggrunden, hvor der i Sandheds Tjeneste handles kjækt og tales frit, fordi man føler Livets

Nød under vore nuværende Forhold, føler, hvor Ordet og Gjærningen maa kæmpe sig frem, for at klare skumle Misforstaaelser, og just dette stille Suk og denne stille, skjulte Taaresø giver mangen Gang Ordet sin Kraft, thi det er ikke i Sandhed stærkt, som ikke tillige er blødt. Og jeg tror aldrig, jeg har talt et frimodigt Ord, naar jeg ikke først har sukket smaat, og har vel heller aldrig smilet frejdigt naar jeg ikke først har grædt lidt. Men det maa De nu ikke sige til nogen, det skulde vel ikke en Gang staa her, og staar her ogsaa kun som en Trøst for Dem, hvis det stundum skulde friste Dem, at De savner den rette Frimodighed, fordi De ofte fælder stille Taarer. Nej, de skader ikke, naar de ikke stilles til Skue; thi det gamle Ord gjælder om Hjærterne, at hvo, der saar med Graad, skal høste med Frydesange.

Men jeg maa da ikke glemme, at hint mit Livsprog ender med det, der binder Læsset, nemlig: „med Ordet i dit Hjærte“. Ja, det er Hovedsagen, at Ordet har hjemme i vort Hjærte, at vort Hjærte er gode Venner med Ordet i vor Mund, at det er Sandhed i os, hvad vi synger:

„Min Mund og mit Hjærte
de gjorde en Pagt,
i Fryd og i Smerte
af al deres Magt,

hinanden at følge
 og aldrig fordølge,
 hvad i dem er levende lagt.“

Uden at elske og ære Ordet, det lille eller det store, saadan som vi nu kan tiltales af det, og saadan som vi nu kan føre det, — uden at have Ordet hjærtelig kjært, kan vi heller ikke i rette Forstand handle kjækt og tale frit. Jeg har saa tit siddet i en Vennekreds, hvor enten Samtalen er gaaet i Staa eller er svævet ud til alle Sider, og saa har jeg tænkt: gid vi dog blot kunde komme til at tale om dette eller hint, som jeg vidste laa os alle paa Hjærte. Jeg har da mangan Gang kæmpet med mig selv og været bange for at føre det frem, fordi jeg vidste, mange af de andre kunde gjøre det langt bedre; men laa det mig saa som et Ord i mit Hjærte, saa brød jeg med alle disse Betæneligheder og handlede kjækt og talte frit ud, det jeg trængte til, at der skulde siges, og tit har jeg sagtens gjort det daarligt nok, er ikke kommet saa pænt derfra, som jeg gjærne vilde, men Vennerne har dog i Reglen været glade ved, at det kom frem og gav Anledning til mere af dem, der havde mere end jeg, og jeg har selv været glad baade ved, at Hjærtet fik Luft i Ordet, og at dette gennem Vennerne vendte beriget tilbage, hvor det kom fra. Saadan gaar det mig selv, naar jeg skriver dette Brev; en vis Tilbage-

holdenhed vil hviske mig i Øret, at det er alt for ubetydeligt, hvad jeg har at skrive om disse Ting, De véd det vist selv langt bedre, end jeg kan sige; men da der alligevel laa mig et Ord paa Hjærte, jeg gjerne vilde meddele Dem, saa brød jeg overtvært med alle Betænkeligheder, handlede kjækt, og sender Dem nu disse Linjer med det Ønske, at De maa faa lige saa meget Gavn af mit Valgsprog, som jeg har haft, naar jeg sagde til mig selv:

„Handle kjækt og tale frit,
sukke smaat og græde lidt
med Ordet i dit Hjærte.“

Og saa blot et hjærteligt Lev vel!

13. Januar 1863.

Det kan maaske interessere Dem at høre, hvad jeg har skrevet*) om det, Folk kalder Grundtvigianismen, da det maaske kan klare lidt for Dem selv; og da jeg i alt Fald derved snarest faar Lejlighed til at erfare, om jeg har udtrykt mig *forstaaeligt*, meddeler jeg det her.

Det centrale ved Grundtvigs Virksomhed ligger vel nærmest deri, at han først har paavist; hvad al Tid har været til Stede, men kun faa havde Syn

*) Til en fælles Bekjendt.

for, at det *Ord*, der *lever* i et Menneskes Hjærte og Mund, udtrykker og svarer til Menneskets *Aand*. Han har altsaa paavist *den nøje og uopløselige Forbindelse mellem Aanden og det levende Ord* i sin Almindelighed. Denne Lystanke har han nærmere udviklet først i *folkelig* og dernæst i *kristelig Retning*.*) I folkelig Retning udtrykker vi det saaledes, at *ethvert Folks Aand lever i dets Modersmaal*; deri ligger dets ejendommelige Livskraft, dermed forplantes Fædrenes Aand til Børnene. Naar intet Ord lever i et Menneskes Hjærte og Mund, er en saadan intet virkeligt levende Menneske, og naar Modersmaalet ej lever i et Folk, ej elskes og æres af Folket, da er Folkets ejendommelige Aand (Livskraft) borte, da kan det ikke fortsætte den Bedrift, Fædrene begyndte, og som det er kaldet til at fortsætte. Og naar vi nu, med dette Lys over den nøje Sammenhæng mellem Aand og et levende Ord, gaar til Kristendommen, da ser vi let, at Menigheden ej endnu kunde eje Herrens Liv og Aand, med mindre den endnu har *det Ord*, Herren fra Begyndelsen talte til den; og *dette Ord* af Herrens Mund, *hvori hans Aand lever, og hvormed hans Aand følger*,

**) Eller „*baade* i folkelig og i kristelig Retning“. Det har næppe været Melbyes Mening at ville gjøre gjældende, at Grundtvig udviklede sin Anskuelse om det folkelige, *før* han udviklede den om det kristelige. Det modsatte vilde lige saa godt kunne siges.

har vi fundet i de Ord, der lød fra Begyndelsen i Menigheden, de Ord, han baade den Gang og endnu taler til hver enkelt ved den hellige Daab og til os alle ved den hellige Nadvere, og ved at tage dette Ord som Livets Ord af Herrens Mund i vort Hjærte og i vor Mund, skal vi kjende, at det *er* Liv og Aand, og at ogsaa vi derigjennem tilegner os den Sandheds og Kjærligheds Aand, der fra Begyndelsen skabte Menigheden og endnu gjør sine Gjæringer i den. Med dette Ord og denne Aand føler vi os i Fællesskab som „ét Legeme og én Aand“ (Efes. 3,4) med hele Herrens levende Menighed baade fordem og nu, og dermed skiller vi os fra den *falske Protestantisme*, der kun protesterer, baade mod Sandhed og Løgn, og idelig raaber paa Aanden, medens den forkaster eller overser de Midler (Ordet med dets Bad og dets Bord, Daaben og Nadveren), hvori Aanden bor som i sit Legeme. Men med hele den levende Menighed baade fordem og nu skiller vi os lige saa bestemt fra *alt Papisteri*, der raaber paa Kirke-Legemet, men glemmer Aanden, og derfor vil føre os ind i et forstenet og dødt Væsen. Og fordi det hele papistiske Kirkebegreb (uden levende Aand) i sig selv er forstenet og dødt, derfor virker det saa forstenende paa de Folk (Nationer), der slaar sig til Ro i det, medens Protestantismen, selv hvor den skejer ud fra den *kristelige* Retning og forlader det oprindelige Ord af Herrens Mund, der følger

med hans Daab og Nadvere, endda med sin fri Aand virker saa *menneskelig* udviklende, bringer Driftighed og Virksomhed ind i de Folk (Nationer), som bruger Bibelen og deres egen selvstændige Granskning. Sammenlign blot .en katolsk og en protestantisk Landsby, eller sammenlign det katolske Irland med det protestantiske England, eller tænk paa det store katolske, spanske Riges afmægtige Kamp mod det lille protestantiske Holland. Papismen er aabenbar for dovne Mennesker, og det er Aandens Træghed, der giver Trang til at slaa sig til Ro i dens *blot udvortes* (ingenlunde aandelige og hjærtelige) Overensstemmelse.

Dette er omtrent Grundtanken i mit Brev. [Men det er] jo ej godt at fatte et *Liv* af en Beskrivelse paa Papiret, det maa *laves* for at kunne forstaas.

17. November 1864.

Jeg har i Dag læst Johannes's Evangeliums første Kapitel og da Vers 4 saaledes: „I Ordet var Liv, og Livet (det fra Ordet udgaaende Liv, altsaa just det levende Ord) var Menneskenes Lys“; og saa har jeg derhos lagt Mærke til, at medens Ordet er al Skabningens Livskilde — thi Ordet har jo skabt lige saa vel Kvæget og Fuglene som Mennesket —, saa blev Ordet dog *kun Menneskenes*

(ikke Oksens eller Kreaturets) Lys, lyste kun i Men-
neskenes Aand og Hjærte og Øjne, saa de blev sig
bevidste. Ja Ordet i vor Mund og i vort Hjærte,
det er Guds billedet, hvori vi er skabte, og derfor
skal vi elske og ære det levende Ord, baade Men-
neske-Ordet og Guds-Ordet, bruge det sanddru og
ærligt og uforsagt i vor lille eller større Virkekreds,
saa skal det nok gaa os godt; thi: „handle kjækt
og tale frit“ o. s. v.

Gud velsigne Dem og bevare Aandens Liv, den
Aands, hvis Pønsen (Tragten, Higen) er „Liv og
Fred“, ikke den døde Ro, som Kjødets idelig pønser
paa, men først *Liv* og saa deri *Fred*.*) Og saa
ikke videre for denne Gang end en kjærlig Hilsen
fra os her. Lev vel i Ordet og af Ordet og med
Ordet, Sandheds og Kjærligheds Ordet i Hjærte og
i Mund.

4. Marts 1865.

Det er dog underligt, at Livsfriskheden, saadan
som jeg i Sandhed ogsaa finder den hos Dem, træder
bedst frem hos Folk, der ellers i mange Henseender
er nogle forknytte Stakler. Men det maa jo være
saa; thi Evighedsrosen kan jo kun dufte rigtig frisk
i fattige og af Naturen forknytte Hjærter, medens

*) Rom. 8, 6.

den blot naturlige Livsfriskhed (der for Resten er en meget sjælden Vare i vore Dage) er som en anden Rose, der kun kan holde sig frisk meget kort Tid og kun under meget heldige Omstændigheder. Dog jeg synes, jeg bliver højtidelig, naar jeg bruger Billeder, som jeg ej har meget Greb paa at haandtere; men det var kun for at udtrykke min Glæde over Deres Livsfriskhed og forsikre Dem om, at vi andre godt kan se den, trods det, at De selv maaske synes, den er fattig nok og skjuler sig under megen Forknythed. Gjem derfor kun trofast paa Evighedsrosen, „Livets Ord af *Herrens Mund*“, at det er Dem „Troens Ord af *Hjærtens Grund*“; thi saa skal De kjende, at det dog dufter frisk baade i og om Dem trods alle øjeblikkelige Taager og trykkende Luft, og et eneste rigtig frisk Pust kan jo dog bortjage hele den trykkende Luft og gjøre os hjærteglade. Og det er jo fornøjeligt at være hjærteglad, om den Glæde end ligger paa Bunden og somme Tider har ondt nok ved at arbejde sig op.

14. Juli 1865.

Jeg har gennemlevet nogle for mig meget bevægede Uger, da den af mine Brødre, der stod mig nærmest i Alder og i alle Maader, har været meget syg og nu er død i Gaar; i Dag vilde han have

fyldt 50 Aar. Ja det kniber, naar vor sidste Fjende saadan rammer dem, der staar os nærmest, og dog kan jeg, Gud være lovet, ogsaa takke Gud for disse sidste Uger, og for hvad godt han under alt dette har bragt mig. I Onsdags Aftes fik jeg et meget rart Besøg af min Ven Pastor Svejstrup i Rødding, og Provst Blædel fra Nustrup*) og Peter Larsen fra Dons; de rejste i Gaar Morges til Brylluppet i Ryslinge**). Men det var mageløst, som jeg følte mig oplivet ved det Besøg, og jeg kom til at holde saa meget af Blædel, og da jeg saa i Gaar Eftermiddags spaserede over til den unge Clausen i Vejlbjby***) og talte hele Eftermiddagen med ham, var det mig i Aftes, som om det — trods det, at det var min Broders Dødsdag — var en af de yndigste Dage, jeg havde oplevet. Det er yndigt at elske sine Venner, og jeg trænger idelig til Følelsen af mine Venners Venskab; men det er ogsaa en Velsignelse at føle, at man holder rigtig meget af dem, der ikke hører til éns nærmeste Vennekreds, men snarere i mange Maader har et fra én selv forskjel-

*) H. Sveistrup er nu Sognepræst i Vejen. L. Blædel døde den 4. Maj 1879 som Sognepræst i Kjeldbymagle paa Møn.

***) Den norske Præst Johan Langes Bryllup med Georgia Birkedal.

***) Johannes Clausen, senere Sognepræst i Ryslinge og nu i N. Lyndelse.

ligt Syn, og det var vistnok *denne* Følelse lige over for Blædel og Clausen, der i Gaar gjorde mig saa glad, lod mig mere end sædvanlig føle, hvor velsignet det var, at være *frigjort* fra en hel Del af det tunge Vrøvl, der hænger ved én. Ja, at blive frigjort, *det* er *Maalet*, og derfor ringer det for mine Øren med mere end Sølvklokkeklang, hvad der staaer skrevet efter Herrens Mund: „Dersom I *bliver i mit Ord*, er I i Sandhed mine Disciple, og i skal forstaa Sandheden, og *Sandheden* skal *gjøre* eder fri“*), ja fri for Synd og Sorg, fri for Død og Nød, fri for stort og smaat Vrøvl, hvo skulde ikke længes derefter! Og hvor kan vi da andet end elske det Ord, hænge fast ved det *Ord*, der har saadanne Forjættelser, aabner os saadanne Udsigter og allerede her neden lader os kjende lidt deraf.

29. Juli 1865.

Jeg blev meget forundret, da De spurgte, om jeg mente, man kunde gjenkjende hinanden i det evige Liv (eller efter Døden); thi jeg kunde slet ikke tænke mig det evige Liv være *væsentlig* forskjelligt fra saadan at samles naturligt og frit, om hvad der er sandt og godt, *frigjorte* fra alt, hvad der her nede hæmmer og hindrer Hjærtets Renhed og Aandens Klarhed.

*) Joh. 8, 31 f.

12. Oktober 1865.

I Morgen har vi stor Bryllupsfest her i Præstegaarden med vor kjære Dorthea; vi vil savne hende, men vil, i Stedet for at klage derover, stræbe at takke Gud for, hvad vi har haft i hende, og hvad hun har været for vore Børn, og saa glæde os over, at Gud danner det saa godt for hende, som Apostelen jo ogsaa har lovet dem, der tjener med Velvilje Herren og ikke Mennesker, at de skal vide, at hvad godt enhver gjør, skal gjengjældes af *Herren*, enten vi saa er Tjenere eller fri (Efeser 6, 7—8). Det er velsignet at kalde den Herre *vor* Herre.

Har De læst noget om Vennemødet? Hvis De ønsker det, kan De gjerne laane Beskrivelsen deraf hos mig*). Af det, jeg har hørt og læst derom, har jeg faaet et rigtig opmuntrende Indtryk, navnlig det Indtryk, at trods al den Fornedrelse, vort Land og Folk for Øjeblikket er stedt i, saa er dog Ordet og Lovsangen oppe i en vid Kreds, og det bebuder Vaar, at Blomsterne er sete paa Jorden, Sangens Tid er kommen og Turtelduens Røst er hørt *i vort Land*. Og ikke sandt, det er yndigt selv ved Vintertide at haabe paa Vaar, og hvor meget mere da ikke, naar vi alt skuer Grenene knoppes og Bladene skyde frem! Derfor „uforsagt vær paa Vagt“, at Herren

*) Det kirkelige Vennemøde i Kjøbenhavn den 7. og 8. September 1865. Kjøbenhavn 1865.

kan finde os vaagne, naar han kommer med sin Hjælp og Frelse.

Jeg mener, at et strængt Ord *kan* være sagt i større Kjærlighed end et blødt Ord, og jeg tør ikke bedømme, hvor kjærlige Hjærter Mennesker har eller ikke har; thi jeg véd med mig selv, det er sort Armod hos mig mangan Gang, hvor Folk kalder det kjærligt, og at naar jeg en Gang imellem vover at gjøre lidt, hvor jeg dog mener, at Herrens Kjærlighed i nogen Maade driver mig, saa kalder man det i Almindelighed „lidt haardt eller mildest talt lidt ubesindigt af den gode Melbye“, og siger undskyldende: „det ligner ham ellers ikke“. Ja, vi kan rigtignok aldeles ikke bedømme andres Hjærte, saa *det* vil jeg ogsaa fralægge mig paa det bestemteste, at jeg dømmer nogens Hjærter. Men Aander bedømmer jeg, baade hos mig selv og andre, efter det Ord, der føres. Hvor der er Aand til Stede, giver Aanden sig til Kjende i det Ord, han fører.

Vi skal alle stræbe efter at nøjes med det, vi har, og bruge det, saa godt vi forstaar, saa faar vi nok mere, faar alt, hvad vi har behov, og derfor skal vi vogte os for at fortæres af (eller i det mindste spilde megen god Tid og mange gode Kræfter paa) sygelig Længsel efter det, vi endnu ej har naaet, endnu ej kan overkomme. Jeg stirrer tit med Beundring paa Pavli Ord: „Jeg har lært at nøjes med det, jeg har, baade at have Overflod og have Mangel“

(Philip. 4, 10). *Det* har jeg endnu ikke grebet, men jeg jager derefter, og i Apostelens Vidnesbyrd har vi jo en Forjættelse om og et Pant paa, at vi kan naa det, naar vi bliver i Ordet, og saaledes ikke blot være Guds Børn, men ogsaa Guds glade og tilfredse Børn. Og det vilde vi jo dog saa gjerne være, ikke sandt?

19. Desember 1865.

Tak for Deres sidste Besøg. Siden den Tid har jeg været i Kjøbenhavn, set og hørt meget og i det hele haft det meget godt. Grundtvig forekom mig mere lidende af Alderdommens Skrøbeligheder end før; men fuldkommen aandsfrisk var han. I Kjøbenhavn hørte jeg blandt andet Professor Rasmus Nielsen holde en Forelæsning over den religiøse Bevidsthed eller saadant noget, men som da især drejede sig om Grundtvig og Søren Kierkegaard. Det var i høj Grad interessant, da Manden er glimrende begavet og meget veltalende. Det var mig, som naar en Botaniker betragter Blomsten for at rangere den efter Stænglens, Blomstens og Rodens Beskaffenhed. Men glædeligt er det, at Sagen nu har vakt saa megen Opmærksomhed, at den mest veltalende Professor holder Foredrag derover.

Hvad jeg mest kom til at tænke paa og tale

om i Kjøbenhavn, var, at det *første* Indtryk, man maa se at vinde for sig selv og sine Børn af de store Modsætninger i Livet, er ikke Forskjellen mellem godt og ondt, men Forskjellen mellem Sandhed og Løgn. Begynder man nemlig at tale om godt og ondt, da har hver Mand sin forskellige Forestilling derom, især da vi kalder al legemlig Lidelse ondt, som det altsaa let blev godt paa enhver Maade at undgaa. Sagen bliver langt klarere og redere, naar man begynder med at stille Livets Opgave som den at øve Sandhed og afsky Løgn, som Herren jo ogsaa selv udtrykkelig sætter det „at øve Sandhed“ i Modsætning til „at gjøre ondt“. Men fordi man *begynder* med Sandhed, maa man ej glemme Godheden; i den fuldkomne Mand*), i Jesus Kristus, er „Sandhed og Naade“ et.

*) Jak. 3, 2. Det kan mulig fornøje nogen at træffe en lignende Opfattelse af dette Skriftsted i Martensens Ethik II, S, 287: „Den er den fuldkomne Mand, der ikke støder an i sin Tale, og . . . Kristus alene, vor Frelser og vort Forbillede er denne fuldkomne Mand.“ — Melbye kan for øvrigt ogsaa have tænkt paa Ef. 4,13, hvor Lindbergs Oversættelse har „den fuldkomne Mand“ i Stedet for „Mands Modenhed“, som det er gjengivet i den almindelige Oversættelse. Otto Møller har udlagt dette Sted i Overensstemmelse med den Opfattelse, at „den fuldkomne Mand“ er Kristus, i sin Bog om Ordets Forkyndelse og Bekjendelse, S, 146 fl.

Gid De nu maa faa en glædelig Jul! Ja gid vi maa fornemme lidt af Engletonen, der maa bebude et glædeligt Nytaar „for Fugl og Sæd i Dvale“; thi der ligger mangen Aandsfugl og mangt et godt Sædekorn for Hjærterne i Dvale rundt omkring; men de skal vaagne med Sang og Livsspirer.

6. Marts 1866.

Jeg har det ganske godt i denne Fastetid; jeg er kommen til at tænke og tale meget om Maria, Herrens Moder, der i Fastetiden jo fremstilles som „den smerterige Moder“, „med Sværdet gjennem Hjærtet“ (mater dolorosa), og saa har jeg spurgt mig selv, med dette Syn for Øje, om *hun* da har oplevet mest Smerte eller Glæde her paa Jorden, om hendes Liv her neden har været et mest lidende eller mest rigtig glædeligt *Menneskeliv*? Og naar jeg saa tænkte paa Engelens Hilsen til denne be-naadede og velsignede Kvinde, hun, hvem alle Slægter skulde prise lykkelig og salig frem for alle andre Jordens Kvinder, og naar jeg saa tænkte hende som Moder til den Søn, [og tænkte paa], hvad hun har set og hørt om ham og af ham, o saa følte jeg, det var skammeligt, ja syndigt at fremstille hende blot som den smerterige Moder, da følte jeg, hun har ført et saligt Liv. Men saa anvender jeg dette i det smaa

paa os, som tror, og som i „Ordet“ har Herren nær i vor Mund og i vort Hjærte, og som, just i Forbindelse dermed, ogsaa véd en lille Smule af, hvad det er, at et Sværd kan gaa gennem Hjærtet, og naar jeg saa spurgte: kan vi kalde en kristens Liv her paa Jorden mest smertefuldt eller glædeligt? — saa føler jeg godt, vi maa skamme os ved at klage over de smaa Savn, vi har, i Stedet for at glæde os og juble over den store Naade, der er os betét. De forstaar nok, jeg er ikke saa letsindig, at jeg vil overse Sværdet, der vil og maa og skal, i det mindste til enkelte Tider, gaa smerterigt gennem Hjærtet; men jeg vil dog baade leve og dø paa, at „den glade Kristendom“ er den eneste baade rette og sande Kristendom, og derfor stræber jeg nu at forkynde Evangelium, det *glade* Budskab, lige saa vel om Onsdagen, naar jeg forkynder Herrens Lidelse og Død for os, som om Søndagen, naar jeg forkynder hans Opstandelses Kraft. Jeg vil ikke plage enten mig selv eller Menigheden med den Indbildning, at vi først skal dø med Herren, for at vi saa kan komme til at leve med ham; nej, jeg vil med Apostelen forkynde, at *Kristus døde* for os, for at vi, enten vi vaager eller sover, kan *leve med ham*; og det er først ved at leve med ham, at vi til sidst lærer at dø med ham, ikke under Pine og Klage, men med Tak og Lov og Tilbedelse. Ja saadan har jeg det, eller rettere, saaledes stræber jeg efter at have

det, og med Guds Naades Hjælp skal hverken den letsindige Verden eller den surmulende Pietisme (Dødbideriet) rive mig bort fra *denne* glade Kristendom.

30. Oktober 1866.

Hvis De var kommen i Kirke i Søndags, var De kommen til at høre en „lidt aparte“ Prædiken. Jeg kom nemlig til at fortælle om Kong Ezechias, hvad der staar om ham hos Esaias, 36 til 39 Kapitel, hvorledes han kaster sig for den barmhjærtige Herres Fødder: 1) for sit Folk, og 2) for sig selv, og 3) efter sin Forsyndelse. Jeg var nemlig kommen til at holde dobbelt af Ezechias, fordi jeg havde hørt et mindre godt Ord om ham, og jeg siger, hvad Grundtvig synger om Kong Josias, hvis Minde endnu dufter som Roser i Klynge:

Ja, Ezechias og David og han
skal kaldes de hellig tre Konger,
Treklover-Blomsten i Israels Land,
hvis Ros er paa Englenes Tunger;

og naar Englene fryder sig over dem, skal deres Navne heller ikke raadne, men bæres friske frem i Menighedens Forsamling. Hvis vi ej ærer de fromme Helte i deres Grav, hvor kan vi da vente, at nogen vil ære os og vort Minde, naar vi ej mere ses her, og vi vil dog saa gjerne, at vort Minde maa være

lifligt for vore Børn og Venner, saa vi dog kan gjøre lidt Gavn ogsaa efter vor Bortgang, siden vi kun kan gjøre saa lidt i den Stund, vi er her til Huse.

4. Desember 1866.

De kan tro, jeg har været glad i mange Dage ved at tænke paa og vide Gefion godt gift med Kong Skjold i Lejre. Jeg véd, De kjender det Stykke i „Danskeren“, jeg sigter til*); og jeg vilde saa gjerne dele den Glæde med alle dem, der kan dele den Slags Glæder med mig, og derfor havde jeg saa gjerne set Dem i Roerslev Kirke i Søndags; thi det var jo umuligt andet end, hvad der saaledes hele Ugen havde tonet i mit Hjærte, maatte om Søndagen give sig Gjenlyd paa min Tunge, saa jeg bød det ny Kirkeaar velkommen som det, der bragte det glædelige Budskab, at Himmelglæden var kommen til Jorden og vilde *formæle* sig med det troende Hjærte; ikke blot komme med et flygtigt Favntag, men trone paa sit Dronningsæde som den Dronning, der vil bo og bygge blandt os.

Fra Fru R. havde vi Brev for et Par Dage siden. Hun er glad ved at gaa i „dansk Samfunds“ Møder, hvor hun ogsaa har hørt Hostrup tale om

*) Grundtvigs „Danskeren“ 3, S. 612—23: „Er Gefion gift eller er hun ugift?“

Evald. I Fjor talte han om Holberg og i Aar om Evald. Hvis en fremmed, sagde han, der ej kjendte Danmark, læste Holberg, vilde han sige: Det er et vel begavet Folk [det danske], med Sans for det vittige, med kløgtigt Hoved; men min Kone vilde jeg ej vælge blandt dem. Men efter at det lyse Hoved havde aabenbaret sig i Holberg, begyndte det danske Hjærte at vaagne med Evald, og naar de fremmede læste ham, vilde de sige: jo jeg vilde nok have mig en Kone af det Folk*). Saa havde Hostrup ogsaa talt en Del om Piletræet, dette vort hjemlige Træ, der gror ved Borg og Hytte, mishandlet af enhver, der gaar forbi, saa enhver Dreng mener, han i det mindste maa skjære sig en Fløjte af det; og saa staar dog dette beskedne, mishandlede Træ, hældende sig som Folket ud over Bækken og Havet, sejglivet trods alle Mishandlinger, saa *naar* det blot har *en lille Smule Jord* at fæstne sig i, gror enhver Kvist af det. Saadan har det danske Folk tit været mishandlet og syntes næsten udslettet af Folkenes Tal, men er dog vokset snart op igjen. — Jeg holder meget af at dele saadanne Syner med Venner, saa falder Samtalen om alt andet saa jævnt, naar man har mange *fælles* Syner.

*) Smlgn. Hostrups tre Foredrag om dansk Digtekunst, udgivne af Folkeoplysnings-Udvalget.

9. April 1867.

I Søndags begyndte jeg min Prædiken med det Ordsprog:

Man skulde ingen *Mands* Gaver forsmåa,
enten de saa var mange eller faa,
men dem heller tage med Ynde.

Og det *at tage med Ynde*, viste jeg, var det, Herrens Moder Marie forstod, og som det gjaldt for os om at lære.

28. Juni 1867.

Jeg har oplevet meget, siden vi sidst saas, været meget paa Farten, hørt mange gode Ord og talt selv en Del, det bedste jeg kunde, og kan ikke andet end se tilbage paa Juni Maaned med Glæde, og dog fristes jeg idelig til at synes, det var behageligere at blive hjemme, være mere for en snævrere Kreds; men denne Fristelse kommer vel snarest af Dovenskab. Man ønsker Ro; men „Aandens Sans (Pønsen, Stræben) er Liv og Fred“, siger Pavlus, ikke blot Fred, men *Liv* og *Fred*, og dog er man tit bange for Livsbevægelse*). Og saa er der andre, der sukker af Længsel efter at være mere inde i Livsbe-

*) Rom 8, 6. Smlgn. Brevet af 17. Novbr. 1864.

vægelsen. Nu, Livets og Fredens Gud styre for os alle, som elsker ham, til det bedste!

I Søndags prædikede jeg om den rige *Mand* og den fattige *Lazarus*, og pegede paa, at den rige Mand intet *Navn* havde for Gud, om end maaske et stort *Navn* for Menneskene. Guds *Navn* var ej indskrevet i hans *Hjærte*, derfor kunde Gud ej heller skrive hans *Navn* ind i Livets *Bog*. Den fattige *Lazarus* havde derimod et *Navn* for Gud, selv om Menneskene knap kjendte hans *Navn*. Det var, fordi han troede paa Guds *Navn*, lod Guds *Navn* skrive ind i sit *Hjærte*, derfor kjendte Gud ham ved *Navn*. O, hvor sødt, at Gud kjender os ved *Navn*, selv om vi er som den stakkels *Lazarus*! Har De lagt *Mærke* til, at Vorherre *Jesus* selv siger, at naar vi hører hans *Røst*, da kalder han sine egne *Faar* ved *Navn* (Joh. 10, 3), og det gjør han jo med hver enkelt af os ved *Daaben*. Og kan De ikke ogsaa stundum, naar De er forknytt, høre hans milde *Røst*, der kalder Dem ved *Navn* og spørger: tror du? Og er det ikke velsignet, ja saligt at høre sit *Navn* nævne paa den *Maade* og af den milde *Røst*. Men saaledes kan ogsaa kun *Mennesker* tiltales med deres *Menneskenavn*, og er det ikke en *Lettelse* saaledes at blive ført ud af de os af *Forholdene* paalagte *Titulaturer* og af vor troeste *Ven* blive kaldt ved *Navn*, selv om vort *Navn* synes saa

fattigt i Forhold til Titulaturen som Lazarus i Forhold til den rige Mand.

Efter den Prædiken var jeg saa med ved Folkefesten i Fjelsted Skov og havde det ogsaa rigtig rart der; og en bedre Tekst end den, jeg der talte over, kan der ej tænkes ved et dansk Folkemøde: „Som Kvinden elsker Hjemmet, freder Manden om det“. Jeg tog tidlig hjem og sad der [paa Vognen] mellem lutter milde og venlige Mennesker, der var aandelig, baade folkelig og kristelig, oplivede, paa den yndigste, mildeste og længste Sommerdag, saa De kan nok forstaa, jeg var glad, om end noget træt.

29. Avgust 1867.

Jeg har modtaget mange oplivende, aandelige Indtryk, siden vi sidst saas; men om jeg skriftlig kan udtrykke mig om disse Indtryk, er jo uvist. Jeg har da talt med og hørt mange rare Menneskers Tale, ogsaa selv talt en Del, baade i Jylland og i Fyn, og har det i Grunden allerbedst, nu jeg i Hjemmet roligt kan nyde, hvad jeg har hørt og oplevet. De fleste Indtryk, jeg har faaet, samlede sig i de to Dage, jeg sad paa Skolebænken i Dalum hos Kold og hørte hans Tale, der i al sin Ensidighed er saa aandskraftig og vækkende. Han spilder ikke en Smule Aand paa Aandigheder. Mest talte han om Folkeaaender. Der maa være en Grunddrift i

Hjærtet for at kunne tage mod Aand. Nordens Folks Grunddrift var *Lysten* til at øve Bedrift, bekæmpe Jetter. Nordens Aand gav *Kraft* til at øve Bedrift. Grækernes Grunddrift var at forskjønne Livet; Grækeraanden knytter sig til denne Drift og giver *Kraft* til at forskjønne Livet. Nordens Aand kom med Gotherne til Italien og optog den Plads, hvor fra de saft- og kraftløse Romere udjoges. De Bedrifter, der viser sig i Venedigs og Genuas Daad til Søs, i Kolumbus, i Dantes Kvad i Middelalderen, og i Garibaldi's Daad i Nutiden, er af gothisk Rod; thi saadanne kjendelige ny Kræfter og Retninger vokser ikke op af de gamle Grave. Romeraanden var herskesyg og skyede ingen Løgn, saa det var en stor Velsignelse, at den afløstes af Nordens Aand, der havde Kjærlighed til og Ærbødighed for Sandhed og Lyst til Frihed og navnlig Ærbødighed for Hjærtets Frihed. Nordens Aand er „Kæmpevækkeren *sejer-tryg*“, som

knuste det stolte Rom,
som der skal evig kvædes om!*)

Er det ej et dejligt Ord „sejer-tryg“? Vis paa Sejren! Dertil hører jo Tro, og af Troen udspringer Livsmodet, og naar vi drives af Sandheds Aand, af

*) Grundtvigs „Rimbrev til nordiske paarørende“ i den store Mythologi fra 1832.

det gode, da véd vi jo ogsaa, at Sandhed, at det gode maa sejre; Sandhed er jo baade ældre og stærkere end Løgn, og „naar Sandhed og Løgn mødes, har Løgneren tabt!“ Nordens Aand har Kraft til at bekæmpe Hindringer; men naar man saa har naaet at overvinde Vanskelighederne og Hindringerne, saa kan Nordens Aand ej naa videre; naar det kommer an paa at *udføre i Kjærlighed*, hvad man har kæmpet for, da trænger vi til en stærkere Aand, til Helligaanden selv. Det kjendte Kold af egen Erfaring; *jo flere Vanskeligheder*, der op-taarnede sig for ham ved at oprette den Skole, der skulde være et „Bonde-Universitet“, *desto mere Drift* havde han, drevet af Nordens Aand, dertil Hindringer har aldrig kunnet afskrække ham; men nu det var naaet, nu han maa have „den stadige Aand“ til at udføre denne Gjærning i Kjærlighed, nu føler han mere og mere Trang til Helligaandens naadige Hjælp.

24. September 1867.

Vil De ikke nok høre lidt om, hvad jeg prædikede om i Søndags*)? Det var om Forskjellen paa dem, der gik til Herren kun med *Suk* (de ni) og

*) Fjortende Søndag efter Trefoldighedsfesten med Evangeliet om de ti spedalske.

dem, der *ogsaa* gik til Herren med Tak (den ene); og jeg spurgte: hvilke synes du bedst om? Om dem, der blot raaber: Herre, forbarm Dig over os (Kyrie eleison), eller om dem, der tillige „priser Gud med høj Røst“? Og jeg gav det Spørgsmaal den Vending: holder du mest af Sukke-Salmen eller af Lovsangen? I Sukket har vi endnu intet faaet, først naar vi har faaet af Herren i Troen, begynder Lovsangen, „den ny Sang“, som Englene Julenat bragte til Jordan, og som Hyrderne lærte af dem, og de lærte den videre, ikke Sukket: *gid* Fred *maatte* komme til Jordan! men Lovsangen: Halleluja, Tak, Fred *er* kommen til Jordan. Jeg viste da, hvorfor jeg hver Søndag lod Menigheden synge Lovsange som: „Gud ske Lov for Naadens Ord“, og „Herren, han har besøgt sit Folk“, og at det just var „den ny Sang“ at tiltale hinanden med Salmer og *Lovsange* og aandelige og yndige Viser. — Kan De ikke nok følge Traaden i disse Antydninger? Gid Guds Aand maa bære en mild og yndig Tone til Dem! De kan nok forstaa, at den Glæde, jeg Aftenen i Forvejen havde faaet ved Budskabet om, at Grundtvig atter var rask, fulgte med mig gennem hele Talen, o Gud ske Lov! Af Guds Naade til Guds Ære!

Jeg har ogsaa mødt meget andet, der har tiltalt og oplivet mig. Har De lagt Mærke til, hvad Øhenschlæger lader „Ringens Aand“ sige til Aladdin, der

spørger ham om „Fremtids lukte Bog“ og faar det Svar: „Den spejler sig i Førgangenheden“:

„Hvo Fræet, Saaningen og Jorden kjender,
kan ogsaa give Nys om Blomstens Art,
skjønt endnu ej den er af Jorden bruddt.“

Slige Syner gjør godt, baade naar vi tænker paa Danmarks, vor Moders, Fremtid, og paa vore Børns Fremtid. Og, ikke sandt, vi kan nok trænge til lidt gode og lyse Syner, lidt lyst Haab midt under de mange mørke Udsigter.

Hvor der er aabne Øren, kommer den aabne Mund af sig selv. Jeg har ogsaa i Anledning af Humleplukningen fortalt en Del Historier for Folkene og Børnene, navnlig af Andersens Æventyr, „Verdens dejligste Rose“ og „en Moder“.

8. Oktober 1867.

I Søndags ved Konfirmationen dvælede jeg mest ved de Ord: „Gud skal venlig overtale Jafet, og han skal bo i Sems Pavluner“ (1. Mosebog 9, 27). Lindberg oversætter det „udbrede“; men jeg blev ved det gamle „venlig overtale“. Det er jo der, hvor Noah velsigner sine to Sønner Sem og Jafet. „Herren“ bliver Sems *Gud*; Herren er det Jehovah-Navn, hvis Udtale nu ingen kjender, men som vi kjender i *Jesus*-Navnet. Jafet (Evropæerne) kommer

ind under andre Herrer; men i Tidens Fylde kommer Pavlus og Ansgar og andre Evangelister til Jafets Børn med „venlig Overtalelse“ til at indgaa i Sems Pavluner, i vor Herres Jesu Kristi Menighed. Saaledes skulde vi i det hele omgaaes Børn med venlig Overtalelse (ej med Bitterhed, Vrede, Truen og Skjænden) til at elske Hjemmet og elske det Pavlun, vi selv havde fundet Frelse i; og saaledes havde jeg ogsaa stræbt venlig at overtale disse Børn til at bo og bygge i Sems Pavluner, og nu skulde de aflægge Vidnesbyrd om, *hvad* de havde fundet i Sems Pavluner: Ordet, Troen, Badet, Bordet, frem for alt Jesus-Navnet og al den Trøst og det Liv, der knytter sig til dette Navn.

2. November 1867.

„Forlyst dig i Herren, saa skal han give dig dit Hjertes Begjæring“, er et Ord af „Davids-salmerne de søde“, jeg paa ny har taget frem, og paa ny lagt mig selv og Menigheden paa Hjærte, at medens den verdslige Tankegang er den, at *naar* Gud vilde give os, hvad vi begjærer (Helbred, kjendelig Lykke af vor Gjerning o. s. v.), *saa* skulde vi nok forlyste os i ham (og naar vi saa har faaet det, saa er Glæden og Takken ej saa stor, som vi tænkte forud; thi vi begynder gjerne at klage os over ny Savn), medens den verdslige Tankegang er

saaledes, saa raader Guds Aand os til at gaa den modsatte Vej: begynde med at forlyste os i Herren og hans Naadens Ord under alt, hvad vi fattes, takke for, hvad os er skjænket i Troens, Haabets og Kjærlighedens Ord, takke for Syndernes Forladelse, for Freden med det faldne Kjøen, og *naar* vi begynder dermed, begynder med at forlyste os i Herren, *saa* giver han os ogsaa vort Hjertes Begjæring, alt hvad vi har Behov, Hjælp i Sygdom og Nød, Lykke i vort Kald og Gjærning. Se, derom prædikede jeg i Søndags, om hvad der er *først* og *sidst* i Guds Rige, og nu har De en lille Mundsmag deraf.

Vi har da nu faaet vore Torsdag-Aften-Sammenkomster i Konfirmandstuen i Gang og godt i Gang, de opliver mig meget, og jeg kan spore den Indflydelse, det har paa de unge.

10. November 1867.

J. morer sig da nu ret i Kjøbenhavn, har i forrige Uge hørt baade Grundtvig, Peter Rørdam og P. Fenger tale paa Marielyst og senere hørt Bjørnstjerne Bjørnson holde et Foredrag over Vergeland, vistnok i Frøken Zahles Lokale. Den Henrik Vergeland spøger i mange, og de dygtigste Normænds Hoveder som den ægte, *ejendommelig norske* Forfatter. Jeg kjender saa lidt til ham, kun, at han

var bitter mod den danske Indflydelse i Norge, og denne kan vel og til sine Tider have været slem nok. Der er en underlig Stræben i vor Tid for paa den ene Side at bevare sin Ejendommelighed og dog paa den anden Side at slutte sig sammen med andre, og det er jo ogsaa det rigtige, skjønt det for den overfladiske Betragtning let faar Skin af at være en Selvmodsigelse; men det bliver jo virkelig en Uting for dem, der ved Ejendommelighed kun tænker paa hjærteløs Egoisme og ved Sammenhold med andre kun tænker paa Udvidelsen af egen Magt. Og hermed slutter jeg for i Dag. Gud velsigne Dem med Fred og Glæde! og lære Dem og os alle ret at *takke* for hvad vi har, saa faar vi mere.

For Guds Velsignelse *opstig*,
Taksigelse *til* Himmerig!
Velsignelsen *da* strømmer *ned*
i Skybrud *til* Guds Menighed.

14. Desember 1867.

Jeg har med *uhyre* Interesse læst Kierkegaards Tale (efter Rigsdagstidenden, som jeg i Aar holder for hans Talers Skyld) ved Indbringelsen af hans Lovforslag om „Valg- og Hjælpe-Menigheder“; saadanne Ord er sjældne at høre fra Ministerbænken og i Rigsdagssalen. Kan han praktisk klare, hvad han

theoretisk udtaler om Folkekirkens Ordning, saa er han mer end en almindelig stor Mand. Naar jeg læser hans Tale, henrives jeg uvilkaarlig og synes et Øjeblik: han er Manden, den rette Mand til den Gjerning; men saa ser jeg straks bag efter nogle smaa skjæve *Grundbetragtninger* (f. Eks. om *Folkekirkens kristelige Karakter*), som kan fordærve det hele. Gud raader; er end Kierkegaard for Tiden Styrmand paa Folkekirkens Skib, saa har selve Menigheden en bedre og sikrere Styrmand, der vender Roret, som han vil, og faar nok Skibet i den gode Havn. Ja hvilken Lykke at have faaet Syn for Forskjellen mellem Folkekirken og Menigheden, og hvor underligt dog, at de allerfleste endnu slet ikke kan se den Forskjel! — Det er forunderligt, hvor det hver Dag bliver mig klarere, at det fornemmelig gjælder om at se Kristendommen med vore egne Øjne, med *dansk-nordiske* Øjne, ikke med de fremmedes, latinske eller tyske Øjne; thi saa bliver alt, selv det bedste, stillet i et galt Lys. Det var det, der meget hæmmede den lutherske Reformation, at den kom, videnskabelig talt, ind i en *latinsk*, romersk Tankeudvikling i Stedet for i en mere menneskelig *græsk* Dannelse, som der et Øjeblik var Udsigt til; og lokkes vi nu bort fra den særlig nordisk-danske Dannelse ind i en tysk, da bliver ogsaa den hele kirkelige Bevægelse her ført ind i et galt Spor. Her er efter min Mening Kierkegaards Fare.

17. Januar 1868.

Bethlehems-Barnet i Krybberummet,
 det er den evige Vaar.
 Troende Hjærter det har fornummet:
 Jul gjør lykksaligt Nytaar.
Derfor bære Blus vi med Glæde.

Saaledes har jeg nærmest nynn^et, *efter* at Juledagene var endte, og naar jeg nu i Dag kunde komme til Dem med lidt af *den* Tone inden i mig, saa kom jeg da ogsaa med lidt „Vaar“ og Vaarglæde; og „Vaaren“ og Solstraaler holder De jo af.

Jeg har i denne Tid læst noget om, hvorledes vi, der har med Børn at bestille, skal lægge Mærke til, om *det menneskelige* kommer frem hos Børnene; og da det menneskelige udvikler sig gennem Fantasi, Følelse og Forstand, maa vi lægge Mærke til, om disse tre kommer i Bevægelse hos de smaa. Naar Barnet, ved at høre noget fortælle, ler og smiler, da er *Fantasien* i Bevægelse; thi Barnet ler og smiler af Glæde over, at det kan følge med, kan livagtig se og forestille sig, hvad der fortælles. Naar det fortalte gjør Indtryk paa *Følelsen*, kommer Barnet til at græde, eller man ser i det mindste bevægede, deltagende Træk i dets Aasyn, idet det gribes af Behag eller Mishag. Se paa den Maade le og græde *kan Dyrene ikke*, fordi baade Fantasi og Følelse er det ejendommelig menneskelige, og derfor skal man vogte sig for at fremkalde den kolde,

døde Ro over Børn, at de hverken ler eller græder i Skolen; thi det er et Vidnesbyrd om, at det ej gaar rigtig menneskeligt til i Skolen. Og naar saa Børnene kan fortælle igjen, hvad de har hørt, saa er det et Vidnesbyrd om, at de ogsaa har grebet det med *Forstanden*, saa det, at Ordet bringer Børn til at le og græde og tale, det er Tegn paa, at *det menneskelige* udvikles hos dem. — Jeg synes, dette er et lille yndigt og belærende Syn, som man let kan gaa ind paa, og hvori der ligger saa meget, og saa har jeg her forsøgt at dele det med Dem. At jeg nu skriver saadant til Dem, viser vel, at jeg selv er temmelig meget inde paa det *forstandige*; men det er da heller ikke skadeligt, *naar* man blot ej springer Fantasien og Følelsen over, men *kun gennem disse* kommer til Forstand; thi at springe lige til at forstaa med Forstanden, det er „Gjensti, som bliver til Glipsti“, som jeg forklarede forleden i Konfirmandstuen for de unge, med Anvendelse omtrent som jeg her i Korthed har udtalt det.

15. Februar 1868.

I Konfirmandstuen i Torsdags havde vi om „Balders Død“ og Graaden for ham, og det blev mig saa yndigt, at vore Fædre saa kjærligt kunde

ihukomme og saa almindelig begræde det tabte Paradis og Minderne der fra, kunde se med et saadant Suk tilbage paa Guldalderen; og ikke blot det, men at de, da de saa, at Graaden ej var fuldstændig nok til at kalde ham tilbage, at de, da de saa, at *Brejdablik* (Balders Bolig, Straaleglansen uden Pletter) var forsvunden, ej hengav sig til uvirksom Graad, men just nu, ja først da begynder de Kæmpelivet, skaber med Daad det *sølv*takte *Glitner* (hvor Balders og Nannas Søn bor) som et Efterskin af Brejdablik, og kæmper med Haab om paa hin Side Valhal at samles med Balder paa ny i det *guld*takte *Gimle*. Ja saadan maa „Nordens Aand“ ogsaa opmande os, under Savn og Taarer ej at lægge Hænderne i Skjødet, men med Blikket paa Guldalderen *bag* os kæmpe med Haab for Gylden-Aaret *foran* os og aldrig glemme, at vi „endnu har Kæmpeskridt at gjøre, Størværk at øve, Valhal at værge, Gimle at vinde“. Vil ikke ogsaa De nok være med i den Livsbetragtning og være med at stile og stræbe mod det Maal? Jeg har især saa meget [at gjøre] med det „Valhal at værge“, at værge og frede om *Menneskelivet*, baade i Hjemmet og i Fædernelandet, at vort Hjem og vort Folkeliv ej blot maa være en travl og nyttig Bikube eller det, som endnu er værre, et Slags civiliseret Dyrebolig, men et virkeligt Mandhjem, en virkelig *Menneskebolig*, hvor de menneskelige Kræfter frit kan røre og udvikle sig.

31. Marts 1868.

I Søndags prædikede jeg om Aandens og Kjødets Sans (Pønsen) efter Pavlus's Fyndsprog, Rom 8, 6, at Kjødets kun pønser paa Død, og Aanden derimod pønser idelig paa „Liv og Fred“, først Liv og saa Fred, saa jeg viste Forskjellen mellem „den døde Ro“ og „den levende Fred“. Djævelen kom med den *stumme* Aand for at fremkalde *død* Ro; Herren ud-driver den stumme Aand, og faar Mennesket til at *tale*; med *Ordet* kommer nemlig *Liv* og med Herrens Naades Ord „Liv og Fred“. Nu forstaar De nok denne ikke en Gang halvkvædne Vise.*)

Og saa har jeg i Ugens Løb gaaet og syslet med det Ordsprog: „Du skal Ilden rage, om du vil Venner varme“. De forstaar nok, at hvad der brænder al Tid, og for alle, maa snart brænde ud efter vore fattige Vilkaar. Men det Ord kan anvendes paa *mange* Steder.

1. April 1868.

De har vel læst det lille Brev fra Helveg til mig, som jeg sendte Dem. Det gjorde mig saa godt, hvad han skrev om, at *vel* saa det mørkt ud i mange Maader og paa mange Steder, *men* at Gud dog kjendelig havde begyndt en Gjerning iblandt os,

*) Smlgn. Brevene af 17. November 1864 og 27. Juni 1867.

som han heller ikke vilde standse, men derimod fortsætte til sin Ære og vor Glæde. Disse Ord falder mig paa Sinde næsten hver Dag; thi man hører idelig det modsatte, at *vel* er det og det godt nok, *men* saa er det dog daarligt. Saadan bedømmes alle ædle Mennesker og alle ædle Forhold. Nej, lad os saa hellere begynde med at pege paa Fejlene, at *vel* mangler det og det, *men* saa ende med Kjærnen, med Anerkjendelse, og fremhæve Lyspunktet. Thi for den modsatte Fremgangsmaade (at udpege Fejlene) kan hverken Guds Rige her paa Jorden eller noget ædelt menneskeligt bestaa. Jeg tænkte ogsaa *derpaa* i Dag, da jeg læste S. J.s ukjærlige Angreb paa Skyttesagen; thi de fleste vil sige, der er noget sandt i, hvad han der indvender mod den. Men noget sandt er der i alt det onde, man udpeger ved ædel menneskelig Stræben. Og er vi selv tjente med, om vi f. Eks. sagde om Morten Luther, at *vel* var han en ædel Mand og den Sag, han begyndte paa, er vi ganske enige med ham i, og vi er ligesaa ivrige for det kristelige som han, *men* siden han var saa *hidsig* og stormede saa *hæftig* løs mod Modstandere og derved gjorde galt, saa kan vi slet ikke gaa med ham, men er saa kloge, at vi kan se, det skulde gjøres bedre, og derfor — gjør vi slet intet for det kristelige, vi elsker, men kritiserer og gennemhegler dem, der gjør noget, fordi de ikke gjør det fuldkomment. Nej, saadan vil vi ikke bære os ad.

Jeg vil tvært imod sige: vel kan jeg sagtens (da jeg har stor Færdighed i at se Skjæven i min Broders Øje) se 100 Fejl og Mangler hos alle de elskelige Mennesker, jeg holder af; *men* jeg kan, Gud være lovet, ogsaa se det, der er langt lysteligere at se paa, nemlig at Gud har begyndt en god Gjærning i dem i Vorherres Jesu Navn, og om denne Gud og Mand gjælder det mere end om nogen anden, at „den Mand raster ikke, før han faar den Sag ført til Ende“ (smlgn. Ruth 3, 18). Og paa *den* Maade faar vi *lyse* Udsigter trods alt det, der ser mørkt ud; medens vi med de onde, kritiske Øjne al Tid har *mørke* Udsigter, trods det, det i Enkelt-heder kan se lidt lyst ud. — Herren lade lyse sit Ansigt over os og være os naadig! saa at vi maa se Lys i hans Lys, vinde lyse Udsigter i ham og se paa alt med Naadens og Sandhedens Øjne!

28. Maj 1868.

Birkedal, der har været syg, er nu igjen rask som sædvanlig og er *meget* glad ved Valgmenighedsloven, som han straks vil benytte med Taksigelse til den Gud, af hvis Faderhaand han tager den. Jeg kommer derved til at tænke paa:

For Guds Velsignelse *opstig*
 Taksigelse fra Jorderig,
 Velsignelse *da* strømmer ned
 i Skybrud til Guds Menighed.

O, hvor det dog er en *Velsignelse*, naar vi ret kunde lære at være *taknemmelige*. Er det en *Pligt* under Loven, saa er det sandelig en *Velsignelse* under Naaden. — Dernæst: i Kjærteminde og Omegn, hvor den ældste Opvækkelse jo er, og hvor Regeringen har kaldet Frimodts Hjælpepræst Krog til Sognepræst, er man ogsaa ved at danne en Valgmenighed, der vil samle sig om Pastor Hagen (tidligere Præst i Steppinge).

Termansen besøgte os i Søndags og rejste Mandag. Kunde vi tales ved, kunde jeg fortælle Dem en hel Del af, hvad vi talte sammen om; men skriftlig vil jeg kun pege paa, at Termansen kaldte Visen om „den gamle Ørn“ (Christian den anden) Kæmpevisens „Svanesang“ (ligesom Bjarkemaal er den danske Oldtids Svanesang), hvori Folkehjærtet, der jo havde givet sig Luft i Kæmpevisen, sukker over, at nu bringer Høge og Glenter Smaafuglenes Sang, den folkelige Sang, til at forstumme, men sukker ogsaa: gid de snart maatte komme til at synge igjen. Ja det var lange og trange Tider, gjennem hvilke Folkesangen forstummede, hvor det gik i Oplydelse, at „alle de Fugle, som kvad i Lund, de tier nu som Stene“ og „mig ynkes over de Fugle smaa — de Dage dem gjøres saa lange“. Men Gud ske Lov, Bladet har begyndt at vende sig, Oprejsnings-Tiden er kommen, som Svanesangen sukede efter.

Hold i Hævd, hold højt i Ære
 da vort gamle Modersmaal,
 skabt til *alt*, hvad *vi kan bære*,
 døbt i Graad ved Balders Baal,
 tidlig snublet paa Glatisen,
 men oprejst i *Kæmperisen*
 og gjenfødt i *Julesang*.*)

Vi har været meget glade ved „Fiskerjenten“ (**).
 Paa lidt Forkjølelse nær har vi det godt, glæder os
 til Pinse og sukker:

Drag ind ad disse Porte,
 vor høje Pinse-Gjæst!
 Forjag de Skygger sorte,
 som mørkne vil *din* Fest.

Gid ogsaa De maa faa en glædelig Pinsefest.

3. Juni 1868.

De har da af M. hørt lidt om, hvor yndigt vi
 havde det i Pinsedagene, og naar hun har fortalt

*) Melbye henviser i sit Brev til Sangen: „Ingen har Guld-
 taarer fældet“ i det af Kr. Køster og mig udgivne Vise-
 bogstillæg. Men denne Sang er taget af „Den nordiske
 Menighed“ i „*Kristenhedens Syvstjerne*“, hvor man da vil
 finde Verset Side 177.

**) Bjørnsøns Fortælling. Imod samme Digtets „De Nygifte“
 havde Melbye, som det af et af hans tidligere Breve kan
 ses, adskilligt at indvende. Navnlig forekom Mathilde
 ham „et meget beregnende Væsen“. Med Beregninger
 „gaar Aand aldrig til Værks“.

Dem om, at jeg ved Ordets Oplysning baade over *Menneskelivet* og over Gudslivet var kommen til den trøstefulde Forvisning: „Ogsaa jeg er et Menneske“ og „Ogsaa jeg er et Menneske, der kan frelses“, saa mindes De maaske, hvad jeg en Gang skrev til Dem i Vinter om min Følelse, da jeg efter at have talt med Dem pludselig kom ind til den ulykkelige og fortvivlede N. N., og at jeg, ved saadan at kunne baade føle Jublen og Smerten i mit Bryst, kom ret til at føle mig som et *Menneske*. Men jeg vil dog, saa vidt Pennen formaar det, efter Grundtvig give Dem et Billede af det Lys, hvori Gudsordets Oplysning stiller *Menneskelivet*, og naar det samles i korte Træk, er det jo dog: en *Skabelse* i Guds Billede, et *Syndefald* i Slægtens Barndom, *Optugtelsen* under Loven, *smilende Udsigter* i Spaadommene, *Benaadelsen* og *Oprejsningen* i Tidens Fylde, hvorpaa følger *et nyt Levnedsløb* og *en sejrrig Kamp* i Aandens Kraft for *Livets Krone*. Og hvo kan se det *højere Menneskeliv* i dette Lys i dets *Skabelse*, dets *Tab* og dets *Fornylse*, og høre om *Troen*, hvori det kan gribes og tilegnes, uden at man gjenkjender sit Savn, sit Haab, sin Længsel og maa juble: Ogsaa jeg er et Menneske!

6. Juli 1868.

De ønskede nogle Fingerpeg, der mulig kunde lede Dem ind i „Sangværket“. Jeg har ved hos-

lagte Optegnelser tænkt paa Dem. Om De nu vil kunne have nogen Nytte deraf, véd jeg ikke; men det vil saa vise sig. Hvis ikke, kommer De endda nok ad anden Vej til det, De ønsker, nemlig at faa Kjærlighed til og Glæde af „Sangværket“.

Læs Nr. 12 og 13 [Grundtvigs Sangværk, 1. Del: „Stille, stille, Zions Døtre smaa!“ og „Tør end nogen ihukomme“]. Hvor aander de dog ikke Kjærlighed til *Menigheden*, vor Moder, Zions Hus.

Nr. 23 har dejlige Tillæg til at oplyse det, vi synger om i: „Herren han har besøgt sit Folk“.

Nr. 34 [„Hvad har Kirken her tilbage“] viser, at naar Kirken, Menigheden, blot holder fast ved „Ordet“, saa har den dog *det bedste* endnu, trods det, at det glimrende, der var ved Pavedømmets Kirkebygninger og Kirkeskikke, er borte.

Nr. 38 og 39 [„Kristne med Skjel“ og „Kristendom i Verdens Mund“] er to smaa yndige Salmer.

Nr. 40 [„Verden er, som man den tager“] er det klareste, der nogen Sinde er sagt om Forskjellen paa Pietisme og Kristendom, og om vort Forhold til „Verden“.

Først forinden, saa foruden!

Huset først, derefter Ruden!

Nr. 42 [„Hvo kan tro, som har ej hørt“] er en af de mange, der klarer Forskjellen mellem Ord og Skrift, Mund og Pen.

Nr. 44 [„Vi tro, som vi ved Daaben svor“] falder ogsaa saa rart.

Nr. 47 [„Til Helvede vor Drot nedför“] er oplysende om det Led i vor Tro: „nedfaren til Helvede“.

Nr. 55, 61 og 62 [„Ordet var fra Arilds Tid“, „Hyggelig, rolig“ efter den 84. Davids-Salme, og „Giv mig Gud en Salmetunge“ efter den 92. Davids-Salme] kjender De vel, om ikke *alle* Versene, da man mest kun har dem i Udtog.

Nr. 70 [„Er du skriftklog paa Guds Rige“] har jeg i sin Tid haft megen Gavn af, og

Nr. 71 [„Bladet fra Munden“] er en hel Pastoral-lære for Præster.

Nr. 79 [„Hvad nytter den Raaben paa Troen og Daaben fra Dagning til Kvæld?“] er et dejligt Forsvar for Grundtvigs hele Betragtning.

Nr. 91 [„Venner, lad os ihukomme“] er en i mine Tanker uovertræffelig og saare oplysende Oversættelse af Herrens „ypperstepræstelige Bøn“ (Joh. 17).

Nr. 93 [„Til klart Guds Aasyn vi skal se“ efter 1. Kor. 13.] er en udvidet og derfor oplysende Opskrift af den velbekjendte.

Nr. 103 [„Hyrder, som paa Marken her“] var en af de første, der oplyste mig, at jeg fik Syn for „det levende Ord“.

Nr. 104 [„Klynke og klage“] er jo en Perle.

Nr. 113 [„Min Mund og mit Hjærte“] kjender De vel.

Nr. 114 [„Som Højelofts-Sale“]. Hvilket Syn for Ordet, der strømmer fra Hjertet i Modsætning til det, der kun er Mundsvejr og Floskler.

Og saa ej mer for denne Gang. Hvis disse Fingerpeg er Dem til nogen Gavn, vil jeg gjerne en anden Gang give flere lignende Vink.

Nummerne 130 [„Som Hjorten, med Tørst befangen“], 139 [„*Lyset og Livet* er Tvillinger bolde“], 206 [„I de gyldne Himmel-Sale“], 231 [„Under Korset stod med Smerte“], 232 [„Hil dig, Frelser og Forsoner“], 281 [„I Verden maa være de Sygdomme to“] (aandelig Kæmpevisе fra 1812), 276 [„Hvem ser jeg hist som Lammet gaa“] (efter Brorson), 282 [„Hvor er de gamle *Stier*“] (en Parallel til den af mig før paapegede 34), 311 [„Engel, hvor jeg har dig kjær“], 396 [„Er som Faar vi uden Hyrde“] og 337 [„Almindelig er Kristi Kirke“].

Jeg har *ikke* fremhævet nogen af de Salmer, som jeg antog, De forud kjendte og yndede fra „Festsalmerne“.

Jeg havde et yndigt Møde i Indslev, hvor Gaven til Amdsraadsmedlemmerne blev overrakt, og hvor der herskede en ypperlig Stemning, ogsaa for „Nordens“ Sag, og hvor jeg fik Lejlighed til at sige Folk mange Ting, som jeg havde Glæde af at sige, og som de kan have godt af at høre, f. Eks. om „den hjærtelige Latter“s Gavn, i Anledning af de Linjer:

„Saa lo hun saa hjærteligt,
at alle Lænker brast.“

I Dag skal jeg nu ud at tale, først paa Kirke-
gaarden („Guds Tanker over os er ikke til Ulykke,
men til Fred, at han kan skjænke os en *Fremtid*
og et *Haab*“; Jerem. 29,11) og siden i Skoven. Ja,
jeg staar ikke ledig paa Torvet i denne Tid, Gud
ske Lov!

3. Avgust 1868.

Folk har inderlig godt af at faa den Følelse, at
man løber ikke til at læse, hvad et Liv eller en
Livsretning er, fordi man, hvilende behageligt i en
Sofa, læser et velskrevet Brev derom. Nej, vil man
vide, hvad en Livsretning er, saa vær s' go', selv
med ind i den med dens Kampe og dens Sejre og
Nederlag, med dens Anstød og dens Velsignelse.
Jeg vilde f. Eks. ikke dele „det interessante“, der
unægtelig ogsaa er i Grundtvigianismen, med Dem,
med mindre De ogsaa vilde dele det forargelige, det
anstødelige i Verdens Øjne, der ogsaa følger med
samme. Uden Kors ingen Krone. Blødagtig Nydelses-
syge er noget fælt noget.

Kjender De det lille Vers:

„Ej med Ferle, ej med Ris,
lære Børn vi Herrens Pris,
men med Paaskesange.

Som en Fugl stod Ordet op,
svang sig over Bøgetop
glad i Danevange.“

Jeg synes, De skulde skrive det foran i en eller anden af Deres Børns Læsebøger, f. Eks. i de bibelhistoriske Sange og Salmer.

18. September 1868.

I Kjøbenhavn*) havde jeg det udmærket oplivende. Grundtvig var *legemlig* afkræftet i Hjemmet, men i Møderne saa *aandsfrisk* som nogen Sinde. Jeg er saa inderlig glad ved at have levet nogle Dage sammen med ham efter hans 85de Aar og været med et Par Gange ved den Aftenandagt, han endnu holder hver Aften. Mundtlig kunde jeg jo fortælle mange enkelte Træk, men skriftlig véd jeg jo knap, hvor jeg skal begynde. Jeg har haft megen Glæde af, at Busck fortalte, at da Grundtvig en Gang i en stor aandelig Nød besøgte ham, og de sad i Haven sammen, mens Aftenen faldt paa, da udbrød Grundtvig pludselig: „Har du Papir og Blyant, saa skriv“, og saa dikterede han: „Sov sødt, Barnlille“, og fandt Trøst under Korsets Tegn i sin Baredaab med Saligheds Haab. Hvad jeg talte om, kan jeg naturligvis bedst huske og i størst Korthed give Traaden i. Det var en Forklaring over „Venne-

*) Ved Vennemødet.

mødet“ med det Ord: „Det er godt at møde Ven paa Vej“. Jeg viste, at vi danske kristne havde mødt tre gode Venner paa vor Vej: Danmarks Hjærte, Nordens Aand og Kristi Evangelium, og at de tre kunde godt sammen. De tre kom i venlig Forening til os i Danmark dejligst Vang og Vænge, som „Herren“ kom med „de to Engle“ til Abraham i Mamre Lund. Og fordi Herren kom til os med de to Engle, derved fik *dansk* Kristendom sit *ejen-*
dommelige Præg; kom ej til at ligne „den grundmurede Skolebygning“, men „Fuglereden i Skoven“, saa Menigheden i Danmark med sin Bekjendelse og Forkyndelse og Lovsang var som Fuglereden midt i den reglementerede Folkekirke; og det gjaldt om hver i sit Hjem at bygge en Fuglerede, hvor Herren og de to Engle, Herren med det danske Folkehjærte og Nordens Aand, kunde holde Vennemøde med os. Jeg var selv glad ved Tanken, jeg vilde udtale; hvorledes jeg saa skilte mig fra det, maa Tiden vise.

Paa Søndag skulde vi her alle til „Barnsøl“ i Baaring hos en af vore bedste Venner der, og Barnet skal hedde Synnøve. Er ikke ogsaa det glædeligt, at Bjørnstjerne Bjørnson er saa kjendt og saa yndet blandt danske Bønder?

21. Oktober 1868.

Sveistrup med Kone og lille Søn kommer nok her Onsdag og Torsdag i næste Uge, og saa skulde

vi til Konvent hos Helveg i Odense om Fredagen, saaledes er da Planen. Til den Tid og de nærmeste Dage derefter har jeg travlt med Skoleeksaminer og med Arbejdsanstalten („Fællesgavn“ tænker vi at kalde den).

Nu er jo Beretningen om det sidste Vennemøde udkommen og tillige „Den kristelige Børnelærdom“ af Grundtvig med de dejlige Stykker af „Kirkelig Samler“. Det er Perler til Livsoplysning.

Den gode Sag skal nok klare sig, naar Modstanderne ret træder frem, og vi blot ikke bliver bitre under Kampen, som det kan være svært nok at holde sig fra.

„Give det Gud, den gode Sag,
som kæmpes *maa* for heneden,
bedre sig klare Dag for Dag
og krones af Kjærligheden.“

14. Desember 1868.

Jeg har haft saa travlt, men har ellers haft mange yndige Timer, og ikke mindst yndige har de Timer været, hvori jeg læste og talte om „Aladdin“ og hans Lampe i vort lille danske Samfund her. — Det fornøjede mig at møde Dem forleden paa Vejen. Jeg sad saa den Dag til Midnat i Sogneraadsmødet, men det gaar fredeligt og venligt, og saa kan man jo nok gaa den Tur igjennem, skjønt man stundum synes, man kunde anvende sin Tid bedre. — Jeg

har haft Brev fra Fru Grundtvig. Hun er rask, og Grundtvig har det ogsaa godt; blot en enkelt Dag imellem er han mindre rask; men det har hidtil gaaet hurtigt over. Fru Grundtvig har begyndt at sende mig Prædikener paa ny, og jeg har saaledes faaet den Prædiken, hvormed Grundtvig for tre Uger siden begyndte det ny Kirkeaar*), hvori han begrunder sit Haab for den nordiske Menighed derpaa, at her findes „den hjærtelige og aandelige Folkefølelse, der fattedes overalt i Kristenheden fra Grækerne til os. Thi det er umuligt at gjøre sig en levende Forestilling om den kristne Menighed som et aandeligt Guds-Folk, uden forud at have Tro paa en Folkeand med *Vidende* og *Vilje*, og uden at have Udtryk derfor paa Modersmaalet, og det var ikke Tilfældet med nogen af de bekjendte Hedningefolk uden Grækere og Nordboer“. — De kan nok forstaa, at et saadant Vidnesbyrd fra Grundtvig har glædet *mig* meget.

22. Desember 1868.

Første Juledag prædiker jeg i *Rorslev* til Førsttjeneste (Kl. 10), anden Juledag i *Rorslev* til Sidst-

*) I Følge Meddelelse fra Præsten C. J. Brandt var det paa første Søndag i Advent 1868, at Grundtvig prædikede som anført. Melbyes Brev maa være skrevet 14. Desember, som var Mandagen efter tredje Søndag i Advent, og Udtrykket: „for tre Uger siden“ er mindre nøjagtigt. I „Højskolebladet“ for 1879, Nr. 28, staar der fejlagtigt d. 14. Novbr. 1868.

tjeneste (Kl. 1). Ja, den store Glæde, der skal vederfares alle Folk, gid vi ret maa kunne smage den. Vi *henvises til den* under Forkyndelsen og Lovsangen, og da oplives vi som Hyrderne ude paa Bethlehems Marker; men vi *nyder* den kun, naar vi gaar ind i det stille, i Hjærtets Lønkammer, som Hyrderne, da de kom ind i Stalden, saa Barnet og troede. Det er nærmest med *saadanne* Tanker, jeg gaar *Juleforkyndelsen* i Møde. — I Søndags taledede jeg om Johannes-Vidnesbyrdet og Jesus-Ordet, at det første vækker stor folkelig Opsigt, (saa at endog det øverste Raad sender et Gesandtskab (Sendebud) ud for at spørge, om det ikke er Kristus) medens Jesus-Ordet er midt iblandt dem, og de kjender det ikke, end sige at de skulde sende offentlige Sendebud ud for at spørge, om han, der ingen Skikkelse eller Anseelse havde, var Kristus. — Johannes-Vidnesbyrdet er nu *hele vor Forkyndelse* om Kristus, Guds-Lammet, der bærer al Verdens Synd, og Jesus-Ordet er det Ord, han selv taler ved sin Daab og ved sin Nadver. Se, saa ligger Anvendelsen nær, at hele Folket fremhæver det første (vor Forkyndelse) og løber derefter som efter den sande Kristendom, medens det andet (Herrens eget stille Ord) overses. Og dog skal det første hos os som hos Johannes (*„jeg er det ikke“*) ydmyg skjule sig bag det sidste, bag den stille ubekjendte og give Ham *hele* Æren.

22. Januar 1869.

Ja der er jo sket meget, saare meget i den Kreds, vi dog begge har saa kjær, siden vi sidst taltes ved, og jeg har oplevet saa meget, saa grumme meget i lignende Retning fra flere Sider siden den Tid, saa jeg mer end nogen Sinde før har set Forkrænkeligheden i de blot jordiske Ting; men just derfor har jeg ogsaa, det bedste jeg formaaede, peget for mig selv og andre hen paa *Livet*, det aandelige, hjærtelige Liv, som er det evige Liv, og som allerede her nede, hvor svagt det end kan røre sig hos os, dog ene og alene er det *virkelige*, det, som vinder og varer, medens Sygdom, Død og al Slags Vildelse for den, der tror Ordet, kun er en Skygge, et Blændværk, noget Kogleri, der maa og skal svinde for Livets Magter som Dug og Skygger for Solen. Ja, naar vi tror paa Livets Ord, maa vi dog, selv hvor det ser allermørkest ud, synge:

„Guds Visdom er en Gaade,
 en Løngang er hans Vej,
 dog *evig* er hans Naade,
 hans Løfter glipper ej.“

Og naar jeg paa lidt hedensk, ikke afgudisk Vis skal udtrykke mig paa en spøgende Maade om, hvad der *for Alvor* har trøstet mig i trange Tider, saa vil jeg sige, at det er, at jeg har fattet Kjærlighed og det en lykkelig gjengjældt Kjærlighed til

en yndig lille Pige, en Mø med Guldbaand om flagrende Lokker, som hedder „Fylla“, og som er højt betroet hos sin Frue, Frigga, og kjender alle dennes Hemmeligheder, og derfor hvisker mig saa mange dejlige Ting i Øret, kommer med de yndigste *Ønsker* om Lykken i hele dens Fylde; og da hun selv bærer en Guldring, hun har faaet af Balder (gjennem Nanna), er jeg sikker paa, hun ikke farer med Tant, saa jeg lytter hellere end gjerne til alle hendes gode *Ønsker*, favner dem med Tillid og Glæde og venter trygt paa Lykken i hele dens Fylde. Se til, at ogsaa De kan blive rigtig gode Venner med hende; hun er nok værd at være gode Venner med. — Ja, jeg er først ganske mig selv, naar jeg kan skrive saadan lige frem, som jeg tænker og føler med Hensyn til Fylla og mange andre saadanne velsignede lyse Skikkelser, og det kan jeg jo ikke gjøre lige over for alle Mennesker, da de ikke kan forstaa andet, end at det er Fjas, hvad dog er mit ramme Alvor. Men derfor har jeg saa let ved at skrive til og tale med Dem, fordi der er ikke i Verden den Ting, uden vi kan tale sammen derom og forstaa hinanden. „Ven er Vens Ven“, og det anvender jeg ogsaa herpaa.

Fastelavnsmandag, 8. Februar 1869.

Jeg har læst „Bjærgtaget Nr. 1“ og været meget glad ved den; der er Poesi deri; men naar

jeg saa har læst det øvrige af Goldschmidt, saa synes jeg, „Bjærgtaget“ er kun bleven saa poetisk, sandt og dejligt, fordi Sagnet, der ligger til Grund for det, er saa dybt, men at Goldschmidt selv er ikke meget poetisk, men kan kun, naar han møder noget ægte Guld, give det en mesterlig fuldendt Form. Tak skal De imidlertid have, fordi De har gjort mig opmærksom paa „Bjærgtaget.“ Ved Lejlighed vilde jeg gjerne, hvis De har dem, laane Hauchs „Robert Fulton“ og „Charles de la Bussière“. I Lørdags læste jeg Fr. Paludan-Müllers „Benedikt af Nurcia“ i „Dansk Samfund“, efter at jeg da først havde sat mine unge Tilhørere og Tilhørerinder ind i Tiden og Forholdene, under hvilke den Mand fremtraadte. Det var fornøjeligt. — Ja jeg skal nok huske, naar vi ses, at fortælle om „Fylla“ og oplyse, hvad der kunde være Dem dunkelt i Sangen*). — Schrøder har udgivet sin Beretning om Askov-Skolen med det ypperlige Stykke om Evalds Syn paa Folkeoplysningen. De kan faa det ved Lejlighed af mig.

22. Februar 1869.

Der er adskillige Ting, jeg har Lyst til at skrive til Dem om, og derfor skriver jeg i Aften. Først

*) „Ønsket er ligt en yndig Mø“ i Grundtvigs „Danskeren“, III, S. 73—78; i Nutzhorns og min Samling af „Historiske Sange“, Nr. 12.

har jeg jo lovet Dem at skrive de Bibelsprog, vi talte om, nemlig de, hvori *Barmhjærtighed* fremstilles som den rette Faste og rette Gudsdyrkelse, og hvor den barmhjærtige kaldes „den, der tilmurer Gab, og den, der forbedrer Vejene med Hvilesteder“ (Esajas 58, 12). Og saa det Sted hos Jeremias, hvorved jeg var kommen til at tænke saa meget paa B., hvor Herren først siger: „Jeg har elsket dig med en *evig* Kjærlighed, *derfor* har jeg bevaret Miskundhed imod dig“ (31, 3), men saa vaander Efraim sig og siger: „Du har tugtet mig, ja jeg er bleven tugtet“ (v. 18), men faar til Svar: „Er Efraim da ikke min dyrebare Søn, min Kjærligheds Barn? Jeg *mindes* jo endnu grandt, *hvad* jeg *har talt* til ham; *derfor* bruser mit Indre mod ham, og jeg *maa* forbarme mig over ham“, siger Herren (v. 29—30.) — Det var nu det første; men dernæst vilde jeg ogsaa gjerne fortælle Dem, hvad Glæde jeg har haft af at suge paa nogle Linjer i Bjørnsons norske Fædernelandssang, som staar i „Fiskerjenten“, ikke blot paa de Linjer:

„Her er Sommersol nok,
her er Sædejord nok,
bare vi, bare vi havde Kjærlighed nok,“

hvilket jo, Gud ske Lov, ogsaa kan anvendes paa enhver ædel Stræben ogsaa i vort Folk og i vor Tid; men især har jeg dog suget paa de Linjer:

„Hvad du evner, kast af
i det nærmeste Krav,
det skal bæres helt frem af en voksende Elv.“

Ja, vi klager saa tit over, at vi evner, formaar saa lidt, og vil dog saa gjerne forædle og forskjønne hele Livet i og udenom os. Nu vel da, lad os saa ej spille vor Tid med Klage, men gjøre det lidt vi kan, straks udføre, hvad vi evner, hver i sin lille Kreds, der jo har nærmest Krav paa os og paa vor Gjerning, og saa skal mange Bække smaa gjøre en stor Aa, saa skal den voksende Elv, Aandestrømmen, bære de mange smaa Bestræbelser frem og føre til Maalet langt *over*, hvad vi tænkte og forstod. Den Betragtning giver Mod paa at „handle kjækt og tale frit“ o. s. v. Det er bleven mig som et Ord-sprog dette „Hvad du evner, kast af — i det nærmeste Krav“, og derfor har jeg nu ogsaa skrevet dette til Dem, skjønt De jo nok kjendte Verset i Forvejen, men derfor maaske dog ej hidtil havde til-egnet Dem det paa den Maade.

Jeg var i Torsdags Aftes og Fredag med min Kone i Odense sammen med Helvegs og Birkedals. Det var rigtig oplivende for os. Birkedal bad mig hilse B. og sige, at Luther siger: „Hvo der *gjærne vil* tro, tror allerede“. Lad os se, vi kan være med at bære dette Ord frem baade for os selv og vore Venner. Det er et „Arvegods“ fra Luther.

Jeg ved ikke, om det var Dem, der gjorde mig

opmærksom paa, at ved Festen for Kryger havde Ahlmann brugt det Vers „Guds Ord det er vort Arvegods“ blot med den Forandring:

Vort Sprog det er vort Arvegods.

Det er slaaende i alle Maader. Tænk imellem paa, at naar De sidder og taler med Deres smaa Børn, indaander dem Deres Ord, Billeder, Tankegang, da vil Børnene, maaske naar De en Gang selv er borte fra denne Jord, aande i samme Billeder, Tankegang. Vore Ord, Yndlingstanker, Yndlingsstræben og Haab skal fortsætte sin Gang efter vor Tid i vore Børn her neden. Jeg tænker mig, om hundrede Aar staar en Sønnesøn eller Sønnesøns Søn af mig og siger til sine Børn: „Handle kjækt og tale frit“ o. s. v.

I „Dansk Samfund“ har jeg læst større Partier af Hauchs „Julian“ og peget paa lidt af „Fiskerjenten“, saa jeg har haft Udbytte af de Bøger, De laante mig. I Dag har jeg læst „Robert Fulton“ for at kunne meddele af den en af de første Lørdag-aftener.

7. Marts 1869.

Tak for Deres venlige Brev, og ogsaa fordi De brugte en Søndag Aften til at skrive det. Det, at mine Fingerpeg paa et og andet saaledes finder „fuld Forstaaelse“ hos Dem, opliver mig meget.

Det gjorde for Eksempel, at jeg i Dag fik Mod til at tage det Ord „Hvad du evner, kast af“ o. s. v. med op paa Prædikestolen og udviklede det, til stor Glæde for mig selv i det mindste, men derfor vist ogsaa til Glæde for flere; og jeg fortsatte: „Men hvad jeg nu ikke evner?“ Gaa med det til Ham, der evner, hvad du ikke evner. Derfor beror vort Liv paa vor *Forbindelse* med Jesus Kristus, vor Herre. Vi er i Ørken, hvor ingen Mad til evigt Liv er; ingen evner at give os det uden Han, den eneste. Altsaa, hvad du ikke evner, kast det af i Hans Kjærligheds Haand, Han skal føre det ud trods alle Hindringer, langt *over*, hvad vi tænker og forstaar.

I Aftes i „Dansk Samfunds“-Mødet fortalte jeg „Robert Fulton“ efter Hauch. Den er for mig en af de lærerigeste Fortællinger, jeg kjender. Og da jeg ikke kan blive en Robert Fulton, vil jeg gjerne stræbe at være en David Baxter, d. e. en lille, der bøjer sig for den større og føler sin Livsopgave sat i at gaa den større til Haande.

De har da læst det Stykke af Bj. Bjørnsøns Tale ved den nordiske Fest, der forleden stod i „Fædrelandet“. Den er dejlig. Især har jeg slugt de Ord: „Den nærværende Slægts Længsler er glødede i store Indtryk (1848) og hærdede i store Skuffelser (1864). Der er kommen Jærn i vort Drikkevand.“ Jeg er saa glad ved, at jeg kan *forstaa* det ogsaa i *mit* eget *Livs* Erfaring. Jo stærkere

man for Alvor er gjennemglødet af et Indtryk, desto større Skuffelser vil man finde til sine Tider; men lader man alligevel ikke Gløden udslukkes, da hærder og fastner det Indtrykket.

19. Marts 1869.

Jeg véd ikke, om jeg har gjort Dem opmærksom paa Chr. Richardts Sang:

„Al Tid *frejdig*, naar du gaar
Veje, Gud tør kjende,
selv om du til Maalet naar
først ved Verdens Ende.

Aldrig ræd for Mørkets Magt,
Stjærnerne de lyse.
Med et „Fader vor“ i Pagt
skal du aldrig gyse.“

Jeg har peget paa disse kjønne Vers for andre, maaske ogsaa for Dem. Men har jeg det, saa vil jeg dog i Dag lægge *den Oplysning* til, at Grunden til, at vi tør og kan være „al Tid frejdig“, „aldrig ræd“, er den, at naar vi i Aandens og Hjærtets Verden (og Børnenes Opdragelse og Fremtid er jo da en Hjærtesag) kun *ærligt* holder med *Lyset* og *Livet*, da sejrer vi trods alt det, der vil forhindre det, sejrer, fordi Lyset og Livet kæmper for dem selv og sejrer for os, deres gode Venner; det er

altsaa ikke os, der fører Lysets og Livets Sag frem til Sejr, men Lyset og Livet, der sejrer for os, naar vi er deres gode Venner; og det kommer igjen af, at ligesom Fylla, Ønskemøen, er langt mere end et blot Ønske, der udspringer af *os* selv, saaledes er *Sandheden*, hvori Lyset har sin Grund, langt mere end en Tanke i *vort* Hoved, og *Kjærligheden*, hvori Livet har sin Kilde, er langt mere end en Følelse i *vort* Hjærte, kort sagt den almægtige Gud er Kjærligheden selv, og Sandheden er hans Ord, hans enbaarne Søn; derfor *maa* Livets og Lysets Sag sejre. Saa for *vort* Vedkommende gjælder det blot om at holde med Lyset og Livet, tro paa dets Sejr, fryde os i *Haabet* om at se Sejrens Dag, ligesom Abraham, der fordum frydede sig til, at han skulde se Herrens Dag, og han saa den og glædede sig (Joh. 8, 56). — Jeg er vis paa, at De nok kan følge med i denne Tankegang, fordi det er noget, der er Dem *magtpaaliggende* at oplyses om. For en uvedkommende, som en saadan Sag ej laa paa Hjærte, vilde jeg her har skrevet, være dunkle Ord og Talemaader; thi hvad der ligger ingen Magt paa, giver jeg ingen Agt paa. Med dette Mundheld, som jeg ofte har hørt i Folkemunde, begyndte jeg min Prædiken i Søndags, for saa at komme til det, at hvad der derimod laa os Magt paa, det gav vi nøje Agt paa. Og ligesom der var Magt i det *Ord*, Englen talte til Marie, saa gav hun ogsaa med hele

sit Hjærte Agt paa det, tog det med *Troens* Agt saa friskt og fyldigt, som det lød til hende; og hendes Udbrud: „Se, jeg er Herrens Tjenerinde; mig ske efter dit Ord“, er det fyldigste Udtryk for Ordets Magt og *Troens* Agt. Noget lignende maa vi have erfaret i det smaa, skjønt vi staar saa langt tilbage for Marie baade i *Tro* og i *Ydmyghed*. Men det véd jeg, at just fordi „den Ting er ikke i Verden til, hvorom vi to jo kan tale sammen“, just derfor forudsætter jeg dristig, at de Oplysninger, der gjennem Grundtvig har vist sig for mig som en Magt, der har stor Indflydelse paa mig, de samme vil De ogsaa kunne føle, har Magt over Dem, saa De ikke kan andet end give Agt paa dem og tage dem til Hjærte.

12. April 1869.

Jeg læser [i denne Tid] mest i „*Danskeren*“ og har meget Udbytte deraf. Jeg synes, jeg bedre og bedre forstaar Grundtvig og gjennem ham mig selv. Den danske Natur, som han ikke oprindeligt fandt hos sig selv (han er mere norsk, islandsk), men ret har elsket ind i sig, — denne danske Natur, som er saa kvindelig, at den vistnok kan *kæmpe* som en Skjoldmø med hvilken *Kæmpe* det saa skal være, men *ikke* kan holde ud at *strides hver Dag*, men har naturlig Lyst til *Ro* og *Mag* og alle milde

Følelser; denne danske Natur, som ganske vist kan *tænke* baade højt og dybt, *men* kun i Hjertesproget, og kan *ikke* udholde at *bryde* sit *Hoved* Nat og Dag; denne danske Natur, som til dagligt Brug holder sig paa det jævne og derfor i sine daglige Klæder synes mindre, end den virkelig er o. s. v.: ja denne danske Natur med alle sine Lyder og Dyder finder jeg mer og mer hos mig selv; og om end Lyderne ofte er mig det mest kjendelige, saa trøster jeg mig igjen med, at de hænger saa nøje sammen med Dyderne, at disse vel heller ikke ganske kan savnes, men maa være der, *ikke* i mindste Maade *til Retfærdighed*, men til at udgjøre det Naturstof, hvorigjennem Aanden maa virke det, der kan virkes i et saadant udrustet Redskab til det Kald, hvortil en Dansker er kaldet.

Jeg har *megen* Glæde af „Norsk Lyrik“, især af Henrik Vergeland.

16. April 1869.

Hvis disse Linjer naar Dem i Nørre-Aaby, vil jeg anbefale Dem at læse af H. Vergeland „Dalvise“, (S. 29*), hvis sidste Vers vist ligger til Grund for Bj. Bjørnsøns Indledning til „Arne“. Dernæst vilde

*) Denne og de følgende Sideangivelser henviser til den i det forrige Brev omtalte Digtsamling „Norsk Lyrik“.

jeg pege paa H. Vergelands „Sandhedens Armé“ (S. 238) og „Efter Tidens Lejlighed“ (S. 241). Mere faar jeg ej Tid til at pege paa i Dag. Lad mig nu se, De har det godt paa Rejsen, at Udflugten bliver forfriskende for Dem, at De ligner den „Liden Erle“, som Vergeland synger om S. 151, at den dypper sin Vinge i den friske Strøm. Og skulde De faa en tung Stund, hvor De følte Dem ene og uforstaaet, saa „Vær glad“ endda, som Bjørnson synger (S. 243):

„Enhver,
Gud sætter ene,
Han selv er mere nær.“

1. Juni 1869.

Da vi sidst taledes om liden Elna (Ingemanns „De underjordiske“), lovede jeg at skrive til Dem om den Anvendelse, jeg flere Gange har gjort af den lille yndige Fortælling, og det er det, jeg nu prøver paa. Det var jo i de Dage, da den sorte Død havde raset i Danmark, at liden Elna sad ene paa Bornholm paa sin Faders øde Borg. Døden havde bortrevet alle hendes kjære, og i sin ensomme og forladte Stilling sad hun den lange mørke Vinter over, uden at have noget at leve for. Først med Vaaren, med den første Svale og med Solstraalerne kommer Livs-

lysten paa ny frem hos hende. Hun gaar ud af den øde Borg, Solen skinner, Blomsterne dufter hende i Møde, Fuglene synger, hun vandrer gennem de grønne Skove, alt er saa yndigt, men — ingen Mennesker. Alle Vegne det sorte Kors paa Døren af Menneskeboligerne, til Vidnesbyrd om, at Menneskene dér var uddøde. Hun følte sig saa ene som Adam i Paradis. Hun græd, gik til Kirkegaarden, sad paa sin Moders Grav, græd atter, saa Kirketaarnet, steg der op, for om hun kunde se Mennesker i det fjærne, men hun saa ingen. Da tænkte hun: mon ikke en Røst kunde naa deres Øre, mon ingen kunde høre, — naar jeg ringede med Kirkeklokken. Hun bad sit Fadervor, og den lille fine Haand fik derved Magt til at bevæge Kirkeklokken og slaa Bedeslagene. Det rungede dybt hen over Markerne, men der hørtes ingen Lyd som Svar i det fjærne. Hun gik nu gennem Øen fra Kirke til Kirke, ringede alle Vegne med Kirkeklokkerne, men intet Svar. Dog, hun blev ved, og da Klokken i den sidste Kirke tav, hørte hun en Kirkeklokke ringe langt borte, og hørte ogsaa de ni hellige Bedeslag. Hun iler ned af Kirketaarnet mod det Sted, Lyden kom fra; ved næste Kirke ringer hun igjen, Gjenlyden klinger nærmere, og idet hun saadan gaar efter Røsten, der svarer, møder hun midt paa Øen, paa Paradisbakken, en Yngling, hendes kjæreste Ven, (hendes Barndomsven og hendes Ungdoms Hjærtenskjær) der havde

været udenlands i Pestens Tid, og nu var kommen tilbage, just for at opsøge sin liden Elna.

Ikke sandt! naar jeg saaledes har peget paa liden Elna, saa har De allerede i hende set et Billede paa *Menneskehjærtet*, der sukker under Vinterkulden efter den sorte Død (det er Syndefaldet), der har borttaget dets kæreste, dets Fred og Glæde, og som, først naar det fanger en Solstraale, et Vaarhaab, kan fatte Mod til at gaa ud at søge efter en beslægtet Sjæl, efter et levende Ord, efter Aanden, der trøster. — Tænk Dem det danske *Folkehjærte* i aandløse Tider; hvor har det sukket efter Liv og Lys og Glæde; hvor har det trukket paa Klokkestrængen og lyttet efter Svar fra Folkeaanden, som det mindedes fra sin Barndom og nu saa smertelig savnede; og har ikke ethvert fyndigt Ordsprog, enhver folkelig Sang, enhver Rørelse i det fjærne af Folkeaanden været en Klokkeklang, der, om end fra det fjærne, svarede: „han kommer“, indtil Folkehjærtet og Folkeaanden mødes til fuld Forstaaelse og til gjensidig Trøst og Glæde. Folkeaanden havde ligesom været udenlands, men søgte Hjærtet her hjemme og kunde ikke tro ogsaa det var omkommet i den sorte Død. — Tænk Dem endvidere *Menneskehjærtet*, Deres eget Hjærte, med Trang til det evige Liv, siddende midt i den sorte Død rundt omkring sig. Der maa en Solstraale, en Fuglesang, en Vaarfølelse til, for at give det Mod til at søge men *Naturen* kan ikke give os denne

Trøster, de vide *Syner* fra Kirketaarnet heller *ikke*, da lysner det Haab i Hjærtet, om ikke *Ordet*, Røsten fra Menneskehjærtet, kunde naa at finde den, det søger. Lad os oplade vor Røst, lad os navnlig trække i Bedeklokken; der ties maaske en Stund med Svaret, men bliv ved, opgiv ikke Haabet, bliv ikke træt, saa lyder omsider i det fjærne Himlens Svar, Helligaandens Tone, fjærne Røster om Troens og Naadens Ord, følg i *den* Retning, og til sidst skal du favne Troens, Haabets og Kjærlighedens Ord og deri og dermed ham, som du søgte. „Jeg har funden den, som min Sjæl elsker.“ „Min Ven er min, og jeg er hans“. Den sorte Død er overvunden, Livet er fundet, Fred og Glæde indtager igjen sit Højsæde i Menneskehjærtet.

Kom, Sandheds Aand, forvis os paa.
 at ogsaa vi er af Gudfaders smaa!
 Da er Sorgen slukket,
 da er Perlen tunden,
 Paradis oplukket,
 Døden overvunden!
 Herre, hør vor Bøn.

28. Juli 1869.

Jeg kan forstaa, hvad De savner; men det „at savne“ har jo dog ogsaa sin gode Side; thi „ej græder den for Guld, som aldrig Guld ejed“, saa rigtig bedrøvet bliver jeg aldrig ved at se mine

Venner græde for Aandens og Hjærtets Guld. Kun det er gruligt, naar *Tøk* (LigeGYldigheden)*) græder tørre Taarer for *Balders Baalfærd*, fordi i Liv og Død han lige fremmed er for ham, og han gjerne lader *Hel* beholde hvad *han har*. Ja, det er gruligt at eje et ligeGYldigt Hjærte, der vugges hverken af Fryd eller Smerte. Hverken Gud eller ædle Mennesker vil derfor undre sig over, at De sukker smaat og græder lidt ved den gamle, kjære Faders Sygeleje, naar De blot ikke glemmer ogsaa der at medbringe Ordet i Hjærtet; ja ogsaa der hen at medbringe Paradisminderne, Minderne om Yndighedernes

„ — — — Have med Livets Træ,
 hvor alle Smaablomster staar go!t i Læ,
 hvor Blomsten i Eng bliver aldrig Hø,
 hvor Fader og Moder skal aldrig dø,
 hvor al Ting gaar muntert med Arbejd som Leg,
 hvor ingen faar Nækker, og ingen faar Nej.“**)

Jeg bruger i denne Tid ofte den Bøn til den Helligaand***):

„Hver Gang en ærlig Sjæl paa Jord
 vil sine Hænder folde
 i Jesu Navn, men Bønnens Ord
 vil dø paa Læber kolde:

*) *Løke* i *Tøks Skikkelse*.

***) Grundtvigs *Krønikerim „Paradis“*.

****) Af *Salmen*: „Gud Helligaand, vor Trøstermand“.

forbarm dig over Støvets Kaar,
 vis, du paa alt kan bede,
 og hvisk til os dit Fadervor,
 saa vore Tunger gløde.“

Der er flere, der har bedt mig om en Afskrift af det Vers, da de gjerne vilde bruge det. Jeg har en Følelse af, at B. ogsaa vilde bede Dem om en Afskrift deraf, naar De nogle Gange havde brugt det for ham. Prøv det, og faa det skrevet et Steds, hvor han let finder det. De vil jo dog saa gjerne glæde ham. Ja, kjære, jeg kommer saadan med mine Vink ikke som Paabud, der absolut *skal* følges, men kun som Raad, hvis Lejlighed gives, at de *kan* følges; og jeg véd ogsaa nok, at De ikke tager mig det ilde op, men ser deri „en kjærlig Tanke“, som gjerne vilde hjælpe til at klæde Fjældet, om end kun med lidt Lyng at *begynde* med, til Eneren og Furuen og Bjørken kan komme til at slaa Rødder.

Vil Gud, rejser jeg paa Mandag (2. Avgust) til Askov og bliver den Uge der ovre. — Gud velsigne denne Dag*) og det Baand, som i Dag knyttes baade for Kongehusene og for Nordens Folk.

15. Desember 1869.

Jeg véd ej, om De har læst det Digt af Bjørnson, som han kalder „Mit Følge“; jeg har i det mindste

*) Kronprins Frederiks og Kronprinsesse Lovisas Formælingsdag.

talt lidt om det en Gang. Det gaar ud paa, at hvor han vandrer, har han hjærteligt sine kjære, sit Hjem med sig, og at derfor ethvert „Guds Fred“, der møder ham, hilser paa fler end ham.

„Godd Mod, du hilste paa fler end mig,
skjønt du i Skyndingen saa det ej.“

Det er et mageløst dejligt Digt om Familielivet og dets Betydning for alle vore Forhold, baade til Fædernelandet og til Gud.

„Alt løfter Solen fra Myg til Sæden,
som var den selve Alkjærligheden.“

Det kjender De, — men maaske ej det:

„Ej maaler Tankens, ej Digtets Søn
saa *høj* en Hvelving, saa *dyb* en Brønd
som *fra* den himmelske Kjærlighed,
til der den spejler i Vuggen ned.
Ej Sjælen lyser, ej Hjærtet dugger,
som naar dit Barn under Bøn du vugger.“

Dernæst prises Hjemmet, og han siger:

„Til Hjemmet *hist* staar der aabne Døre
thi *der fra* kom det, og *did* det føre!“

Hvis De ikke har det hele, skal jeg ved Lejlighed sende det; her har De en lille Mundsmag.

Har De lagt Mærke til, at i Efes. 1, 18 skal det rettelig hedde: „*Hjærtets* oplyste Øjne“, i Stedet

for, som urigtig er gjengivet i vor sædvanlige Oversættelse, „*Forstands* oplyste Øjne“. Denne urette Gjengivelse kommer aabenbar fra den Tid, da man miskjendte hjærtelig Oplysning og bildte sig ind, at man kunde tage alt med den *Forstands* Kundskab, som dog opblæser, medens *kun* Kjærlighed opbygger, og ogsaa kun den Kundskab, der har sin Rod i Kjærligheden, er til Velsignelse.

„Thi den har aldrig levet,
som klog paa det er blevet,
han først ej havde kjær“.

Kan De ej nok føle den dybe Forskjel, som den rette eller falske Oversættelse og Forstaaelse af dette Sprog maa gjøre paa Menighedens Opfattelse af Oplysningssagen! Og det er dog derom, om menneskelig Oplysning, alt drejer sig i vore Dage. Hjærtelig Oplysning gjør os glade og lykkelige, forædler og højner os. Derimod forstyrrer *falsk Oplysning* vort hele Liv mer end meget af det, der med Rette ogsaa kaldes Synd. Det er derfor ganske i sin Orden, at medens Pietismen paa Prædikestolene og alle Vegne dundrer løs mod alle de enkelte Overtrædelser, maa vi med Herren mest tage Sigte paa at advare imod Farisæernes og Sadusæernes falske Surdejg, d. e. mod falsk Oplysning. idet de, der er hildede deri, ganske troskyldige mener, at de har deres paa det tørre, medens de, der er faldne i anden Synd, godt

véd, det er galt. — Lev vel, med Hjærtets oplyste Øjne for alt det gode, al den Sandhed og Naade, Herren har gjemt til sine, baade her og hisset!

23. Desember 1869.

Hermed sendes dels „Idé og Virkelighed“ og dels første Bind af „Feltskärens berättelser“ med Tak for Laanet, som flere end os har haft Glæde af, og saa sender jeg ogsaa Schrøders Afskrift af Björnsons „Mit Følge“, som jeg ret ønsker Dem Glæde af.

Kjender De den yndige Drøm, som Willebrords Moder drømte, før hun fødte sin Søn. Willebrord er jo den elskelige Angelsachser, der forkyndte Evangeliet for Danske og Friser, og som jeg utaknemmelige har glemt at omtale i min Kirkehistorie, skjønt han burde have en særlig god Plads der. Hans Moder drømte altsaa, at hun saa en *Nymaane* oprinde paa den natlige Himmel, og at den voksede og tog til, til den blev til *Fuldmaane*, og med et kom den i Fart og faldt som et Stjærneskud ned i hendes Mund, og da hun havde sunket den, blev hun saa yndigt gjennemlyst indvendig. Dette blev saa udlagt om hendes Søn, der skulde fordrive Mørkets Taager fra mange ved Sandhedens Lys. Lad os da nu tage *Ordet*, Livets og Lysets Ord i vor *Mund* og i vort *Hjærte*, da oplyses ogsaa vi indvendig og

faar da en straalende og lys *Juletid*. Ja, der har De da noget at tænke paa i Julen.

„Julenat, da Vorherre blev fød,
da tændte sig Lys i Nattens Skjød.“

13 Februar 1870.

Det Ord gjælder i alle Forhold, at jo mere vi skjønner paa det, vi har — og vi har det jo dog kun i Virkeligheden, naar vi skjønner paa det — desto mere faar vi, fordi vi da er *modtagelige* for mere. Og hverken Gud eller Mennesker kan give os mere. end hvad vi er *modtagelige* for.

Ja, det er dejlige Breve, baade fra og til Busck,*) og De har ret faaet Øje paa de bedste straks. Det fornøjede mig, fordi det var mig et nyt Vidnesbyrd om det Aandens sikre Syn, der straks lader Dem fæste Blikket paa Kjærnen. Har De lagt Mærke til det Brev til en yngre Præst, som er skrevet ved Budskabet om dennes Kones Død. Det er yndigt og kjærnefuldt.

Jeg har haft megen Glæde af et Par Kæmpeviser i denne Tid, „Agnete og Havmanden“ og „Lindormen“, som er komne til at staa i en ny Belysning for mig. Derom mere, naar vi ses. Ogsaa

*) Bogen „Gunki Busck“, hvoraf nylig anden Udgave er udkommen.

om Grundtvigs „Kristelig Børnelærdom“ glæder jeg mig til at tale med Dem. Og tag saa til Takke med disse Linjer, der er afjagede en Søndag Aften, hvor nogle af de unge Karle og Piger har været her, og vi har sunget og talt om „Kæmpeviser“ og haft det rart.

7. Marts 1870.

Efter en Samtale med Leth prædikede jeg saa i Gaar over [Fristelseshistorien, idet jeg brugte] de Ord, Grundtvig skriver til Busck: „Hovedsagen, kjære Ven, er, at vi for Alvor har baade *Sind* og *Magt* til at være Guds kjære Børn“. Ja, saa kjender De det vist nok; Guds-*Ordet* er jo *Magten*; og Fristeren vil jo gjerne tage *Magten* (*Ordet*) fra os; thi saa taber vi ogsaa *Lysten*, *Sindet* til det, vi ej har *Magt* til; men naar vi ej lader os rive fra *Ordet*, fra „vor Tro“, da maa Djævelen vige, og saa kommer *Englene* at tjene os. Og der fik jeg denne Gang Øje paa én af disse velsignede tjenende Aander, som jeg nok har kjendt før og elsket før, men som jeg først denne Gang lærte at kjende *ved Navn* og derfor kom langt nærmere end nogen *Sinde*, og jeg *deler* da straks min Oplysning *med Dem*, fordi der er jo ikke den *Ting*, hvorom vi to jo kan tale sammen. Det var Barnlighedens Engel, en af de smaa, der staaer for Herrens Trone og udsendes for

at udføre hans Vilje. Ja, Barnlighedens Engel hører vistnok ikke til de i Menneskenes Øjne store Aander; men i Herrens Øjne er han af de store, og jeg tager næppe Fejl i, at han var en Hovedperson blandt de Engle, der kom til Hyrderne paa Bethlehems Marker, og at han vist var den Engel, der sendtes til vor Frelser under hans haardeste Kamp i Oljehaven for at trøste ham. Barnlighed er ikke blot et Sind hos et Menneske; men den har sin Aand, sin Engel, der fremkalder dette Sind, freder om det, ligesom vi før har talt om, at Ønskemøen Fylla er mere end Ønsket, der bor i vor Barm. Ja i Fjor jublede jeg over Fylla, og aldrig skal jeg glemme hende „med Guldbaand om de flagrende Lokker“, men al Tid takke hende og elske hende for al den Velsignelse, hun bringer; men Barnlighedens Engel er mig dog endnu mere end Fylla; ja, jeg tør vel med Sandhed sige, at af alle *skabte* Væsener er han mig den kjæreste Ven, den Ven, hvis tjenende Hjælp og Bistand jeg allermest trænger til. Nu ser jeg ogsaa Forskjellen mellem „Nordens Aand“ og „Danmarks Engel“, den store og den lille, og den lille er dog nok den, vi mest trænger til, og som kun er lille paa samme Maade som hans og vor store Herre, da han lod sig kalde Barnlille paa Marias Skjød for vor Skyld. Thi hvilken Engel er dog mægtigere end den lille? Han overvinder tit, hvad de store ej formaar, udøver en mægtig Indflydelse og bryder

Baner, hvor ingen stor formaar det. Ja Barnlighedens Engel er en Stormagt, ogsaa her i Verden, skjønt han ikke agtes højt af dem, der kun stirrer paa, hvad de kalder stort. Se til, at ogsaa De kan blive rigtig Godevenner med ham! Lad os tit mødes med ham! Han hjælpe ogsaa til at læge Danmarks Saar! Frelse os kan han ikke; *det* kan kun hans og vores Herre; men hjælpe os til at *tage mod* Frelsen kan han mere end nogen anden. Jeg kunde blive ved at skrive om ham; men nu nok for denne Gang.

28. April 1870.

De har vist ventet paa Brev fra mig, og jeg har ogsaa haft Lyst til at skrive; men først i de sidste Dage er jeg fuldkommen kommen til Kræfter igjen. Hjærtelig Tak for Deres Brev til min Aarsdag*), det blev jeg saa glad ved og trængte den Gang just til den Oplivelse. For Resten havde jeg det yndigt i Paasken. „Vintren var forbi, Regnen havde hørt op, Sangens Tid var kommen, og Turtelduens Røst hørtes atter i min Kreds“, og alt „det gjør Paaskemorgen“.

Vi fægter tit mod Skygger, og det ikke mindst, naar vi spekulerer *forud* paa noget, som endnu *ikke*

*) 18. April.

ligger for. Det er derfor, jeg ikke vil være med at læse „Breve fra Helvede“, selv om de er knap saa grove som den bekjendte Bog med nævnte Titel. Nej „ej for lidt og ej for meget være *Guds* dig og *dit eget*“. Det siger jeg med, og skjönt det tit nok kan være svært at *paavise* for Tanken, hvad der er *vort eget* (thi vi er behængt med saa meget paaklistret paa Grund af Vane, Opdragelse, konventionelle Forhold o. s. v.), saa véd jeg, at *Fandens* hører *ikke* til *vort eget*, saa *det* har jeg sandelig ikke Lyst til at spekulere i; men derimod „at gaa i sig selv“ som den forlorne Søn for at finde sig selv, finde Levningerne af det virkelig *menneskelige* i os, som vidner om, at vi er „af Guds Slægt“, det er en Fornøjelse. Ja, det er Evangeliets glædelige Forudsætning, at *Mennesket* er i Slægt med Gud mere end med Abekatte og andre umælende; og medens de vanthro Spottere mener, at vi *nedsetter* Gud ved at vidne, at hans Søn er Gud og Mand tillige, saa svarer vi: Nej, vi *hæver* *Mennesket* og det menneskelige ved denne Forkyndelse, medens I trækker *Menneskeslægten* ned i det lave og sætter *Mennesket* under Dyrene, just idet I vil *undskyld* dets Synd og nægte Syndefaldet. Vi *agter* *Mennesket*, uagtet vi *dømmer* dets Synd. Men I *nedsetter* det, idet I *undskylder* dets Synd, fordi I kjender det kun som et Led i Dyrenes Række. — Se, det er nu af de Tanker, jeg har syslet med i denne Tid.

For Resten kom jeg Paaskesøndag ogsaa til at tale om Forskjellen mellem *Paaske-Englen*, der traadte frem ved Herrens Grav, og *Jule-Englen*, der kom til Hyrderne paa Bethlehems Marker, som Forskjellen mellem *Vuggens Engel* og *Gravens* (Haabets) Engel, mellem den Engel, der trøster en Moder, der sidder tankefuld ved sit Barns Vugge, og den Engel, der trøster en Moder, der staar, ogsaa tankefuld, paa en anden Maade ved sit lille Barns Grav. Vel kan hverken den ene eller den anden Engel, hverken Barnligheds-Englen (Vuggens) eller Haabets Engel give den fuldkomne Trøst; men de kan begge, hver paa sin Vis, *berede* Hjærtet til at *tage mod* den Trøst, det just trænger til. Jule-Englen viste hen til Trøsten, som Jesus-Barnet selv var, Paaske-Englen væltede Stenen fra Graven og forkyndte saa, at Herren selv var opstanden.

27. Maj 1870.

Povline Worm kom saa i Tirsdags og rejste Torsdag Middag efter Kirketjenesten. Onsdag Aften havde vi (fra 8—10) de unge Karle og Piger og nogle af de ældre samlede her, og baade hun og jeg talte til dem, mest en Udlæggelse af Ordsprog. Vil De høre et af de Ordsprog, hun pegede paa, saa er her et: „Der er Lægedom i en Hundetunge“. Et andet var: „Hvert Liv sin Lyst, hver Lyst sin

Lov“, hvormed hun fremhævede det enkelte Folkefærds, de enkelte Menneskers, og Mandens og Kvindens Ejendommelighed, der gjorde, at én kunde det være paalagt som en nødvendig Lov, som en anden ikke havde. (Hun bemærkede, at Ordet Lov havde flere Betydninger, 1) Pligt, Bud, 2) Ros, 3) Tilladelse, Forlov, Frihed). — For at vise hende, hvorledes jeg brugte Folkeordet i Gudsordets Tjeneste, Folkeandens Ytringer i Helligaandens Tjeneste, begyndte jeg i Gaar*) min Prædiken dermed, at „hvert Liv [har] sin Lyst“ o. s. v., viste det først i Plantelivet, at den blaa Viol og den dejlige Rose, Græsstraet og Libanons Cedre havde hver sin Lov og Lyst, og følgelig en meget forskjellig Udvikling, ligeledes Nattergalen og Ørnen, Myggen og Elefanten, ligeledes Menneskelivet i det enkelte. Men, kom jeg saa med, én Lov havde Livet her paa Jorden til fælles, at de alle trængte til Himlens Dug og Væde, Lys og Varme, for at kunne udvikles, for at kunne naa det dem satte Maal. Derved var vi ved „Forbindelsen mellem Himmel og Jord“, som Dagen vidnede om.

„Dejlig er *Jorden*,
prægtig er Guds *Himmel*,“

og mellem dem gaar vor Pilgrimsgang. *Jorden er intet Paradis; men der har været et Paradis paa*

*) Kristi Himmelfarts Dag.

Jorden, og *Spor* deraf findes, om end tit dunkle *Spor*, i de grønne Skove, blomstrende Enge, frodige Marker, det dejlige Hav, i Duggens Perler, i Fuglens Sang, i Venskabs Glæde, i Hjemmets Fred og Hygge o. s. v. Derfor maa vi ikke forsømme at lægge Mærke til Jordens Dejlighed; det er utaknemligt mod Gud kun at se paa Jordens Elendighed. Og dog just, naar vi ser paa den *dejlige* Jord, kommer *Sukket* dybest frem: ak, du korte Sommertid, du korte Blomstertid! Forkrænkighed hviler over al den Dejlighed, og vi sukker længselsfulde efter *Hjælp fra Himlen*. Himlen bøjer sig mod Jorden. Vorherre Jesus lod sig føde; men han drog jo bort. Er saa da hans Himmelfart ej snarere en Sorg end en Glæde for Jorden? er det ikke, at Himlen er gaaet bort igjen fra Jorden? nej, han sendte sin Aand med Ordet, det faste, sikre, kjendelige Troens, Haabets og Kjærlighedens Ord, og med Aanden og Ordet kom Himlen. Jorden *endnu* nærmere end den Tid, da Herren vandrede i Kjødet. Og deri, i Ordet og Aanden, havde vi nu det sikre Pant paa, Visheden for, at hvert Liv kunde naa sin Lyst, *sit Maal*, efter den Lov, hvori det var skabt. Thi Menneskelivets dybeste Lyst var Retfærdighed, Fred og Glæde, og det bringes ned i Hjerterne med Troens, Haabets og Kjærlighedens Ord; og hvad vi her bærer i Hjærtets *skjulte* Menneske, skal til sidst „i Solekaar“ blive „*til Syne* og til Stede i Evighedens Gyldenaar — med Ret

og Fred og Glæde“. Her har De Tanketraaden i min Tale om Himlens Forbindelse med Jorden.

13. Juni 1870.

Jeg glæder mig meget til paa Søndag*). Gud vor Fader give nu godt Vejr den Dag i alle Maader, at det Lys og den milde Varme, der er baade i Guds og i Menneskenes Kjærlighed, maa kunne falde lyst og mildt paa os, — naar jeg takker Gud for al den milde Hjærtevarme, han har ladet mig møde her i denne Virksomhed, paa det Sted, hvor jeg passer bedst af alle Steder paa Jorden. Ja gid denne Dag maa bære velsignet og „rig Frugt“, „ved mange Taksigelser til Gud!“

„For Guds Velsignelse opstig
Taksigelse fra Jorderig,
Velsignelse *da* strømmer *ned*
I Skybrud til Guds Menighed.“

Ja „det er godt at *takke* Herren og synges dit Navn Salmer, du Højeste“, som der staar til Motto foran paa vor Salmebog, og vi smager aldrig bedre Sødmen i Guds Kjærlighed, end naar vi er *taknemlige* for det, vi har, og deri har vi ogsaa det sikreste Pant (Aandens Pant) paa, at vi fremdeles skal *faa* mere. Sødmen af Guds Kjærlighed er vort

*) 25-Aars Festen for hans Embeds-Tiltrædelse, 19. Juni 1870.

Pant paa, at det Haab, vi har, ej beskæmmes, som
Pavlus skriver (Rom. 5, 5): „Haabet beskæmmer ikke;
thi Guds Kjærlighed er udøst i vore Hjærter“.

30. Juni 1870.

O, hvor jeg er glad ved den Fest den 19. Juni!
Jeg føler mig løftet, oplivet og forynget med Mod
til for Alvor at tage fat og fortsætte min lille
Gjerning i *Ordets* Tjeneste“.

OPBYGGELIGE AFHANDLINGER

OG

LEJLIGHEDS-TALER

AF

M. MELBYE.

Blandt Melbyes efterladte Papirer kan man ikke finde store Samlinger af Prædikener og Lejlighedstaler. Han har for det meste indskrænket sig til at opskrive enkelte Ord eller Vendinger, der kunde betegne Traaden igjennem det, han vilde sige. I Birkedals og Fengers „Vidnesbyrd fra Herrens Hus“ kan man finde to, og i Brandts og Nielsens „En Aargang Prædikener“ kan man finde én Prædiken af ham. I Fr. Boisens Budstikke er trykt en Brudevielse af ham, og nogle opbyggelige Smaastykker. Af de sidste skal her optages tre, som er særligt oplysende med Hensyn til Melbyes Ejendommelighed. Derefter skal saa meddeles nogle af de faa Lejlighedstaler fra Melbyes senere Embedstid, som er bevarede fuldstændigt, især fordi man har bedt ham om at skrive dem ned. Men selv med Hensyn til nogle af disse Taler gjælder det, at Melbye i sit Haandskrift ultrykkelig har betegnet det meddelte som „Udkast“ eller som „Tanketraaden“ i, hvad han sagde. Hans sidste Vennemødetale er meddelt efter en andens Gjengivelse i „Højskolebladet“.

L. Schrøder.

Glæden.

(„Budstikken“ 1853.)

En af de Sange, jeg daarligst kan taale at høre, er den, at „Glæden er lig en flygtig Ven“, og jo mere jeg holder af dem, der synger den, desto mere gjør det mig ondt at høre dem istemme de Ord; thi jeg har ofte hørt disse Ord synge af Mennesker, om hvem jeg vidste, at de kjendte til en Glæde, der ikke var dem en flygtig Ven, og det var mig da, som om de ved hine Ord fornægtede deres blivende og trofaste Ven. Jeg er nu selv en god Ven af Glæden, og den har hidtil ogsaa stedse vist sig som en trofast Ven af mig, siden vi lærte ret at kjende hinanden, saa jeg bliver vred paa dens Vegne paa alle dem, der beskylder den for Flygtighed, og jeg vil for Alvor stræbe efter, at Glæden og jeg al Tid maa blive hinandens trofaste Venner. — Men hvad bilder du dig ind, tænker her maaske nogen, mener du virkelig, at du saaledes kan blive ved at være Lykkens Yndling, at du al Tid kan

være glad, selv i dette Liv med dets mange Omvekslinger? Tag dig i Agt, at din Glæde ikke snart vender dig Ryggen og viser sig som en flygtig Ven! — Nej, det gjør den bestemt ikke, saa vist som Glædens Giver ikke vender mig Ryggen; nej, skal Venskabet mellem Glæden og mig forstyrres, da véd jeg godt, det vil være fra min Side at Bruddet sker, idet jeg vender Glæden Ryggen, og derimod er det, jeg af alle Kræfter vil vare mig. Og tør jeg ikke ogsaa nok haabe og vente, at beholde Glæden til min stadige Ven! Pavlus har jo dog skrevet til de kristne i Filippi (4, 4), og jeg tilegner mig det som skrevet ogsaa for mig: „glæder eder i Herren *al Tid*, atter siger jeg eder: glæder eder;“ og han bruger ogsaa andet Steds den Formaning til kristne (1 Thes. 5, 16): „værer *al Tid* glade,“ og han vil ikke opmuntre kristne til at stræbe efter Umuligheder, men kun efter det, som er muligt i Kristo Jesu. Nu véd jeg meget vel, at jeg er ikke som Pavlus, ikke heller som dem i Filippi og Thessalonika; men om end ogsaa min Glæde for mine Synders Skyld maa være en god Del mindre end hines, være kun som en liden Gnist, saa tror jeg dog, at Guds Aand kan og vil frede og pleje denne lille Glædens Gnist i mit Indre lige saa stadig og trofast under alle Omskiftelser, som han plejede og bevarede hin større Glæde hos Apostelen og de af ham stiftede Menigheder under

deres store Trængsler. Og derved har jeg da allerede antydet, at jeg godt véd, at Sorrig og Glæde de vandrer til Hobe, og at lige saa lidt som mit Liv hidindtil har været en uafbrudt Kjæde af lutter Glæde, lige saa lidt vil Sorgen og de med den følgende Taarestømme udeblive for Fremtiden; men derfor kan jeg endda godt vedblive at være glad, som Brorson synger:

„Og blandes end min Frydesang
med Graad og dybe Sukke,
saa skal dog Korsets haarde Tvang
mig aldrig Munden lukke.
Naar Hjærtet sidder mest beklemt,
da bliver Frydens Harpe stemt,
at den kan bedre klinge.“

Ja, det vil jeg holde fast paa, hvad jeg Gud være lovet ogsaa har erfaret, at der kan være Glæde midt i en Bedrøvelse, at just naar man græder dybest for det, man savner, da nærmer allerede den trofaste Ven Glæden sig i Troens Skikkelse og hvisker, at vi ikke græder forgjæves, men at just den samme Aand, der lagde Sukket i vort Hjærte, er os tillige et Pant paa dets Opfyldelse, saa vi sporer til den Stemning, Pavlus skildrer, naar han skriver: „som bedrøvede og dog al Tid glade“, og som Kingo skildrer, naar han synger:

„Aldrig er jeg uden Vaade,
aldrig dog foruden Naade“;

og jeg føjer til med samme Sanger:

„Men, o Jesu! jeg vil græde;
hjælp du til, at Troens Glæde
fra min Synd og Sorrig maa
al Tid Overvægten faa.“

Thi det er Hovedsagen for mig, at Glæden maa have Overvægten over min Synd og Sorg, at min trofaste Ven maa være hos mig selv i Nødens og Trængslens Timer, og da ikke svigte mig, som de andre flygtige Venner, thi i Nød skal man Venner kjende.

Men da jeg nu godt véd, at der er en Glæde, der kun søges af Daarer, der mener at finde den i Kjøds Lyst, Øjnes Lyst eller Livets Forfængelighed, og da jeg nødig vilde anbefale den Slags Glæde som trofast, da den tvært imod er den flygtige Ven, der falder fra, hvor det gjælder, og ender med Bedrøvelse; saa maa jeg nødvendigvis skildre min trofaste Ven lidt nærmere, at han kan blive kjendelig for alle og ikke forveksles med det, der kun er et Vrængbillede af Glæden. — Den Glæde, jeg kalder min trofaste Ven, er nemlig Glæden i Herren, som har sin Grundvold og sit rette Udspring i Guds Naade og nydes i Troen paa Syndernes Forladelse, er altsaa vel nærmest af aandelig og evig Art, men kommer dernæst ogsaa til at vise sig som en Glæde over alle Guds større og mindre Gaver i det jordiske og timelige. Ja, lad os stadig mindes, at for det faldne Menneske ligger Kilden til sand Livsglæde ene i

Guds Naade i Kristo Jesu, at siden Synd og Død kom ind i Verden, er al den blot naturlige Livsglæde underlagt Forkrænkelighed og kan ikke igjenedes og fornyes, uden at vi først lære i Troen at nærme os til Livets og Naadens Kilde, Jesus Kristus, for *der* at drage Vand med Glæde af Salighedens Kildevæld. Jesus er altsaa den Glædens Kilde, jeg anbefaler, en Kilde, der udsprang i Himlen, men nedsteg til Jorden, og i Ordet udvældede Livets og Glædens Vande først i Jødeland, strømmede derfra rundt omkring blandt Stammer og Folkefærd, naade ogsaa vort Norden, og mange af vore Fædre og Mødre bøjede sig ned til disse Vande — thi de naas kun med bøjede, troende Hjærter — og øste med Glæde af dette Salighedens Kildevæld, og Kilden flyder endnu blandt os med friske Vandstrømme til alle dem, der bøjer Knæ i Jesu Navn. Og vil du have nærmere Anvisning om det Sted, hvor Kilden aabnes over den enkelte, da se hen til Igjenedelsens og Fornyetelsens Bad i den Helligaand; thi *der* er baade det Vand, Jesus giver, og den Tro, ved hvilken det kan opvælde i os til et evigt Liv, *der* faas Aandens levende Vandstrømme, som fører Naade, Glæde og Fred med sig, og kun *der* finder du Glæden som en trofast og blivende Ven; thi hvilken større Glæde kan der vel tænkes for en efter Salighed tørstende Sjel, end at have fundet en saadan Saligheds Kilde, af hvilken den frit kan drage

Vand til enhver Stund, ja ikke blot kan, men opfordres idelig til at komme uden Penge og uden Betaling at tage Livsens Vand uforskyldt. Ja, vil du have et Billede paa Glæden over Saligheds-Kilden, et Billede, som ogsaa kan fattes af det naturlige Menneskehjærte, saa vil jeg anbefale dig at læse, hvad der staar om Hagar (1. Mosebog 21), hvorledes hun blev udsendt i Ørkenen med sin Søn Ismael og fik ikke andet med sig end lidt Brød og en Flaske Vand, og da Vandet var drukket af Flasken, satte hun Drengen under en af Buskene, gik saa meget som et Pilekast bort fra ham og satte sig der lige over for ham; thi hun sagde: jeg vil ikke se paa Drengens Død. *Der* sad hun og opløftede sin Røst og græd; men Gud hørte hendes og Drengens Røst og forvandlede hendes Graad til Fryd, idet han oplod hendes Øjne, at hun saa en Vandbrønd, hvor hun straks kunde fylde Flasken med Vand og give Drengen at drikke. Det var *med Glæde* hun øste af denne Kilde i Ørkenen, og har du nogen Sinde følt din Sjæl tørste efter Gud og efter hans Retfærdighed og grædt, fordi du følte dig som i en Ørken, hvor der ej var evigt Livs Vand, har Gud da omsider aftørret din Graad og opladt dine Øjne for Naadens- og Saligheds-Kilden i Jesus, da kan det ikke være andet muligt, end at det er *med Glæde* du øste af denne Kilde; ja, kald dig ofte denne din første Glæde tilbage i Erindringen, at du

kan komme din Nød og Trang og Guds forunderlige Hjælp i Hu, og derved ansføres til daglig at søge der hen, hvor du fandt den bedste Glæde, fandt en udtømmelig Kilde til evig Glæde, som du daglig kan øse af, naar du blot har Hjærte til i Sandhed at sukke:

„O, du al Godheds Kildevæld,
 giv Naadens Læskedraaber.
 Her finder du en fattig Sjæl,
 som hungrer, tørster, haaber.“

Saaledes mener jeg da, at enhver tydelig kan se, hvad det er for en Glæde, jeg har valgt til Ven og Livs-Ledsager, Glæden i Herren nemlig; men nu vilde jeg ogsaa gjerne give den det Vidnesbyrd, som den ærligt fortjener, at den slet ikke er til Hinder for Livsglæden over de jordiske og timelige Ting; men tvært imod lutrer og forklarer Nydelsen af disse. Thi der er saa mange, der mener, at alvorlig Gudsfrygt skræmmer Glæden bort og fører til et mørkt og sørgmodigt Liv; men tvært imod: *det*, at Livet er saa mørkt og sørgmodigt for mange, kommer snarere af Mangel paa Alvor og Gudsfrygt; thi hvor Glæden i Gud er, der opmuntres vi ogsaa til at glæde os over de mange timelige Ting, som var Guds milde Gaver, og hvor man har Glæden i Herren til sin Ledsager, *der* aabnes bestandig ny Kilder til Livsglæden i vore huslige Forhold, i vor jordiske Gjærning, i Deltagelsen i vort Fædrelands Lykke, i

Betragtningen af Naturens Skjønhed, i Deltagelsen for det menneskelige, alt godt og smukt her paa Jorden. — Ja, indrømmer du maaske, dette kan være ganske rigtigt for dem, der foruden Guds Naade ogsaa har jordisk Lykke og Velstand, og derfor baade Tid og Ævne til at nyde Glæder af de timelige Ting; men det bliver kun de færreste til Del, at de kan udvide Hjærtet saa vidt; Fattigmand og saadanne, som de fleste er, maa derimod her neden nøjes med Livsglæden alene i de aandelige Ting og Haabet om det evige Liv. — Nej! det er langt fra; selv for den fattigste er der dog jævnlig Anledning til Glæder ogsaa over Guds Gaver i det jordiske. Men for at jeg ret kan gjøre mig forstaaelig i saa Henseende, maa jeg anbefale Læserne et af mine Yndlingsprog af den hellige Skrift, og bede Dem at følge med mig et Øjeblik i den Maade, hvorpaa jeg plejer at benytte det til eget Brug, og hvoraf jeg saa ofte har haft stor Trøst og Hjælp. Det Sprog, jeg mener, findes i Davids 37. Salme, 4. Vers, og siger: *„Forlyst dig i Herren, saa skal han give dig dit Hjertes Begjæring.“* — Vel véd jeg, at dette Sprog for den blot verdslige Betragtning synes helt bagvendt, og at mange derfor helst vil helt vende det om, saa det kom til at hedde: naar Herren giver mig, hvad mit Hjærte begjærer, saa vil jeg forlyste mig i ham. Men Herrens Tanker er ikke vore Tanker, medens de dog al Tid skal befindes

at være rette; saaledes ogsaa her; thi vel er det saa, at den fattige tit tænker: naar Herren blot vilde give mig Velstand og godt Udkomme, saa skulde jeg ganske anderledes være glad end nu; og den syge tænker: naar Herren blot vilde give Sundhed og Helbred, saa vilde jeg ret være glad; og saaledes tænker mange, der for Øjeblikket kun føler jordiske Savn, at naar Herren blot vilde give dem dette eller hint, som Hjærtet nu begjærer, saa skulde de ret være glade. Men hvo har ikke fornummet og erfaret det mangfoldige Gange, at før man fik saadanne Ønsker opfyldte og saadanne Savn tilfredsstillende, gjorde man sig selv forud store Forventninger og Gud forud store Løfter om al den mageløse Glæde, man skulde faa, og al den uudsigelige Tak, man vilde give Gud, naar han gav os, hvad Hjærtet begjærede. Men bagefter, naar man havde faaet det, hvor blev da Takken af, hvor blev den stadige, mageløse Glæde af? Ak! straks opdagede man, at der var tusende andre Savn, som først skulde afhjælpes, før man ret kunde blive glad, og hvad man havde naaet, saa aldrig saa glædeligt ud ved Maalet, som det havde set ud i Afstand. Derfor mener jeg, at den, der ikke kan glæde sig i Herren, før han tillige ret haandgribeligt har naaet at faa, hvad hans Hjærte ogsaa gjerne ønskede af de jordiske Ting, han gaar glip af Livets bedste Glæde, af den Glæde, der i Troen ser det tilkommende som nær-

værende, og han bliver fattig endogsaa paa jordiske Glæder, hvorimod den, der først og fremmest søger at glæde sig i Herren, just derved ogsaa baner sig Vej til en rigere Nydelse af de jordiske Goder. De Ord: „forlyst dig i Herren, saa skal han give dig dit Hjertes Begjæring“, siger da, synes jeg, omtrent det samme, som Herrens bekjendte Ord, at naar vi først søger Guds Rige og hans Retfærdighed, saa skal det øvrige fornødne vorde os tillagt. Thi hvo, der vil søge alle dette Livs mange Fornødenheder som det første, og det ene fornødne som det andet, han faar ingen ret Glæde hverken i, hvad han kalder det første, fordi det ikke til fulde kan tilfredsstille ham, og heller ikke i, hvad han kalder det andet, fordi det naar han aldrig af lutter Travlhed med det første. Den derimod, som først søger, hvad Gud kalder det første (nemlig Guds Rige og hans Retfærdighed), han finder Glæde baade i dette første, fordi det fuldkommen kan tilfredsstille ham, og han faar endda ligesom en uventet Tilgift af Glæde i hver enkelt Del af alt det øvrige fornødne, som Gud i sin Naade skjænker ham. Derfor er det min Stræben, og jeg øver mig deri, naar der er en god Ting i det timelige eller i det evige, som jeg attraar og mit Hjærte begjærer, da at begynde med at se paa, hvad jeg allerede forud *har* faaet, og glæde mig deri, for at jeg saa fra Synet af, hvad jeg „har faaet“, desto dristigere kan gjøre Troens Spring til

det faste Haab: „skal faa“. Thi tit har jeg erfaret Sandheden af Herrens Ord, at hvo, som har, ham skal gives, men hvo, som intet har, ham skal tages. endog det han har; erfaret, at den, der erkjender, at han har faaet noget godt og glæder sig over, hvad han har, han faar mere ved at det, han har, baade af evige og timelige Gøder, ligesom vokser under hans Hænder, saa han føler sig som den, hvem der al Tid gives mere og mere. Hvorimod den, som har faaet mange Naadegaver, men alligevel idelig betragter sig som den, der intet har, men al Tid kun begjærer at faa, han har ingen Glæde af det, han har faaet; og fordi han ikke skjønner paa det, han har faaet og derfor virkelig er som den, der intet har, mister han daglig mere og mere af det, han har. Derfor lad os bestræbe os for at skjønne paa det, vi har, glæde og forlyste os i Gud og hans Naade; thi det er Vejen til at faa mere, at faa Naade over Naade, at faa til sidst alt, hvad vort Hjærte begjærer. Hør det du, som er bedrøvet over, at du er saa lunken i det aandelige, over, at du gjør saa ringe Fremskridt paa Helliggjørelsens Vej; det hjælper ikke, at du gaar med idelige Klager derover og siger, at naar du blot kunde faa, hvad dit Hjærte begjærede, nemlig at blive livligere og stærkere efter det indvortes. Menneske, saa skulde du ret forlyste dig i Herren og blive glad. Mener du da, at Livet og Kraften.

kommer ved dine gjentagne Klager over det, du mangler? Nej tvært imod, Sorgen og Klagen alene fortærer snarere den Smule Kraft, der er tilbage. Begynd derimod i den modsatte Orden, fæst Øjet paa, hvad du har faaet, pris Gud for hans Naade, glæd dig over, at du har den, selv om du end fattes meget, som du tillige kunde ønske dig; husk paa, at endogsaa en Pavlus kom ikke af med sin Pæl i Kjødet, hvor meget han end bad derom, men han maatte, som vi alle, lære den svære Kunst, at nøjes med Guds Naade og forstaa at være glad, baade naar han fattedes, og naar han havde Overflod; og faar du først begyndt at glæde dig i Herren og hans Naade, saa er du paa Helliggjørelsens Vej, paa den Vej, dit Hjærte begjærer; thi heller ikke Helliggjørelsen fremvirkes ved din Styrke og din Anstrængelse, ikke ved, at du selv fortærer din Kraft ved at staa tidlig op med Bekymring og lægge dig sildig med Sorg, men er af de Ting, Gud skjænker sin elskelige Ven som i Søvn, naar vi med et troende, glæd Sind lægger os ved hans Hjærte og forlyster os i hans Naade. Ja, at forlyste sig i Herren ved at drage Vand med Glæde af Salighedens Kildevæld, er den sikreste Vej til Helliggjørelse. — Forlyst dig i Herren, det er Vejen til at faa, hvad dit Hjærte begjærer: Det siger jeg tit til mig selv, vil ogsaa i al Kjærlighed sige til mine Embedsbrødre, til alle os Præster, der mangan Gang er nær ved at plage

Livet af os selv ved at klynke og klage over, hvad vi siger, at vi saa gjerne vil udrette og dog ikke kan magte.

„Ved Sorg og selvvalgt Plage
du intet retter ud;
thi intet kan du tage,
alt kan du faa af Gud.“

Du klager over, at du intet kan udrette i den dig betroede Menighed, Ordet, du forkynder, bliver ikke ret annammet, og selv hvor det bliver annammet, bærer det dog ingen retskaffen Frugt, og der var dog intet, dit Hjærte mere ønskede, end at se en Menighed blomstre omkring dig og bære yndige Frugter til Guds Ære; og fordi du ej kan faa dette Ønske opfyldt, siger du, kan du aldrig faa den rette Glæde i din Gjærning. Mit Raad er: Forlyst dig i Herren over det, du har, glæd dig, hvis Herren blot har vundet dit eget Hjærte, og havde du dernæst kun vunden en eneste Sjæl for Guds Rige, eller endogsaa kun set den allerførste Spire af Ordets Sæd i et og andet Hjærte, saa forlyst dig derved, se paa *Guds* Gjærning og sig til dig selv: Den Haand, som begynder et saadant Værk, slipper det ej heller, før den har fuldendt det. Thi i saadan Tro gaar du med et glad Haab til din Gjærning, og da bliver Glæde i Herren din Livskraft, og derved er du allerede paa den bedste Vej, ad hvilken du allersnarest kan naa, hvad dit Hjærte begjærer.

Forlyst dig i Herren, det er den rette Begyndelse for hver den, der søger Livsglæde i alle menneskelige Forhold og Forbindelser. Hør det I, som klager over, at I blev skuffede af den Glæde, som I havde ventet eder i eders huslige Samliv, i eders venskabelige Forbindelser, i eders jordiske Gjerninger, i eders Deltagelse i Fædrelandets Anliggender; thi har I ikke begyndt med Herren, saa kan jeg nok forstaa, at der snart opstod Tomhed og Savn, selv naar alle disse timelige Forhold lykkedes vel, end sige da, naar de ofte gik mod eders Ønsker: men begynd i den af Gud anviste Orden, søg først Guds Naade og Glæden i ham, da bringer du derved Glæde, Lykke og Velsignelse med ind i alle jordiske Forbindelser, i al dit Arbejde, i alle dine timelige Forhold, da vil din Glæde alle Vegne blive mangfoldiggjort. Thi de, der frygter Herren, har derved faaet en saadan Kilde til Livsglæde, at selv under trangere Kaar føler de mere Glæde endogsaa af deres timelige Ting, end de, der ikke glæder sig i Herren, kan føle midt i deres Overflødighed af alle jordiske Goder. Kort sagt, hvo der bedst forstaaer at forlyste sig i Herren, er tillige det livsgladeste Menneske under alle Forhold.

Se, det var det, jeg ønskede at tale til „Budstikken“s Læsere om, opmuntre baade gamle og unge og mig selv med til at udvide Hjærterne mod Glæden og ikke give den en snæver Plads i os, ikke være

for ængsteligé med at give Glæden Rum, saa vi ideligen gaar og spørger, om vi tør glæde os nu ved dette og nu ved hint; thi er din Glæde frem for alt i Herren, da tør du ogsaa i ham glæde dig og lade dit Hjærte være vel til Mode ved alle gode menneskelige og timelige Forbindelser og Forhold, thi al Guds Skabning er god og intet at forskyde, som annammes med Taksigelse, efterdi det helliges ved Guds Ord og Bøn. Jeg mærker nok, at det langt fra er lykkes mig at skildre min trofaste Ven, Glæden, paa en saadan Maade, som jeg helst havde ønsket det, ikke en Gang saa godt, som jeg havde haabet det, men jeg vilde dog nøjes med, at jeg har faaet Lejlighed til at bekjende mig som Glædens Ven, og være glad ved, om jeg med det samme maatte have naaet at anbefale mit Yndlingsprog: „Forlyst dig i Herren, saa skal han give dig dit Hjærtes Begjæring“, til flere af Glædens Venner og Veninder.

**Tit er Vaaden nær, vel den, som
er vel signet.**

(„Budstikken“ 1863.)

Ovenstaaende Ordsprog er blevet mig kjært, ganske vist ikke fordi det minder om, at „tit er

Vaaden nær“, *det* kan vi endda nok blive mindede om uden at tage et Ordsprog til Hjælp, men fordi det minder os om at søge Velsignelsen som Modvægt og Hjælp mod al den Vaade, der kan ramme. Naar dette Ord falder mig paa Sinde om Morgenens, vilde jeg gjerne skynde mig at sænke Hjærtet ned i det bedste, jeg kjender, i Naadens Ord, i Troens og Haabets Ord, at Hjærtet kan dukke sig ned i denne Velsignelse, ligesom jeg har set Strandfuglene dukke ned i Vandet, baade for at afvaske Støvet, der maatte klæbe ved dem, og vel ogsaa for at forfriske og styrke Vingerne til en friskere Flugt. Og vi har nok af det, der ligner Støvet, ja er meget værre end Støvet, og som vi tidlig og sildig trænger til at faa aftøet, og har vi lidt af den Aand, der bærer op ad, da kan den dog nok trænge til at styrkes og forfriskes i os til en frejdigere Flugt. Kan vi nu saaledes om Morgenens selv komme til at søge Velsignelsen mod al vor Vaade, da ledes Tanken ogsaa let hen til andre, som staar os nær, især til Børnene, der gjerne hopper saa sorgløse ud af Sengen til deres Leg eller anden lille Gjerning, uden at tænke paa, at „tit er Vaade nær“; og med *den* Tanke vilde jeg ogsaa kun nødig skræmme dem, men snarere opmuntre dem med den Trøst: „*vel* den, som er *vel signet*“, vise dem, hvor Velsignelsen er at finde, og sukke med dem eller for dem:

„Gud Fader os bevare,
de store med de smaa,
hans hellig' Engleskare
en Skanse om os slaa“;

eller:

„O, Jesus! du vor Glæde,
du dine Vinger brede,
og sænke om os ned!
Vil Slangen os omslynge,
saa lad dine Engle synge:
det Barn er gjemt i Herrens Fred!“

Men har det omtalte Ordsprog saaledes Anvendelse paa hver enkelt Dag, saa kan det ogsaa anvendes paa hele Livets Dag. Naar vi Forældre da ser det spæde Barn og tænker paa, hvad der dog alt kan møde et saadant Barn paa dets Vandring her nedent, ja maaske inden det ret bliver sig Vejen og Vandringsen bevidst, da kan vi ikke slippe for at faa Længsel efter at kunne medgive det en Velsignelse, og det en Velsignelse fra en bedre og stærkere Haand og Mund, end den, vi selv har at velsigne med. Og se, da møder os „den evige Velsignelse i det himmelske Bad“ fra ham, der har det almægtige og kjærlige Ord og den almægtige og kjærlige Haand, og hvad bedre kan vi gjøre for vore Børn, end nedsænke dem deri og saa ideligt, saa godt vi forstaar og formaar det, minde dem om, i Forening med os at samle Velsignelse der fra, med troende Hjærter at øse af det Ord, der lød til dem

som til os i den hellige Daab. Og naar de da vokser op og følger med os til Herrens Bord, lad os da minde dem og os selv om, at det ikke er noget nyt, vi søger ved Herrens Bord, men at vi søger en Vækst og Befæstelse i „den evige Velsignelse“, som vi modtager i det himmelske Bad, og at det er den samme Herre, vi møder ved Bordet, som vi mødte ved Badet, at „Velsignelsens Bæger, som vi velsigner, er Kristi Blods Samfund; det Brød, vi bryder, er Kristi Legemes Samfund“. Jeg har fremhævet Enheden i Velsignelsen, skjønt vi vel ogsaa kan tale om flere Slags Velsignelser, de timelige og de evige; og det være langt fra os at tale ringe om de timelige Velsignelser, naar de da staar i levende Sammenhæng med den evige; men naar vi søger dem, som blot timelige Velsignelser, uden at bekymre os om den evige, da kommer vi til at mindes Esav, der, da han ej kunde faa den Velsignelse, Jakob havde faaet, udbød: „Min Fader, er det da den eneste Velsignelse du har! Velsign ogsaa mig, min Fader“, hvori vistnok ligger, at naar han blot kunde faa en timelig Velsignelse, saa kom det ham ej saa nøje an paa at faa den, der var knyttet til Guds Forjættelse om Kvindens Sæd. Lad os da mindes, at skal vi være *vel signede* med en Velsignelse, der kan hjælpe mod *al* Vaade, da maa det være med den *evige* Velsignelse, som faas i det himmelske Bad, og som der fra skal strømme hen over vort

hele Liv, og med Troens og Haabets og Kjærlighedens Ord gjennemsyre det ganske Menneske, saa det hele, baade vor Aand og Sjæl og Legeme, maa bevares ulastelig i vor Herres Jesu Kristi Tilkommelse.

Den er kun halv Arving, som arver Forældres Gods, men ej deres Dyd.

(„Büdstikken“ 1863.)

„Dertil er vi kaldede, at vi skal arve Velsignelsen“. Dette Apostelen Peters Ord (2. Pet. 3, 9) er i den senere Tid bleven mig dyrebart, saa jeg gjentager det ofte som noget glædeligt for mig selv og for andre, og det er bleven mig dobbelt dyrebart, idet jeg dertil har knyttet det danske Ordsprog: „Den er kun halv Arving, som arver Forældres Gods, men ej deres Dyd“. Hvad er det nemlig for en Velsignelse, vi er kaldte til at arve? Det er jo „Naade, Barmhærtighed og Fred i Sandhed og Kjærlighed fra Gud Fader og fra Faderens Søn, vor Herre Jesus Kristus“ (2. Joh. 3). Og det er jo dog just „den evige Velsignelse“, som vi faar i det himmelske Bad, og som vi befæstes i, naar vi drikker af Velsignelsens Bæger, af hans Bæger, der tog Forbandelsen paa sig, at han kunde blande Velsignelsens

Bæger til os. Men bliver nu ikke vor Glæde over denne Arv snarere forstyrret end forøget, naar vi dertil føjer: „Den er kun halv Arving, som arver Forældres Gods, men ej deres Dyd“? Thi hvo af os er barmhjærtige, som vor Fader i Himlen er barmhjærtig, hvo af os har vor himmelske Faders Dyd og Sind; og dog véd vi, at

„Ligne vor Fader ejegod,
 som sig af Hjærtet forbarmer,
 som, naar vi falde ham til Fod,
 inderlig rørt os omarmer,
 det maa vi alle i det smaa,
 det kan vi alle godt forstaa,
 som har et Menneske-Hjærte!“

Men for mig ligger Trøsten i det Ord „arve“, at ligesom vi ej fortjener, men arver vor himmelske Fader Gods, saaledes skal vi ogsaa *arve*, modtage som en Gave, vor himmelske Faders Dyd, hans milde, barmhjærtige Sind. At vi skal ligne vor himmelske Fader, kommer ikke til os som et Lovens Bud, som en Pligtens Fordring; men det kommer til os som en Forjættelse, som en Naadens Gave, til Udvikling af den Naade og Barmhjærtighed og Fred, vi har modtaget i Ordet, at deraf vil hos dem, der bevarer Ordet, fremspire et mildt og barmhjærtigt Sind i Lighed med hans, der gav os Naade og Fred, ret ligesom Akset er spiret frem og har udviklet sig af Sædekornet. Den forlorne Søn *forødt*

sin Faders Gods, og saa længe han gjorde det, kunde han ej faa Faderens Sind; den lade Tjener lod sin Herres Gave *henligge ubrugt*, og kunde derfor ikke faa Rente deraf; men naar vi *ret bruger* Naadens Ord, troende tilegner os det, hjærtelig lader det leve i os, da skal det vise sin *Magt* til at gjøre os til Guds Børn, sin *Magt* til i os at udvikle det barnlige Sind, der slægter den himmelske Fader paa; og saaledes bliver just den himmelske Faders Sind den kostelige Frugt, der udvikler sig af Ordet i det troende Hjærte. Men hvo har grebet det? Ak, jeg er desværre langt borte endnu, maa vi vel alle sukke; men naar vi blot ret hjærtelig *længes* efter det Maal, føler det som et Hjærte-Savn, at vi endnu er saa fattige paa ret inderlig Barmhjærtighed og Kjærlighed, naar vi, i Stedet for idelig at klage over, hvor lidt Kjærlighed, der findes hos andre Mennesker, ret kommer til at sukke over og bedrøves over den Mangel paa Kjærlighed, der findes hos os selv, da har vi en salig Hunger, som nok skal blive mættet, en salig Fattigdom i Aanden, som nok skal blive afhjulpen; thi

„Dertil os hjælper Naadens Aand,
 som os Vorherre tilsender,
 han har vort Hjærte i sin Haand,
 han det som Bækkene vender,
 vender det mildt i Jesu Navn,
 leder det til Gud-Faders Favn:
 Naadens og Sandhedens Kilde!“

Ja, lad os aldrig glemme, at saa vist som Kilden er Naaden, maa det, der udstømmer derfra, ogsaa blive Naade, thi Naadens Rod maa bære Naadens Frugt, og derfor maa det al Tid staa som *Maalet* for vort kristelige Liv, at vi ogsaa skal arve vor himmelske Faders Sind, thi ellers er vi ikke rette Arvinger. Og staar vi end langt tilbage endnu, vi er dog kaldede til at arve Velsignelsen, ikke halvt, men helt, her lønlig i vort Hjærte, hisset aabenbar i Herlighed. Derfor beder vi den Helligaand:

„Almægtig Lue, fald dog ned
og tænd os an i Kjærlighed!
vi til dig gaar med Hjærte-Savn
og beder dig i Jesu Navn:
O, tryk os til din Guddoms Barn
og gjør os ved din Naade varm!“

Ved Maren Dorthea Hansens Baare.

(I Asperup Kirke den 4. Juli 1860.)

I vor Herre Jesu Navn!

Vi vil med Døden for Øje dog lade Hjærtet søge til „Livet“, til Jesus, det evige Livs Ord, at vi ret maa lære at forjage Døden og Dødens Mørke og Bitterhed ved at tage Livet og Livsfyrsten ved Troen i vore Hjærter.

Naar Herren ved Profeten (Esaias 8) siger: „Se, her er jeg og de Børn, du har givet mig!“ da er det vel nærmest vor Herre Jesus, der fremstiller for sin Fader dem, han kalder sine; dem, han har købt med sit Blod og vundet med sin Kjærlighed, saa de igjen har givet ham deres Tro, og saa formedelst Troen og Daaben er blevne hans. Men det Ord tør vi ogsaa nok bruge om kristelige Forældre med Hensyn til deres Børn, naar de ej blot har født deres Børn til Verden, men ved Kjærlighed vundet deres Hjærter, og især naar de har vundet deres Hjærter for Troen. Da er det jo Forældres Glæde og Trøst, baade Morgen og Aften at samle Børnene om sig og stille dem frem for Herren, og især om Børnene er dragne fra Hjemmet, dragne langt bort i det fjærne, dog Morgen og Aften at samles med dem i Aanden og fremstille sig med dem for Herrens Ansigt og sige: „Se, her er vi og de Børn, du har givet os!“ Men naar vi da siger: Se, *her* er vi, hvor er da dette *her*? Hvor er den Plads, hvor kristelige Forældre daglig skal samles med deres Børn? Det er jo ej i Verdens Tummel, men i Guds-Riget, som ogsaa er her paa Jorden, naar vi samles om Troen og Daaben, i Bekræftelsen af den Daabspagt, ved hvis Deltagelse vi nyder vor Barneret hos Gud. Og naar Forældre og Børn er samlede *der*, da er de samlede for Guds Aasyn, selv om de er skilte fra hinanden ved mange Miles Af-

stand her paa Jorden, ja selv om Herren har kaldet nogle af dem ind til Hvilen. Og er vi samlede for Gud i vor Daabspagt, da kan vi sige til Herren: „Vi mister ingen af dem, du har givet os“. Thi vel er ogsaa disse Ord nærmest sagte af Vorherre Jesus om dem, han har vundet, og som han holder saa fast, at ingen skal rive dem af hans Haand; men de kan dog ogsaa anvendes paa kristelige Forældre, der med deres Børn samler sig om Herren, om den Livets Herre, som møder os i Troen og Daaben; og gjør vi det, da mister vi ingen af dem, han har givet os, selv om de drager bort til fjærne Lande, selv om de kaldes bort til det evige Livs Boliger. Og saaledes har I, Forældre! heller ikke mistet eders lille, kjære Maren Dorthea, fordi hendes Støv nu ligger koldt og blegt i Baaren; nej, Sjælen er hos Gud, *der* har I hende endnu, har hende bedre bevaret baade for Synd og Sorg og Nød, end I med eders bedste Vilje kunde bevare hende her neden. *Der* har I hende; thi I fortæller jo selv om hendes barnlige Tro til Gud, vor Frelser, og hendes barnlige Kjærlighed til eder, at hun var saa villig til at samles med eder i Forsagelsen og Troen, og at hun i denne Tro saa kjærligt kunde sige eder Farvel og sende Afskedshilsen til sine kjære Brødre i det fjærne, med saa mange kjærlige Opmuntringer til dem og eder alle. Det er dyrebare Minder, som vel er værd at gjemme og bevare; og derfor bør I

ogsaa sige med frit Mod: Vi har ikke mistet hende; vi har hende endnu, om hun end nu bor den Frelser, hun troede paa og elskede, nærmere end vi her. Og saa kan I baade med Tanken paa hende og paa eders kjære Sønner i det fjærne endnu daglig sige baade Morgen og Aften: Se Herre, her er vi og de, som du har givet os; vi vil stadig samles med hinanden i Fornyelsen af den Naadepagt, du har sluttet med os, samles med hinanden i Troen, til vi alle kan samles i Beskuelsen. Ja selv i denne Stund er vi samlede her i Templet med hinanden, vel ligger vor lille Datter bleg paa Baare, vel er Sønnerne langt borte, men deres Hjærter er blandt os i denne Time, og idet vi fornyer Pagten i Forning, samles vi om Jesus og siger:

„Her staa vi nu i Flok og Rad
om dig, vort skjøne Hjærteblad,
ak hjælp, at vi og alle maa
i Himlen om din Trone staa.“

Da skal vi gjentage det med fuld Røst, hvad vi her i Troen stammede paa: „Her er vi og de Børn, du har givet os!“

Amen! I Vorherres Jesu Navn!

Ved Fru Juliane Blichers Baare.

(I Middelfart Kirke den 30. Avgust 1869.)

I Vorherres Jesu Navn!

Guds Visdom er en Gaade,
 en Løngang er hans Vej,
 men evig er hans Naade,
 hans Løfter glipper ej.

Med saadanne Tanker har mit Hjærte tit i det sidste Aar sænket sig ned over det *Hjem*, hvor hun, hvis Støv nu hviler her, var den kjærlige og trofaste Husmoder. Det var et yndigt Hjem, ret et Vennehus for mange af os, et Vennehjem især da for dem, der boede og byggede der. De kunde med rette kalde det deres lille Bethanien, og saadan tør ogsaa jeg kalde det, thi der har jeg set noget, der lignede hin Maria, Barnetroen, der satte sig ved Herrens Fødder og lyttede til hans Tale, og jeg har ogsaa der set noget, der lignede Martha, hin venlige, gjæstfri Travlhed, der syslede med Opvartning for at glæde kjære Gjæster; og jeg har ogsaa set der noget, der lignede den syge Lazarus, noget, der var sygt og forknyt og trængte til Lægedom og Trøst. Og fremfor alt har jeg set, at Herren med Frelsernavnet var Ven af Huset, gik ind og ud ogsaa i dette Bethanien. Og da Sygdom og Nød gjæstede Huset, og da det saa ud, som Herren med sin Hjælp en lille

Stund var bortrejst, da véd jeg, de samlede sig, sendte Bud efter Jesus med Bønnen: „Herre! den, du elsker, er syg“, og tænkte ej blot paa den dem kjære syge, men paa det hele, thi naar et Lem lider, lider de alle. Og da det trak sig længe ud med Hjælpens Komme, da Herren biede med at svare, da de trange Tider varede saa længe, da var det, vi sukkede i Troen:

„Guds Visdom er en Gaade,
 en Løngang er hans Vej,
 dog evig er hans Naade,
 hans Løfter glipper ej.“

Vi forstod ej Guds Veje, de var os en Gaade, men Troen sagde os, der var Kjærlighed ogsaa i denne Løngang, i disse Følelser, at det skulde til sidst ses og kjendes, at Guds vor Faders Naade var evig ogsaa over disse vore kjære, at Naaden hvilede over dem ogsaa i de mørke Timer, hvor vi i Øjeblikket kun saa Taage. Troen sagde os, „at hans Løfter glipper ej“, han vilde holde, hvad han havde lovet, og han havde ikke lovet al Tid at føre os paa Roser, nej Tornene kan ogsaa fornemmes; men han har lovet sine troende, at han vil velsigne deres Indgang og Udgang fra først til sidst, og at, hvor mørke Timer der end kan ligge imellem Indgang og Udgang, Velsignelsen fra først til sidst skal dog ikke slippe os. Og ikke sandt, vi har jo nu erfaret, at

som han har velsignet den kjære hensovedes Indgang, saaledes har han ogsaa velsignet hendes Udgang. Hun fik jo en velsignet Udgang; Mørket svandt, og Lyset sejrede. Inden hun vandrede bort, fik hun sit milde, lyse Blik igjen, I fik atter hendes milde, kjærlige Røst at høre. Det vil I jo aldrig kunne glemme, men al Tid tække Gud vor Fader for i Vorherres Jesu Navn. Hun var saa mild og kjærlig, og det kan jeg vidne og mange med mig, at Mildhed boede al Tid i hendes Bryst; jeg har aldrig hørt hende tale et haardt Ord om andre Mennesker, hun saa mildt paa andre, og derfor var det kun ogsaa Sygdom, der en lille Stund formærkede det lyse Øje, men det straaede til sidst igjen lyst og mildt mod alle, der stod hende nær eller kom til hende. O Gud ske Lov for det milde lyse Øje, det er som Kilden i Ørken.

Ja, hendes Udgang var velsignet som Lysets Sejr over Mørket; men nu er hun jo dog borte, vi ser hende ikke mere. Dog Trøsten er, at Vennen, der elskede Martha lige saa vel som Maria og Lazarus, har baaret hende bort; ja maa det ikke staa klart for os, at det er Naaden, det er den himmelske Samaritan, der er kommet og har med Frelserhaand ført det udplyndrede Menneske ind i Herberget, hvor hun nu plejes og kvæges. Hun var vel allerede her ført ind i „Herberget“, i Menigheden, men hun trængte nu til Herberget hinsides, hvor der er mere Hvile,

skjønt det ellers i alt væsentligt er det samme som her neden, saa I, hendes Venner, er hverken aandelig eller hjærtelig skilte fra hende. Thi Guds Venner her og Guds Venner hisset er den samme Menighed, og vi vil sige til hverandre:

„Sammen bo vi i Gudshaven,
skilt kun ved „det lille Belt“,
til at flyve over Graven
Vinge laaner os vor Helt.“

Ja, naar I, hendes kjære Venner, staar ved hendes Grav og ser ud over Beltet, da vil I føle, at lige saa lidt som Lille Belt skiller danske Venner fra hinanden, men det fælles Fædreneland er paa begge Sider af de blaa Bølger, lige saa lidt er I nu skilte fra den trofaste Hustru og Moder, men Jesus, vor Helt og Vorherre, laaner eder Vinger, sit Troens, Haabets og Kjærlighedens Ord, til at flyve over Graven og føle, at sammen bor vi i Gudshaven. Ja

„Guds Visdom er en Gaade,
en Løngang er hans Vej,
men evig er hans Naade,
hans Løfter glipper ej.“

I denne Troens Forvisning ønsker jeg eder al den Trøst og Lægedom, der er i Guds Velsignelse i Jesus Kristus Navnet.

Amen!

Ved Marie Blichers Baare.

(I Middelfart Kirke den 7. September 1869.)

I Vorherres Jesu Navn!

Jeg vilde ogsaa gjerne tale et lille Ord ved *Marie Blichers* Baare, skjønt det er saa vemodigt at staa ved Kisten, der gjemmer Støvet af vore kjære. Dog det toner til os: „en Sjæl i den Støvhytte boede — en Sjæl, som paa Frelseren troede. Og tit har de leget der inde — Smaaenglene, Gud haver kjær.“ Og derfor, naar jeg med et apostolisk Ord skal fremstille *Marie Blichers* Billede, saaledes som det staar for mig, da maa det være med hvad Apostlen Pavlus skriver (Rom. 8, 6): *Aandens Sans er Liv og Fred.*

Ja, der boede en livlig og stærk Aand i dette skrøbelige Legeme; og hvo, der har kjendt hende, har ogsaa maattet føle, at det, hendes Aand al Tid pønsede paa, stræbte efter, levede for, var Liv og Fred, ikke blot Liv og ikke blot Fred, men begge forenede: Liv og Fred. Der er dem, der kun søger at leve i Ro og Mag og undgaa enhver Kamp, selv for hvad de dog erkjender for Sandhed og Ret; og om disse, der hengiver sig til død Ro, siger Apostelen: Kjødets Sans (og Pønsen) er Død, medens Aandens Sans er Liv og Fred, ikke Fred paa Livets og Sandhedens Bekostning, og ikke heller Liv uden

Sigte eller Maal, men Liv med Sigte paa Fred. Og aabenbarede denne Stræben sig ikke hos den kjære *Marie* i alle hendes Forhold? Der er nu først Forholdet til den Ven, hvem hun havde givet sit unge Hjærte, og ved hvem hun hang med Hjærtets hele Varme. Det var et yndigt Forhold, fuldt af Kjærlighed og Fred; og dog værnede hun med Kjækhed om sit personlige, ejendommelige Liv; og du, hendes kjære, nu saa bedrøvede Ven! du forstod hende, fordi ogsaa du føler, at Aandens Sans er Liv og Fred, og at Aanden just derfor maa kræve Agtelse for hvers ejendommelige Liv og just ad den Vej smelter Hjærterne alleryndigst sammen. — Og se hende saa i Forhold til Hjemmet, til Forældre og Søkende. Hvor hun omfattede dem med Kjærlighed, og dog mærkede de, der var et selvstændigt Liv i hele hendes Omgængelse med dem, et Liv, der hævdede sin Personlighed og just derved berigede det hele med sit særegne Præg. Og det samme har vi følt, saa mange, som var knyttede til hende med Venskabets Baand; vi glemmer aldrig det Liv og den Fred, vi mødte hos denne kjære unge Pige. Og se hende i hendes lille Skolegjerning, ved hvilken hun hang med saa stor en Kjærlighed og holdt fast ved saa længe som muligt, ja langt længere end vi kunde synes, det skrøbelige Legeme kunde udholde det. Det var ingen død Undervisning; det var ingen tung Pligt, hun der øvede; der var Liv og Fornøje-

lighed over det hele; og at Fred og Kjærlighed herskede i den Skole, derom vidner Smaapigernes Taarer, der rinder ved hendes Bortgang. Og hør hende synge i Skolen eller uden for Skolen, synge Sang paa Sang, uden at trættes. Hvor hun elskede vor Moders Røst, vort yndige Modersmaal, og holdt det højt i Ære! Hun havde en Sangfugl i sit Bryst, der lod baade Folkesangens og Menigheds-sangens Toner lyde frit med Liv og Lyst, med Fred og Glæde. Ja, under hendes Billede skriver jeg trøstigt de Ord: Aandens Sans *er* Liv og Fred.

Men jo mere hun elskede Liv og Fred, desto mindre fortrolig kunde hun gjøre sig med Død og Grav; dem elskede hun ikke. Jeg vil leve og ikke dø, er Aandens Pønsen og var det ogsaa i hende. Hun kunde ej blive fortrolig med Døden; men ogsaa deri kan vi finde et Vidnesbyrd om, at hun dreves af Aandens Sans. Og dog maa selv de, der har Aandens Førstegrøde, sukke besværede og se, at legemlig vandrer vi mod Graven. Hun saa det, og der var Kamp i hendes varme Hjærte mod Dødens Kulde og Bitterhed. Hun vilde saa gjerne gribe Livets hele Fylde og sukke: jeg har endnu ikke grebet det. Hun sang med Længsel:

„Turde jeg paa Verden træde
med dens Lyster, Guld og Glans,
ind jeg til min Herres Glæde,
gik med Brudens Rosen-Krans;“

men hun sukkede atter: jeg har endnu ikke grebet det. Vel elskede hun inderligt sin himmelske Ven og Brudgom; men hun vilde dog ogsaa saa gjerne smykkes med Brudens Roser her paa Jorden, tænke sig som Hustru ved sin jordiske Brudgoms Side, delende alt med ham i Liv og Fred. Og var dette ikke saa naturligt! Men hun kæmpede for at kunne sige med Sandhed: ske ikke min Vilje, men som min himmelske Fader vil; og hun vidste, hvor Vejen var dertil, at Jesus er Vejen, vidste,

„at i Jesus-Kristus-Navnet
alt er skjænket den, som tror,
deri Hjærtet Bol for Savnet
finder med Guds Aand og Ord.“

Og derfor elskede hun dette Jesus-Kristus-Navn, troede paa ham med Hjærtet, bekjendte ham med Munden og lovsang ham med alle Sangens Toner som Frelser fra Synd og Død, og derfor fik hun ogsaa Taalmodighed, Trøst og Kraft fra ham, Vished om, at i ham og med ham sejrer Liv og Fred over Død og Grav, og med denne Vished om, at det, hun elskede og pønsede paa, skulde sejre, lærte hun at overvinde Frygten for Død og Grav.

Den samme Kamp og Sejr mindes jeg ogsaa hos hende ved en tidligere Lejlighed. Hun havde med en ældre Veninde sunget Salmen „Den yndigste Rose er fundet“, saadan som den staar i Salme-

bogen, da sagde jeg: lad os faa det Vers med, som siger:

„Forgjæves man kaster mig Graven,
jeg gaar med min Rose til Haven,
og hører den i Paradiset
af alle Smaablomsterne priset.“

„Ja“, svarede hun, „saadan vilde jeg gjerne synge, men skal der være ret Sandhed deri, da falder det svært. Gid jeg kunde synge saaledes med Sandhed, men jeg har endnu ikke grebet det.“ Hun længtes altsaa efter at gribe det, og i Jesus-Kristus-Navnet har hun naaet det, saa nu har hun sunget med Sandhed: forgjæves man kaster mig Graven; thi Død og Grav har forgjæves forsøgt at borttage det, jeg elskede og pønsede paa; tvært imod har baade Død og Grav maattet tjene den Herre, der giver fuldere Liv og Fred, end jeg før tænkte eller forstod. Ja, nu synger hun i Herberget hinsides „Lille Belt“ ved Moderens Side med større Fylde end nogen Sinde før om Jesus, den yndigste Rose, og hører i Paradiset, at alle Engle bringer denne Rose Lov og Pris og Tilbedelse. — Og nu I, hendes kjære, efterladte Venner! lad ogsaa Maria mægtigt minde eder om, at Aandens Sans er Liv og Fred. Stir ej paa Død og Grav; thi der søger I hende forgjæves; men søg hende, hvor der er Liv og Fred, søg hende og eder selv hos den Herre, der selv er Livet og bringer Livet til sine Venner, saa med

ham dør vi ikke, men lever evigt, idet den sidste Fjende bliver overvundet og vi trøstigt kan synge: forgjæves man kaster os Graven.

Amen! i Vorherres Jesu Navn!

Ved Sognefoged, Amdraadsmedlem Ole Andersens Grav.

(Paa Kavslunde Kirkegaard den 27. Juni 1870.)

I Vorherres Jesu Navn!

„Naar alt er frist, er Hjemmet bedst“, er et gammelt Ord, som alle hjertelige Mennesker maa sande, naar vi efter Dagens Gjerning føler, at hjemme er bedst at hvile. *Det* følte ogsaa den hensovede; han elskede sit Hjem, og dog drog han saa ofte hjemme fra. Og hvorfor? Jo, fordi han følte, at der ogsaa maa tages Hensyn til det større Hjem. Vi har et større Hjem uden for vort nærmeste Hjem, er ikke blot Lemmer af et *Familieliv*, men ogsaa af et *Folkeliv*. Og det skal nævnes med *Taksigelse* om den hensovede, at han villig viede sine Kræfter ogsaa til Folkelivets Tjeneste, har paa mange Maader og i mange Forhold tjent det offentlige og al Tid med Dygtighed, med Troskab og Kjærlighed. Den

store Skare, som følger ham til hans Hvilested, viser, at vi paaskjønner det og gjerne vil ære hans Minde med Taksigelse derfor. Og du, hans Hustru, der staar ved hans tidlige Grav med den dybe Sorg, modtag *ogsaa du vor Tak*, fordi du ej holdt ham tilbage fra hans opofrende Virksomhed ud ad til, tak fordi du med din Kjærlighed styrkede ham i det huslige Hjem, saa han frejdigt tillige kunne tjene det større Hjem. Men det gamle Ord: „Naar alt er frist, er Hjemmet bedst“ gjælder dog i dybeste Betydning om *Hjemmet hist oppe*, at naar vi har stridt vor Strid og fuldendt vort Løb her nede, da er det bedst at gaa ind til Hjemmets Hvile hos Herren hist oppe. Og det tør vi frejdigt haabe om vor hensevede Ven. Hvorfor? Ja, hvad giver os Forvisning om hans Indgang til Guds Hvile? jeg tør ikke svare: det gjør den store Kjærlighed, *han havde til Gud*, men derimod svarer jeg: det gjør den store Kjærlighed, hvormed *Gud* vor Fader elsker os i Vorherres *Jesu* Navn, med andre Ord: vi bygger vort Saligheds-haab ikke paa vor Kjærlighed til Gud, men paa Guds Kjærlighed til os. Jeg kan bedst udtrykke, hvad jeg mener, ved at minde om et Salmever, der siger:

„Alle Vegne, hvor jeg vanker,
 jeg min *Jesus* har i Tanker,
 hvor jeg ligger, sidder, gaar,
 efter *ham min Længsel* staar.“

Mon Ole Andersen vilde have sit Salighedshaab bygget derpaa? Nej, han var altfor sanddru til at sige, at han al Tid og alle Vegne kun havde Jesus i Tanker, skjønt han visselig var en from og gudfrygtig Mand; men han følte godt selv, at der var mange andre Ting, der ogsaa optog hans Tanker. Men han vilde have sagt:

„Alle Vegne, hvor jeg vanker,
 har min *Jesus mig* i Tanker,
 hvor jeg ligger, sidder, gaar,
 efter mig hans Længsel staar.“

Ja, *det* giver Hvile, den Troens Forvisning, at Herren søger os, følger os paa alle vore Veje med sin Kjærlighed. Og er det ikke det, der ogsaa nu skal give os Trøst, naar vi tænker paa denne vor hensovede Vens pludselige Bortgang fra hans jordiske Hjem. Han drog om Morgenen glad og livlig som sædvanlig hjemme fra, han tænkte jo næppe paa, at det skulde være hans sidste Dag paa Jorden; han skyndte sig til sin jordiske Gjerning. Om han sad paa Vognen med Jesus i sine Tanker, véd vi ikke, men Jesus havde ham i Tanker paa den Vej, han drog. Derfor lod Herren ham ej sidde ene, men sendte en Ven, der satte sig op ved hans Side, saa vi uvilkaarlig maa tænke paa Salmens Bøn:

„Kom i min sidste Nattevagt
 i en af mine kjæres Dragt
 og sæt dig ved min Side.“

Og da de to kjørte hen ad Vejen, naaede de, inden Slaget helt ramte, at komme ind i et Vennehus, saa Vennehænder tog paa ham, milde Øjne hvilede paa ham, hans Hustru naaede at komme og bringe ham det sidste Farvel. Guds Kjærlighed sørgede for, at ogsaa menneskelig Kjærlighed omgav hans Dødsleje. *Ja, Jesus har kjendelig og øjensynlig haft ham i Tanker til det sidste, har tænkt paa ham til det gode.*

Og deri er der Trøst! Ogsaa Trøst for dig, hans stakkels bedrøvede Enke! Der er saa meget her paa Jorden, der kan trykke og gjøre os bedrøvede, men det er dog stærkere, Guds Naade nemlig, som kan gjøre os glade og trøstige under alle Førelser! Gud ske Lov! Amen i Vorherres *Jesu* Navn! Vel-signet være Ole Andersens Minde!

Ved Hofjægermesterinde Fønss's Baare.

(Paa Hindsgavl den 5. Avgust 1870.)

I Vorherres *Jesu* Kristi Navn!

Herre, sig til min Sjæl, den skal være stille i dig! Midt i vor Sorg send din stille Trøst ned i vore Hjerter! Amen!

„Har du gennem din Strid og din Daad
bevaret det barnlige Sind til det sidste,
da har du Regnbuen over din Graad,
da har du Glorien over din Kiste.“

Det lille Vers passer paa den hensovede. Hun har bevaret det barnlige Sind til det sidste, derfor lyste *Naadens* Regnbue over hendes Graad, skal ogsaa lyse over vor Graad over hende, og dejlige *Minder* skal med Solstraaleglans skinne over hendes Kiste.

Hun har bevaret det barnlige Sind til det sidste, det barnlige Sind, hun havde som lille Pige, og som blev gjænfødt og bevaret for hende med Bethlehemsbarnet i Krybberummet, med Troen paa Jesus Kristus Vorherre.

Jeg vil blot med et lille Træk tegne Billedet af hendes barnlige Sind, men deri ligger et helt Livsbillede!

Hvor var hun dog glad ved en Solstraale! Hvor var hun taknemlig for enhver Solstraale, der faldt paa hendes Vej! Skyer paa Himlen trykkede hende; men naar blot en Solstraale brød frem, jublede hun. Der maa have været *det* i hende, som følte sig i Slægt med Solstraalen. Hvor havde hun i det hele taget en dyb Følelse for Naturen! for Blomsten, for Fuglen, men især for Solstraalen! Hvor var hun glad ved, at det yndige Hindsgavl var hendes Hjem. „Her“, sagde hun, „har jeg min Strand, min Blomst, min Fugl, min Solstraale.“ Derfor greb hun ogsaa med Glæde Ord som dette:

„Alt løfter Solen fra Myg til Sæden,
som var den selve Alkjærligheden.“

Hun elskede Vaaren med det Liv, som Vaarsolen fremkalder, hun saa Solstraalen løfte Myggen og Sæden, og følte sig selv løftet som af Kjærligheden, følte dog dybt, at Solen var kun en Skabning, at selve Alkjærligheden, der skabte den, maatte løfte mere: og jo mere hun lærte at kjende og elske *Alkjærlighedens Ord*, desto mere følte hun, at dette, som ogsaa er *Livets Ord*, løftede alt, løftede ogsaa hende og alt, hvad der var i hende, og hun tog imod det med det barnlige Sind og følte sig nu i Slægt med Ordet. Ja, i *Livets Ord* fandt hun sit Liv, jublede om Ordet: „*Her* har jeg min Blomst, min Fugl, min Solstraale, alt i Jesus-Kristus-Navnet!“

Derfor var Regnbuen over hendes Graad, *Naadens* Regnbue. Naadens Ord lyste over al hendes Sorg og Savn og Synd, har ogsaa lyst over hendes Død, saa hun er sovet ind under Naadens Vinger,

„Indslumret er hun med Lyst,
som Barnet ved sin Moders Bryst,
i *Jesu* Frelserarme.“

Naadens Sol skal ogsaa lyse over hendes Venners Graad, saa naar vore Taarer rinder, da smiler dog Naaden gennem Taareskyen med Regnbueglans og siger: „Hun slumrer sødt og hviler godt *der*, hvor ingen mørke Skyer tynger, men hvor Solen al Tid skinner med Kjærlighedens milde Varme. Og selv *der*, hvor Savnets Taarer falder tungest, naar vi

tænker paa de fire smaa Børn, der skal miste en *saadan* Moder, savne en saadan Moders Kjærlighed og Opdragelse, selv der siger Naadens Ord: „Guds Barmhjærtighed varer fra Slægt til Slægt over dem, som frygter ham og bevarer hans Pagt“ (ja, jeg kan i Dag kun bruge saadanne Ord, som jeg mangfoldige Gange har hørt i hendes egen Mund); og det var hendes Trøst, at Guds Barmhjærtighed *varer* fra Slægt til Slægt (vi lagde gjerne Eftertrykket paa dette Ord „varer“); den var før hende, skal vare efter hende. Fader og Moder kan kaldes bort, men Guds Barmhjærtighed bliver, han vil ogsaa lade hendes Velsignelse nedarves til Børnene. Ogsaa den Trøst skal lyse med Naadens Regnbueglans over hendes Bortgang. — Og nu Glorien over hendes Kiste, er det ikke de dejlige Minder, hun efterlader sig! Ja, hvilke rige Minder! De mange Mindekranse, vi alle Vegne ser, er kun et svagt Tegn paa Minder, der gjemmes i Hjerterne. Ja, jeg tør her ikke gaa for meget i det enkelte, for at ikke de brusende Følelser skal overvælde os. Jeg peger kun paa de Minder, som hendes Moder og Søskende gjemmer. Selv plejede hun med Æmhed de kjærlige Minder, hun havde fra sin Barndomstid, og jeg véd, med hvilken datterlig Kjærlighed hun for et Aar siden sad ved Faderens Sotteseng og vilde saa gjerne glæde ham med sin bedste Solstraale. Og hvilke dejlige Minder har ikke hendes Ægtefælle, med hvilken Kjærlighed

omfattede hun ej dig og dit Hjem! Hun elskede Perlen i dit Bryst, den Hjærteperle, som mange næsten undser sig for at lade fremtræde i Livet, men som hun med Solstraalen saa gjerne vilde drage frem, og som jo ogsaa nu fremtræder i Taareperlen i dit Øje. Hendes Minde vil sige til dig: „Lad os aldrig skamme os ved Hjærtelighedens Aabenbarelse“. Og hvad var hun ikke for sine Børn; hun kaldte dem sin Blomst, sin Fugl, sit Solstraale-Barn, hun fredede om dem, arbejdede for dem, bar dem i sit Hjærte og vilde meddele dem sit Livs bedste Indhold.

Hvilke Minder gjemmes af Vennerne, af Husets Folk og af dem, der tjente hende! Der var en *Jævnhed* forenet med *Højhed* over hendes hele Væsen og Fremtræden, som man uvilkaarlig bøjede sig for og dog tillige følte sig løftet af. Man kunde ogsaa ved hende komme til at tænke paa: „Alt løfter Solen“, men hun havde ogsaa optaget Solstraalen i sit barnlige Sind.

Ja, hun har gjennem sin Strid og sin Daad bevaret det barnlige Sind til det sidste. *Derfor* har hun Regnbuen over sin Graad, derfor har hun Glorien over sin Kiste.

Og saa vil jeg blot endnu paa dette Sted sige hende vort fælles Farvel, sige det med et Ord, hvormed jeg tit har hørt hende byde Venner Farvel: „Farvel og vær velsignet og saa igjen velkommen!“

Ja, et vemodigt, men mildt Farvel i Navnet over alle Navne, i Vorherres Jesu Kristi Navn!

Vær velsignet *der*, hvor du nu hviler og hvor Gud glæder din Sjæl i Paradis, og velsignet være dit Minde iblandt os! — og saa igjen velkommen! — O hvilket Møde, naar vi skal ses igjen, hvor ingen Taarer rinder og ingen Adskillelse er mere, ja da vil vi mødes med et jublende „saa igjen velkommen!“

Naade og Barmhjærtighed, Fred og Velsignelse hvile over alt, hvad du har haft kjært her paa Jorden, over Hindsgavl og alt, hvad det indeslutter. Amen i Vorherres Jesu Kristi Navn! Fadervor o. s. v.

Ved Gaardejer Hans Michel Rasmussens Baare.

(I Roerslev Kirke den 16. Avgust 1872).

I Vorherres Jesu Navn!

Vi har sunget en Paaskesalme („Tag det sorte Kors fra Graven“), thi vi trænger til Opstandelsens Trøst, og, som det saa trøstelig hedder om Marie-Magdalene, „se, af Øjets Taareflod — Morgensolen mildt opstod“, saaledes gjør Gudsordet det al Tid hos sine Venner, vil ogsaa gjøre det for de sørgende-

her; lade *Haabets* lyse Morgensol med sine Straaler bryde gjennem Øjets Taareflod. Ja, som Paaske-salmen klinger, vokser ogsaa her Sjælens Fuglevinger, Troens og Haabets og Kjærlighedens Vinger, der løfter os op med den Trøst fra Herren til sine Venner: Jeg lever og I skal leve. Og vi skal ogsaa her faa at føle, hvad jeg ofte har sagt mig selv og gjentager i Menigheden: „Vor bedste Glæde er Trøst“. Thi vel véd jeg, at vi har mange Goder ogsaa i dette Liv, som vi hjærteligt maa skjønne paa, men naar vi ser, hvor hurtigt de kan tages fra os, da ængstes vi, selv mens vi har dem, over deres Flygtighed, og trænger da til den Trøst, at hvad der i Sandhed er godt, skal vi, selv om det synes at tabes for en Stund, dog faa igjen evindeligt. Paa den Maade er det jo, vi i *Ordet* og *Troen* har en evig Trøst. Det er med saadanne Tanker jeg vil pege paa vor hensovede Vens Liv og vidne: Se, ogsaa hans bedste Glæde var Trøst.

Han har haft mange Goder i sine Barndoms- og Ungdomsaar, vel omgivet af mange Guds Velsignelser i sit Barndoms- og Ungdomshjem. Dog ogsaa der maatte han tidlig prøve Sorg og Savn. Tidlig mistede han sin Fader, og saaledes lærte han, den ældste blandt sine Søkende, i en ung Alder at kjende Livets Alvor og Kamp. Tillige følte han allerede den Gang Savnet af Helbred, prøvede ofte Sygdom og det Tryk, som derved kommer over de unge Aar

og deres Planer og Forhaabninger. Ikke sandt, under saadanne Forhold trængte han allerede den Gang til den Glæde, der ligger i Trøst!

Han havde ypperlige Ævner, et let Nemme, stor Tørst efter Kundskaber, og med stor Flid og Udholdenhed stræbte han at udvikle sig i den Retning; men ogsaa her kom Sygdom og hindrede hans Udvikling paa den Maade, han helst havde villet.

At han saaledes maatte indskrænke sin Higen efter Kundskaber inden snævrere Grænser, end hans Hu stod til, var ham stadig et Tryk. Ogsaa her trængte han til Trøst.

Han fik som Mand et lykkeligt Hjem, en elsket og forstandig Hustru, med hvem han kunde dele det bedste og samtale med om alt det, der laa ham paa Hjærte. Han var glad i sit yndige Hjem og i Børnenes Kreds, elsket af Venner, der kjendte hans ærlige og trofaste Sind, han blev agtet i en stedse videre Kreds for hans forstandige og dygtige Optræden. Det syntes, som om alt stedse venligere smilte til ham og Lykken ret vilde føje ham, da kom atter Sygdom og lagde Baand paa hans Virksomhed, mindede ham om Forkrænkkeligheden, og at hans Dage og Gjærning her nede vist nok snart var forbi; da trængte han til Trøst. Herrens Tanker var anderledes end hans Tanker; men han vilde gjerne bøje sig ind under Guds Vilje; han, saa at:

„Guds Visdom er en Gaade,
 en Løngang er hans Vej;
 men evig er hans Naade,
 hans Løfter glippe ej.“

Ja, skjønt han var tilbøjelig til at ville gribe alt med Forstanden, følte han stadig mer og mer, at det formaaede han ikke; Guds Visdom gik langt over hans Forstand, og Guds Veje gik ganske anderledes, end han havde tænkt, men just derfor lærte hans Hjærte at bøje sig i Troen mod Guds Naade; og i Troen paa Guds Naades Ord fandt han Hvile og Trøst. Han følte, at alt andet kan slaa fejl, men *evig* er Guds Naade og hans Løfter staar fast, Gud glemmer aldrig, hvad han lovede os som smaa, saa vi skal have evig Glæde i Syndernes Forladelse, Kjødets Opstandelse og det evige Liv. Saaledes blev til sidst al hans Glæde Trøst, og vil I høre, hvorledes han trøstede sig under sin sidste Sygdom? Naar han om Aftenen prøvede paa at lægge sig til Hvile, og hans Hustru spurgte ham: „hvad vil du saa lægge dig til Hvile med?“ svarede han: „sig Troen frem for os“, og naar det var gjort, sagde han: „bed saa ogsaa Fadervor for os“, og naar det var gjort, vedblev han: „lad os saa ogsaa faa det lille Vers:

„O Jesu Krist,
 jeg véd det vist,
 du vil mig ej forlade,

du siger saa:
 kald du mig paa,
 Hjælp skal du faa
 og intet skal dig skade.““

Dermed vilde han lægge sig til Hvile, og jeg véd ingen bedre Maade, hvorpaa en Mand med god Forstand kan befale sin Sjæl i Jesu Hænder, for i evig Ro at gjemmes.

Og saa blot et Par Ord til eder, som stod ham nærmest her i Livet! Det er saa naturligt, at I dybt føler hans Savn; men ikke sandt, I vil med os søge den bedste Trøst *der*, hvor han fandt den: i vor „Tro“, i Bønnen „Fadervor“ og i Lovsangen om Vorherres Jesu Kjærlighed. Ja, hvor gjerne vil jeg ogsaa minde hans Børn, naar de bliver ældre, om deres saa tidlig bortgangne Fader, der saa gjerne vilde have brugt de Ævner, Gud havde givet ham, til deres Oplysning og Lærdom, og saa vilde jeg knytte Troen og Fadervor og alt, hvad der trøstede deres jordiske Fader, til dette Børnenes Minde og sige dem: „Hold ogsaa I fast derved, da skal Gud vor himmelske Fader af sin Naade lade de Ævner og Kræfter, hvis Udvikling saa tidlig standsedes og afbrødes hos eders jordiske Fader, gaa i Arv til eder til fuldere Udvikling og Velsignelse, saa intet godt skal spildes, men I og vi alle skal kjende og erfare, at:

„Guds Visdom er en Gaade,
 en Løngang er hans Vej;
 men evig er hans Naade,
 hans Løfter glippe ej.“

Ja, velsignet være vor kjære hensovede Vens
 Minde. Amen i Vorherres Jesu Navn! Amen.

Ved Fru Th. C. Elisabeth Helvegs Jordefærd.

(I Hospitalspræstegaarden den 21. Maj 1873.)

Da jeg hørte, at Støvet af den kjære hensovede skulde flyttes fra Hjemmet i denne stille Aftenstund, vilde jeg gjerne være med til Stede, og det er der jo, som vi ser, mange, der gjerne vil. Vi har elsket hende i hendes Hjem, og vi vilde gjerne, at de stille Følelser og fælles Minder, hvormed vi nu for sidste Gang samles om hende her i Hjemmet, skulde finde deres Udtryk i et lille Ord.

„Hjemme er bedst at hviles“, siger et gammelt Ord, og det følte hun saa dybt. Hun var ej af dem, hvis Liv var meget ud ad vendt; stille og sanddru som hun var, var hun mere ind ad vendt, og i Forbindelse hermed stod hendes Hu til at frede og hygge om Hjemmet, medens hun dog saa gjerne

aabnede det for andre. Mange har dyrebare Minder fra hendes første Hjem i Hovedstaden, og mange (deriblandt ogsaa jeg) har dyrebare Minder fra hendes Hjem her i Præstegaarden. Og det var ej for det, som blot glimrer, hun aabnede sit Hjem; men navnlig havde hun Hjærte for den ensomme, for den, der trængte til det hjemlige, og saadanne vilde hun gjerne samle om sig; og derfor lyder der ogsaa i denne Stund fra mange stille Hjærter: „Tak for, hvad du har været for os i dit Hjem!“ en Tak fra Ægtefællen, fra Børnene, fra Vennerne.

„Hjemme er bedst at hviles“, det følte hun, men ogsaa, at selv de bedste jordiske Hjem kan ej skaffe den Hvile, vi trænger til. Naar hun da i de sidste Aar sad her, hvor nu Kisten staar med hendes Støvhytte, sad stille og lidende, havde kjærlig Pleje og alt, hvad et velsignet jordisk Hjem kan yde; ak! det forslog dog ikke; den ømmeste Pleje, de kjærligste Ord kunde ikke trøste hende. Hun sad der, træt paa Sjæl og Legeme, som den, der kun længtes efter Hvile; da trængte hun udelukkende til, at Hjemmet fra oven maatte sænke sig ned over hende, at hun som en lille træt Kylling maatte dækkes og hvile under Frelser-Vingerne. Jeg kunde ej se hende, uden at tænke og sige:

„O Jesus, du vor Glæde,
du dine Vinger brede
og sænke om os ned!

Vil Slangen os omslynge,
 da lad din Engel synge:
 det Barn er gjemt i Herrens Fred!*

Og Herrens Vinger, Ordets Magt og Velsignelse, har sænket sig ned over hende. Selv naar hun ej kunde bevare Følelsen af Fred og Glæde under Trængslen, har dog Guds Fred bevaret hende. Selv naar hun ej frimodig kunde synge: jeg er gjemt i Herrens Fred, saa har dog Herrens Engel sunget over hende og for hende: det Barn er gjemt i Herrens Fred.

Nu er hun kommen til Hvile, og naar vi saa skal flytte Støvet fra dette Hjem over til den lille Kirke, hun saa inderlig elskede og saa tit længtes efter igjen at kunne gjæste, for der at samles med Menigheden, saa passer denne Flytning saa godt med den Stemning, vi udtaler i Salmen:

„Husene dog med Kirkenavn,
 bygte til Frelserens Ære,
 hvor han de smaa tog tit i Favn,
 er os, som Hjemmet, saa kjære;
 dejlige Ting i dem er sagt,
 sluttet har der med os sin Pagt,
 han, som os Himmerig skjænker.“

Ja, der stod jo al Tid en aaben Dør mellem Hjemmet her og Kirkehjemmet hist ovre, fordi der i „Troen og Daaben“ var funden en aaben Dør mellem Hjemmet her nede og Hjemmet hist oppe, og tit har

ogsaa hun siddet der ovre og taget Ordet i Favn, der mindede om og førte ind i det lyse Himmerige, det Hjem, hvor der er allerbedst at hviles.

Og *far da vel*, du kjære! fra Hjemmet her til Hjemmet hist. Guds Velsignelse følge dig og blive dog tilbage! Gud vor Fader styrke os al Tid mere og mere i den Forvisning og Erfaring, at „Guds Barmhjærtighed varer fra Slægt til Slægt over dem, som frygter ham“. Guds Barmhjærtighed har bevaret hende trods alt, hvad der kunde trykke og tyngte; Guds Barmhjærtighed *varer* fremdeles, hviler over dig, hendes trofaste Ven, og over eders Børn. De har mistet deres kjærlige Moder, men Guds Barmhjærtighed slipper dem aldrig. Deri er trygt at hvile. Farvel da og Tak i vor Herres *Jesu* Navn!

Amen!

(I Hospitalskirken den 23. Maj 1873.)

„At tiltale hinanden med Salmer og Lovsange, for al Tid bedre at lære at sige Gud og Faderen Tak for alle Ting i vor Herres *Jesu* Navn“: det er ikke blot en apostolisk Formaning, men ogsaa et Venne-Raad, som vi har erfaret, der fører *Velsignelse* med sig. „Det er godt at takke Herren og synge dit Navn Salmer, du højeste“, og det ikke blot, naar Hjærtet jubler i Glædens Stund, men ogsaa, ja vel

allermest, naar Hjærtet bløder i Sorgens Stund. Da gjælder det om at tiltale hinanden med Lovsange om ham, der har Lægedom for alle Saar.

Dette var al Tid min Stræben, hver Gang jeg mødtes med den kjære hensovede, at jeg kunde møde hende med en lille Lovsang, et lille godt, oplivende Ord, og naar jeg da saa Lysskæret saa mildt brede sig over hendes Aasyn, følte jeg, at jeg ikke havde talt ene, men at vi havde tiltalt hinanden; og derfor ønsker jeg ogsaa, nu vi samles om hendes Kiste, at vi da maa tiltale hinanden med en Lovsang, hvori vi kan være visse paa, at hun ogsaa i Aanden er med; og saaledes mener jeg, at jeg bedst kan knytte baade et Mindeord over hende og et Trøsteord til hendes Venner til den lille Salme: „Alt staar i Guds Faderhaand“.

Ja, naar vi siger eller synger: „Alt staar i Guds Faderhaand“, da stemmer hun visselig i med. Thi naar hun ser tilbage paa sit Livs Førelser her nede, da ser hun nu dem alle som en Række af idel *faderlige* Førelser. Hun ser sine Barndoms og Ungdoms Aar med deres Lys og deres Skygge, og hvorledes hun da blev knyttet til den Mand, hvis trofaste Hustru hun blev, og som igjen blev hendes trofaste Ven og Vejleder, medens den fælles Tro og Kjærlighed lyste op over deres Veje, og hun vilde vidne, det var altsammen af Guds Naade, af idel faderlig Kjærlighed. Og selv naar hun ser paa de sidste

for hende saa trange Aar, da ser hun ogsaa nu, at ogsaa de stod i Guds Faderhaand, at om end Kaarene omskiftes for os her nede, saa gjælder det ikke blot at tage mod det lette, men ogsaa tage mod det trange af hans Haand. Det er ikke den blinde Lykke, der faar Lov til at lege med Menneskesjæle, dertil er de altfor dyrebare og dyrekjøbte i Guds Øjne. Gud vor Fader lader os ikke drive om for Vind og Vove, men hans faderlige Vilje staar selv for Styret gjennem hele vor Livsførelse, som vi synger:

„Lykkens lunefulde Spil
leger ej med Sjæle,
al Ting føjes som Gud vil,
her er trygt at dvæle.“

Ja, det ser hun altsammen nu saa klart, og derfor er hun med, naar vi synger:

„Alt staar i Guds Faderhaand,
hvad han vil, det gjør hans Aand“,

og derfor kan vi nok føje til, midt under Sorgen og Savnet, om end med dæmpet Stemme:

„Af Guds Naade — til Guds Ære
evig glade vi skal være
i Vorherres Jesu Navn!“

Og naar vi saa lægger til:

„Sikre paa vor Arv og Løn
er med Guds enbaarne Søn“,

da er hun ogsaa med. Al vor Sikkerhed i vor Frelses og Saligheds Sag beror paa vor Herres Jesu Naade, og denne er skjænket det troende Hjærte i det Livets og Naadens Ord, han selv taler til os. Alt andet vakler og bringer ingen fuld Sikkerhed; men naar vi er af Sandheden og holder os til dette Naadens og Sandhedens Ord, da skal det stille vore Hjærter tilfreds. Selv hun, det sanddru og kjærlige Menneske, følte jo tit, især i den sidste trange Tid, hvor svært det er at stille det forpinte, urolige Hjærte tilfreds; og da gjælder det om at tro Ordet mere end vort eget Hjærtets Følelser, at forstaa i vor Erfaring det dybe apostoliske Ord, at „Gud er større end vort Hjærte“ (1. Joh. 3, 20). Hun turde ikke sige:

„Alle Vegne, hvor jeg vanker,
jeg min Jesus har i Tanker,
hvor jeg ligger, sidder, staar,
efter ham min Længsel gaar.“

Hun turde ikke bygge paa sin Bestandighed, men kun paa Herrens uforanderlige Trofasthed, saa hun maatte sige:

„Alle Vegne, hvor jeg vanker,
har min Jesus mig i Tanker.
Hvor jeg ligger, sidder, staar,
efter mig hans Længsel gaar.“

Ja, det er Trøsten, naar vi ærligt bygger paa Guds-Ordet, at selv om vi ikke til enhver Tid kan

bevare *Guds Fred*, saa kan dog Guds Fred, som overgaar al vor Forstand, *bevare vore Hjærter* og Tanker i Kristus Jesus. Det er ikke vor stærkere eller svagere Følelse af Guds Fred og Guds Glæde, der giver os Sikkerhed, men det, at vi tror og véd, at vi dækkes af Herrens Vinger, af hans Naades Ord med Liv og Fred; og derfor synger vi ogsaa i denne Stund:

„Sikre paa vor Arv og Løn
er med Guds enbaarne Søn.“

Og naar vi endelig synger:

„Fælles om hans Liv og Fred,
Lys og Kraft og Herlighed“,

da er hun ogsaa med, ja vel fyldigere end nogen af os andre; men vi er dog ogsaa med, saa mange som med hele Herrens Menighed har vort Samfund med Faderen og hans Søn Jesus Kristus. Og navnlig er du med, du hendes trofaste Ven! du, som har haft Fællesskab med hende ej blot i Tro og Haab og Kjærlighed, men ogsaa i Sorg og Glæde. Du har trolig delt alt med hende og været fælles med hende, ogsaa i hendes Fejl og Skrøbelighed, og derfor ogsaa i Naadens Tilegnelse. Det er dette Fællesskab med hende, med dine Sønner, med dine Venner, med Menigheden, Fællesskabet om Syndernes Forladelse, Kjødets Opstandelse og évigt Liv, der særlig i disse Dage trøster dig. Den fælles Sorg driver til den

fælles Trøst, altsammen i Jesus-Kristus-Navnet, i hvem vi har Liv og Fred, Lys og Kraft og Herlighed.

Idet vi da saaledes stræber at tiltale hinanden med Salmer og Lovsange, staar vi her i denne Afskedsstund, vel med Savn, men dog ogsaa med Trøst, vel med Taarer, men dog ogsaa med Tak, idet vi gjerne vil lære af den Helligaands Naade al Tid bedre at sige Gud og Faderen Tak for alle Ting i vor Herres Jesu Navn! Amen!

Til Albert la Cour og Henriette Blicher.

(I Middelfart Kirke den 11. Maj 1870.)

I Vorherres Jesu Navn!

„De findes til Lykke som yndes“; det er Omkvædet paa en Sang, og det er ogsaa et Omkvæd paa hjærtelige Menneskers Livserfaring. Hjærte finder Hjærte, lige finder lige, og det bliver *til Lykke*. Thi det kommer fra Gud, som er Kjærlighed. *Det* har ogsaa I to erfaret. Fra Vuggen og til denne Stund har I mødt dem, der yndte jer og som I igjen yndede: Fader, Moder, Søsken, Venner. Og om end den ene af jer i Dag savner sin Fader, den anden savner sin Moder, saa siger I dog Gud ske Lov for dem, vi har haft og for dem, vi endnu har

her nede. I har fundet meget i Venners Venskab, men endnu mere, da I fandt hinanden. Hjærte fandt Hjærte, og det til Lykke, og det fra Gud. Han vilde ej, I skulde staa ene, men have en Medhjælp. Og naar jeg nu med faa Ord vil nævne, hvad Gud Fader sigter til for eder med denne Forbindelse, da véd jeg ej at udtrykke det bedre end med Sangerens Ord:

„Med Guldkjæde Himlens Gud
binder Brudgom til sin Brud;
med den samme binder han
begge til sin Faderfavn.
signer deres Ægtestand
i Vorherres Jesu Navn.“

Med Guldkjæde Himlens Gud, binder Brudgom til sin Brud. Guldkjæden er Kjærlighed. Kjærligheden er Fuldkommenhedens Baand. Det Baand holder, naar alle andre Baand brister. I den unges Bryst er der en Skrift, dunkel og anelsesfuld, men den unge forstaar den selv ej klart. Ungersvenden gaar med den, Pigen gaar med den. De mødes til Lykke, han forstaar mig, hun forstaar mig. Han tyder *min* Skrift og jeg tyder hans. Det er Hjærtelighedens Forstaaelse. I to har fundet hinanden i denne Skrifts Forstaaelse.

Men husk nu ogsaa paa, at *Skrift* forstaaes aldrig ret, uden Ordet udlægger den. Det gjælder selv Hjærtets Skrift. Del derfor Ordet med hinanden.

Tal med hinanden, udtal jer for hinanden ej blot om det daglige Livs udvortes Anliggender, men del i Samtale Aandens og Hjærtets bedste Skatte med hinanden. Hvilken Skat har vi dog ikke i Menneskeordet! Du, kjære Henriette! har Naade til at bruge det i det jævne og i det dybe. Øv jer sammen deri. Det oplyser og opliver, det trøster og glæder. I det sanddru og kjærlige Ord, der indbyrdes deles, udfolder den Guldkjæde sig, hvormed Himlens Gud knytter Brudgom til sin Brud.

Med den samme binder han begge til sin Faderfavn. Ogsaa i vort Forhold til Gud er Guldkjæden Kjærlighed, er Kjærligheden det Fuldkommenhedens Baand, som aldrig affalder. Med det samme Hjærte, hvormed vi elsker hinanden, maa ogsaa Gud elskes. Han har skabt os til sig, og vort Hjærte er uroligt, til det finder Hvile i ham. Guds Kjærlighed kommer til os i Ordet, der udgaar af hans Mund, modtages af os med Troen, saa hans Hjærteord og vor Hjærte-tro danner Guldkjæden. „Livets Ord af Herrens Mund“ bliver „Troens Ord af Hjærtets Grund“. Ær og elsk derfor Gudsordet, lad det være eder nær i Hjærte og Mund, saa I maa derved mere og mere føle eder knyttede til hans Faderfavn.

Og jo mere I føler, at det sanddru og hjærtelige Menneskeord er Guldkjæden mellem eder selv indbyrdes, og at Guds Sandheds og Kjærligheds Ord er Guldkjæden mellem Gud og eder, des mere vil I

ogsaa lade Ordet være Baandet mellem jer og eders huslige Kreds. Et hjærteligt Ord har en stor Magt. Glem aldrig den romerske Høvedsmands „kom“, „gak“, „gjør det“; glem aldrig hans velsignede Erfaring om Menneskeordets Magt. Lad Ordet knytte eder sammen med eders Husfolk. Naar vi har sunget en Sang sammen med vore Husfæller, er vi komne hinanden nærmere, naar vi har talt et hjærteligt og fortroligt Ord med dem, da er Baandet mellem dem og os bleven fastere. Ja, kjære Venner! bevar i alle Livets Forhold Tro paa *Ordets* Magt over Mennesket og paa *Hjærtelighedens* Ævne til at udvikles gennem Ordet, og til at tage mod det. Og saa blot endnu husk paa, at Gud Fader kan kun signe eders Ægtestand — i Vorherres *Jesu* Navn. Thi Jesus er baade Ordet og Hjærtet i den fuldkomne Forstand. Han er Vejen, baade Faderens og alle hans Engles Vej til os, og den eneste Vej, ad hvilken vi kan komme til Faderen. Det er vort Hjertes Møde med ham, vor Frelser, der er Grund til al Lykke og Velsignelse.

Og far saa da vel, I kjære! med Guds Velsignelse i Jesus Kristus Navnet. Du vil mindes, kjære lille Henriette, her hjemme af Fader, Søskende, Venner, og vi vil savne dig, men alligevel lader vi dig fare med Glæde ved din trofaste Vens Side. Du vil ogsaa mindes os, og naar det falder dig lidt trangt at skilles fra Hjemmet i dette Øjeblik, da du

tænker paa den kjære forknytte Fader, saa husk paa, at Bryllupsgjæsten fra Kana, i hvis Navn vi dog ogsaa her er samlede, han „følger med og bliver dog tilbage“, følger med dig og din Ven til eders ny Hjem og bliver tilbage hos Fader og de smaa Søskende og dine Venner i det gamle Hjem. Og, som det hedder i en Bryllupssang:

„Bryllupsgjæsten hist fra Kana følger,
og han ejer endnu Kraften sin,
han endnu kan true vrede Bølger,
han endnu forvandler Vand til Vin.“

Ja, Gud vor Fader være takket for alle Ting i Vorherres *Jesu* Navn! Han gjør det godt altsammen! Der findes Hjælp, hvor der trænges. De findes til Lykke, som yndes! Amen i Vorherres *Jesu* Navn!

Til Ernst Trier og Julie Marstrand.

(I Vartov Kirke den 5. April 1876.)

I Vorherres *Jesu* Navn!

Den *Salme*, vi nys sang [„Du ledte frem Algodheds Gud“], og de *Toner*, der lode, har lydt fra Slægt til Slægt, naar vore Fædre og Mødre stode som Brudgom og Brud for Herrens Alter. Derfor vækker baade Salmen og Tonen Minder hos os ældre

og knytter den ene Slægts Minder til den andens. Og det véd vi jo, at der er Velsignelse ved, at Børnenes Hjærter vendes til Fædrene og Fædrenes Hjærter til Børnene. Naar vi da synger, „o hør os alle Slægters Gud, velsign den Brudgom og den Brud, som her for dig fremtræde“, o. s. v., maa da ikke vore Hjærter udvides ved Tanken paa *alle Slægters* Gud — vore Fædres Gud — den Gud, hvis Barmhjærtighed varer fra Slægt til Slægt over dem, som frygter ham. Derfor har jeg valgt denne Salme, og tillige valgt den, fordi vi i saadan Højtidstund som denne dobbelt trænger til at staa paa en fast Grund. Der er jo i en saadan Stund saa mange Følelser, der strømmer ind paa os, saa mange Ønsker og Bønner, der bevæger sig i vore Hjærter, og da gjør det saa godt at vises hen til noget fast fra Guds Side og ikke bølges omkring af vore egne mangfoldige Følelser. Og dette *faste* er jo dog *Guds Ord* og *Forjættelser*. Naar vi da synger: „Du ledte frem, Algodheds Gud, til første Mand den første Brud i Paradisets Gange“, da staa vi ved det gamle Guds Ord: „det er ikke godt, at Mennesket er ene, *jeg* vil gjøre ham en Medhjælp til at være hos ham“. Altsaa, Gud selv er Ægteskabets Stifter, og ogsaa til eder begge hedder det: Gud har givet dig denne til din Medhjælp. Kjære Brud! Gud har aldrig ladet dig staa ene, men al Tid givet dig trofaste Venner, baade hjemme og ude, og naar

du nu skal forlade dit Fædrenehjem, da var det ej godt for dig at staa ene, men da er ogsaa en Medhjælp givet dig i denne Mand, en trofast og prøvet Mand, til hvem Herren, der leder Hjerter som Vandbække i sin Haand, har draget dit Hjærte. Og du, kjære Trier! Kjærlighed har mødt dig fra dine Barndomsdage, du har i din Ungdom levet i en Vennekreds; og i eget Hjem har du prøvet, hvad det er at have en trofast Medhjælp, men ogsaa, hvad det er at savne denne. Du har følt, det er ej godt som Mand at staa ene, og nu har Gud af sin Naade underlig ført denne unge Kvinde til dig, dannet hende gennem mange naadige Førelser til, at hun just er skikket til at være din Medhjælp, til at være dine smaa Piger en trofast Moder, til at støtte den Gjerning, du har viet dit Liv til. Det er sket af Herren, og det er underligt for vore Øjne. Gud har *givet* dig hende til *din* Medhjælp; thi tør vi ikke ogsaa nok her anvende Døberen Johannes's dybe Ord: „et Menneske kan intet *tage*, uden det bliver *givet* ham fra Himlene“. (Joh. 3, 27.) Du kan da frit tage mod denne din Brud, og du, kjære Julie, kan frejdig tage mod denne din Brudgom, fordi han er givet dig af Gud. Deri er fast Grund, deri kan Hjærtet finde Hvile, naar vi hører Gud selv sige: af mig har du faaet hende, af mig har du faaet ham. — Men naar I saaledes staar her, i den faste Tro, at Gud selv fører eder sammen i

Ægttestanden, hvad er saa det I nu ønsker? det maa jo være dette: at Guds Velsignelse maa være og blive over eder og over den Pagt, I her slutter. Velsignelse er jo al Jordens Tarv, Velsignelsen er kristnes Arv, Velsignelsen af Himlens Gud er Vinen i hans Gjæstebud, er ogsaa Vinen i eders Bryllups-glæde og skal være den i eders Ægtekjærlighed. Og naar I da ønsker denne Velsignelse, hvorledes vindes den? hvorledes kan I med Vished vide, at den vil bo og bygge hos eder? Ogsaa her gjælder det, at et Menneske intet kan tage, uden det gives ham her oven fra. — Se, I har i Dag mange Frænder og Venner omkring eder, og i det fjærne er der mange, som ønsker godt over eder, beder: Gud velsigne de kjære, baade Trier og hans Julie. Men vi formaar ej at give eder Velsignelsen, vi løfter vore Hænder op over eder med Ønske og Bøn om Velsignelse, men til at give denne skal der en stærkere Haand end vor. Dog den er givet eder i det Ord, som Herren selv har talt til eder. Derfor kan I tage den, saa den kan følge eder alle Dage. Lad mig oplyse det med et Eksempel: da Herren talede til Moses og Aron om at velsigne Israels Folk, sagde han: „Du skal lægge *mit* Navn paa Israels Folk, og saa vil *jeg* velsigne dem“ (4. Mosb. 6). Aron havde forud forsøgt at velsigne Folket paa egen Haand, men her faar han først Herrens Fuldmagt og Lys over, hvor fra Velsignelsen kommer.

Det er ikke hans inderlige Bønner og Ønsker, der kan gjøre det, nej, Hovedsagen er Herrens *Navn*; kun hvor det lyses over og lægges paa Folket, vil Herren velsigne dette. I Menigheden er nu Navnet — Faderens og Sønnens og Helligaandens — lagt paa os i Daaben, vi er døbte ind i dette Navn, og i Pagtens og Troens Ord bærer vi dette Navn i vort Hjærte, det velsigner os, hvor vi end færdes; og deri ligger ogsaa den kristelige Velsignelse over eders Ægtestand, den er Guds Gave til eder, givet i Ordet, taget i Troen.

Der er mange Gaver, vi ikke kan tage, fordi de ikke er givne os; der er hvad vi kalder Lykkens Gaver, der er aandelige Gaver, som er uddelte forskjelligt til de forskjellige; men hvad der er givet os her oven fra, kan vi tage. I véd at Ordet, baade Troens og Haabets og Kjærlighedens Ord, er givet eder af Himlene, derfor kan I tage det. Selv naar I i bange Timer er svage og skrøbelige i Tilægnelsen, I kan dog tage Troen som den lyder; selv om Bønnens Liv mangan Gang er mat og svagt i eder, I kan dog tage Fadervor af Herrens Mund, thi det er eder givet, og naar I ofte føler, at Kjærlighedens Liv er sygt og svagt og trænger til Oplevelse og Næring, I véd dog, hvor dets Kilde rinder, og at I kan tage det dér, hvor det er givet eder, ved Herrens Bord. Hold eder derfor nær til Herrens Navn og Ord, deri ligger Velsignelsen. Slip

aldrig Guds *Fader*navn, men hvil i Troen deri med al hans Magt og Kjærlighed; slip aldrig *Jesus Kristus* Navnet, men søg alt hvad I trænger til i dette velsignede Navn; slip aldrig *Helligaandens* Navn, han er Kraften fra det høje, Kjærligheds og Sandheds Aand, Jords og Himmels Hjærtebaand knytter han alene. Disse tre Navne er dog kun ét Navn, og i det er Velsignelsen lagt paa eder, i det bor alle Slægters Gud hos eder og lyser selv sin Velsignelse over eder; i det skal I tiltale hinanden med Salmer og Lovsange og aandelige Viser og sige Gud og Faderen Tak for alle Ting i Vorherres Jesu Navn, takke ham for Velsignelsen, der er givet eder, først og fremmest for den evige Velsignelse, men saa ogsaa for alle andre Gaver, der er givet eder at tage, ogsaa for den, at han lod eder finde hinanden.

„For Guds Velsignelse opstig
Taksigelse fra Jorderig,
Velsignelsen da strømmer ned
i Skybrud til Guds Menighed.“

Amen! i Vorherres *Jesu* Navn.

Tale ved Vennemødet i Odense

den 29. August 1876.

(Efter Meddelelse i „Højskolebladet“.)

Jeg havde egentlig ikke tænkt at ville have taget Ordet her i Dag; men da jeg nu hørte, her ikke var flere, som havde noget at sige, og vi altsaa ellers maatte slutte, syntes jeg, at jeg som Indbyder maatte hjælpe lidt til at udfylde Tiden, at Tilhørerne ikke skulde blive narrede, eftersom vi har lovet, at Mødet skulde vare til hen ad Kl. 3. Jeg har ikke saadan forberedt mig paa nogen Tale, men vil tage noget frem af de Indtryk, jeg har haft i den sidste Tid, og som jeg ogsaa til Dels har udtalt mig om i mindre Kredse. I Aftes, da jeg gik til Hvile med Tanken henvendt paa Vennemødet i Dag, mødte mig, hvad der staar at læse i Davids 92. Salme, navnlig i dens Slutning, om at de, som er plantede i Guds Hus, skal blomstre i hans Forgaard og bære Frugt, især paa de gamle Dage. Og jeg kom da til at tænke paa, at det Ord kunde jeg ikke blot sige til mig selv som et Trøstens Ord, men og til mange andre. Naar vi er plantede i Guds Hus, loves der os, at vi skal blomstre i hans Forgaard og bære den bedste Frugt, selv paa de gamle Dage, ved Vintertide, under de hvide Haar. At være plantet i Guds Hus er at være i hans Menighed. Føler vi os i Sandhed som Medlemmer af den, da er vi ved

Tro og Daab plantede i Guds Hus. Men hvad er saa det at blomstre i hans Forgaarde? Forgaarden er som en Indgang til Huset, er noget lavere og ringere end selve Huset. Og naar vi kalder Huset for Menigheden, det kristelige Menighedsliv, saa tænker jeg mig Forgaarden som Familielivet, Folkelivet og overhovedet alle de menneskelige Forhold, hvori vi er satte her paa Jorden. Er vi plantede i Guds Hus, da skal — som David ogsaa siger — vor Hustru blive som Vinranken paa vort Huses Vægge, og vore Sønner og Døtre som Oljekviste og Figen-træer omkring vort Bo. Og naar da Aften stunder til og Haaret graaner, da skal den bedste Velsignelse komme, og de Planter, der staar i Guds Hus og har blomstret i hans Forgaarde, bære den bedste Frugt. Ja, vi har ogsaa virkelig et Liv at føre i Forgaardene, i vort huslige, hjemlige Liv og i vort Folkeliv. „Ja, Herre, du har gjort mig glad ved at se dine Gjerninger“, saaledes staar der ogsaa i denne dejlige 92. Davids Salme. Vi ser meget her paa Jorden, meget skjønt og glædeligt, men intet kan gjøre os glade, som naar vi ser Herrens Gjerninger. Jeg er ikke glad ved at se mine egne Gjerninger, selv de bedste af dem; jeg véd, hvordan Synd og Daarlighed klæber ved det altsammen, hvordan det bedste, jeg har øvet, skal ind under Syndernes Forladelse; men at se hans Gjerninger og alt, hvad Helligaanden gjør for os i Menigheden, det gjør os

glade. „Derfor“ — siger David videre — „vil jeg forkynde Herrens Miskundhed om Dagen og hans Trofasthed om Natten, hans Miskundhed i de lyse og glade Dage; men ogsaa om Natten, naar Mørket falder paa, vil jeg tale om hans Trofasthed“. Dette Ord har ligget mig paa Hjærte, og jeg vil sætte det i Forbindelse med et lille Vers af en dansk Skjald, som lyder saadan:

„Knæk ej tankeløs om Vaaren
liden Kvist, men giv den Læ;
tænk, om just den var udkaaren
til din Alders Skyggetræ.“

Digteren forestiller sig en Mand, der paa sin Vandring der ude i Naturen med sin Stok tankeløs knækker Smaablomster og Kviste paa sin Vej. Men det Ord gjælder os alle: Knæk ikke de smaa Knopper og Kviste, den lille Blomst, hvor de skyder frem! Det finder Anvendelse i saa mange Livets Forhold, som i Forholdet mellem Brud og Brudgom, Mand og Hustru, Forældre og Børn. Naar to unge Mennesker kommer sammen, hver med sine Ejendommeligheder, findes der, og da navnlig hos Kvinden, mange Smaakviste, som, om de faar Lov og Lykke til frit at udvikle sig, kan udvikle sig til dejlige Blomster, ja vokse op til at blive Mandens Skyggetræ. Og det samme gjælder med Hensyn til Forældre overfor Børn. I Barnehjærtet er der mange Smaa-

knopper, der skyder frem i enfoldige og troskyldige Spørgsmaal, i tillidsfulde Henvendelser til Fader og Moder. Og jeg siger: Knæk ikke de Smaakviste i Barnehjærtet, knæk dem ikke ved at vise de smaas Tillidsfuldhed og Troskyld koldt fra dig; du gjør baade dem og dig selv Fortræd hermed. Det er noget, mangan Fader og Moder har maattet angre, at de har stødt det barnlige Hjærte fra sig. Naar saa Børnene er blevne store, saa klager Forældrene: de har ingen Tillid til os, de tror os ikke! Og hvorfor? Ak, fordi I eller du selv tankeløst har knækket Barnets Trofasthed og Tillid i Stedet for at give den liden Kvist Læ, i Stedet for netop at frede om og nære den og hjælpe den til Rette. Hvor Herren dog er omhyggelig for de smaa Kviste og Blomster, ogsaa dem, der er plantede i hans Hus og Urtegaard; han udslukker ikke den rygende Tande og knuser ikke det brudte Rør. Er det ikke lige det modsatte af at knække den liden Kvist? Ja, Herren er mageløs kjærlig imod os, sine Planter, og kalder os just til saadanne Vennemøder, baade her og i vore Hjem, for at de smaa Kviste kan vokse op, den ene ved Siden af den anden, og give hverandre Læ, i Stedet for at den ene skulde knække den anden. Ja, det er noget stort og velsignet at vide, at Herren saadan har taget sig af os, fordi han har til Hensigt, at vi skal blomstre i hans Forgaarde og bære Frugt i vort Livs Aften. — Der er en anden

Tanke, som falder mig ind, og som jeg ogsaa tidligere har draget frem. Mine Venner har undertiden villet gjøre Løjer med mit Navn, Mads Melbye, med de to latinske M'er, der, som bekjendt, ogsaa spiller en Rolle i Wessels „Kjærlighed uden Strømper“. I den senere Tid har jeg imidlertid ordentlig forelsket mig i disse M'er og vilde endda hellere have tre end to, hvad jeg for saa vidt ogsaa kan gjøre Krav paa, som min Moders Navn var Maaløe, saa jeg altsaa kunde kalde mig Mads Maaløe Melbye. For mig betyder nemlig disse tre M'er: modig, munter, mild. Nu véd jeg nok, at jeg af Naturen hverken er meget modig eller meget munter og mild — ja, lidt Anlæg dertil har jeg vel. Og det véd jeg, at var Vorherre saadan, som mange skildrer ham, blot en Lovens Mand, som slog ned paa mig, da knækkede han sikkert den liden Kvist. Men jeg tror det vist, han vil ikke knække og knuse, men frede om den spæde Spire i vore Hjærter, saa vi kan gaa muntre og fri til vor Gjærning, ikke med det trodsige, vilde Mod, der kun stoler paa sig selv og siger: jeg kan alt, hvad jeg vil; ikke det letsindige Mod, men det Mod, som Vorherre elsker, det Troens Mod, der tilskynder os at virke i den gode Sag, fordi vi har Tro til den. Hvorfor er Barnet saa frimodigt? Fordi det har Tro til sine Omgivelser, Tro til, at, om det trænger dertil vil Hjælpen ikke udeblive. Jeg saa forleden et lille Barn springe fra et højt

Bord ned i Faderens Arme; det troede fuldt og fast, at Faderens Favn nok skulde tage imod det. Saa snart Barnet bliver større og mere mistænksomt, saa bærer det sig ikke saadan ad. Herren vil gjerne give os Mod paa Livet, derfor tager han den liden Kvist i Pleje, som hedder Mod, og indgyder os Troen i vore Hjærter. Saa kommer vi til de andre M'er: munter og mild, og det er jo noget, som alle Mennesker ønsker at være. Men hvor mange er der ikke, hvis Munterhed tidlig faar et Knæk, som aldrig forvindes. Mangen én, der var munter som Dreng eller som Pige, gaar som voksen og gnaver hele Livet igjennem. Men Vorherre vil gjerne opelske den rette Munterhed i vort Liv, og derfor skjænker han os Haabet, som netop giver os den rette Munterhed; og jo mere Haab vi har, desto gladere er vi. Mildhed er ikke blot den naturlige Godmodighed, den er noget langt mere; den er en kongelig Gave, som Vorherre skjænker Mennesket i hans Kjærlighed. Kan vi rigtig tro Vorherres Kjærlighed, da faar vi ogsaa den rette Munterhed og Mildhed. Naar vi saaledes er modige, muntre og milde, da kan vi ogsaa kæmpe under det trefoldige Banner, som Birkedal før talte om. Vi skal som Krigsmænd eller Kristmænd kæmpe for Livets Krone; men kan nogen kæmpe herfor, naar han savner den første Betingelse, den at være modig? Og vi skal kæmpe som Korsmænd, blev der sagt. Det var et

Ord, der gik mig ^{*}til Hjærte; hele Guds Menighed, synes mig, tilraaber os at lægge Vægten paa at kæmpe under Korsets Banner. Men hvorvel der maaske nok er dem, der mener, at under Korset kan vi umuligt være muntre, saa vil jeg dog ærligt bekjende, at jeg forstaar mig slet ikke paa at være munter uden netop under Korsets Banner. Naar Herrens store, lyse Korsbanner staar os for Øje med Indskriften: Syndernes Forladelse, da først faar vi den rette Haabets Munterhed.

„Korset vel for Øje staar,
 langs med Svælget Vejen gaar;
 men, hvor Herren har sin Gang,
 der er Englevagt og Sang.“

Ja, paa vor Vandring under Korsbanneret ad den store Kongevej, dér holder Englene Vagt ved Afgrundene, saa vi modige og muntre kan gaa fremad, med vort Øje rettet paa Troen og Daaben. Og vor almægtige Konge er jo Kjærligheden selv, og stræber vi derfor at slægte ham paa, saa vi skrider fremad med hele Kjærlighedens Alvor og Alvorens Kjærlighed, saa faar vi ogsaa den rette Mildhed, saa ser vi mildt paa hinanden og lærer at elske Personen, medens vi hader Lasten, der kan være hos Personen, ligesom Vorherre elsker os, men afskyer Synden, som klæber ved os. Ja, til saaledes at være modig, munter og mild vilde jeg gjerne

opmuntre mig selv og andre i Vorherres Jesu Navn.
— Og hermed vil jeg saa slutte med Tak til alle,
med en Tak til vore norske Gjæster, og da særlig
til den norske Ven, vi før hørte: Tak, Wexelsen,
for, at De saa kjærligt har værnet om den liden
Kvist, der oppe i det høje Nord, hvor det ellers
nok kan være, at man mere end her er tilbøjelig til
at knække de spæde, svage Spirer, som Følge af den
mere haardføre Folkekarakter. Gud give Dem og os
alle Lykke og Velsignelse til at blomstre i hans
Forgaarde og bære Frugt, selv paa de gamle Dage,
som modige, muntre og milde!

TALER

VED

M. MELBYES JORDEFÆRD,

MINDEDIGTE

OG

ET BREV I SAMME ANLEDNING.

I Hjemmet.

(Sognepræst *H. Sveistrup.*)

Tale et Minde-Ord ved Vennen Melbyes Baare er ikke vanskeligt; thi han har selv talt saa mangt et godt Ord til os og talt det saaledes ind i vort Hjærte, Sjæl og Sind, at der fra udvælder af sig selv en Strøm af gode, lyse Minder.

Første Gang, jeg hørte Melbye tale offentligt — det er nogle og tredive Aar siden, ved et Missionsmøde i Fredericia, — førte han frem den Bøn efter Davids Salme 43,3: „Send dit Lys og send din Sandhed, de skal ledsage mig og føre mig til dit hellige Bjærg og dine Boliger“, og lod os mærke, at den Bøn laa i hans Hjærte som paa hans Tunge, og — sagde han — denne Bøn var fra gammel Tid kjendt med Vejen her nede fra op til Guds Trone, saa vi med des større Fortrøstning kunde lægge vort Hjærtes Begjæring i den. Sidste Gang,

jeg hørte ham tale offentligt, var ved Vennemødet i Odense den 29. August 1878. Da var atter Davids Salmebog hans Udgangspunkt, og han anvendte saa skjønt den 92. Salmes 14. Vers: „De, som er plantede i Guds Hus, skal blomstre i vor Guds Forgaarde; end i Alderdom de Frugt skal bære.“ Og naar han da pegede paa, hvorlunde de, der har hjemme i Guds Menighed, blomstrer i Familielivet og Folkelivet og bærer Frugt i de gamle Dage, — hvor kunde jeg da andet end tænke i mit stille Sind: Ja du, kjære Ven! er en af dem, dette Salmeord opfyldes paa! Det stemmede hermed godt, naar han ved samme Lejlighed udbrød med Salmisten (92,5): „Ja, Herre! du har gjort mig glad ved din Gjerning“: jeg er ikke glad ved at se mine egne Gjerninger, selv de bedste af dem; jeg véd, Synd og Daarskab klæber ved det altsammen, og selv det bedste skal ind under Syndernes Forladelse; men at se *hans* Gjerninger og alt, hvad Helligaanden gjør for os i Menigheden, det gjør os glade. Det stemmede godt hermed, naar han med skjæmtende Hentydning til de „3 M'er“ nævnede: modig, munter og mild som tre Egenskaber, han gjerne vilde have. Herved er jeg kommen til at tænke paa Grundtvigs Sang til sine Børn:

„Et jævnt og muntert, virksomt Liv paa Jord,
 som det jeg vilde ej med Kongers bytte,
 opklaret Gang i ædle Fædres Spor
 med lige Værdighed i Borg og Hytte,

med Øjet, som det skabtes, himmelvendt,
 lysvaagent for alt skjønt og stort heneden,
 men, med de dybe Længsler vel bekendt,
 kun fyldestgjort ved Glans fra Evigheden;
 et saadant Liv jeg ønskede al min Æt. . . .“

Saadant et Liv førte den kjære Melbye som en ægte aandelig Søn af Nikolaj Frederik Severin Grundtvig.

Han var en rigtig *dansk Natur*, modig, munter og mild som faa. Og saa var hans lykkelige Natur saa fuldt som man sjælden ser taget i Naadens Tjeneste. *Hjærtelighed* var hans Styrke; med den gav han sig i Tjeneste hos hver god Aand, særlig da Folkeanden, men kun saaledes, som denne Aand selv vilde træde i Tjeneste hos Aanden over alle Aander, Helligaanden. Saaledes blev han en *Folkets Mand* og en *Guds Mand*, en lille Luther efter dansk Tilsnit.

Som han var en Aandens Tjener, blev han naturlig en *Ordets Tjener*, og dette ej blot saaledes, som enhver kristelig Præst er det i Embeds Medfør. Melbye levede ret af Guds Ord. Det var ham nær i Hjærte og Mund; deri vuggede han sin Sjæl og vuggede alt, hvad der var ham kjært; — og vi er vist her mange, der har mærket, hvorledes Guds-Ordet, som det mødte os fra Melbyes Tungé, har kunnet vugge os, bortvugge vore Bekymringer og vor Frygt og gjøre os frejdige i barnlig Fortrøstning til Gud Fader, der i Jesu Navn gjør al Ting godt ved sin Helligaand.

Melbye var en *barnlig Sjæl*; derfor kunde han saa godt tro Gud paa hans Ord. I Tillid til dette Ord blev han en modig Mand, thi „Klippegrund gjør Foden fast“, og han satte modig Foden frem, hvor han skjønnede, at Sandhed og Kjærlighed havde Brug for hans Tjeneste. I Tillid til Guds Ord saa han munter fremad. Hans Kristendom var den glade Kristendom. Ikke, som om han tog det let med Kravet og Ansvarret! Han var en samvittighedsfuld Husholder over, hvad der var ham betroet. Sine Ævner, sin Tid, sine Indkomster, — det altsammen laa det ham alvorlig paa Sinde at nytte paa bedste Maade, — aldrig dog under Lovens Trældom, men som en Kristi frigivne. Som hans Herre sagde (Joh. 4.): „Det er min Mad, at gjøre hans Vilje, som udsendte mig, og fuldkomme hans Gjærning“, — saa var det Melbyes Lyst, rettelig at uddele Sandheds Ord. Som en Bi sugede han Honning baade af de Urter, der skyder frem af Danmarks Moderjord, og af de ædle Blomster i Herrens Urtegaard, og mildelig delte han gjærne ud, hvad han fandt baade her og hist. Mild, — ja saa var han ogsaa i sin Omgængelse, undte gjærne andre den Frihed, han selv vilde nyde. Men der var Alvor i hans Mildhed, og han dømte ikke mildt om Overtrædelser.

Dog, hvor vilde jeg komme til Ende med min Tale, naar jeg lod mit Hjærte have Frihed til at hente frem alle de dejlige Minder, jeg har om den

dyrebare Ven og Broder, som jeg takker Gud for, jeg har haft i Melbye gennem en hel Menneskealder.

Til Slutning vil jeg endnn kun med et Par Ord minde om Melbyes *Husliv*. Hans Folkelighed og Kristelighed var ej af det Slags, der trækkes paa og af med Søndagsklæderne. Han var den folkelige og kristelige Mand i sin Dagligstue som i de offentlige Forsamlinger. Og naar han fra sin Arbejdsstue traadte ind til Hustru og Børn, saa kom ej blot *Hjerte-Mennesket*, men *Aands-Manden*, og delte gjerne med Hustru og Børn af, hvad han under Arbejde, Bøn og Overvejelse havde fundet.

Derfor var Savn og Sorg over hans Bortgang her ledsaget af Tak og Pris for Mand og Fader og for alt, hvad Gud har givet dem ved ham. Derfor vil hans Minde vinke Hustru og Børn, — vinke Asperup og Roerslev Sognes, hele denne Egn's Mænd og Kvinder, ja hele det kristelige Vennelag i Danmark, blandt hvilket han har gaaet frem som en af vore Bannerførere, til at træde i hans Fodspor som modige, muntre og milde *danske kristne*.

Og nu Farvel! du dyrebare Ven og Broder! Her skal vi ikke mere se dit Aasyn og høre din Røst. Gud lade os mødes, hvor ingen Skilsmisse er mere!

(Kapellan *S. Lassen.*)

Jeg vilde gjerne bringe et lille Vidnesbyrd om, hvor velsignet det var at være sammen med ham i de sidste Dage, da han var bunden til Sygelejet. Han var opfyldt af *Lovprisning* og *Taksigelse*. „Herren er god, og hans Miskundhed varer evindeligt“, det Ord tog han ofte frem og vidnede derom ud af sit Hjertes Tro. „Jeg er saa glad og frimodig“, sagde han, „thi jeg tror alle mine Synders naadige Forladelse, jeg tror, at Guds Søn lever i mig, og at Gud Fader i Naade ser ned til mig, hans gamle Tjener her i Asperup-Rorslev“.

Naar han under sin Sygdom fik noget, der kvægede ham af Mad og Drikke, sagde han: „Det er for mig, som Guds Engle kom til mig med Levninger fra Paradiset, thi det er mig saa velsignet styrkende og oplivende“.

Salmen „Sov sødt, Barnlille!“ nynnede han tit paa i de Dage. Den sidste Søndag før hans Hjemgang var efter Sidsttjenesten mange af hans Venner inde i Præstegaarden at se til ham, der da maatte holde Sengen. Han talte til dem om sin Glæde og Frimodighed; til sidst bad han os at synge Salmérne „Sov sødt, Barnlille!“ og „Gud Herren saa til Jorden ned“. Der var vel ingen af Vennerne, der tænkte, det var saa nær mod Enden, men det var en forunderlig stille og fredlyst Stund — som et

Forvarsel om den Hvile, han snart skulde gaa ind til.
Han holdt mest af det Vers, og gjentog det selv:

„Da drypper som Duggen
der Manna paa Vuggen
til Barnet paa Jord
fra Englenes Bord,
du finder med Smil det i Morgen;
og klarejet brat
du siger god Nat
til Tvivlen og Frygten og Sorgen.“

Hans Dødsstund var stille. Dødens Bitterhed var som taget bort for ham. Hvor Taksigelse og Lovprisning fylder Hjærterne, der maa Dødens Bitterhed vige. Med Smil var han vendt mod den ny Dag med det ny Halleluja.

Hans Hustru og Børn og alle hans Venner, som saa hans Glæde og Frimodighed og hørte ham vidne derom, maa da ogsaa nynne paa Taksigelse og Lovprisning midt under Savnet og Sorgen, thi hvor det Troens, Haabets og Kjærlighedens Ord, favnet af Menneskehjærtet, aabenbarer sin Sejr over Døden, der „siger vi Gud og Faderen Tak for alle Ting i Vorherres Jesu Kristi Navn“.

(Gaardejer *Knud Nielsen.*)

Det er bleven mig overdraget og jeg føler ogsaa Trang til at sige vor kjære Pastor Melbye et hjærteligt

Farvel, med Tak for, hvad han har været for os i de mange Aar, han har levet iblandt os; og dertil vil jeg knytte de første og sidste Ord jeg har hørt af ham. De første var paa et Møde i Kavslunde i Julen 1843 (hvor jeg den Gang var til Stede som Gjæst), hvor han sagde den lille Vennekreds der paa Egnen, som havde faaet ham saa kjær, et hjærteligt Farvel; han skulde rejse til Sjælland som Kapellan. Han talte om Guds Kjærlighed til os Menneskebørn, dens Længde og Brede, Højde og Dybde, paa en saa barnlig og hjærtelig Maade, at vi følte, han selv var dybt greben af Guds Kjærlighed, og et Væld udstrømmede fra hans Hjærte til os; og de Ord, der lød fra Ynglingens Mund og paa en vidunderlig Maade havde grebet saa mange, de bar Vidnesbyrd om den store Fremtid, han gik i Møde, og han stod snart igjen i vor Midte med sin Gave til at smelte og trøste og opløfte vore Hjærter. Den sidste Gang jeg hørte ham, var i Julen, anden Juledag, hvor hele hans Tale bar Vidne om, at Ynglingens barnlige Tro og Følelse af Guds Kjærlighed havde fulgt Manden igjennem hele hans Liv; han gjentog det dejlige Vers:

„Har du igjennem din Strid og din Daad
 bevaret det barnlige Sind til det sidste,
 da har du Regnbuen over din Graad,
 da har du Glorien over din Kiste.“

Og vor kjære Melbye har bevaret sit barnlige Sind; derfor har han nu Regnbuen over sin Graad og Glorien over sin Kiste. — Tak for hvert godt og glædeligt Ord, du har rakt os! Tak for din Kjærlighed! Tak for alt, hvad du har været for os! Gud glæde din Sjæl i Himmerig! Lev vel, lev evig vel! og Gud give, at din Barnetro maa gaa i Arv til dine Venner og efterladte, og din Menneskekjærlighed maa blive velsignet paa Hustru og Børn. — Herre, lad det ske!

(Højskoleforstander *L. Schrøder.*)

Den Mand, som med rette er bleven nævnet som den ypperste af Melbyes menneskelige Læremestre, gamle Grundtvig, har en Gang sagt, at han vilde ønske, hans Venner ved hans Bortgang mindre vilde tale om, hvad de havde *tabt* ved hans *Død*, end hvad de havde *vundet* ved hans *Liv*, — og jeg tager vist ikke fejl, naar jeg siger, at dette hører til de Udsagn af Grundtvig, som det har været hans trofaste Lærlings Glæde at bringe videre, og at vedkjende sig som dem, han ogsaa gjerne vilde gjøre til sine. Jeg vilde nu gjerne med Tanken om dette Ord bidrage lidt til, at vi med hverandre kunde prise Gud, vor Fader, for hvad han har givet os i den Præstemand, som nu i saa mange Aar har levet og virket i Asperup.

For en otte Aar siden var der en stor Mængde Mennesker — om end ikke fuldt saa mange som denne Gang — samlede ved Asperup Præstegaard for at fejre fem og tyve Aars-Dagen efter at Melbye var kommen her til som Sognepræst. Da kom jeg til at tale om „den unge Præst i Asperup“, og kort efter fik jeg et Brev fra Melbye, hvori han fortalte, hvor „lys og oplivende“ den Dag havde været for ham, hvordan den „for Alvor havde gjort ham godt og givet ham *Mod paa Livet fremdeles*“. Det var, som om han vilde sige, han med ungdoms-friske Kræfter fremdeles vilde holde ud i sin Gjerning. Og det kan vi vist vidne om, saa mange som har set ham i Virksomhed i de Aar, der siden den Dag er forløbne, at han bestandig tog fat med ungdommelig Livlighed, og det uagtet hans Arbejde stadig blev forøget og aldrig har været større end i de sidste Tider.

Skal jeg nu udtrykke min Tak til Gud for, hvad vi har haft i vor afdøde Ven, saa vil jeg samle det i en Tak for, *hvad han har været ved sin Ungdoms-friskhed, og navnlig for, hvad han derved har været for Ungdommen*. Det skal derover ikke glemmes, at han var saare meget for de gamle og svage. Meget mere vil jeg sige, at det var et Vidnesbyrd, som jeg af én, der kjendte ham nøje, hørte om ham i den første Tid, da jeg selv kom i et nærmere Forhold til ham, at han havde en særegen Gave til

at tale med dem, der laa paa Sottesengen, og til at berede kristne Mennesker til en mild Død, og jeg har al Aarsag til at tro, dette Vidnesbyrd er rigtigt. Men der er vistnok ganske særlig Grund til at fremhæve det med Styrke, hvad han selv — ungdomsfrisk, ogsaa da Haaret graanede — har været for de unge. Af dem saa han mange vokse op *i sit eget Hus*, og ikke mange Fædre har været saa meget for sine Børn, som han. Naar han ved sin Læsning i Studerekammeret eller ved, hvad han hørte paa en Rejse, havde faaet en ny Tanke, der fornøjede ham, eller han var kommen til at lægge Mærke til et Vers eller et Ordsprog, som særligt var skikket til at udtrykke i Klarhed, hvad han havde følt, men ikke før funden det fyndige Udtryk for, saa maatte han meddele det til sin Hustru og sine Børn; hans Fortællinger af Kirkehistorien er jo fra først af fremkomne som Meddelelser i Dagligstuen, af hvad han samlede sammen i Studerekammeret. Og har han gjerne villet dele med sine Børn, hvad han kunde samle sammen af aandeligt Gods, da har han ogsaa gjerne villet være deres Hjærtets fortrolige og søge at lette deres Sorger ved at bære deres Byrder med dem og øge deres Glæder ved at fryde sig med dem. — Han var saare meget for de mange unge, han saa vokse op *i sine Sogne*; de gik ind og ud hos ham; de kunde tale frit og aabent med ham; dem vilde han gjerne give Raad og hjælpe til rette, de

var hans store Glæde. — Men han stod i Forhold til de unge ogsaa i *videre Kredse*. Der er mange unge Lærere, unge studerende og unge Præster, for hvem han har været saare meget. Vi skulde vanskeligt mellem dem, der havde hans Aar og hans Erfaring, finde nogen, der som han kunde have Taalmodighed til at høre paa, hvad der rørte sig hos de yngre og under Samtaler saa jævnt søge at hjælpe dem til rette.

Men har Melbye ved sin Ungdomsfriskhed kunnet være saa meget for de unge i snævrere og videre Kredse, saa kom han ogsaa derved til at staa i et særegent Forhold til *det, som var ungt i hele Folket*. Han vilde gjerne se det med de mildeste Øjne. Han vilde gjerne hæge om alle de grønne Spirer, der spaaede om en Fremtid. Han vilde ogsaa gjerne hjælpe andre til at se saa mildt som muligt paa, hvad nyt der kom frem i denne gjærende Tid, og afværge, at man brød Staven over det for Skrøbelighedens Skyld, som fandtes ved det.

Vilde vi saa spørge, hvor fra den Ungdomsfriskhed kom, som gjorde Melbye skikket til at være saa meget for de unge, i hans Nærhed og i de vide Kredse, og for det unge i hans Samtid, da maa vi vist mindes, hvad vor afdøde Ven plejede at tale om Englene. Allerhelst talte han om *Barne-Engelen*; den vilde han gjerne tænke sig som ét med Jule-Engelen, og den, tænkte han, havde ogsaa særligt

Ærende her i Danmark. Jeg tænker, at Barnlighedens Engel har hos Melbye bevaret det ungdomsfriske Sind selv ind i de Aar, da Haaret graaner og falder af. Barnlighedens Engel har givet ham den Ydmyghed, som bragte ham til at samle ind paa de gode Ord, og som fik ham til saa trofast at meddele til andre, hvad han selv havde fundet. Med den Ydmyghed har det hængt sammen, at han saa godt kunde omgaas de unge og se saa mildt paa det unge i Tiden og arbejde saa trofast paa at holde sammen paa dem, der var enige om det væsentlige, om der end var forskellige Meninger hos dem om Øjeblikkets Spørgsmaal.

Gud ske Tak, for hvad han har givet os at eje i vor nu afdøde Ven, den ungdomsfriske Præst i Asperup. Og Gud give, at Mindet om ham maa være til Velsignelse for de unge nær og fjærn, hvis trofaste, kjærlige Støtte han var, og for det unge i Tiden, som han saa mildt til, og hvis Skrøbeligheder han gjerne vilde dække over, saa det lyse, han fæstede sit Øje paa, maa faa Vækst og overvinde det skrøbelige. Og Gud give, at Samfundsbaandet mellem dem, der kan enes om det væsentlige med Hensyn til Menighedslivet og Folkelivet i Danmark, maa blive saa stærkt, at vi ikke altfor haardt skal savne en Mand, der med Melbyes Kjærlighed kunde arbejde paa at styrke det.

I Kirken.

(Pastor V. Birkedal.) .

Det er ikke med et let Hjærte, jeg staaer ved denne Baare. Han var en af mit Livs kjæreste Gaver: en Ven, en Broder, hvem jeg kunde dele mere med, end med de fleste. Jeg havde ikke tænkt, at jeg skulde blive tilbage efter ham; de Aar, jeg havde forud for ham, lod mig tænke, at *han* snarere skulde staa ved min Baare, end jeg ved *hans*. Det er nu sket — der er revet et Led ud i vor Kjæde, der er blevet et Hul i vort Samfund, og jeg vilde gjerne tale et kjærligt Mindeord om ham, før hans Skikkelse forsvinder fra denne Jordens Overflade.

Da Budskabet lød om Vennens, Lasarus's, Død, sagde Jesus først: „*Lasarus, min Ven, sover*“, og Disciplene sagde da: „*Sover han, bliver det bedre med ham.*“ De mente nu, at det var den naturlige Søvn, og det er jo saa. at naar den febersyge falder i en sund Slummer, da er det Tegn til Livet. Men, Venner! ogsaa da, naar et Menneske, der tror paa Vorherre Jesus, falder i, hvad vi kalder *Dødens Søvn*,

kan det med Sandhed siges, at nu er det bleven bedre med ham, nu er han rykket et mægtigt Skridt fremad mod den fuldkomne *Karskhed*. Og det vil jeg anvende paa denne vor hensovede Ven, den kjære Melbye! *Det er bleven bedre med ham*. Han havde fundet sin Frelser i *Livs-Ordet*, og det beviste sig kraftigt i ham til et Liv for Gud trods al Synd og Død. Ja, han havde det godt alt her nede. Thi ikke blot havde Gud skjænket ham Solskin over hans timelige Liv: Hustru og Børn, som var ham til usigelig Glæde, og gode Kaar; men han vidste, hvad det var at leve i den usynlige, det evige Livs Verden, med store Syner ud over Tiderne og især ud over Kristi Kirke, ja ud over Død og Grav og ind i Herlighedens Verden; han vidste, hvad det var at leve i *Fred med Gud*, at kunne kalde Gud sin Fader i Jesu Navn, hvad det var at leve under, i og af *Naaden*, med Syndens Forladelse, Barneret i Guds Rige. Og Vorherre havde skjænket ham ædle Hjærtets og Aandens Gaver til at tale ud af dybeste Grund om *Synd og Naade*, som en ret Ordets Tjener at røre Hjærtestrængen hos Menigheden, saa den gav Klang fra Sangbunden i dybe Tanker, lyse Udsigter og stor Sjæls-Erfaring. Der er ikke mange, der havde et saa velsignet Ord at bringe, og om ham kunde det Ord siges: „*Hvor salige er deres Fødder, som forkynder Fred.*“ Og det Ord, han havde at udtale, det kom ikke blot hans nærmeste Kreds til

Gode, men hans Navn havde Klang over hele Fædrelandet, for Gudsfolket, som saa gjerne lyttede til Vidnesbyrdet fra Melbyes Mund og Pen. Ja, han havde det godt her nede; faa havde det bedre. „*Mild og munter*“ var han efter sit eget Løsen, og hans Aasyn skinnede af Hjærtets Lys og Kjærlighed under hans aldrig trættede Udtalelse af den strømmende Tankebevægelse, som var et Særkjende for hans Væsen. Og med Guds-Kjærligheden forbandt han en dyb og inderlig Kjærlighed til sit *Folk og Fædreland*; — hvor elskede han Danmark og det danske Folk, hvor kunde han sørge over dets Fornedrelse og glæde sig over dets Sejre og Løftelse, hvor var han ikke hjemme i dets Saga, Sagn og Sange. Og *vi havde det godt med ham*. Ja du, hans Hustru, og I, hans Børn, I kan vidne, hvor godt I havde det med ham. Det er nok kun saare faa, der som han delte alt med Hustru og Børn. Havde han en stor og lys Tanke — og af dem havde han mange —, et højt og skjønt Syn, havde han en dyb Hjærtets Rørelse — han havde ikke Ro, før han havde siddet i sin hjemlige lille Kreds og udtalt det alt, for at I skulde glæde eder med ham over det, som han saa og følte. Ja, I har *levet* med ham, han lukkede sit rige Inderste op for eder; han var *gjennemsigtig* til Bunds for sine kjære. Derfor tager I søde Minder med eder fra det Liv, I levede med ham, Manden og Faderen; I

vil „samle sammen af de overblevne Mindestykker, at intet spildes“. Hans Navn vil kaste Glans over alle eders følgende Dage, en Glans, der aldrig skal blegne, — Roser, som aldrig skal visne, en Rigdom, som aldrig svinder og opbruges. Og vi andre, Vennerne, hvor havde *vi det godt* med ham, naar han sad i vor Midte og gav Alvor og Gammen til bedste: trofast og livlig — jeg har levet nogle af mine rigeste Timer med denne Ven. Og du, hans Menighed — det skal aldrig glemmes her paa disse Steder, at *Præsten Melbye* har staaet paa denne Prædikestol, ved denne Døbefont, for dette Alter, der ude ved Gravene; og hans Komme i Husene, ved Sygesengen og ved Højtids-Fester har nok efterladt i Hundredvis velsignede Minder. Hans Ihukommelse vil her vare i rig og uforglemmelig Velsignelse. Han sejler jo ogsaa bort som paa et Hav af Taarer.

Men nu — ja, nu har han det *bedre*, for han er i Paradis. Han, Jesus Kristus, sad paa Sengefjælen, da han drog sit sidste Suk, og *Han* bar hans Sjæl did hen, hvor der er Hvile for den tro Tjener. Var han bevidstløs paa det sidste — Jesus Kristus var sig fuldt *bevidst*, at her var der én, som havde med fuld Bevidsthed givet sig hen til Ham af sit ganske Hjærte — og Jesus har en god Hukommelse; Han glemmer ikke sin kjære Lasarus, hvis Navn Han har tegnet i sin Haand og skrevet i Livsbogen der oppe. Der, i *det stille Land*, hvor

han nu er, *der* har han det *bedre*; der er han borttaget fra Synd og Død, Jammer og Nød, og *der* hviler han nu saligen under Guds Naades Vinger. Jeg tænker mig Paradiset som *Erindringens* Rige, hvor alt det, her er, bliver *inderliggjort*, hvor Sjælen samler sig sammen i sig selv til al Tid fuldere Karskhed og Modenhed. Kan I huske, hvorledes vi som Børn kunde have det i Tusmørkestunden, naar Arnens Ild spredte sit dæmrende Lys i det lille Kammer, og vi sad, maaske paa Moders Skjød, og hun fortalte os *Æventyr*, og der, under Livets Rigdom, det hemmelighedsfulde i Tilværelsen glimtede frem for os. Saaledes, men dybere, sødere, saligere tænker jeg mig Tilstanden der, hvor vor Ven er gaaet hen. Hvor var han ret en *Æventyrets* Mand, ikke en Elsker af de tomme, indholdsløse *Æventyr*, men saadanne, hvori det menneskelige med dets Fylde og Dybde, Alvor og Lys, Trang og Fred glimtede. Hvor tit har han ikke glædet os, naar han saaledes oprullede et Billede for os og forklarede os dets Mening og Rigdom. Kjære Venner! nu, tænker jeg, at der fortælles *ham* et *Æventyr* af den, der elsker ham med mer end en Moders Kjærlighed til sit Barn; — det er hans eget Livs *Æventyr*, der gaar forbi ham. Her paa Jorden kan vi dog ikke tilfulde raade vort Livs Gaade-Runer og Førelser. Den røde Traad, Guds Naades Førelse, bliver tit usynlig for os paa mange Punkter. Er vi Guds

Børn. da aner vi det, men det bliver dog saa ofte kun Brudstykker, og vi maa nøjes med at sige: Du har ført os og gjort alt vel hidindtil — du vil gjøre det godt indtil Enden, hvad enten vi forstaar din Styrelse eller ikke. Men dér — ja, *der*, tænker jeg, det er Meningen, at, hvad der her saa tit faldt fra hinanden i vort Liv uden Forstaaelse, det skal samle sig til en Helhed, til fuld Klarhed for Øjet — *dér* fortælles ikke blot Æventyret, men det *for-klares*. ikke blot den *advortes* Saga, men den *indvortes* Saga, saa vi ser det klarligen, hvorledes Guds Naade fulgte os; — det ene Led føjer sig til det andet, saa at et helt, stort, lyst Billede staar for os i Naadens Glans. Ak, ja, *der* har vor Ven det *bedre*, der er han bleven karskere, thi der affalder alt det, der ikke stemmede med Guds-Tanken med ham her i Timeligheden; Synd og Misforstand, som er Sygdoms-Stoffet i os — alt det, som gjorde ogsaa hans Liv til et *blandet* Liv; — der samler sig Stykke til Stykke *Personligheden* under Æventyrets Fortælling. Ja, han har det *bedre*, og Hustru og Børn, og vi, Venner, vil unde ham det i Jesu Navn, og glæde os til, at vi ogsaa der skal have det bedre med ham, naar vor Time kommer. — Han elskede Kirkens Krønike, og har jo givet os en skøn, dybt følt Fremstilling af den, — dér, hvor han nu er, *der* faar han fuldere Lys over Menighedens store Æventyr og ser sit eget Livs lille

Æventyr i det store Livs, i den Evighedens Strøm- gang, som gik og gaar gennem Tiderne til den sidste Dag. O, hvad betyder den Tilstand, hvori de troende Sjæle finder sig under Paradisets Vilkaar, hvad betyder den andet end dette: at vi *der* skal vokse den stille Vækst indtil Modenhedens Dag, samle alt brudstykkeagtigt sammen til en *helstøbt Personlighed*, inden Fuldkommelsens Tider kommer. Og naar vi tænker os, at ogsaa vi skal have en Plads der — hvor kan det da ikke løfte og glæde, naar vi véd, at vi *der* skal træffe sammen med alle de kjære bortgangne, ogsaa med denne Ven, og gennem- gaa med ham vort Samliv her neden, og ikke blive trætte af at sige: *Husker du det, husker du det*, mindes du de gamle Dage, husker du, hvor vi holdt af hinanden og delte saa meget, det bedste, med hinanden, husker du ogsaa det, hvori vi ikke forstod hinanden og var enige — nu er vi blevet enige, og Summen af det hele er dog dette: „*Gud være lovet, som gav mig Sejr formedelst Jesus Kristus Vorherre!*“

Han *havde* det *godt* her nede, han *har* det *bedre*, hvor han nu er, i Paradiset; han *faar* det *allerbedst* paa hin store Dag, naar han med den hvidklædte Skare skal gaa ind over Dørtærskelen til Himmeriges Herlighed der oppe. Ja, thi der er dog endnu noget tilbage at vente for den troende Sjæl i Paradis. Kan vi tvivle om, at vor hensøvede

Ven endnu huser en *Længsel*, et Savn, som skal stilles? Alle de kjære, han forlod — skulde han ikke tænke paa dem med *Længsel*? Det var barnligt, men dog sandt, naar en døende Kvinde sagde: „Jeg vil sidde ved aradisets Dør og se hen, hver Gang den gaar op, indtil mine elskede, jeg nu forlader, kommer ind, og jeg igjen kan leve Kjærlighedens Samliv i Nærheden af dem.“ Saaledes, tænker jeg, sidder vor Ven, og, skjønt fri og lykkelig, dog med en Forventning, og han beder for Hustru og Børn, ja, for mange flere, for Menigheden og Vennerne. Og han har lagt sin Støvdragt, som skal blive til Muld igjen. Men dette Legeme er dog et Stykke af vort menneskelige Væsen, og Forløsningen er kun hel og fuldkommen, naar ogsaa *det* er frigjort fra Dødens og Forkrænelighedens Lænker. Saa er der da en lille *Længsel* endnu for ham, det er ikke Fuldkommelsens hele Virkelighed, skjønt han har den i *Haabets* Forvisning. Men *allerbedst* vil han da faa det paa hin Dag, naar han, samlet med alle sine kjære, med Vennerne og hele Guds Menighed, i den store Ring af alle de frelste gaar over Broen ind i det himmelske Jerusalem; *allerbedst*, naar han paa hin Dag har fundet sit forklarede Legeme, der skal straale som et aandsforklaret Øje; *allerbedst*, naar den sidste *Længsel* er stillet, og alt, alt er opnaaet, som der staar i Salmen:

„Tænk, naar en Gang hver Hjertesorg er slukket,
 hver Vunde lægt, og stillet hvert et Savn,
 hver Smertens Taare visket af, og Sukket,
 det dybe, kvalt i Kjærlighedens Favn.“

Ja, Venner! det er Evigheds-Blomsten, som springer ud paa alle kristnes Grave, den er den mægtige, mageløse Fortrøstning, der fylder os ved kristne Venners Baare; — det er Haabets Engel, der breder sine Vinger ud over Gravene, ogsaa over denne Grav. Did hen, til den stille, lyse Morgen, stunder vore Sjæle; — i den Fortrøstnings-Tanke vil vi bære vort Kors og vort Savn, ogsaa over denne elskedes Bortgang; — en Gang skal vi ses, en Gang skal vi være med ham i Skaren, om hvilken der synges:

„Da alle de købte,
 i Jesu Navn debte,
 som Striden har stridt,
 som Døden har lidt,
 og gik til den evige Hvile,
 istemme saa lydt
 Halleluja nyt,
 at Englene tie og smile.“

Amen, i Jesu Navn Amen.

(Sognepræst *Koefoed.*)

Venner! Ogsaa jeg vilde gjerne være med til, som L. Schrøder ytrede ovre i Asperup Præstegaard, at tage en Arv op efter vor kjære hensovede Ven! Og her er i Dag mange, mange, der kan være med til at sande, at de har vundet meget ved Melbyes Liv; hans Husdør stod aaben for alle, og det var ikke faa, der i hans lille Studerestue har fundet Raad eller i al Fald et godt Ord til Trøst, og der er vist faa af eder, der kjendte ham og har omgaaedes ham, uden I har et lille Ord fra hans Mund, der forunderlig gik over eders Liv — forfriskende, styrkende som Bækken, der risler hen over den tørre Egn! — Jeg har i Grunden aldrig set vor Ven *ledig* i sit Liv; det var mageløst, saa arbejdsom han var, og hvad han kunde udrette; „Arbejd, saa falder du ej hen, Virksomhed er den bedste Ven!“ det var hans Lyst! Hvor havde han ikke travlt, og dog gik han saa stille og rolig dermed; naar en Tanke, et Ord, en Salme, et Digt eller hvad det nu var, besøgte ham, saa syslede han dermed, men maatte igjen meddele det til andre, og under Meddelelsen voksede hans egen Glæde og blev større! — „jo mere jeg giver, desto mere bliver mig givet“, sagde han ofte til os. Da jeg sidst i Efteraaret 1878 tilbragte nogle Dage i Asperup, syslede vi bl. a. med Pavli Brev til Kol., og da var det navnlig

Pavli Ord til Menigheden i Kol., i 3. Kap., 3.—4. Vers: „Eders Liv er skjult med Kristus i Gud; naar Kristus, *vort* Liv, aabenbares, da skal ogsaa I aabenbares med ham i Herlighed!“ han med Kjærlighed og Glæde dvælede ved! Ja! *vort* Liv er skjult i Kristo: „Alt stort for Gud er smaat, alt smaat ham kjært tillige, den Barnesjæl er hjærget godt . . .“ eller: Jeg putter mig ind under Guds Naades Vinger og siger: „Gak ind, min Sjæl, og hvil dig vel, lad Stormen overfare. Luk Døren til, naar Gud det vil, da skal du aabenbares!“ Er det ikke saaledes, at I, hans nærmeste, hans Hustru og Børn, I mindes eders Fader; saadan kunde han gaa op og ned ad Gulvet og nynne, naar vi talte om Ordet af Herrens Mund til os i vor Daab, Brorsens lille Salme: „Det er et Kys, som Gud mig gav mod al min Sorg og Smerte, det søde Ord er kommen fra, hans egen Mund og Hjærte!“ Og, Venner, nær og fjærn: hvem af eder har ikke faaet et Brev fra Melbye! mange af hans kjære Breve til mig i Sorg og Glæde har jeg gjemt; det var al Tid et Brev fra Ven til Ven, og, efter at have dvælet ved det, som navnlig i den Tid rørte sig hos ham, plejede det som oftest at ende med: „af Guds Naade, til Guds Ære evig glade . . .“ eller: „Levvel, under Guds faderlige Varetægt i Vorherres Jesu Navn!“

Han var som faa gaaet ind i Grundtvigs hele Opfattelse af Folkeaand og Guds Menigheds Liv;

derfor kunde han paa sin ejendommelige Maade tale til Folket, til det danske Folk og den danske Menighed. „Af 10 Møder kan jeg kun møde ved et Par“, skrev han til mig en Gang 1877; men al Tid var han villig til at føre noget godt frem i større og mindre Kredse. I et af de sidste Aar skrev min kjære Melbye til mig: „Jeg befatter mig saa lidt som muligt med Politik og dæmper hvor jeg kan, uden dog at dølge min Overbevisning; gak hen og *gjør ligesaa!* Vi har en saa velsignet Gjerning, at vi ikke behøver at blande os ind i det stærke Røre!“ — „Der er et Ord, jeg i denne Tid har godt af, og derfor skriver jeg det til dig: „Tag dig i Vare for det haarde, det bliver let dig selv haardest“ (det Ord skal Grundtvig have sagt til J. Chr. Lindberg i sin Tid, naar han skrev sine dristige Stridsskrifter) og saa ét til: „Det milde Blus danner det stærkeste.“ Saadan et mildt Blus, kjære Venner, var vor Ven Melbye selv, det var Guds Kjærlighed, som i hans Hjærte var bleven til det milde Blus, der kunde lyse, styrke og varme, hvor han kom frem, i Vennelaget, ved Omgivelserne, først og fremmest i sit eget Hjem. *Bitter* mod Modstandere var han aldrig. „Mine Øjne“, skrev Melbye alt i 1874, (han var meget nærsynet) „er ikke svagere i Aar end i Fjor, og med Guds Hjælp haaber jeg nok, de skal holde ud med min øvrige Krop, til den hele Støvhytte synker og segner i

Opstandelsens Haab.“ Og saaledes magede Vorherre det ogsaa for vor kjære Ven; i Troens Ord om Kjøds Opstandelse og evigt Liv sov han hen, saa vi kan trøste os med Pavli Ord, Kol. 3, 4: „Naar Kristus, *vort Liv*, aabenbares, da skal ogsaa I aabenbares med ham i Herlighed!“

„Gak ind, min Sjæl,
og hvil dig vel,
lad Stormen overfare.
Luk Døren til,
naar Gud det vil,
da skal du aabenbares!“

•

Med Øjet mildt og mild om Munden
fra Morgengry til Aftenstunden,
han røgtede sin Herres Bud,
ej lagde til det, tog ej fra det,
som Barnehjærtet kun kan ta' det,
han tog det, delte tro det. ud.

Ja, Troskab, det var Mandens Mærke,
og Troens Ord, det sejerstærke,
til Vidne ingen bedre fik —
det voldte alt Gudskjærligheden,
som bygged' i hans Bryst her neden,
saa højt den lyste af hans Blik.

Og Styrke, det var Mandens Mærke,
i det, som gjør de svage stærke
og bryder Vej i Hjærteten —
det voldte alt Gudskjærligheden,
som bygger trøst om Kap med Freden
paa Klippegrunden, som er én.

Ja, sjældent lød paa Modersmaalet
 et Vidnesbyrd, af Lys omstraalet,
 som det, der lød fra Melbyes Mund —
 det voldte, at han dansk var baaren,
 at her var „alle hans Klæder skaaren“,
 at dansk var al hans Hjærtgrund.

Derfor sig flokked' Herrens Venner,
 ved Ordet vakt, som Dybet kjender
 og maaler Længslen i vort Bryst;
 for Melbyes Røst bar Klang af Aanden,
 som viser Vejen ud af Vaanden —
 som ene bunder med sin Trøst.

Derfor nu græde Herrens Venner —
 et Hjerteslag sin Livsdaad ender,
 saa mildt som faa her viden om!
 Men Haabet tænder Lys paa Broen
 hen over Kløften, Paasketroen
 bær Sejerstegnet: Lysets Dom!

Ja, dømt er Døden — det er Sagen!
 saa vend dig, Øje! kun mod Dagen —
 dagkjær var han til sidste Stund!
 I Lys skal vokse, hvad han saa'de,
 og Kjærlighedens Vælde raade
 for alt, hvad talt blev af hans Mund!

Jens Karstensen.

Hvor har vi lyttet gjærne
 til hans den bløde Røst,
 som Trøsten fra det fjærne
 bar til vort Hjærtens Kyst. —
 Med stille, sagte Susen kom
 det søde Julebud,
 som aldrig nævner Død og Dom,
 men kun en naadig Gud!

Det var hans Naadegave
 at hjælpe alle smaa:
 paa „Troens Ord“ at stave
 og Herrens Aand forstaa.
 Han fik paa Barnesæde tit
 os sat ved Herrens Fod;
 der kom vi til at aande frit,
 der steg det faldne Mod!

Hver lille Blomst oplede,
 som kunde bringe Trøst,
 og hvert et Minde frede,
 det var hans bedste Lyst.
 Han kunde finde Guldkorn smaa
 selv paa den alfar' Vej,
 hvor de nedtraadt i Støvet laa
 af andre ændset ej.

Og daglig paa hans Læbe
 laa Tak og Lov og Pris
 og Bønnen om at stræbe
 hjem til Guds Paradis, —
 og at det kom fra Hjærtets Grund,
 det følte vi saa grant:
 han kæmped' jo i allen Stund
 for alt, hvad der er sandt!

Han talte lidt om Døden
 — den taler for sig selv —.
 Nej, Liv som Morgenrøden
 brød frem af Sjælens Elv.
 Han frejdig talte Livets Sag
 ved mangan aaben Grav,
 saa vi i Haabets Favnetag
 forglemte Dødens Hav.

Nu til sin Herres Glæde
 han gik saa stille ind;
 vi maa kun sagte græde
 trods Smerten i vort Sind.
 Vi vil ham unde Hvilen sød,
 hvortil han følte Trang. —
 Hans Støv det er et frugtbart Frø, —
 det spirer nok en Gang!

En Kvinde.

Af Lærdom ikke rased han,
 men Livet var hans Lykke.
 I Hjærtet kavde han Forstand
 paa Ordets Mesterstykke.

Han græd og lo paa Børnevis,
 og sent hans Venner glemmer,
 hvad han med Lune gav til Pris
 om tre latinske M'er.

Mens vi gaa med, som Tiden gaar,
 hvor Melby's Fryd er frodig,
 hans tre latinske M'er slaar
 paa munter, mild og modig.

Som flittig Bi i Blomstervang
 han drog i Sagas Have,
 hvor Blomsterne er Frydesang
 og Lys paa Fædres Grave.

Den stygge Spindel han i Vraa
 lod unisundt slaa Traade
 til Fluefangst, mens hans Attraa
 var Lys til fælles Baade.

Han elsked Dagens Lys og Lyst
 med ingen udelukket,
 som ikke selv i Blik og Brøst
 har Glædens Sollys slukket.

Han var og er og bliver her
 i Hird hos Ærens Konge,
 hvor i det frodigste af Træ'r
 frit Himlens Fugle sjunge.

Morten Eskesen.

En Ordets Kæmpe er nu faldet
 paa Dødens Engels tavse Bud,
 hans Sjæl til Himmelen er kaldet
 til evig Glæde hos vor Gud!

Hans Støv den kolde Jord nu gjemmer,
 til Dommeren vil stige ned,
 og Røsten som Basuners Stemmer
 det kalder frem til Liv og Fred!

Hans milde Stemme ikke lyder
 til os fra Prædik'stolen ned,
 hans Tunge ikke mer udtyder
 Guds Ord om himmelsk Salighed.

Men Ordene — i Hjærtet lagt,
 ved Melbyes Minde spirer frem,
 og naar de os har Frugten bragt,
 vi takke ham for alle dem!

Og Frugten det er Kjærligheden,
derom hans Ord os bragte Bud,
med den vil følge Glæde-Freden,
naar Mindets Blomster foldes ud!

Et Mindets Træ vil stedse blomstre
ud over Pastor Melbyes Grav,
det vil til Efterslægten tale,
om hvad i Arv til os han gav.

Hans Peter Hansen,
Roerslev.

Saa er han borte, den milde Mand!
borte fra Slægten her neden.
Men dobbelt var hans Fædreneland;
thi styred han mod den lyse Strand,
hvor Livet faar Klarhedsfreden.

Stort har han vundet, men tabt har vi,
tabt en af de allerbedste!

I Kirke, Skole, paa Alfar-Sti
med Sandheds-Skuden han lagde bi,
og Kjærlighed, den var hans Fæste.

Kjærlighed først og Kjærlighed sidst,
samt Barnetroen den stærke!
og „munter, modig og mild“ forvist
han gik med Haabet om Glæden hist
ind under Frelserens Mærke.

Og lige trofast for Folk og Land
som for sin Daabspagt han kæmped,
og fredmild — ja, se det var nu han,
selv der, hvor Kampen i Luer bran,
det bitre ved den han dæmped.

Han slog i Kjærlighed, slog i Tro
til Sandheds evige Sejer,
saadde sin Tanke og haabed fro:
Herren lader den spire og gro
trods Modstand, som Døgnet ejer.

Tak Herre! Tak for den gode Mand,
du gav os til Ven paa Vejen,
Tak, for du førte ham frelst i Land,
tændte for os i Mindets Brand
et vinkende Lys over Hejen.

Sigurd Sivertson.

Middelfart, 8. Febr. 1879.

Kjære Fru Melbye!

Jeg føler Trang til at sige Dem Tak, fordi De ønskede at høre et Mindeord ogsaa af *min* Mund over den af Dem og saa mangfoldige dybt savnede Mand. Maaske kunde det være Dem kjært at vide, i hvad Retning jeg omtrent vilde have udtalt mig i Kirken, dersom jeg var kommen til Orde. Det randt mig i Hu, hvad der staar om Josef: „Herren var med ham, saa han blev en lykkelig Mand, og alt det, han gjorde, lod Herren lykkes ved hans Haand“. Melbye var en saare *lykkelig Mand*, fordi „Herren var med ham“, og det i alle Forhold, baade ude og hjemme, lykkelig ved at *tage* og lykkelig ved at *give*. Jeg har ingen kjendt, der saaledes forstod, — for at bruge et bibelsk Udtryk — at „mætte sin Mund med det gode“, og at finde dette gode alle Vegne, i Skjaldenes Sang, i Fædrenes Fyndsprog og i den hellige Bog, og heller ingen, som bedre forstod at mætte andres Sjæle af sin Mund

med det gode, han havde tilegnet sig. Hvordan nu Ordene vilde have formet og føjet sig, dersom jeg var kommen til at tale, véd jeg ikke, men det skulde have været Grundtanken. Og ganske særlig vilde jeg have fremhævet dette, at „alt hvad han gjorde, lod Herren lykkes ved hans Haand“. Der siges om den, som har Held med sig til at plante, at han har „en lykkelig Haand“; han behøver bare at „putte en Pind i Jorden, saa gror den“. Saadan en *lykkelig Haand* havde Melbye. Gud alene véd, hvor mange smaa Pinde, han har puttet i Jorden, og som kom i Groning; hvor mangt et lille, halvvejs henkastet, Ord, der har slaaet Rod i Menneskehjærter. Det var ikke ved det store Ord, han vandt sine Sejre, men ved de mange smaa milde, jævne Ord til dagligt Brug, — ja, han havde en „lykkelig Haand“. Hvad der er saaet ved den blot i et eneste Hjærte, kan komme til bære tusendfold Frugt, og jeg er vis paa, at *Mads Melbyes lykkelige Haand* skal spores i Asperup og Roerslev Sogne til de seneste Slægter. Herren var med ham i Hus og Gjærning, og derfor var han en lykkelig Mand; men det bedste staar tilbage. „Den første Lykke var liden; men den sidste Lykke skal være meget stor“ — staar der et Sted i Jobs Bog. Altsaa alt, hvad han hidtil har haft af Lykke, hvor stort det end var efter menneskelig Maalestok, det var dog kun „den lille Lykke“ i Sammenligning med *den sidste store*

Lykke: den evige Sommer, det ny Livstræ, den udødelige Lovsang.

Saaledes har jeg nu, kjære Fru Melbye! siddet og holdt Mindetale paa Papiret bag efter, og byder Dem herved Farvel for den Gang. Vorherre vel-signe Dem og alle Deres og lade *sin* „lykkelige Haand“ være over Dem!

Deres hengivne Ven

Andreas Leth.

BIDRAG TIL EN SKILDRING

AF

MADS MELBYES LEVNED.

AF

L. SCHRØDER.

Til Mindeskiftet om Præsten M. Melbye vilde jeg gjerne have haft en Fortælling om hans Levned fra en af hans Ungdomsvenners Haand. Jeg har da talt derom med Præsten *L. Helveg* i Odense, og han har med stor Beredvillighed nedskrevet, hvad han kunde mindes fra sit tidligste Samliv med Melbye, og hvad han i det hele kunde oplyse om hans unge Aar. Men da han ikke kunde tænke paa at udarbejde en fuldstændig Levnedbeskrivelse af sin ældste Ven, har han overladt mig sit Haandskrift til fri Benyttelse. Fra Breve, der var i Slægtens Eje, eller som er stillet til min Raadighed af andre, og fra forskjellige trykte Kilder, er da de øvrige Efterretninger hentede, som nu skal meddeles om Melbyes Levned. Men jeg vil bede om, at det kun maa blive betragtet som en Del af den Bog, hvis øvrige Stykker paa forskjellige Maader vil opfriske Mindet om vor afdøde Ven. Navnlig af den Grund ønsker jeg dette, fordi jeg i alt Fald ikke nu tør forsøge paa at give en sammenhængende Skildring af Melbyes Manddomsgjerning. Hvordan

han færdedes i de sidste 15 Aar af sit Liv, kan man faa en levende Forestilling om gjennem de Brudstykker af Breve, som er meddelte under Navnet „Smaa Husraad“, saa vel som igjennem hans Lejlighedstaler. Og hvad Indtryk han har gjort paa dem, han kom i Forhold til, kan ses af, hvad der er talt ved hans Jordefærd og skrevet i Anledning af hans Død. Naar en Gang Tiden er kommen til at fortælle vore Dages Historie, da tvivler jeg ikke om, at Melbye vil blive erkjendt som den, der mere end de allerfleste har fulgt livligt med i Samtidens Begivenheder og i en sjælden Grad har været modtagelig for aandelige Indtryk, og som en Mand, der med ualmindeligt Frisind og med stor Troskab har røgtet en frugtbar Tjenergjerning, hvis Virkninger længe vil kjendes i snævrere og videre Kredse, i den danske Menighed og det danske Folkeliv. Men til at give en historisk Vurdering af, hvad han har udrettet i sit Livs Gjerning, er Tiden endnu ikke kommen. Derimod er det næppe for tidligt at prøve paa at give et kirke-historisk Billede af den mærkelige Tid, da Melbye havde sine Læreaar som Præst, og *det* er da nærmest, hvad jeg har kunnet sætte som mit Maal, idet jeg saa lejlighedsvis kunde medtage et og andet fra de senere Aar, der stod i Sammenhæng med, hvad der var fremme hos ham i det første Aarti af hans Præsteliv.

Mads Melbye hørte baade paa Faders og Moders Side til en fynsk Slægt. Ulrik Kristian Melbye (født 1715 og død 1778) var Postmester i Odense og gift med Birgitte, en Datter af Borgmester Thor Hansen i Odense (født 1721 og død 1786). Deres ældste Søn blev født den 8. September 1744; han blev opkaldt efter sin Morfader og kom saaledes til at hedde Thor Melbye. Fra den lærde Skole i Odense afgik han 1760 til Universitetet i Kjøbenhavn, hvor han i Maj 1763 tog theologisk Eksamen. Baade før og efter denne Tid opholdt han sig for en Del i sin Fødeby, beskjæftiget med selv at studere og med at undervise andre, men kom i September 1767 i Huset hos Geheimeraad Lüxdorf i Kjøbenhavn; det var paa dennes Anbefaling, han det følgende Aar fik Plads paa Borchs Kollegium. Her boede han i fem Aar, og først 1774 forlod han Kjøbenhavn for at blive residerende Kapellan i Assens og Kjerum. Under sin lange Studeretid gav han sig af med adskillige andre Ting, end hvad der henhørte til Forberedelsen til Præstegjeringen. Som Student lagde han sig efter det franske og tyske Sprog og Musik; som Alumnus paa Borchs Kollegium var han ikke blot Medlem af et Prædikeselskab, men syslede tillige med Digternes Skrifter, hørte Forelæsninger over Lægevidenskaben og tog juridisk Eksamen med bedste Karakter. Efter at have været residerende Kapellan i 21 Aar, blev han 31.

Juli 1795 udnævnt til Sognepræst for Middelfart og Kauslunde. Samme Aar som han holdt sit 50 Aars Embedsjubilæum, fik han Rang med Sognepræsterne i Kjøbenhavn, men tog 1826 sin Afsked og døde tre Aar efter, den 16. Juni 1829. Han var to Gange gift, først med en Datter af Branddirektør og Hofkobbersmed Adrian i Kjøbenhavn, med hvem han havde Sølvbryllup Aar 1800, tre Aar før hendes Død, anden Gang med Caroline Christine Frederika Maaløe, Datter af Sognepræsten Mads Pedersen Maaløe i Gamborg ved Middelfart. Dersom Thor Melbye havde levet et Aar længere, kunde han ogsaa have holdt Sølvbryllup med denne sin anden Hustru, som overlevede ham til 1848, da hun døde næsten 72 Aar gammel. Den 18. April 1817 blev den Søn født, der kom til at bære sin fynske Morfaders Navn Mads, og som kunde sige om sig selv, at der til hans Navn egentlig hørte tre M'er, naar han nemlig vilde skrive sig Mads Maaløe Melbye, hvad han dog ikke virkelig er bleven nævnet.

Der er noget egent ved Mads Melbyes Forhold som Søn af en ældgammel Mand. Man kan blot tænke paa, at Thor Melbye var født 40 Aar før Frederik den sjätte som Kronprins tog Styret i Danmark og Norge, og at hans Søn blev født, da Frederik den sjätte havde regeret Danmark i 33 Aar, saa kan man faa en Maalestok for, hvordan det var en hel anden Tid, da Sønnen voksede op,

end den, hvori Faderen havde haft sin grødefulde Alder. Jeg har hørt Melbye fortælle om, hvordan han som Dreng har læst højt af Holbergs Komedier for sin Fader, og da kunde den gamle Mand komme til at se saa hjærteligt, at han maatte bede Sønnen holde op med sin Læsning. Men naar han saa blev spurgt om Grunden til, at han lo saa stærkt, svarede han, at det kunde han ikke forklare; det hang sammen med Ting, kun de kunde forstaa, der havde set Komedierne blive spillede af de Personer, Holberg selv havde oplært.

Skjønt Mads Melbye havde en Søster, der var yngre end han selv, saa var dog hans ældste Broder, da han selv først blev Student, en 60 Aar og dennes Søn theologisk Kandidat. Forholdet til de ældre Søkende og disses Børn har ogsaa været en ejendommelig Side ved Melbyes Liv.

L. Helveg fortæller, at han kan huske saa tydeligt, som var det i Gaar, den første Gang, han saa sin gamle Ven, Mads Melbye. Han kom ind i Latin-skolen i Odense i Oktober 1831 og fik sin Plads paa sidste Bæk i tredje Klasse. Han var lille af Vækst og spinkel. Han havde let ved at lære, og han var kvik og munter. *L. Helveg* var et Hold højere oppe i Skolen end han og skulde have været Student 1834; men hans Fader havde den Gang to Sønner, der var Studenter, og da han fandt det for stærkt at faa den tredje med til Kjøbenhavn, saa

maatte han blive et Aar længere i Skolen. „Dette Aar“, skriver Helveg*), „blev af stor Betydning for mig i min Udvikling; indtil da var jeg Dreng; men under det kom Ynglingen frem. Lærerne var noget forlegne med mig; thi jeg var ligesom færdig og fik derfor Lov til at gaa min egen Gang. Netop da kom Lysten til at læse; Øhlenschläger og Inge-
mann havde jeg nok læst tidligere, men jeg havde ikke faaet meget ud af det; men nu blev det anderledes, og hvad der især optog mig, var Goethe og Schiller. Samtidig var det, at ogsaa det religiøse først greb mig stærkt, og det takker jeg Dr. Kalkar for, som i det sidste Aar, jeg var i Skolen, overtog Religions-Undervisningen; tidligere var Religions-Timerne noget af det tørreste og kjedeligste; men nu begyndte jeg at faa Øjet og Øret op. Jeg læste med Iver Mynsters Betragtninger; men det blev ikke derved; thi den Gang gjorde jeg ogsaa mit første Bekjendtskab med Grundtvig. Det skylder jeg min ældste Broder, som i Kjøbenhavn havde følt sig stærkt grebet af Grundtvigs mægtige Aand. Jeg læste med stor Iver Nordens Mythologi, skjønt Kalkar var betænkelig ved det og flere Gange sagde: det er ikke noget for dig. Især kom det frem ved

*) Det er kun rent uvæsentlige Ændringer, jeg gjør i Helvegs som i andre skriftlige Optegnelser, naar jeg optager noget deraf mellem Anførselstegn.

Øvelserne i den latinske Stil. Cicero maa vende sig i sin Grav over den Latin, du skriver, sagde Kalkar, og jeg mente, at skulde den stakkels Mand vende sig i sin Grav, hver Gang der blev skrevet daarligt Latin, da fik han nok aldrig Ro. Ja, det har du lært af Grundtvig, var Kalkars korte Svar. Jeg sad langt ud paa Natten for at læse, og da jeg kom til Kjøbenhavn, var min første Kirkegang til Frederiks tyske Kirke for at se Grundtvig, idet det sang inde i mig:

„Han kun fik Runemaal for én
som alle Kæmpers Bøvtasten*). —“

Netop i det sidste Aar af min Skoletid var det, at Mads Melbye blev min Ven. Jeg maatte have én, jeg kunde tale med om, hvad der bevægede mig saa stærkt, og han var al Tid villig til at tage Del deri. Skoleaarene var for ham trykkende Aar, skjønt han havde en formaaende Velynder og Patron i Biskop Faber, der tog sig af ham, og i hvis Hus han var det sidste Aar. Faber havde været den gamle Thor Melbyes Eftermand i Middelfart, og kort efter at han var bleven udnævnt til Stiftsprovst i Odense, kom Mads Melbye der i Skolen, og da Faber blev Biskop, fik han Ophold i Bispegaarden. Om det laa hos Melbye selv eller i Forholdene, véd

*) Se Rimbrev til nordiske Paarørende, IV., foran Grundtvigs Nordens Mythologi fra 1832.

jeg ikke; men det er vist, at han følte sig trykket især i det sidste Aar, og netop derfor kunde vi godt sammen og kunde forstaa hinanden. Vi var da ikke mere Børn; men Ungdomstiden var brudt frem, og den var kommen med sin Alvor.“

Af et Brev fra 15. Juni 1834 kan det ses, at Melbye paa den Tid boede i „Justitsraad Falbes store Gaard“. I Brevet anstiller han paa Vers en Sammenligning mellem forrige Tider, da det spøgede der i Salen, og nu, da *han* sidder der mellem sine Bøger. Det har været lidt senere, at han flyttede ind til Biskop Faber.

Da L. Helveg og M. Melbye 1835 rejste til Kjøbenhavn for at tage Studentereksamen, traf de paa Dampskibsrejsen over Storebelt *C. J. Brandt*, der havde gaaet i Skole i sin Fødeby Nyborg, men nu ogsaa skulde være Student. Det Bekjendtskab, som da blev sluttet, fik stor Betydning for dem alle tre i deres følgende Liv. Brandt har mindet derom i „Dansk Kirketidende“*), og tilføjer, at da Melbye og han kom til at bo i Hus sammen det første Aar, kom de ogsaa snart i nærmere Bekjendtskab; „men det var dog først nogle Aar senere, da vi saa at sigte mødtes anden Gang og fornam, vi kunde dele alt godt sammen, at der knyttedes et Venskabsbaand, der holdt ud til det sidste og er ikke bristet endnu.“

*) 1879, Side 395.

Ved Studentereksamen fik M. Melbye (i Følgeden af det filosofiske Fakultets Dekanus, F. C. Sibbern, udstedte Attest af 24. Oktober 1835) et meget hæderligt laud (første Karakter). I 7 af de enkelte Fag havde han laud, i 4 endogsaa „præ ceteris“ (Udmærkelse), nemlig i Arithmetik og Geometri, i tysk og fransk Sprog, men derimod i Historie kun „hau“ (anden Karakter). De lærde har været noget foretagne med, hvordan de skulde gjengive hans Navn paa Latin. Rektoren i Odense, Professor Saxtorph kalder ham i Dimissionsbrevet *Mathæus* Melbye; men det af L. Engelstoft som Universitets Rektor udstedte Borgerbrev lyder paa *Thomasius* Melbye. I det offentlige Vidnesbyrd (testimonium publicum), han som vordende Præst maatte indløse inden sin Ordination, kaldtes han atter *Mathæus*.

Om Melbyes Studentertid har L. Helveg givet nogle nærmere Oplysninger:

„Havde min Ven følt sig trykket i Skolen, saaslog han sig løs, da han var bleven Student. I Kjøbenhavn havde han nære Slægtninge i stort Tal; hans Broder og Søstre var gifte, og mange havde Børn, der var jævnaldrende med ham, og med dem, deres Venner og deres Slægtninger levede han et lystigt Liv, ikke vildt og udskejende, men saaledes, at hans naturlige Munterhed fik frit Løb. Det gik imidlertid kun smaat med Læsningen, og da han

kom op til første Del af anden Eksamen, gik det galt. Tidligere havde han al Tid været mellem de bedste, og han tænkte, det vilde nok gaa; men det gik meget daarligt*), — og netop det blev til Velsignelse for hans hele Liv. Nu trak han sig ud fra alle de mange Selskaber; han maatte anstrænge sig for dog at komme op ved den sidste Del af Eksamen**); han fik da „hau“ til Hovedkarakter. Dette var vel Grunden, hvorfor han ikke fik Stipendier eller Regens, men fandt det bedst at gaa tilbage til sit Hjem hos sin gamle Moder i Middelfart for der at læse med Ro. Da han Aaret efter kom tilbage til Kjøbenhavn, levede han ganske stille paa et lille Kvistkammer, og her var jeg (Helveg) den eneste, han kom sammen med. Han arbejdede med stor Flid. Men under alt dette var der kommen Alvor i hans Liv. Jeg mindes ikke, at han fulgte mig om Søndagen til Frederiks tyske Kirke, hvor Grundtvig prædikede; gjorde han det, var det kun sjælden***). Saa vidt jeg husker, holdt han sig

*) Han fik ved Eksamen den 12. April 1836 i Latin, Græsk og Hebraisk: hau, i Historie: laud, og i lavere Mathematik: non contemnendus (ringeste Karakter).

***) Det var den 26. Oktober 1836, han bestod anden Eksamens anden Del med hau i Psychologi og Propædeutik, laud i Logik og Etik, i Fysik og i højere Mathematik.

****) Hans Hustru véd, at han har hørt Grundtvig i Frederikskirken.

mest til Tryde, som 1838 blev Stiftsprovst og Sognepræst ved Fruekirke. Hans eneste Glæde var af og til at besøge sin Halvsøster, gift med Procurator Hansen, hvis Datter*) blev hans Hustru og nu hans Enke, men som den Gang var hans Hjertes udkaarne, skjønt der ikke var talt noget Ord derom.“

Til denne L. Helvegs Fortælling om Melbyes Studentertid kan jeg kun føje et Par Smaating. Imellem de Papirer, der er overladte mig til Benyttelse, findes der et Digt, som er betegnet: Kjøbenhavn den 24. Avgust 1838, og hvori han dvæler ved Minderne om sit Hjem i Middelfart og om sine Barndoms Drømme; deri forekommer følgende Linjer:

„Naar jeg i mit Hjem ser vanke
 Moder med det fromme Sind,
 Gud i Hjærte, Gud i Tanke;
 o! hvor blusser da min Kind;
 thi jeg mindes da den Stemme,
 som saa tidlig for mig lød,
 ej min Gud og Frelser glemme,
 som du, fromme Moder, bød!“

I et af hans Breve fra de senere Aar har han fremdraget et Billede fra Studenterdagene i Kjøbenhavn. Det var den 3. Desember 1877, at han skrev til sin Ven, Præsten F. Bøjsen i Stege:

„I Dag er det 38 Aar, siden Frederik den

*) Elisabeth Antoinette Louise Hansen (født 10. Avgust 1822).

sjætte døde. Da var jeg Student i Kjøbenhavn, og jeg erindrer hver Time paa den bevægede Dag, saaledes da Martensen blev afbrudt under et af sine Foredrag over „Etik“ ved Budskabet om Kongens Død, medens vi, hans Tilhørere, stormede halv forstumlede fra Foredraget ud paa Gaden hen at aflægge Faneeden til den ny Konge. Hvilken Mylr paa Gaden, og hvilken Bevægelse i alle dem, man mødte. Ja, der er sket store Forandringer i alle Forhold siden den Dag. Mange Forventninger er blevne skuffede. Men vi, som har sat vor Lid til den levende Gud, skal ikke skuffes i vort Haab om Folkelivets og Menigheds-Livets Udvikling trods det, at Herrens Veje ikke gaar *efter* hvad vi tænker, men de „gaar oven om“, *over* det, vi kan tænke og forstaa.“

Endelig kan jeg tilføje om hans Studeretid et Par Linjer af et Brev, som han i 1865 skrev til nuværende Gaardejer Rasmus Knudsen i Baaring, som den Gang var ved at tage Seminaristeksamen: „Da jeg tog Eksamen, kan jeg huske, jeg tænkte meget paa, at et godt Udfald vilde gjøre min Moder, der var Enke, stor Glæde, og saa stræbte jeg efter Eksamen, som efter en Ting, hvormed jeg kunde glæde hende, og det gjorde, at selv det kjedsommelige faldt mig let.“

„I Sommeren 1840“, fortsætter L. Helveg, „tog Melbye den theologiske Embedseksamen og kom godt

fra det; han fik et godt laud (første Karakter). Havde hans Studenteraar været trange, saa smilede Lykken til ham fra den Tid af, da han som Kandidat tog hjem til sin gamle Moder i Middelfart, hvor han blev antaget som Hovmester for den unge Arving til Hindsgavl. Det var Bestemmelsen, at han skulde opholde sig med sin Lærling i Kiel, og der var det saa, at Melbye blev kjendt med Professor *Christian Flor*, der først gav ham Syn for Grundtvigs Betydning. Tillige kom han ved Flors Hjælp ind i den i de Dage gjærende Strid mellem Dansk og Tysk og om Slesvigs Stilling. Ligesom Flor trak Melbye til sig, saaledes følte han sig ogsaa stærkt draget til Kiels berømte Præst *Klaus Harms*, hvem han stadig hørte, og hvem han ikke sjælden samtalte med. I Kiel opholdt han sig i 2 Aar. I Sommeren 1842 besøgte jeg ham og traf ogsaa sammen med Andreas Leth, som da var theologisk Student; den Gang læste Melbye med de yngste Børn paa Hindsgavl. Siden var han en kort Tid i Flensborg, men saa vidt jeg véd, var det efter hans egen Drift.“

Det var for at virke for den danske Sag, at Melbye arbejdede som Timelærer i Flensborg, og det har da ventelig været en Frugt af Flors Indflydelse paa ham. Han prædikede jævnlig i den danske Kirke og mindes i det mindste af en af sine jævnaldrende, der levede sammen med ham der nede, som

en flink og elskværdig ung Mand.*) Men det var meget smaat med hans Indtægter.

Imidlertid aflagde han i Odense de praktiske Prøver for vordende Præster den 26. Marts 1843 med samme gode Udfald, som havde fulgt hans Embedseksamen. Han prædikede for Biskop Faber og residerende Kapellan Wiberg over Joh. 6, 1—16 og katekiserede over „Lærebogens Pag. 57, § 1“. (Vi bør omhyggeligen vaage over vore Tanker og Begjæringer, eftersom Naturen er svag, og Fristelserne er mange, paa det at ikke en hemmelig Lyst til det onde skal uformærkt tage Overhaand, samt ideligen og nøje holde Regnskab med os selv over vort Levned og Forhold). Den 19. Desember 1843 tog han i Jelling Prøven i „indbyrdes Undervisning“.

Ligesom dette har været et nødvendigt Vilkaar, for at han kunde blive Præst, saaledes har det sikkert været for *den* særlige Præstestillings Skyld, som han ønskede, at han vilde have en anbefaling fra en Præst, der havde fulgt hans Virksomhed som Hovmester for Stamherren paa Hinds-gavl og Lærer for de yngre Børn sammesteds. Da det er en Hædersmand, som har skrevet denne anbefaling, skal den meddeles her:

*) Efter Meddelelse fra hans Hustru og fra Overlærer Monrad i Flensborg.

„Candidatus theologiæ Mads Melbye er en ung, kundskabsrig Mand, som med levende Trø, inderlig Kjærlighed og glødende Iver for de Ting, der hører til Guds Rige, forener hjærtelig Godmodighed, en livlig, oprømt Aand og overhovedet en elskelig Personlighed. — Han forstaaer ikke blot at undervise, men ogsaa at gjøre Undervisningen frugtbar, og han er en stor Mester i den Kunst: at vinde sine Lærlingers Hjerter. Undertegnede kan derfor ikke andet end lykønske de Børn, som maatte vorde betroede til hans Vejledning.

Middelfart, 19. Septbr. 1843. *Albert Leth,*
Sognepræst.“

Den 7. og 8. Oktober 1843 skrev han fra Flensborg til sin kjære Søster Stine om sin Glæde ved snart at skulle tiltræde Pladsen som Kapellan hos Sognepræst Sørensen til Vester Egitsborg og Vejle samt Kapellet paa Gaunø, hvormed han skulde forene nogen Undervisning af en Søn af Baron Reedz Thott paa Gaunø. Og dette Brev giver et godt Bidrag til at forstaa, hvad der rørte sig i den 26-aarige theologiske Kandidat. Med Udeladelse af, hvad der mere angaar den, han skriver til, end ham selv, er Brevets Indhold dette:

„Han [Præsten Sørensen] er en Mand paa 62 Aar; men Kaldet er besværligt, saa jeg faar en Del at øve mine Kræfter paa, som jeg ogsaa nok kan trænge til; thi derved befinder jeg mig allerbedst.

Særdeles fordelagtig er Pladsen ingeniunde for Øjeblikket, især naar jeg lægger til, at jeg efter i Sommer at have sat over 50 Rdlrs. Gjæld i Flensborg, nu i Vinter er nødt til at sætte i det mindste lige saa meget til, da det slet ikke vil gaa med Informationerne, og saa til Foraaret faar jeg jo en Del Udgifter med Ordinationen, Præstekjole o. s. v.; men paa den anden Side er Baronen i sine Breve som i sin Tale saa særdeles venlig mod mig og vil saa gjerne have mig der over, og jeg selv er saa begejstret for denne Art af Virksomhed, ogsaa i Baronens *Hus*, hvor jeg skal bo, at jeg ikke tog i Betænkning straks at antage Pladsen. I Søndags prædikede jeg her i den danske Kirke om Enkens Søn i Nain, og nu er jeg endelig kommen saa vidt, at jeg ikke tager Koncepten med op paa Prædikestolen, og deri vil jeg nu, saa tit jeg kan faa Lov dertil, øve mig i Vinter, at jeg som Præst kan træde op og med fuld Frihed frejdig forkynde det levende Guds Ord, som fylder mit eget Hjærte med en saa unævnelig Fred og Glæde, at det ligesom vil strømme over Læberne, om alle andre dog ogsaa vil komme og smage den Fred, som er i en kristelig Tro og Liv . . . Gud give mig sin Naade til, at jeg maa blive en tro Sjælesørger og hjælpe til at forherlige vor Herre Jesu Navn baade med Tale og Liv.“

Melbye blev ordineret den 15. Maj 1844 af Biskop J. P. Mynster; men allerede den 20. Februar 1845 blev han udnævnt til Sognepræst for Asperup og Roerslev, til hvilket Embede Besidderen af Hinds-gavl havde Kaldsret, og som derfor blev en Løn til den tidligere Huslærer for tro Tjeneste. Hans gamle Velynder, Biskop N. Faber, kunde den 28. April 1845 give ham Kollats til denne Stilling.

Det var altsaa kun en kort Tid, han var Præst i det sydlige Sjælland; men Opholdet der fik dog stor Betydning for ham. Mange Tilhørere flokkedes om hans kraftige Forkyndelse, og blandt dem var den unge *Fru Toft paa Rønnebæksholm*. Den 14. Januar 1845 skrev hun til ham: „Saa er det da nu bestemt, at De skal skilles fra os, der har Dem saa kjær, her rundt omkring. Mange troende Hjærter vil sørge ved Deres Bortrejse; men lad denne Sorg være Dem en kraftig Paamindelse om, med Liv og Varme at arbejde i Herrens Vingaard til de mange arme, dyrekøbte Sjæles Frelse, saa vil vi glade og tillidsfulde takke Herren for den Tid, han lod Dem leve iblandt os. De har givet os meget; men vi har i Sandhed heller ikke givet Dem saa lidt, og det Baand, der er knyttet imellem Dem og Deres troende Brødre og Søstre her, vil Gud nok selv bevare, indtil vi samles med Dem der oppe i Kjærlighedens lyse, dejlige Hjem.“

Enkefrue Anna Marie Elise Toft, født Carlsen,

var født den 4. August 1813, og hun var bleven Enke 1841. Grundtvig, hvis anden Hustru hun blev 1851, har Aaret efter hendes Død, i Anledning af Indvielsen af hendes Bøsteden, i Bladet „Dannebrog“ for 25. August 1855, givet en Skildring af hende, hvoraf et Udtog vil være paa sin Plads i Melbyes Levnedsbekrivelse, fordi hun har haft saa stor Indflydelse paa ham.

„Fru *Marie* til Rønnebæksholm var saa stolt en Adelsfrue, som nogen kjæk Ridder fra Valdemars-Tiden vilde taget i Favn; hun var ikke lappet sammen af Ridder-Romaner og Vaaben-Bøger, men frem-sprunget lyslevende og blank af Støbningen, altsaa skabt til at være, hvad hun ønskede, og modig til at vise, hvad hun var, ligegyldig ved, hvad Verden derom vilde tænke eller sige.

Saadanne stolte Adelsfruer er hverken følsomme eller blødsødne eller bange for en mulig „Tvangs-Lov“, og Fru *Marie* var heller ingen af Delene, saa det var kun ved Selv-Overvindelse, hun bortskjænkede Jagtretten og solgte Gaarde og Huse for Røverkjøb, skjønt hun vidste, man i Verden vilde udlede det enten af Følsomhed eller af Frygt. Hun vilde nemlig, i værste Fald, godt haft Sind og Mod til at gaa fra Gaard og Grund med tomme Hænder og sige stolt: De har med Uret taget min lovlige Ejendom fra mig, lad dem have den! men *mig* skal de *ikke* beherske, mine Fædre vil jeg ikke vanære,

deres Skjold vil jeg ikke plette ved at kalde *Uretten Ret* eller smigre for Usselhed!

Men saadanne stolte Adelsfruer kan godt være baade *menneskelige* og *folkelige*, være *kloge*, *indtagende* og *gudfrygtige*, og skjønt det sjælden alt findes samlet, saa fandtes det dog ogsaa samlet hos den sjældne Fru *Marie*.

At nu Fru *Marie* var en saadan stærk, højmodig og folkelig Adelsfrue, det laa aabenbar, som hun selv sagde, i de gamle *Langers Blod*, der ikke glemte deres høje Byrd og Kald, selv da de heller sank ned til *jydske* Bønder ved Vesterhavet, end de vilde kravle op som Penneslikkere og Statstjenere, og kunde da end mindre glemme deres høje Byrd og Kald, efter at have *arbejdet* sig op til deres oprindelige Stade; men at Fru *Maries Mod* ej var udartet til Hovmod og Herskesyge, og at hendes *Styrke* ej misbrugtes til Vold og Grumhed, det maatte baade hun og vi takke hendes dybe, alvorlige Sanddruhed og Guds frygt for.

Ligesom nemlig Fru *Marie* i sin Enkestand (1841—51) havde god Lejlighed til at vise, at *Vorherres* Naade var hende mere værd end al Verdens Domme, idet hun aabenlyst sluttede sig til de saakaldte „*Hellige*“ i det sydvestlige Sjælland, som den Gang ikke blot bespottedes, men afskyedes og forfulgtes i vor lille urimelige Verden, saaledes skylder jeg Fru *Marie* det Vidnesbyrd, at jeg aldrig har

kjendt nogen Mund, hvori de faa og tilsyneladende fattige Ord: *jeg, eller du, tror jo dog paa Vorherre*, havde saa meget at betyde, som i hendes.

Denne Fru *Maries* Sanddruhed og *Guds frygt* var det da ogsaa, som skaffede mig hendes første Bekjendtskab 1845, som vel først under *Krigen* for *Danmarks* Tilværelse, hvori vi begge tog den mest levende Del, blev til inderligt, uopløseligt Venskab, men var mig dog lige fra Begyndelsen en Mærkværdighed, saa jeg husker godt, hvor overrasket jeg blev en Aftenstund, da Fru *Toft* fra *Rønnebæks-holm* lod sin Tjener mælde, at hun holdt der neden for og vilde med sin Moder og Søstre aflægge mig et Besøg.

Alt, hvad jeg den Gang vidste om Fru *Toft*, var, at hun stod eller syntes dog at staa i Spidsen for de „*gudelige Forsamlinger*“, og at hun havde Mod og Mandshjærte til at trodse den herskende Mening, og jeg kunde ikke tvivle om, at jeg jo, med al den *Billighed*, jeg stræbte at vise mod de „*gudelige Forsamlinger*“, var netop derfor hende, saa vel som alle de ivrige Forsamlings-Folk, den skarpeste Torn i Øjet. Jeg ansaa derfor Besøget snarest for en *Udæskning*, og det varede ikke længe, før jeg fandt Lejlighed til lidt skjelmisk at spørge, om Fru *Toft* ikke vidste, hvad det var for en *sjællandsk Herregaard*, hvor Biskop *Mynster* sagde, man krydede sig af at have haft gudelig Forsamling paa

500 Sjæle? Jo, svarede Fru Marie kjækt, skjønt det er Snak baade med Kyrheden og med Antallet, kan der ikke være nogen anden sjællandsk Herregaard ment end *Ronnebæksholm*. Saadanne korte og kjække Svar faaer man *nu* sjælden nok om saadanne Ting af Dannekvinder, og endnu sjældnere af Dannemænd, saa Fru *Tofts* Svar huede mig naturligtvis særdeles godt, og derefter drejede da vor højroastede Samtale sig sagtens udelukkende om de „gudelige Forsamlinger“, som jeg, trods mine stærke Indvendinger mod deres ægte „*Hellighed*“ og levende, frugtbare „*Kristelighed*“, mente at indrømme al den Ret *imod Verden*, som de eller Fruen kunde forlange; men skjønt Fruen holdt Ørene stive, sagde hun mig dog siden, at hun aldrig havde mødt nogen Mand, der tog saa haardt og ubarmhjærtigt paa hende eller dog paa hvad hun elskede snart mere end sig selv. Jeg fik da ogsaa at vide, at hvad der havde saaret hende dybest, det var den Grund, jeg gav, *hvorfor* det ikke blot var *ugudeligt*, men *tosset* af *Verden* at hade og forfølge de „gudelige Forsamlinger“, som jeg ikke fandt, der var det mindste hos at hade eller forfølge, da deres „*Hellighed*“ var langt fra at kunne skjære nogen i Øjnene, og den „*Skikkelighed*“, de unægtelig befordrede, maatte selv tækkes *Verden*, og at Resten jo var en selskabelig Smags-Sag. At nu det Ord kunde saare Fru *Marie* langt dybere end alle *Verdens* Grovheder

og Dumheder, det kunde jeg vel ikke straks forstaa; men da jeg ret lærte at kjende den stolte Adels-Fru og den dybe, for ramme Alvor gudfrygtige Kvinde, da kunde jeg godt forstaa, at det gik hende til Marv og Ben, at en Mand, om hvis kristelige Gudsfrygt og Oplysning hun havde gode Tanker, erklærede det med den største Sikkerhed, aandelig og kristelig talt, for *slet ingen Ting*, hvad hun satte kun altfor megen Pris paa som det ypperste Opbyggelsesmiddel, hun kjendte.

Det varede imidlertid kun kort, før den gudfrygtige og sandhedskjærlige Fru *Marie* kom igjen; thi skjønt hun ikke havde ventet sig *saa* haard en Medfart, som hun, efter sin Følelse, mødte, saa havde hun dog ventet sig noget haardt, og havde desuagtet alvorlig sat sig for at gjøre mit Bekjendtskab, fordi hun, som hun først længe efter betroede mig, ventede at faa ret og ren Besked af mig paa vigtige Spørgsmaal, som hun kun forgjæves havde gjort de Præster, hun ellers mest yndede, da de enten ikke kunde eller ikke vilde besvare hendes Spørgsmaal, men indsvøbte sig mer eller mindre i deres *præstelige* Værdighed, der ikke tillod dem at behandle saa vanskelige Spørgsmaal med ustuderede Folk og det af Kvinde-Kjønnet. Saadanne Afspisninger eller Afvisninger kunde nemlig aldrig være slettere stedte end hos Fru *Marie*; thi vel var hun til Hverdagsbrug langt mere *godtroende* end de fleste kloge Folk, og

syntes ved sin store Mildhed og Læmpelighed i daglig Omgang endnu at være mere godtroende end hun var; men i Henseende til *Troes- og Forstands-Sager* var hun dog meget langt fra at være lettroende, og i Henseende til *Eksamens-Visdommen* og den paa-tagne *præstelige Værdighed* var hun ikke blot saa *vantrø*, som alle kloge Koner, men rent ubarmhjærtig. Uagtet der nu ogsaa i mine Øjne er en Aands-Overlegenhed, en højere Oplysning og en egen Værdighed hos *rette* kristelige Embedsmænd, som Menigheden og Kvinden i Menigheden gjør bedst i at bøje sig for, og skjønt vi kun sent, om nogensinde, blev her aldeles enige om dette og om de „gudelige Forsamlinger“, saa blev dog vor Grund-Enighed om *Kristendom* og *Kristelighed* efterhaanden os lige saa klar som vor Grund-Enighed om *Menneskelighed*, *Folkelighed* og *Danskhed*, saa aldrig har jeg mødt Mand eller Kvinde, med hvem det var mig en saadan Lyst og Trøst at skifte Ord og Tanker om alt aandeligt og hjærteligt som denne vidunderlige Frue, der aldrig snoede sig fra noget af den Art, og som aldrig gav mig Ret, før hun saa, hun selv havde haft Uret.“

Melbyes Bekjendtskab med Fru Toft er ældre end Grundtvigs, og naar man læser, hvad denne skriver om hendes Trang til at tale om dybe og alvorlige Spørgsmaal, da kan man ogsaa forstaa, hvorfor hun kom til at skatte den unge Melbye højt. Thi

han maa have forandret sig mærkeligt i sine Dage, dersom han ikke allerede den Gang har været lettere at komme i Tale end de fleste Præster for den, der virkelig havde noget alvorligt paa Sinde. Men det følger af sig selv, at saa ung som han var, har det ikke været særdeles meget, han har kunnet give Fru Toft af den Oplysning, hun trængte til, og at han har faaet rigelig Gjengjæld i Samtalerne med hende. Dertil kom jo, at hun førte ham sammen med de mange betydelige Præster, der talte ved de gudelige Forsamlinger paa Rønnebæksholm, saaledes en Gang i August 1844 med P. A. Fenger fra Slotsbjærgby, Willemoes fra Herfølge, P. Rørdam fra Mehrn, E. Clausen fra Boeslunde og mulig ogsaa F. Fenger fra Ljunge. Af et Brev fra E. Clausen til Melbye kan det ses, at de to en Gang har været samlede hos Fru Tofts Broder paa Gamle Kjøgegaard. Fra den gamle Willemoes i Herfølge tæt ved Gl. Kjøgegaard hilser Fru Toft Melbye i sit Brev af 14. Januar 1845 og tilføjer: „Han var saa glad over Dem“, hvorved der ventelig sigtes til Sammenkomsten hos Fru Tofts Broder, den senere Minister og Kammerherre Carlsen. Efter at Melbye var kommen til Asperup, stod han i jævnlig Brevveksling med Fru Toft, og han har bevaret flere Breve fra hende. Den 15. September 1845 skrev hun til ham, at Christiani havde været nede i Sydsjælland og slaaet Allarm om, at Forsamlingerne ikke maatte anses for de helliges

Samfund eller nødvendige til Salighed, og at Grundtvig ved sine Indvendinger imod Forsamlingerne havde sat Fr. Boisen, da Sognepræst i Skjørpinge, i stærk Uro, saa at han en lang Tid ikke vidste, om han turde vedblive med Forsamlingerne eller ej, da han var bange for at komme til at synge Vuggeviser for dem, der havde i Sinde at lægge sig til at sove paa Egenretfærdighedens bløde Puder. Under denne Strid var ogsaa hans Helbred nær ved at bukke under. Nu var han imidlertid igjen rask, og Fru Toft havde hørt ham prædike og samme Dag tale i en Forsamling. „Det var dejligt“, skriver hun, „men det er jo vist og sandt, at han er slaet ind i en ganske anden Retning end før, og at han slog nogle forskrækkelige Dommedagsslag paa det udvortes Væsen“. Mulig har F. Boisens Tvivl om Forsamlingernes Værd virket til, at Fru Toft søgte Grundtvig. Den 12. Januar 1846 fortæller hun i et Brev til Melbye om et Besøg i Kjøbenhavn; den lange Samtale, hvorom Grundtvig selv har fortalt, nævner hun ikke; men naar hun skriver: „Hos Grundtvig traf jeg Ferdinand Fenger, og han fortalte mig, at den gamle havde sagt, at der for Øjeblikket var noget lysere Udsigter for Salmebogssagen end før, og det maa jo glæde os alle“, saa sigter det ventelig til det samme Besøg hos Grundtvig, som han selv har omtalt. Men til Melbye fortæller hun især om, hvordan hun har hørt Grundtvig

prædike over den barnlige faste Tro til, at Guds Engle var rundt om alle Herrens smaa her paa Jorden for at bære dem over alle de farlige Steder, at de ikke skulde støde deres Fod paa nogen Sten. Dr. Rudelbach, der havde været Grundtvigs Medudgiver af „Theologisk Maanedsskrift“ og senere været Superintendent for en strængt luthersk Menighed i Tyskland, var netop kommen tilbage til Kjøbenhavn og prædikede samme Dag; Fru Tofts Broder gik hen for at høre Rudelbach; „men“, skriver hun, „jeg maatte hen og høre Grundtvig lyse Velsignelsen fra Alteret, det havde jeg saa længe i Forvejen glædet mig til“. Den 4. November 1846 fortæller Fru Toft i et Brev til Melbye, at Grundtvig har været paa Rønnebæksholm og prædiket i Rønnebæk Kirke. „Det er en forunderlig mægtig Kæmpeaand med et barnligt fromt og kjærligt Hjærte“. skriver hun. Derimod nævner hun ikke, at hvad der havde ført Grundtvig til Rønnebæksholm, var et „dansk Samfunds Møde“ i Næstved, og dog kan der vel ikke være Tvivl om, at det er *det* grundtvigske Besøg paa hendes Gaard, hun har omtalt, som han selv har fortalt om i „Dannebrog“, hvor man læser: „Det var 1846, da der blev holdt et *dansk Samfunds Møde* i Næstved og jeg, med mange andre, efter Fru Tofts gjæstmilde Indbydelse, tog ind paa *Rønnebæksholm*. Fruen tog ikke med ind til Næstved, og da en af hendes Venner vilde gaa i Rette med hende derom, lo hun

ad ham, og uagtet jeg, som i alle *menneskelige* Forhold hylder *Frivillighed*, naturligvis tav, saa maatte jeg dog, da jeg siden fra Hjemmet takkede Fruen for hendes Gjæstmildhed, tilføje et *Spørgsmaals-Tegn*, om det dog ikke skulde være lidt af en *pietistisk* Grille, der forhindrede *Dannekvinden* fra aabenlyst at tage Del i det danske Folkelivs naturlige Ytringer? Grundtvig tilføjer, at ved Udbrudet af den *jydske* Krig viste det sig, at *Danskheden* var brudt igjennem hos Fru *Toft*, og han har aldrig kjendt nogen Kvinde, der, saa godt som hun, kunde klare sig selv, hvad det *menneskelige* har med det *guddommelige* og det *folkelige* med det *kristelige* at gjøre.

Der er bleven ytret den Formodning, at Melbye skulde have bidraget til at føre Fru Toft nærmere til Grundtvig. Medens han var paa Gaunø, har han været i Kjøbenhavn, hvor han havde sin forlovede, og der har ikke blot Helveg indført ham i en Kandidat-Forening, hvis Medlemmer alle hørte til Grundtvigs kirkelige Venner, men han har ogsaa besøgt Grundtvig selv. J. Lassen Knudsen, der nu er Præst i Lejrskov, kom den Gang som Student meget i Grundtvigs Hus, og han kan huske, han der har set Melbye i 1844 og faaet det Indtryk af ham, at han var en ung pietistisk Præst. Der kan ikke let tvivles om, at Melbye har fortalt Fru Toft om, hvad han har haft ud af at mødes med sine jævnaldrende Studenterkammerater, Helveg og Brandt,

og hvordan han har fundet sig ved at høre Grundtvig i hans Kirke og tale med h m i hans Hus. Man kan gj tte paa, at Melbye har vakt Længselen hos hende efter at høre Grundtvig lyse Herrens Velsignelse fra Alteret. Men ellers tænker jeg, at *hun* har bidraget mere til at føre Melbye til Grundtvig end omvendt, dels ved sine egne Samtaler med ham og dels ved at føre ham sammen med en Præstekreds, der i alt Fald havde søgt fuldt ud at tilegne sig Grundtvigs Oplysning om Daaben og Nadveren. Endnu efter at Fru Toft var bleven gift med Grundtvig, vekslede hun adskillige Breve med Melbye, som gjærne vilde have et Besøg af dem begge i Asperup Præstegaard. I et af Fru Marie Grundtvigs Breve forekommer nogle Linjer, der viser, hvor godt hun havde opfattet Melbyes Ejendommelighed, og som derfor endnu skal anføres: „Det skal være Dem tilgivet, at De taler saa meget om, hvor bange De er, for jeg kjender Dem alt for godt til ikke at vide, at naar det saa kommer til Stykket, er De netop det modsatte af en Kryster, og saa har jeg tænkt paa, at der er mange, der har den modsatte slemme Vane, saa kan det ene b de paa det andet.“

Af alle de Præster, Melbye lærte at kjende i Fru Tofts Hus, var der ingen, som han knyttede sig inderligere til end *Emil Clausen*, der var Sognepræst i Boeslunde ved Skjelskør. Denne Mand var en Søn af Stiftsprovst Clausen og Broder til Professor

H. N. Clausen. Han blev født den 12. Februar 1802.

Da han sammen med L. N. Boisen, der skriver om ham, at han „i en vis Betydning var hans eneste Ven alt fra den tidligste Ungdom“, tog theologisk Embedseksamen i Juli 1824, og de begge havde faaet Udmærkelse, slog den gamle Professor Hornemann dem paa Skulderen med et Sideblik til Professor Jens Møller, der den Gang gjaldt for Mystiker, og sagde: „De to skal tjene som Mur imod den indbrydende Mystisisme og Obskurantisme.“ Men de var begge stolte af denne Tiltale og ikke lidt glade ved deres Eksamens glimrende Udfald. 1826 rejste Clausen udenlands, men blev, ved at høre Kirkehistorikeren Neander i Berlin, rystet i sin Rationalisme. Da han i 1828 var i Italien, fik han et Brev fra L. N. Boisen, der i Bonn ved Omgang med den senere bekjendte Englænder Pusey havde oplevet det samme og siden havde vendt sig til den gamle Kristendom. Dette Brev bidrog paa en mærkelig Maade til at gjøre Ende paa den Gjæring, hvori Clausen var stedt, saa da han kom hjem, var han ikke bange for Beskyldningen for at være en Modstander af, hvad Hornemann havde kaldt Oplysning, selv om han derved maatte komme i en meget vanskelig Stilling til sin Fader. I September 1831 tog han Graden som Licentiat i Theologien. 1833 blev han Sognepræst i Gimlinge i det sydvestlige Sjæl-

land, hvor han levede to Aar med sin første Hustru, Elise Storm fra Vallø. Efter deres eneste Barns Død sygnede hun hen og døde. 1838 giftede han sig paa ny med Elise Monrad, som han havde truffet hos Fr. Boisen i Skjørpinge. Imidlertid var han bleven forflyttet til Boeslunde. L. N. Boisen, efter hvis Levnedsskildring i Dansk Kirketidende før 1861 det foregaaende er fortalt, skrev ogsaa en Sang til hans Minde, som man kan finde samstedts, og satte selv Tone til Sangen. F. Boisen har mange Aar efter i Budstikken for 1877 dvælet ved Emil Clausens Minde. Det var ham, som ved sin Indflydelse hos Grevinde Holstein satte igjennem, at Fr. Boisen 1837 blev Præst i Skjørpinge, en halv Mil fra Gimlinge. Fra den Tid sluttede de sig nær sammen og kom i det mindste hver Uge til hinanden; de blev da gjerne Natten over hos hinanden og havde meget svært med at blive færdige med deres Samtaler. E. Clausens Forflyttelse til Boeslunde gjorde ingen Forandring i den nøje Omgang imellem dem, og den fortsattes da, til Fr. Boisen, efter hvad han i Budstikken fortæller, paa H. N. Clausens Anbefaling blev Sognepræst i Vilstrup ved Haderslev, ikke længe før Emil Clausens Død; det var denne, som havde opmuntret Boisen til at gaa til sin Broder, Professoren, i Anledning af det slesvigske Præstekald; de to Brødre, som ellers havde været saa skarpt skilte, var nemlig i de sidste Aar bleven

forenede ved deres fælles Kjærlighed til den danske Sag. Fr. Boisen, der saaledes hører til Emil Clausens nærmeste Kyndinger, skriver, at han aldrig har kjendt nogen Mand, som det var saa hyggeligt at være sammen med som Emil Clausen, heller aldrig nogen, som i den Grad kunde lade Alvor og Gammen følges ad: „Man kunde le sig halv død af hans Vittigheder, som sprang frem fra ham, som om alle milde og gode Vittigheder havde deres Kilde i hans Sjæl, og uden man vidste det, saa var man midt i de alvorligste Samtaler. Clausen var en udmærket smuk Mand med et fint og dannet Væsen. Der var noget saa skjønt, saa indtagende ved ham, at det var næsten umuligt at staa ham imod, hvor han kom frem, og det viste sig baade i de højere, saakaldte dannede Kredse, som blandt dem, der dog var hans egentlige Venner, i de Tider for det meste Husmænd og Indsiddere; thi det var en Sjældenhed at drage en Gaardmand ind i de Kredse, hvor vi arbejdede. Han kunde spøge med saadanne Folk, som de var ganske hans lige; men han kunde ogsaa tiltale dem paa en saa kjærlig og hjærtelig Maade, at han smeltede deres Hjerter.“ Naar Biskop Mynster kom paa Visitats i den Egn af Sjælland, som han kaldte „det hellige Land“, vilde Clausens Præstevener gjerne have ham med, thi der var ingen, der saaledes kunde omgaas Bispen. Da førtes Samtalen gjerne mellem dem om Kunst og Videnskab; deri var de begge hjemme.

Medens Melbye var paa Gaunø, har han besøgt Clausen i Boeslunde. Han har ventelig ved at træffe ham hos Fru Toft syntes saa godt om ham, saa han længtes efter et nøjere Bekjendtskab. Og dersom han under sit Præsteliv paa Sjælland har besøgt sin Moder i Middelfart, da var det ikke synderlig af hans Vej, om han med det samme saa ind til Boeslunde Præstegaard. Nok er det, han søgte der til, men traf ikke Clausen hjemme. Han biede imidlertid paa ham, og da han saa kom omtrent Kl. 9 om Aftenen, satte de to sig til at tale sammen til flere Timer efter Midnat, og saa havde de sluttet et Venskab, som siden aldrig brast. Melbye fik en Tid sin Forlovede i Huset hos Clausen, og han var meget for hende. Men om Forholdet imellem dem kan man faa den smukkeste Oplysning i de Breve fra Clausen, som Melbye har bevaret*). Læserne vil ikke fortryde, derigjennem at blive mindet om en af Perlerne i det trofaste Broderskab af Præster, som den Gang var samlet i det sydvestlige Sjælland. Clausens første Brev er fra 6. Januar 1845, om det end ved en i de første Dage af et nyt Aar ikke usædvanlig Skrivefejl er betegnet med Aaret 1844:

„Det slaar ikke fejl, at De jo har haft mange mørke Timer, siden vi sidst skiltes ad paa Gl. Kjøge-

*) Desværre er Melbyes Breve til Clausen ikke til mere.

gaard (hvor vi ikke en Gang fik sagt hinanden et ordentligt Farvel, skjønt det var *Dem*, jeg vendte mig om til paa Vognen og nikkede til, da vi rullede ud af Gaarden), og De har vel ret lært i de Timer at kjende, hvad erfarne kristne kalder Anfægtelser, skjønt Deres Brev — Gud være lovet — ogsaa overbeviser mig om, at De som Johannes fra det mørke Fængsel har sendt Bud til den Herre, der aldrig lader fattes paa Svar. Han giver ogsaa mig nu et Svar til Dem, og det er det: tro ikke, kjæreste Ven, at den Stilling, hvori De nu befinder Dem, med al den Pinagtighed, den fører med sig, dog er den pinligste, hvori en kristen kan komme. Naar vi saaledes, som De nu, staar midt i Kampens Hede, saa er vi dog ogsaa allerfyrgst til at bede, og midt i Sukke føler vi bedst, hvad saadan Fest som den, der i Dag gaar til Ende, for Glæde har at bringe. Ak, der kommer andre Tider, hvor Kampen uden om holder op og Livet inden i os derfor saa let sygner hen, og naar vi da mindes den første varme Kjærlighed, ak, som nu er klevet kold, saa er her i Fredens Dage en Kval, der er ulige større end den forrige midt under Stridens Bulder. Derfor kan jeg dog ikke beklage Dem, men opmuntre, styrke Dem, ja, gid jeg kunde det, som jeg gjerne vilde. Der er maaske dem, der vilde tilraade Dem at drage Dem tilbage, det vil sige, enten ganske søge Deres Afsked eller dog efterhaanden opgive de gudelige

Forsamlinger og den kjærlige Forbindelse med de troende Lægfolk. Dog, et saadant Raad skal Gud bevare mig for at give Dem, ligesom jeg ogsaa er vis paa, det vilde blive modtaget af min Ven med dybeste Foragt. Thi hvem er det dog, der her skal staa i Gabet, uden vi, som ved vor Ordination er satte til den Menigheds Tilsynsmænd, som Herren, vort Hoved, gjenløste ved sit eget Blod, og det véd vi ogsaa, at vi under Hænders Paalæggelse har faaet en Naadegave her oven fra, en Kraftens og Visdommens Aand, der ogsaa her skal vejlede os til al Sandhed, en Kraftens og ikke en Fejghedens Aand. Og det er jeg vis paa, De selv føler, at vilde De ret selv berede Dem en Fremtid, fuld af Uro og Bebrejdelser, saa vilde det just allerbedst ske derved, om De nu drog Dem endog kun et eneste Skridt tilbage, hvor Vorherre sagde: frem, og hvor den store Skare af Vidner i Himlen og alle Deres Medstridere tilraaber Dem det samme.“

I Sommeren 1845 besøgte Clausen sin unge Ven i Asperup Præstegaard paa en Rejse, om hvis Fortsættelse han siden fortalte i et Brev fra 9. August 1845. Melbye, med hvem han nu var bleven dus, havde sagt ham Farvel ved Strib. I Fredericia havde Clausen besøgt Præsten H. Chr. Rørdam og med ham været til en Bispevisitats i Tavlov, hvor han fik Lejlighed til at høre og til at veksle mangt et Ord med den begavede og elskværdige Biskop

Tage Müller. Siden havde han været med til Festen paa Skamlingsbanke, som han havde været rigtig glad ved. Der havde han truffet sin Ungdomsven, Magister L. N. Boisen fra Vesterborg, og i Selskab med ham og hans Hustru besøgt den senere Stiftsprovst Carl Boisen i Vonsbæk. Dette forekom ham at være et ubeskrivelig yndigt Sted, og han havde der god Lejlighed til at lære Striden at kjende mellem Dansk og Tysk. L. N. Boisen og hans Hustru fulgte Clausen til Altona og Hamborg og Kiel, og han fulgte dem til Nørrejylland, hvor de besøgte Kammerjunker Reedz og deltog i Skanderborg-Festen, der var fattig i Sammenligning med den paa Skamlingsbanke. L. N. Boisen prædikede i Skjold Kirke, og næste Dag gik de om Bord paa en Færge tor at sejle til Bogense, men kom paa Grund af Modvind kun til Æbleøen, hvor fra de paa en Bondevogn naaede Odense, og her skiltes Clausen fra L. N. Boisen. Efter sin Hjemkomst til Boeslunde havde Clausen været til Missionsmøde i Ljunge, hvor Willemoes og Fr. Fenger havde prædiket, og hvor der paa Generalforsamlingen bag efter havde været en varm Forhandling, om hvad man var berettiget til at vente sig af Hass' Mission; det faldt ud til, at Hass fremdeles skulde nyde Understøttelse; han var underligen bleven bevaret i den store Ildebrand, som havde ødelagt Fjærdedelen af Smyrna, idet han to Dage før Branden var flyttet ud af et Hus, som nedbrændte

til Grunden. Biskop Mynster havde nylig været paa Visitats hos P. Chr. Kierkegaard i Pedersborg, som havde nægtet at døbe en Baptists Barn imod Forældrenes Ønske. Biskoppen havde forespurgt sig hos Byfogden, om han kunde indestaa ham for, at der ingen Skandale vilde finde Sted, om han døbte Barnet, men Byfogden vilde ikke garantere for, hvad der kunde møde i Kirken. Desuden skulde Forældrene ved Rygtet om Bispens Komme have rejst deres Vej. Der blev da ingen Tvangsdaab af. Der blev i Kirken katekiseret over Daaben, men der faldt intet Ord om Tvang. Ved Bordet var alt gaaet godt, og det var, som om der intet var forefaldet mellem Sjællands Biskop og Præsten i Pedersborg.

I sit Brev af 16. September 1845 maatte E. Clausen afslaa Melbyes venlige Begjæring om at lægge hans og hans Bettys Hænder sammen paa deres Bryllupsdag den 17. Oktober. For sin Helbreds Skyld havde han begyndt en ny Kur, som han paa ingen Maade turde afbryde ved en Kjøbenhavns-Rejse. Men han skrev ogsaa adskilligt mere. „Jeg tænker, Du har ret Glæde af de troende kristne, du efterhaanden opdager i dit Sogn, og finder i deres Omgang i deres hyggelige Boliger Erstatning for Savnet af din Betty. De troende Lægfolk *)

*) Efter Sammenhængen maa man tænke paa dem, der førte Ordet i Forsamlingerne.

er ogsaa elskeligst i Begyndelsen. Siden kommer der rigtignok meget ind med, som ikke er af det gode, og til at nære dette usunde Element vil jeg ikke nægte, at Forsamlingerne hos mange bidrager en hel Del. Det havde jeg ogsaa forleden et tydeligt Bevis paa, da jeg med Magister Boisen fra Lolland og Boisen fra Skjørpinge besøgte en troende Bonde i Skjørpinge. Det var især besynderligt, hvorledes denne ellers vist brave og ærlige Mand tumlede om med Skriftens Ord for at faa dem til at passe paa sine Yndlingsmeninger. Mine Forsamlinger gaar, som de plejer, hver Søndag fort i deres gamle Gang med forskjelligt Udfald. Jeg har nu holdt op med at gjennemgaa de historiske Afsnit af det gamle Testamente og lægger nu Epistelen for hver Søndag til Grund, hvorved jeg faar mere Lejlighed til at fremhæve det kirkelige Standpunkt, som nok kan behøves. Du har vel som jeg holdt Høstprædiken i Søndags. Det er et rigt og velsignet Aar, vor Herre har givet os. Gid nu vi, som véd, hvor fra Gaven kommer, maatte enes om at anvende den til hans Ære! Her kan jeg just ikke sige, man har let ved at lukke op, hvor det gjælder en Udgift til Guds Riges Fremme eller en kristelig Kjærlighedsgjerning mod Næsten. Dog er der, Gud ske Lov, ogsaa dem, der har Hjærtet paa rette Sted, og gid vi kun selv al Tid maa være iblandt dem.“

Den 8. September 1846 skriver E. Clausen:

„Kjæreste Melbye! I Dag for 8 Dage siden ved denne Tid sad vi i fortrolig Klynge med hverandre ved Kaffebordet i din og din Bettys venlige Dagligstue, og nu skilles vi allerede fra hinanden ved saa mange Mile over Hav og Land. Og dog, hvor kort vort Samliv end var, er jeg dog for min Del ret inderlig glad over denne kjære Udflugt til Asperup og de Timer, det forundtes os at leve med hinanden. Og jeg bringer dig nu, kjæreste Ven, min Kones og min hjærteligste Tak til dig selv og din hulde Ægtemage for kjærlig Modtagelse og venlig, søsterlig og broderlig Omgang i de tre uforglemmelige Dage. Vor Herre har maaget det godt for eder og ladet eders Snore faldê paa liflige Steder. Saa gid han da al Tid maa finde en aaben Dør til eders Hus og eders Hjærte; da skal der ogsaa al Tid være en Glæde at finde hos eder, større end den, naar vort Korn og vor Most er overflødig. Ja, gid det ske i Asperup, og gid det ske i Boeslunde! Saa skal vi aldrig blive fremmede for hinanden, men hver Gang det endnu forundes os at mødes paa denne eller hin Side Bæltet, glæde os ved den første Time, der førte os sammen, og alle de Timer, der fulgte efter, og prise den Herre, som lod vore Veje mødes og saa underligt forstaar ved sin Kjærlighed igjen at vække en Kjærlighed i vore Hjærter til hinanden, der er stærkere end Døden. Hvad kristne Venner kan blive hinanden, det bliver mig al Tid klarest, naar jeg skal

skilles fra min Ven, og jeg kan sige: jeg rev mig ret med Smerte løs fra dig, da jeg i Fredags Morges besteg den Vogn, som skulde føre mig til Odense. Jeg har da ogsaa siden, saa godt jeg kunde, i Tanken gjennemgaaet hver Samtale, vi førte, hvert spøgefuldt og hvert alvorligt Ord, der faldt paa din Stue, hver Vandring gennem de dejlige fynske Egne og hver Udsigt over eders fortryllende Kyster. Alt samler sig for mig i min Erindring til saa venligt et Billede, der aldrig vil udslettes, men jeg tænker med et saadant Billede for Øje: er den Jord saa skøn, hvor Gud forunder Dig saa glade Timer ved din Vens Side, hvad vil da Himlen en Gang blive, hvor Vennen aldrig mere skal skilles fra sin Ven, hvor ingen Smerte, ingen Hovedpine mere skal forstyrre Glæden, men hvor alt skal opløse sig i et evigt tusendfoldigt Halleluja!“

14. Desember 1846 fortæller E. Clausen i sit Brev til Melbye om en Kjøbenhavnsrejse, han havde gjort. „Jeg talte med Grundtvig og erfarede, at det kjøbenhavnske Konvent nu har taget sig for at faa en ny Lærebog i Stand. Grundtvig fremlagde i forrige Uge efter Aftale en Plan, hvorefter den burde udarbejdes. og i hvilken en stræng kirkelig Opfattelse er lagt til Grund. Ivrigte Diskussioner havde fundet Sted, især fra Martensens, Engelstofts og Paullis Side, fornemmeligt angaaende den Plads, Loven skulde indtage, hvor Grundtvig stemte for det

mindst mulige. En Komite blev nedsat til nærmere at udvikle Planen; men Grundtvig haabede intet bedre Udfald for denne Sag end for Salmebogssagen, og mente, det hele vilde gaa fra hinanden, saa snart det blot kom til, at den første Paragraf skulde oplæses.*) Jeg lod mig da ogsaa overtale til at bivaane det sidste Ringsted Konvent, hvis Udfald du alt af Kirketidenden vil være bekendt med.***) Det var nærmest for at gjøre de kjære jydsk Præster Selskab saa længe som muligt***) og saa tillige for at bivaane det mærkelige Optrin, naar over 40 Præster af saa forskjellig Retning skulde til at blive enige om Religionsfrihed. Det skete rigtignok, men hvad Sandhed der var i det hele, er et andet Spørgsmaal. Saa meget er vist, at Rønnes Nabopræst, som var til Stede i Ringsted og rejste sig med de andre for at tilkjendegive sit Bifald til Sagen, ikke senere har anset sig generet ved, hvad han lovede paa Raadstuen i Ringsted; thi da en af hans Sognefolk

*) I „Dansk Kirketidende“ for 31. Januar 1847 findes N. F. S. Grundtvigs i det kjøbenhavnske Konvent oplæste Afhandling om „den kristelige Bernelærdom.“

***) Roskilde Konventets Forhandlinger om Religionsfrihed paa Mødet i Ringsted den 14. Oktober 1846 findes i „Dansk Kirketidende“ for 29. November samme Aar.

****) Efter Meddelelse af Præsten Chr. Østergaard var det ham, der sammen med Birkedal gjorde en Rejse, hvorpaa de ogsaa var til Stede ved Mødet i Ringsted.

ønskede sit Barn døbt hos Rønne og beraabte sig paa Synoden i Ringsted, gav Præsten ham at forstaa, at det havde aldrig været saaledes ment. Jeg vendte rigtignok i det hele noget fattig hjem fra dette Præstemøde, og jeg har dobbelt siden lært at skønne paa, hvor meget vi, med alle dets Mangler, dog har i vort maanedlige Konvent, hvor der dog er Enighed i Hovedsagen. De gamle Stridspunkter bliver vel nu og da igjen fremdragne, og undertiden paa en lidt ufin Maade; men vi har nu en Gang lært at kjende hinanden, og der efterlader sig ingen Bitterhed. Og det véd vi da ogsaa, vor Forening er ikke noget, vi selv har fremkaldt, ingen „evangelisk Alliance“, som de har kaldt den bedrøvelige Misalliance i England, hvor Kjærlighed skulde kjøbes paa Sandheds Bekostning; men det var vor Herre, der selv satte os ved hinandens Side, for at bære med hinanden, hvad der vilde blive for svært for hver enkelt især.“

I sit Brev af 8. Maj 1847 fortæller E. Clausen om sit trange Sygeleje, der har holdt ham i adskillige Uger fra Kirken, og takker Melbye for „det velsignede Brev“, han sidst havde sendt ham. „Thi saa kan jeg vel kalde det efter de mange glædelige Nyheder, det bragte mig fra din aandelige Virkekreds hisset ovre i det kjære Asperup og Roerslev.“ — „Hvor er det dog ikke,“ hedder det siden, „at takke vor Herre for, at du, elskede Ven, begynder at se Markerne hvidne omkring dig til en glædelig

Høst. At der mellem Hveden ogsaa skyder Klinte op, véd vi jo, saa vi maa kun bede vor Herre vel lære os at prøve Aanderne, ikke tage alt for gode Vare, saa vi ikke siden skulde staa beskæmmede, naar vi saa, vi havde selv hjulpet til at føre Kontrabande ind i Herrens Lejr. Gid du maa gjøre faa saadanne Erfaringer. Jeg har haft ikke faa af dem og har det endnu. Det baptistiske Uvæsen er langt fra ikke i Aftagende her paa Egnen. Du har vel hørt og læst om de ny usyndige, som i den sidste Tid har udviklet sig deraf, og som har en frugtbar Rede paa Gaarden Lille-Egede i mit Sogn.*) Til dette Parti er blandt andet en Dreng gaaet over, som jeg konfirmerede for to Aar siden, og som har Forældre, der i 7 Aar har gaaet i Forsamling og i Kirke, uden at det faldt dem ind at gjøre sig Skrupler ved at sætte ham i Tjeneste paa Gjendøbergaarden. Striden mellem det pietistiske og det kirkelige Parti mellem de opvakte vedbliver. Dog er det kun en Guerillakrig med smaa Skjærmydsler, da desværre saa mange slet ingen Vaaben bærer, men kun af gammel Vane stiller sig i troende Stridsmænds Række. Hvad mig selv angaar, da bliver jeg ved, dog ikke

*) Om Erik Jansons oprindelig svenske Sekt findes Oplysninger i „Dansk Kirketidende“ for 1. November 1846, dels af C. F. Rønne i Høve, dels efter et tysk Blad, og i samme Blad for 14. Februar 1847 af C. F. Rønne.

stadigt hver Søndag, at holde Forsamlinger, men kommer mere og mere til den Overbevisning, at de har overlevet sig selv, i det mindste paa denne Egn, og at de med Hensyn til den falske Separatisme, de fremkalder, afstedkommer mere Skade end Gavn, især da de alvorlige nok uden disse Støttestave vilde holde sig paa Benene hen ad den trange Vej. — Ved sidste Konvent i Ljunge var jeg ikke til Stede. Diskussionen drejede sig for en Del om, hvor vidt der kan siges at være et Guds Ord i en Prædiken, uafhængigt af Sakramentordene, saa den Udtryksmaade: „Ordet og Sakramenterne“ fremdeles bør beholdes istedenfor: Ordet i og ved Sakramenterne alene. Jeg maa erklære mig for det sidste, da den skabende, gjenfødende, nærende Kraft til Guds Rige for mig ene er i Sakramenterne, og vor Forkyndelse af Ordet der fra alene henter dens Sandhed og dens Styrke.“

Af E. Clausens Brev af 4. Desember 1847 kan det ses, at Melbye i dette Aar har besøgt Boeslunde Præstegaard. Thi efter at have fortalt om en Rejse, han havde gjort til Kjøbenhavn, vedbliver Clausen: „Naar jeg da nu igjen paa mit stille Værelse, som jeg stiller højt over det meste andet paa Jorden, tænker tilbage paa de kjære Timer, jeg her sidst tilbragte med dig, inderligt kjære Ven, og hvor vi i broderlig Samtale gjennemgik saa mange for os vigtige Spørgsmaal, som vi den Gang haabede endnu

en Gang i Løbet af dette nu snart tilendebragte Aar at skulle gjenne-gaa paa ny med hinanden, saa véd jeg næsten ikke, hvor de mange Uger er blevne af, som ligger mellem den Gang og nu. Men godt er det dog og værdt at takke vor Herre for, naar Dagene kun gaar, som jeg tænker, de er gaaede for os begge to, vel ikke uden megen Kamp og Strid i og uden for os, men dog ogsaa oplivede og forskjønnede af megen stille Glæde, som Gud lod vokse som en venlig lille Blomst, han undte os at plukke paa den tornede Vej.“ Som en glædelig Begivenhed fortæller Clausen, at Gaarden Lille-Egede i Boeslunde Sogn, hvor *Gjendøberne* — de enkelte og dobbelte — havde deres Rede, var bleven solgt til en Søn af en kristelig Bonde i Skjærpinge Sogn. „Det førstnævnte Slags af Sekten sætter nu over til en Ø ved Holbæk, og det sidstnævnte, paa én nær, der ogsaa forlader mit Sogn, er allerede ankommen i en hel Trup til Frederits, hvor de har henvendt sig til Rasmus Ottosen, der paa en Rejse her til, dog i et ganske andet mig ubekendt Anliggende, var saa artig at se nogle Øjeblikke ind til mig. Paa et kirkeligt Standpunkt staar den gode Rasmus nok næppe endnu, og et af to er han nok Gjendøberne, selv de dobbelte, mere bevaagen end den grundtvigske Retning.*) Denne Renselses-

*) Om Fynboen Rasmus Ottosen fra Ellinge, der 1829 fik en Fæstegaard paa Holstejnborg Gods, men siden flyttede til

fest med Gjendøberne kom mig saa meget mere belejlig, som jeg, der hidtil havde brugt Skaansel mod de gjenstridige Forældre med Hensyn til deres Børns Skolegang, nu havde faaet et Tilhold om at mulkttere, da de havde faaet Afslag paa deres Ansøgning til Kongen.“ „Her arbejdes“, fortæller Clausen videre, „nu af en Del Præster (for mig var det efter vort Sogneforstanderskabs og Menigheds Sammensætning umuligt at slutte mig til dem med Pennen, saa inderligt jeg end gjør det med Hjærtet), især efter Præsten Buscks Opfordring, paa at faa Kongen bevæget til at give Prøvehæftet frit Løb ved Menighedens Sang i Kirkerne.*) Lindberg paa Falster skal i den An-

Frederits, kan blandt andet findes nogle Oplysninger i min Bog om Ole Peter Holm Larsen, fra Side 144. I „Dansk Kirketidende“ for 19. Desember 1847 fortælles der efter Aarhus Avis om Erik-Jansenisternes Overrejse til Frederits. „Til deres Præst har de valgt en Skrædersvend fra Pedersborg ved Sorø, Peter Jensen. Det var hans Broder, der ogsaa er Skræder i Pedersborg, hvis Barn for et Par Aar siden hemmeligen blev bortført om Natten, før det ved Øvrighedens Foranstaltning skulde være døbt i Kirken. Barnet er ikke siden bleven døbt, uagtet Sognepræsten i Pedersborg, Kierkegaard, blev truet med Entledigelse, hvis han ikke forrettede denne Handling.“

*) Smlgn. „Dansk Kirketidende“ for 22. August 1847. Paa Roskilde Konvent meddeltes Kancelliets Afslag paa en Begjæring fra Konventet, om at det maatte være tilladt, at bruge det af Kjøbenhavns Præstekonvents Salmebogskomitee udgivne „Prøvehæfte“, hvori Grundtvig havde en væsentlig

ledning være vaagnet af sin Dvale og vil opbyde alle Kræfter. Du véd nemlig, at det var et af Stridspunkterne mellem hans Biskop og ham, om Rosenkjæden*) maatte bruges i Tingsted Kirke. Det kom for Resten ikke dertil, at en Provsteret blev nedsat over vor gode Magister. Der var kun af Kancelliet befalet en Undersøgelse om, hvor vidt der var Grund til, at Lindberg blev indkaldt for en saadan Ret. Men de Herrer, der var traadte sammen, er allerede for en Maaned siden gaaede hver til sit med den Erklæring, at der ingen Grund var til at aktionere Manden. Hass saa jeg intet til i Kjøbenhavn. Han skal paa Prædikestolen etsteds i Kjøbenhavn have tilbudt sig igjen at overtage Ledelsen af de vist ikke uden Skade for den gode Sag hensøvede gudelige Forsamlinger, ja han skal endog have stævnet Folk sammen til Forsamling i Opfostringshusets gamle Lokale; men han gjorde Regning uden Vært; thi Lokalet blev ham nægtet med den ganske rimelige Bemærkning, at han dog først burde have givet et Ord for at faa det til sin Raadighed. Hvad mine egne Forsamlinger angaar, saa er de suksessive gaaede

Del. Der formodedes, at Grunden til dette Afslag kunde være den, at Begjæringen kun var kommen fra Præster. Busck yttrede da som sin Mening, at man maatte give alle Kirkegængere Adgang til at underskrive et Andragende om den nævnte Tilladelse.

*) „Rosenkjæden“ er en af J. Kr. Lindberg udgiven Salmebog.

aldeles ind; jeg kunde til sidst ikke ret holde dem med den Glæde og Frimodighed som i gamle Dage. De forekom mig i alt Fald her at have udspilt deres Rolle, og jeg foretrak at ende dem for at fortsætte en sygelig Tilværelse med dem, uden at jeg dog derfor vil driste mig til at dømme over nogen, som tror at burde handle i modsat Retning. Jeg ser nok, at det nu dobbelt paaligger mig at se til vor Herres og mine gode Venner i deres egne Stuer, og dertil vil jeg bede Gud om Kraft og Dygtighed, som i saa høj Grad fattes mig, og nu, som jeg bliver ældre, mere end før. Ogsaa paaligger det os som Sjælesørgerpligt i de lange Vinteraftener at skaffe dem god sund Læsning, hvad ofte falder svært. Kristelig Samler er jeg ikke ret tilfreds med, og det gaar flere som mig. Har Vidnesbyrdet nogen Afsætning hos Dig?*) Det tør vistnok snarest anbefales. Med Kirketidenden synes jeg, vi har Aarsag at være fornøjede.**)

*) „Vidnesbyrdet“ er mulig Præsterne Ferdinand Fengers og Vilhelm Birkedal's Prædikensamling „Vidnesbyrd fra Herrens Hus“, hvortil en stor Del Præster har givet Bidrag efter Udgivernes Opfordring, ligesom siden Grundtvigs Læringer blandt Præsterne har givet Bidrag til Brandts og Nielsens „En Aargang Prædikener.“

**)

Fra den 5. Oktober 1845 havde R. Th. Fenger og C. J. Brandt begyndt at udgive „Dansk Kirketidende“ paa C. A. Reitzels Forlag.

med den som Forlægger. Tonen, som gaar igjennem den, forekom mange Præster, som begribeligt er, at være for grundtvigsk. De synes, den er bleven Organ for den sejrrige Kierkegaardske Dialektik paa det roskildske Konvent, og derfor vil mange ikke mere holde den. I vort Konvent har der i den senere Tid ofte været rejst Strid, først om Missions sagen, siden overhovedet mellem det kirkelige og det pietistiske Parti, det sidste med den eneste deciderede Repræsentant, Rønne, der i øvrigt har faaet Rudelbach med sig i Spidsen for gudelige Forsamlinger, afholdte paa Rønebeksholm, hvor Magister Boisen og Rudelbach tørnede ganske ordentlig sammen. Boisen var den Gang paa Rejsen til Kjøbenhavn til sin Broder Peders Bryllup med Meta Grundtvig. Efter hvad Reitzel ytrede og glædede sig til, vil nu Krigen snart bryde løs mellem Grundtvig og Rudelbach. Denne skal have et polemisk Skrift paa Stabelen, hvori han blandt andet vil gjendrive den grundtvigske Paastand, at den avgsburgske Konfession ikke begunstiger Skriftprincipet“.*)

Fra 1847 begyndte M. Melbye at komme i Forhold til *Vilhelm Birkedal*, der den Gang var Præst i Sønder Omme og Houen, midt paa den jyske

*) Striden mellem Rudelbach og Grundtvig lod ikke længe vente paa sig, hvorefter baade „Dansk Kirketidende“ og „Danskere“ indeholder Vidnesbyrd.

Hede, hvor Vejle og Ringkjøbing Amter støder sammen. Melbye har bevaret et Brev fra Birkedal af 18. Maj 1847, der begynder paa følgende Maade: „Dyrebare Pastor Melbye! Ret mit Hjertes kjærligste Tak for Deres *broderlige* Skrivelse af 20. April, en Skrivelse, der faldt godt paa min Sjæl, fordi det var *Hjemmets* velsignede Toner. Det gaar vist Dem som mig, at en *Broder*røst fra en af de adspredte Pilegrimme her i Udlændighedslandet fremkalder en mild *Hjemve*, en, ikke sygelig, men just livskraftig Længsel efter Fædernelandet her oven til, hvor *alle* Røster er Broder-røster. Saaledes gik det mig med Deres Brev: tilvisse saligt er det selv iblandt dem, vi forholdsvis maa kalde fremmede, hvad Kjødets angaar, at træffe Sjæle, man forstaar saa godt, fordi man kjender dem i Kristo Jesu, vor Herre. Endnu en Gang Tak, Tak i Jesu Navn!“ Melbye havde for tredje Mand omtalt en Artikel af Birkedal i Victor Blochs „Kirkeligt Folkeblad“ noget misbilligende*), og han havde skrevet til Birkedal,

*) I nogle Rejsebetrægtninger i Folkebladets Nr. 15 for 10. Januar 1847 havde Birkedal fortalt om et Besøg, han med en anden Præst havde gjort hos Peter Larsen i Dons, hos hvem der da havde været en gudelig Forsamling, i hvilken begge Præsterne havde talt. Idet Birkedal fortæller derom, kommer han til at anstille nogle Betrægtninger over „gudelige Forsamlinger“, og skriver da blandt andet, idet han henvender sig til de opvakte Lægfolk: „Hvad jeg broder-

at han mente derved at have gjort ham Uret. Birkedal tager ham i Forsvar mod ham selv; hvad der er offentliggjort, maatte enhver have Lov til at sige sin Mening om. I sit Brev havde Melbye saa fremsat sine Ankeposter over den omhandlede Artikel, og disse Ankeposter tager saa Birkedal for sig og søger at imødegaa dem, idet han dog først leder Melbye være overbevist om, at han anser ham for lige saa berettiget som sig selv til at have og beholde sin Mening om den omhandlede Gjenstand. „Dette skriver jeg, fordi De med Hensyn til Forholdet imellem vore Personer lader Ord falde, som „Forskjellen mellem stort og smaat i Broderskabet“ og deslige. Sandelig, jeg kan og tør ved denne Lejlighed ikke lade være at udtale, at jeg, fordi jeg kjender min syndige Natur, er saa bange for at høre Tale om „stort“ med Hensyn til mig, som Hofacker var, da han gav sig selv det Skudsmaal: „Han er

lig vil have advaret eder imod. er dette, at befatte eder med *Ordets Udlæggelse i Enetaler* til Brødre og Søstre“. Fremdeles peger han paa den Fare, at man kunde frakjende dem, som ikke deltog i gudelige Forsamlinger, Troens Inderlighed. „Naar en ikke finder Smag i disse Forsamlinger, da behøver det ikke at komme af Kulde og Ligegyldighed for Sjælens Frelse. Det kan maaske være, at det er, just fordi han er kommen *videre* paa Helliggjørelsens Vej end vi, er kommen til større Styrke i sin Tro end mange andre, saa at han ikke trænger til *Piringsmidler*“.

seks Fod og to Tommer høj og kan ikke taale at blive rost.“ Hvor salig vilde jeg ikke være, om min Herre kun vilde unde mig at være „den mindste i Himmeriges Rige“ og sætte mig paa den laveste Plads, naar jeg kun maatte komme *indenfor* Døren. Noget højere attraar mit *indvortes* Menneske ikke. Og efter at jeg nu har talt med Dem og læst Deres to Prædikener i „Vidnesbyrd fra Herrens Hus“, er jeg i det mindste vis paa, at jeg ingenlunde staar over Dem.“ — I Slutningen af Brevet takker Birkedal Melbye, fordi han gjerne vilde have ham i sin Nærhed. Han tænker tit paa de velsignede Timer, de har tilbragt sammen i Middelfart, og han vilde gjerne være Præst paa Fyn, blandt andet fordi hans *udvortes* Kaar gjør en Befordring højst ønskelig, næsten nødvendig. Men han har ikke stort Haab derom, da han jo ikke kan være vel anskreven i Kanselliet.*) Paa den tyndt befolkede og magre Egn, hvor han boede, glædede han sig over, at der var et saa fyldigt Samfundsliv mellem Præster, saa han troede, kun Vestsjælland i den Henseende kunde sammenlignes dermed. Han nævner Østergaard, L. Blædel, H. Sveistrup, V. Bloch, Tang og Hassenfeldt som sine nærmeste Omgangsvener og opfordrer Melbye til at komme over og lære dem at kjende. „Onsdag efter Trinitatis Søndag bliver her Missionsmøde i Sindberg

*) Birkedal havde haft en Provsteretssag.

eller Jellinge Kirke ved Vejle — dog De skal jo til Sjælland og kan da vel ikke komme til os.“ Hvad Ankeposterne angaar, som Melbye havde rejst imod Birkedals Artikel, da gik de ud paa, at han havde været vel haard imod de gudelige Forsamlinger og Lægfolks Taler i saadanne, og man kan da se, at Melbye i dette Stykke har indtaget et mæglende Standpunkt.

Allerede inden Melbye blev Præst, var han optraadt som Forfatter. I Flensborg udgav han 1843 en Prædiken paa tredje Søndag efter Paaske, og samme Aar udkom i Kjøbenhavn hans (1868 paa ny optrykte) ypperlige Opbyggelsesskrift „Avgustin i sine Bekjendelser“, udgivet af Foreningen til kristelige Opbyggelses-Skrifters Udbredelse i Folket. Han har, som det i Forordet hedder, flere Steder benyttet den Plan, som ligger til Grund for en 1842 i München udgivet tysk Oversættelse af Avgustins Bekjendelser. Jeg har en Gang hørt ham sige, at E. Clausen havde opmuntret ham til at skrive Bøger for kristne Lægfolk, og dermed stemmer, hvad han skrev til sin Vens Enke, idet han sendte hende de af ham udgivne kirkehistoriske Fortællinger: „*Det er den kjære Clausens Opmuntringer, der væsentlig har bidraget til, at jeg har vovet mig ud paa Skribentbanen som folkelig Forfatter.*“ Men da han næppe har kjendt Clausen, før han kom til Gaunø, kan Bøgerne fra 1843 ikke være udgivne efter denne Tilskyndelse.

Derimod kan vel navnlig Bogen om Avgustin have givet Clausen Anledning til at raade Melbye til fremdeles at bruge sin Pen. 1845 udkom hos Boghandler Ditlewsen i Kjøbenhavn: „Jesus er den gode Hyrde. Traktat af M. Melbye, Præst til Asperup og Roerslev.“

1848 udgav Melbye hos Milo i Odense: „Herodes og Arkelaus, Prædiken paa Søndag efter Nytaar 1848.“ I en Anmærkning, Side 3, læser man, at „de dobbelte Gjendøbere eller, som de kalder sig, de hellige Brødre, havde besøgt Menigheden.“ Mulig har det været de samme, som fra „Lille-Egede“ i Boeslunde var rejst til Frederits, der nu gjæstede de nærliggende Egne af Fyn. Det samme Parti blev ogsaa benævnet Jansenister eller Jansenianere. I sin Prædiken raader Melbye de kristne til at flygte baade for Herodes og for Arkelaus. „Ved Herodes tænker jeg paa *Kjødigheden*, det grove, verdslige Sind, som kun søger det jordiske. Ved Arkelaus tænker jeg paa *den falske Aandelighed*, der fra Fødslen af er i Slægt med *Kjødigheden* og en dobbelt farlig Fjende af Barnetroen.“ Det er aabenbart med Hensyn til Jansenisterne, at han tager den falske Aandelighed frem. „Dens første Kjendetegn,“ siger han, „er dette, at den mener, den har kun én Fjende at fly for, mener, at naar man en Gang har gjort Omvendelse og faaet Forvisning om sine Synders Renselse i Jesu Blod, da har man fremdeles

ingen daglig Omvendelse behov. Den kjender kun Flugten for den Fjende, der er bag os, men ikke Flugten for de Fjender, som endnu staar foran os paa vor aandelige Løbebane. Det andet Kjendetegn paa den falske Aandelighed er, at den *fornægter Naademidlerne*, gennem hvilke Aanden meddeles.“ Melbye anfører nogle Ord af Luther, hvormed han mener, denne har givet „en klar Skildring af de falske Aander, som nys fremtraadte iblandt os, og hvis Særkjende det just er, at de ringeagter Ordet og Sakramenterne. Sakramenterne betragter de jo *ikke* som *Naademidler*; gennem hvilke vi erholder Aanden og Guds Gaver, men som *Lydlighedshandlinger*, ved hvilke vi udfører en guddommelig Befaling; og hvor meget de end roser sig af, at de holder paa Bibelen som det eneste Guds Ord og som den eneste i Sandhed gudelige Bøg, de kjender. saa aabenbares dog deres Ringeagt for dette Guds Ord tydeligen ved den Maade, hvorpaa de mestrer Ordet, eftersom det lyster dem. Og idet de saaledes bruger deres egen falske Kløgt til at udlægge Bibelens Ord, har de derved blandt andet uddraget den fordømmelige Vildfarelse, at et omvendt Menneske ikke mere kan synde efter sin Omvendelse.“ Han spørger siden: „Hvorledes skal vi nu undgaa den falske Aandeligheds Klippe, at vi ikke skal strande paa den og saaledes lide Skibbrud paa Troen? Mon vi skal søge at modstaa den ved at disputere mod den? En

kristen skal være oplært til med Frimodighed at kunne aflægge Regnskab for sin Tro og sit Haab og kunne aflægge den gode Bekjendelse, men ikke til at kunne disputere om alskens Vildfarelser, hvorved han selv let bliver vildfarende, idet de falske Lærdomme passer langt bedre til hans kjødelige Fornuft og ægne Lyster end Guds rene Ord, der al Tid bliver en Daarlighed for den menneskelige Visdom. Derfor raaber jeg atter her: paa Flugt, I Herrens dyrekjøbte Sjæle! paa Flugt for den falske Aandelighed. Og spørger nogen, hvor hen vi skal fly, da svarer vi: flyer som Josef til det foragtede Galilæa, til Nasareth, den Stad, som ingen venter noget godt fra; thi saaledes maa vi vel især i vore Dage kalde den hellige almindelige Kirke, der er ringeagtet af de kjødelige, de Herodianer, og ringeagtet ikke mindre af de falske Aander, som kalder den den babyloniske Hore, den store Skjøge.“

Inden Melbye udgav denne Prædiken, ja inden han holdt den, havde han i et Brev fra Helligtrekongersdag 1848 meddelt Birkedal Gangen i den, med det samme, han fortalte ham om, hvilken Vaande han var i med Jansenisterne. Birkedal svarede den 17. Januar (to Dage efter, at Brevet var kommen ham i Hænde med de Tidens langsomme Postgang), at det var en af hans første Tanker derved, om det ikke var muligt, straks at sætte sig paa Vognen og rejse over til Melbye for at trøste ham lidt. Men

da han havde opgivet det som umuligt, maatte han gaa ind paa, hvad Melbye havde skrevet om, og i Anledning af Traaden i Prædikenen om Herodes og Arkelaus, at „de kristnes Liv er en bestandig Flugt“, gjorde han nogle Indvendinger, som vist nok er betegnende for den Forskjel, der ogsaa siden kunde komme frem imellem de to Hjærtens Venner: „Paa den anden Side maa det dog ikke glemmes, at det kristne Liv lige saa meget er en Staaen, Kæmpen og Sejren. Den kristne vil jo dog ikke blot fly (det vil han kun da, naar han ser paa *sig selv*), men han vil staa og kæmpe Kampen til Ende (det vil han, naar han ser paa *Herren*). Lad os efterfølge Herren. Han flygtede til Ægypten og til Nasareth; men kun da han var *et Barn*; som Mand siger han: Siger Herodes, den Ræv o. s. v. Altsaa kun *naar* og *for saa vidt* vi er Børn i Kristo, gjælder Flugten, som *Mænd* aabenbart ikke. Og da vi alle i mange *Momenter* i denne Betydning er Børn, og i *enkelte* Henseender al Tid bliver det, skal vi tilraades at fly, medens det dog al Tid ved Siden heraf maa indskjærpes, at vi skal vokse, og da stride den gode Strid. Egenmægtigen maa vi aldrig give os ind i Kampen — det er just daarlige *Børns* Maade — thi da kan vi ikke regne paa Herrens Bistand; men føres vi ind i den, da gjælder det ej om at fly, men at kæmpe. Derfor, kjæreste Pastor Melbye, at De har raadet *Deres Menighed* til at fly, dadler jeg ikke,

thi De maa bedst kjende, hvor vidt den er kommen i sin Vækst; men, naar De synes at have udtalt en *almindelig* Dom om det kristne Liv, da kan jeg ikke ganske være enig med Dem herom.“

Birkedal fik ikke gjort sit Brev færdigt før den 8. Februar, og da skrev han: „Kongen er død, og det forekommer mig, som om mit Fædreland stod i Baggrunden og græd Blod. Jeg fristes til at betragte den hele Regeringsmaskine nu som et Spil eller — som Gud Herrens Vredes Dom over det Land, som Han saa længe og saa trofast har behandlet som en Kjæledægge, men som maaske ikke vilde kjende, at hans Godhed vilde lede det til Omvendelse. Det staar stundom for mig, som om Herren har ved dette Dødsfald *begyndt* at gribe *Svøben*. Og nu — al den kjødelige Frihedssvindl, som begynder at røre sig, den falske fri Forfatnings Lokkemad, de halve Forholdsregler, der gjør, hvad ingen har Lyst til, og undlader just det, som burde gjøres (Slesvigs Adskillelse fra Holsten) — ak, jeg aner en Trængsels Tid for Danmark, fuld af Falskhed, Trods, men ogsaa fuld af Forræderi og maaske af Blod. Guds Naade gjøre min dunkle Anelse til intet!“ Frederik den syvendes Tid var kommen. Det skulde kjendes paa det hele Folk og paa de enkelte, som levede rigtig med i Tiden. Jeg skal forsøge at vise, hvordan det ogsaa kjendtes paa den unge Sognepræst i Asperup. Men først kan det være paa

sin Plads her at minde om hans ydre Kaar. — Asperup Præstegaard ligger i Krogen mellem de to Landeveje, der fører fra Middelfart til Bogense og fra Middelfart til Odense, men ikke meget over én Mil fra Middelfart. Det er en gammel straatakt Bindingsværks Bygning, der omgiver en stor firkantet Gaardsplads. Stuehuset er for smalt til at der kan indrettes, hvad man nu i Almindelighed vil kalde en bekvem Lejlighed. Men Melbye lod sig ikke friste til at bygge Præstegaarden om. Derimod holdt han den al Tid rigtig godt ved lige, og der var, takket være dem, som boede der, hyggeligt inden Døre. Der var en udmærket stor Have med skyggefulde Gange, Siddepladser og en Udsigtshøj; men i de 15 Aar, jeg har haft Lejlighed til at komme der, har jeg fundet, at Melbye holdt lige saa lidt af voldsomme Omvæltninger i Haven som i Huset. Fra Præstegaardens Port kan man gaa lige over Vejen til Kirkegaardens Port. Kirken er stor og rummelig og rigtig godt vedligeholdt af Besidderen af Hindsgavl. Naar man staar ved Foden af Kirkens Taarn har man allerede en vid Udsigt mod Vest. Men endnu prægtigere er den dog fra de høje Bakker, nord for Asperup By, hvor Baaring By og dens Jorder begynder. Gamborg Fjord, Lillebælt, Skamlingsbanke, Fænø, Hindsgavl Skove og Middelfart ligger foran en. Fra Baaring Banker kan man andensteds, navnlig ved en Mølle, have en overordentlig

vid Udsigt over den flade fynske Slette med de mange Skove og Smaaplantninger ved Gaardene. Men Baaring Skov gaar lige ned til Kattegat, og langs Bredderne af dette er der mange Steder ejendommelig smukke Punkter. E. Clausen havde god Grund til at skrive om „de fortryllende Kyster“ ovre hos Melbye, skjönt han havde Store-Bælt's Kyster i sin Nærhed. — Asperup Sogn er meget større end Roerslev; men saa tæt bebyggede som de er, giver de tilsammen en Sognepræst rigeligt Arbejde. De giver ogsaa meget gode Indtægter. Alligevel har Melbye aldrig været nogen rig Mand, og først i de senere Aar, da han ikke havde Præstegaardsjorderne forpagtet ud, var han, hvad man kalder en velhavende Mand. At han havde ti Børn, har i større Maalestok først taget paa hans Penge, da han i de senere Aar sad i nogenlunde gode Kaar. Derimod har en udstrakt Godgjørenhed og en storartet Gjæstfrihed virket til, at han ikke er kommen ud af sin Gjæld i de første 25 Aar, han var Sognepræst, og dog har han, naar han hjalp Folk med Penge, indskrænket sig til saadanne Tilfælde, da han virkelig kunde gjøre Gavn derved, og hans Gjæstfrihed har gaaet Haand i Haand med en jævn, tarvelig Levevis.

Der foreligger to Vidnesbyrd fra Melbyes Haard om, hvor stærkt han var optaget baade af Danmarks

Fare under Krigen i 1848 og af det politiske Liv, der samtidig begyndte at røre sig stærkere end i mange Aar, men som begge tillige viser, at det var som en nidkjer kristen Præstemand, han tog Del baade i den Bevægelse, Krigen fremkaldte, og i den politiske Gjæring. I en Levnedsskildring af Melbye maa der dvæles lidt ved hans to Skrifter fra 1848.

Paa anden Søndag efter Paaske holdt Melbye en Prædiken, som han lod trykke hos Milo i Odense. Det Eksemplar af den, der ligger for mig, hører til det tredje Oplag, saa det kan ses, at Prædikenen har vundet megen Udbredelse. Jeg skal gjøre et større Uddrag af den:

„Jeg vil omvende eders Højtider til Sorg,“ saaledes havde Herren fordum ved Profeten Amos (8, 10) forud forkyndt Israels Folk, at det vilde gaa, fordi de glemte Guds Bud og vandrede i Synder og Overtrædelser, misbrugte Sabbather og Højtider og vilde ikke lade sig paamine i Herrens Navn. Og at denne Spaadom gik i Opfyldelse, fik de senere at fornemme, og mange tænkte i Trængslens Tider paa Profetens Ord; blandt disse Tobias, der, landflygtig med sine Landsmænd, paa Pinsefesten maatte se sit Folks Forhaanelse, og selv vidner: „Da ihukom jeg Amos' Profeti, som han sagde: Eders Højtider skal omvendes til Sorg og alle eders Glædskeer til Begrædelse, og jeg græd“ (Tob. 2, 6). — Og mon vi ikke i vore Dage har maattet opløfte den samme

Klage over det danske Folk som Amos fordum over Jøderne, at Højtiderne agtedes for intet, eller højst som Dage, der kun skulde vederkvæge Folket med verdslige Forlystelser oven paa Ugens Arbejdsdage? Mon vi ikke som Følge heraf med alvorsfuld Røst og Klage mangen Gang har maattet tilraabe Menigheden: „Eders Højtider vil omvendes til Sorg!“ Og er det ikke nu sket? Har ikke de kjære Højtidsdage i den svundne Fastetid været blandede for os med Bekymringer for det elskede Fædreland, med Sorg over den begyndende Borgerkrig? Og nu Paaskedagene i Aaret 1848 — skjönt de ved Guds Naade blev til Hædersdage for det danske Folk —, mon de dog ikke af mangfoldige vil blive mindede som tunge Prøvelsens Dage, hvor Højtiden omvendtes til Sorg? — Og hvem sendte disse Prøvelsens Dage? Det gjorde *den gode Hyrde*. — Naar vi ser ud over, hvad der for Tiden sker i vort Fædreland, naar vi agter paa Tidernes Tegn, maa vi da ikke se, at den gode Hyrde for Tiden ligesom bruger et Sværd til Hyrdestav for dermed at drage os til sig:

Nu kalder Hyrden med Sværd.

Naar jeg siger, at Hyrden kalder med Sværd, da synes jeg at se ligesom to Sværd, hvoraf Herren vender det ene *mod* os og rækker os det andet, om vi vil tage det *med* os og vende det mod vore Fjender. Angaaende det Sværd, som er vendt *imod*

os, henviser jeg eder til første Krønikernes Bog det 21. Kapitel, hvor der fortælles (V. 16), at David opløftede sine Øjne og saa *Herrens Engel* staa mellem Jorden og Himlen *med et draget Sværd* i sin Haand *udrakt over Jerusalem*. Det var for Davids *Hovmods Skyld*. Men David kjendte den, der forlader Overtrædelser og skjuler Synder, og han bekjendte og sagde: „Ja, jeg er den, som syndede og gjorde meget ilde! Herre, min Gud! Kjære, lad din Haand være paa mig og min Faders Hus og ikke paa dit Folk til Plage!“ Den gode Hyrde havde nu ved at vise det dragne Sværd naaet sin Hensigt, at drage Davids Hjærte til sig, derfor stansede Straffen, som det hedder: „Herren talte til Engelen, og han stak sit Sværd i Skeden igjen.“ — „Naar vi opløfter vore Øjne, da ser vi ogsaa *Herrens Krigsengel med et draget Sværd, som er vendt mod Danmark*, mod det elskede Fædreland. Dette Syn fylder os med Bedrøvelse; vi var vante til kun at se Fredsengelen staa ved vort Lands Grænser, vi havde saa tit set, at selv naar Krig og de store Landeplager hjemsøgte andre Lande, havde Herrens Sværd ligesom været draget for os til at beskytte og forsvare vore Grænser. Mange iblandt os havde vel aldrig ventet, at de skulde opleve en saadan Tid, da Krigsengelen skulde vende sig imod os, saa det er ikke at undre sig over, at vi farer forundrede og forfærdede op ved det

uvante Syn. Men naar vi nu spørger: Hvad er Grunden til, at Sværdet gjæster os? Hvad er Aarsagen til, at Gud nu hjemsøger os med Krig? Da bliver Svaret: For *vor Hovmods Skyld* kommer dette over os. *Derfor* viste Herren os det dragne Sværd i hans Krigsengels Haand vendt mod Danmarks Rige. Dog, hvad siger jeg! Ligger det Sværd, som nu føres mod os, virkelig i *Herrens* Krigsengels Haand, kommer det fra Gud? Ja, mine Venner! det kommer fra Gud. Thi vel véd vi, at det var frække Oprørere, Oprørere mod Gud og den af Ham indsatte Øvrighed, som begyndte denne Krig, at det er frække Voldsmænd, som forblindede af Løgnens Aand er komne hine til Hjælp, véd, at de forsynder sig imod Gud, idet de med uretfærdigt Overfald bekriger os, men paa den anden Side véd vi ogsaa, at den Gud, som ikke lader nogen Spurv falde til Jorden uden sin Vilje, bruger hine ugudelige til et Tugtens Ris over Danmark. Men hvad skal vi nu gjøre, da vi ser dette dragne Sværd vendt imod os? Vi har rejst os til Kamp og Strid mod vore Fjender, og det er ret; det er glædeligt at se den Enighed, der udvikler sig i det danske Folk, at se de Anstrængelser og Opofrelser, som hver Mand, baade høje og lave, lægger for Dagen for at møde den fælles Fjende; vi tør vente os meget af Folkets opvaagnende Aand. Men *denne* alene kan dog ikke gjøre det; vi maa tillige gaa

tilbage til Kilden til al denne Nød; vi maa *erkjende vor Synd*, *bekjende* den og ydmyge os dybt for Herren. . . . Den gode Hyrde drog jo kun Sværdet for at kalde os tilbage til Hjorden; er denne Hensigt naaet, da ombytter han atter Sværdet med sin vante Hyrdestav, den, der hedder „Liflighed.“ Saa vidt om det Sværd, der er draget *mod os*. Men vi skal jo ogsaa høre om et andet Sværd, der ikke er mod os, men vendt til os, at vi skal gribe det og føre det mod vore Fjender. Da Josva kom til den fjendtlige By Jeriko, opløftede han sine Øjne og se, *en Mand* stod lige mod ham og havde et *draget Sværd* i sin Haand. Straks gik Josva til ham og sagde: „Hører du os til eller vore Fjender?“ Men han svarede: „Nej, jeg er en *Fyrste over Herrens Hær*; nu kom jeg.“ Da saa Josva, at det var Kristus, Folkenes Fyrste, faldt paa sit Ansigt, *tilbad* og sagde: „Hvad taler min Herre til sin Tjener?“ Og Fyrsten over Herrens Hær sagde: „Drag din Sko af din Fod; thi det Sted, du staar paa, er *helligt*.“ Og Josva gjorde saa. Men endnu var Jerikos Porte lukkede for Israels Børn, at de ikke kunde gaa derind; da sagde Herren til Josva: „Jeg har givet Jeriko og dens Konge i din Haand.“ Ved denne Herrens Aabenbarelse lærte Josva meget. Han saa nu, at det var ikke i eget Navn, han førte denne Krig —, men at det var *Herrens* Krig, der førtes. Herren selv førte an med Sværdet og vidnede,

at det var en *hellig* Kamp. — Naar vi nu holder os til hin Aabenbarelse for Josva, da har vi en herlig Anvisning for os i alle vore Krige, baade i de aandelige og i de timelige, baade naar vi kæmper for vort himmelske og for vort jordiske Fædreland; thi saa snart vi faar Syn for og Lyst til det *himmelske* Fædreland, da ser vi straks, det gjælder en Kamp for det Borgerskab, som er her oven til, ser, at de himmelske Goder vindes ikke uden gennem mangelhaande Trængsler og Strid; jo mere alvorligt vi kæmper, desto klarere vil det blive os, at „her er vor egen Kraft for svag“ Men vi skal jo i Dag ogsaa tale om Kampen for vort *jordiske* Fædreland. Passer Talen herom til dette Sted? Kan vi ogsaa sige, at Folkenes Fyrste, vor Herre Jesus Kristus, rækker os Sværdet til denne Kamp? Ja, visseligen er det ogsaa i dette Tilfælde den gode Hyrde, der kalder med Sværd. Det er Ham, der viser os det fjerde Bud og erindrer os om i *Fædrelandet* at elske en Fader, i *Modersmaalet* at elske en Moder. Og der ligger jo i selve Kjærlighedens Natur en Kamp mod alt, hvad der er vor Kjærligheds Gjenstand imod; jo stærkere Kjærligheden er, desto stærkere er denne Kamp; jo inderligere Herren opfordrer os til at elske, desto alvorligere opfordrer han os ogsaa til at stride for, hvad vi elsker. Se derfor siger jeg, at det er den Herre Kristus, som bød os elske gamle Danmark og

vort danske Modersmaal, der nu tillige rækker os Sværdet, at vi skal kæmpe for disse kjære. Hvis vi ikke vidste dette, kunde vi let blive ængstelige ved Tanken om det meget Blod, som derved rinder, og let blive tvivlende, om vi ikke hellere skulde give efter, hellere give Slip paa vor Ret end lade det gaa til blodig Kamp. Men nu maa enhver saadan Tanke aldeles forkastes, saa længe vi kan kæmpe; thi det er ikke en Krig, vi har begyndt paa efter eget Tykke eller efter egen Lyst, men en Krig, vi fører, fordi Herren har budet os at værne om den dejlige Vang og Vænge, den yndige Have, Han gav os at dyrke og bevogte. „Drag af din Sko; thi det Sted, du staar paa, er helligt“, hedder det ogsaa ved denne Lejlighed. det er en hellig Kamp for Arne og Alter. Vi vil ikke fornærme nogen anden i hans lovlige Ret og Ejendom; men vi vil værne om det, som efter Guds og Menneskers Lov er vort. Vi vil ikke paatrænge andre vore Sæder og Skikke; men vi vil heller ikke opgive vor danske naturlige Ejendommelighed, den danske Natur, som er en velsignet Gave af Gud og en dyrebar Arv efter vore Fædre. Hyrden kalder os med Sværd, fordi Han vil værne om sin danske Hjord. Vær derfor frimodig du, som drager ud i Striden! Herren er med os. Værer frimodige, I Hustruer, som en Stund maa savne eders Mænd! I Forældre, som ser eders Sønner drage ud til Kampen!

Værer frimodige alle I, hvis Brødre og Venner griber til Vaaben. Det er Herren, der kalder ad alle disse med Sværd. Det er Herren, der siger: „Tag dette hellige Sværd, en Gave fra Gud, hvormed du skal saare Modstanderne“ (2. Makkb. 15, 16). Men er det saaledes Herrens Kamp, lad os da ogsaa føre den efter Herrens Ord; ikke kæmpe blot med jordiske, men tillige med himmelske Vaaben. I, som drager ud i Striden, ser flittigen til *Dannebroge*, lad den minde eder om eders Fædres Sejre; men lad dens blodrøde Flag tillige minde eder om Hans Blod, der randt for eder til Syndernes Forladelse; lad dens hvide Kors minde eder om Hans Kors, der kæmpede en tungere og sværere Kamp for eder end den, I nu efter Hans Bud kæmper for Konge og Fædreland. Og vi, som bliver hjemme, vi vil kæmpe med enhver Opofrelse, som der staar til os, for vor retfærdige Sag, men vi vil tillige i Bønnen kæmpe for og med Hæren. Jo mere vi skynder os, under bodfærdig Bekjendelse af vore Synder og under mange Bønner at ydmyge os under Guds vældige Haand, desto hurtigere og vissere skal Sejren komme.“

Inden jeg gaar over til det andet Skrift af Melbye fra 1848, skal jeg meddele nogle Uddrag af Vennebreve fra denne Sommer, som han har gjemt.

Den 28. Juni 1848 skriver Præsten Ferdinand Fenger fra Ljunge ved Sorø: „Tak, kjære Melbye, for Deres venlige Linjer af 16. d. M., som ret glæd-

ede mig. De er netop en af de Brødre, jeg har tænkt meget paa i den sidst forløbne Krigstid, paa Dem og Rørdam*), hvem De endelig maa hilse flittig fra mig. De sér dog vel imellem til ham. Det glæder mig, at De har haft Lejlighed til at prædike for vore Soldater, og at De interesserer Dem for Sagen med Feltpræster, i hvilken jeg frygter for, at vi for længe har tiet, eller ladet os nøje med de enkeltes Privattiltud. Jeg har i Dag indsendt en Artikel om denne Sag til „Berlingske“, hvori jeg, under alle billige Hensyn, har bestræbt mig for at tage Sagen alvorligt og bestemt. Nu vil De selv se, hvad De synes om Artiklen, dersom den bliver optaget. Jeg har jo rigtignok været temmelig dristig ved uden Fuldmagt at give Ministeren Lov til at vælge Feltpræster af hele Danmarks Gejstlighed og tage dem, de anser for mest skikkede; men jeg frygter ikke for at blive ladt i Stikken med dette Tilbud; thi hvem gik ikke med Glæde i et saadant Ærinde? — Tak for det tilsendte Bidrag til Missionsselskabet, hvis Højtidsmøde afholdtes i Fredags i Pedersborg. Ogsaa denne Gang havde vi et velsignet Møde lige som i Fjor i Vemmeløv. Kierkegaard intimerede; min Broder prædikede og jeg aflagde Beretning i Skolen. Ved dette Møde saa jeg mange kjære Venner og blandt dem Deres specielle, Fru Toft, og

*) H. Chr. Rørdam i Frederits.

hendes Moder, som ikke havde skyet den lange Vej for at samles med os. Clausen, som De sender Hilsen, saa jeg ikke; men da næste Konvent skal være i Boeslunde d. 18. Juli, saa skal jeg meddele ham Deres Brev da, om ikke før. Deres Krigsprædiken, som jeg synes godt om, skal til samme Konvent blive medtaget og om ikke oplæst saa dog fremlagt. Og nu far vel, kjære Ven! Jeg vil til Slutning foreslaa Dem, at vi etablerer en ordentlig Brevveksling mellem Asperup og Ljunge. Har De nogenlunde Lyst til at skrive, saa har jeg ogsaa, og det forekommer mig, at den kunde bestaa mellem os til gjensidig Fornøjelse.“

Den 9. Maj 1848 havde den unge Minister for Kirke- og Undervisningsvæsenet, D. G. Monrad, udstedt en Rundskrivelse til alle Landets Biskopper, der begyndte med disse Linjer: „Det vil ikke have kunnet undgaa Deres (Titel) Opmærksomhed, at de stedfundne politiske Forandringer vil komme til at udøve en gennemgribende Indflydelse paa den danske Folkekirke, og at det navnlig maa blive Regeringens Opgave, i Kirken at gennemføre de samme Grundsætninger, der er i Begreb med at gjøre sig gjældende i Staten. Jeg behøver saaledes næppe at bemærke, at det ikke kan være min Agt at gjøre noget Forsøg paa fortrinsvis at understøtte den ene eller den anden theologiske eller religiøse Retning i Kirken, men at min Bestræbelse tvært imod ene vil

gaa ud paa at frigjøre og organisere de Kræfter, som findes i selve Kirken, for at denne under en uheldet indre Udvikling kan bestaa Tidens haarde Kamp, kan lade fremtræde og forsone sine egne Modsætninger, kan ved egen Kraft raade Bod paa egen Brøst og saaledes fremme Guds Ære, og ved ene at forfølge sit eget ophøjede Formaal, der stedse bliver det samme, medvirke til Statens Vel.“ Ministeren „kan ikke anse sig beføjet til at foretage noget Skridt, der kunde lede til et endeligt Resultat med Hensyn til Ordningen af Kirkens Anliggender, førend der er givet Kirken Lejlighed til selv at udtale sig paa en organisk Maade.“ Han søger nu Bispernes Raad om den bedste Maade, hvorpaa dette kan ske, idet han tillige udtaler sin Forventning om, at Bisperne vil indhente Provsternes og gjennem disse Præsternes Formening, og at det vilde være ham kjært, „om Provsterne, for saa vidt Omstændighederne tillader det, sammenkalder Præsterne i det dem underlagte Distrikt, for at de i Fællesskab kunde tage Sagen under Overvejelse*.“

Denne Rundskrivelse maatte bringe Spørgsmaalet om Forholdet mellem Kirke og Stat og om Kirkens Ordning ind i hver Præsts Tanker. Det er da ikke underligt, at Ytringer derom kommer frem i de Vennebreve, som blev vekslende mellem Melbye og andre

*) „Dansk Kirketidende“ for 20. Maj 1848.

Præster. Den 4. Juli 1848 meddeler E. Clausen sin fynske Ven Ord til andet den Erklæring, som han har afgivet til Provsten, og gaar derpaa over til andre Betragtninger over Udsigterne for de kirkelige Forhold. Der gaar sære Rygter om, hvad der kan ventes. Men han trøser sig med Luthers:

„Tog Børn og Ægteviv,
tog Ære, Gods og Liv
de end fra os i Dag,
det er en afgjort Sag:
Guds Rige vi skal arve!“

som han dog anfører paa Tysk med den Undskyldning, at i Luthers Mund kan Tysken nok endnu taales uden at gjælde for Kontrabande. „Men“, bliver Clausen ved, „er det dog ikke forunderligt, at det i saadan Hast er kommen saa vidt her til Lands, at man kan tænke paa at ordne Kirkens Tilstand efter de samme Grund-sætninger, der har gjort sig gjældende i det poli-tiske.“ Og dog, hvor langt værre, hvor frygteligt ser det ikke ud i Tyskland. Her er dog ingen samlede, organiserede Friskarer af Lysvenner. Ja! hvilke underlige Tider er det dog ikke, vi har oplevet, og hvem véd, hvad Fremtiden skjuler i sit dunkle Skjød! Man omtumles saa underligt af de forskjelligste Sindsstemninger og kan ikke ret finde Hvile i nogen. I dette Øjeblik skriver min Nabo Rothe (Vemmeløv), at Professor Bornemann i Sorø i et Brev til ham udgiver som vist, at Rusland har

nødt os til en Vaabenstilstand paa tre Maaneder (!), rimeligvis til den tyske Flaade kan blive færdig og den svenske Armé [blive] kjed af os og vi af den. Dog dette siger jeg helst ironisk. Thi i Grunden har jeg, som jeg haaber ogsaa du, dog endnu et godt Haab for gamle Danmark, det elskede Fædreland, saa, om Vorherre ogsaa sætter os paa en haard og vel fortjent Prøve, saa tør vi dog endnu forlade os paa, at han er rig paa Barmhjærtighed og rund til at forlade. Imidlertid skal dette tunge Kors ikke blot knytte Folket nærmere til Gud, men ogsaa føre Landets Børn inderligere sammen. Det kunde vel synes, som om Trængslerne i det mindste ikke havde haft den Virkning paa mig, da jeg har ladet saa uforskammet lang Tid hengaa uden at besvare et saa kjærligt Brev som dit sidste. Men jeg maa dog ogsaa sige dig, at jeg i denne Mellemtid en Gang har haft stærkt i Sinde at indfinde mig personligt hos dig. Jeg vilde nemlig have gjort Turen over Als og Sundeved og Vonsbæk til Asperup. Ak, saa godt saa det den Gang ud, efter at Wrangel havde maattet slaa en Streg over de 4 Millioner. Men saa vendte alt efterhaanden igjen tilbage til det gamle. Saa maatte jeg nøjes med at lade det blive ved den Hilsen, jeg tænker Du fik med de danske Officerer fra mig. Jeg tænker tit paa din gamle Moder, hvor godt det dog var maget for hende, at hun ikke skulde opleve den Jammer, som denne Sommer

har bragt over det gamle Melfart*). Gud afvende dog i Naade, at ikke saadanne Timer igjen skal vende tilbage. Fra vor Ven, Karl Boisen, havde hans Broder Brev for otte Dage siden. Han var da i Vonsbæk, men der var sendt gjentagne Bud om at udlevere ham som Fange til Rendsborg, og han kunde staa i sin Skov og høre Friskarefolkene tømre Flaader paa den modsatte Bred [af Haderslev Fjord]. I Torkildsen, der kom til Egitslevmagle, har jeg faaet en ny, kjær Nabo. Men jeg glemmer ikke over de nære de fjærne. Det kan du være vis paa, og kunde jeg se mit Snit og Sindet blev lidt mere dertil, hilste jeg vist gjerne endnu i denne Sommer paa min dyrebare Melbye.“

F. Fengers Brev af 9. Avgust 1848 er et Svar paa Ytringer fra Melbye, i Anledning af Monrads Rundskrivelse, og hvad dermed stod i Forbindelse. Han kunde ikke finde sig i, at vor lutherske Kirke blev overgivet til en Synode „til fundamental Ordning“, uden at det paa nogen Maade bestemtes,

*) Den 8. Maj 1848 besked Prøjsserne Middelfart fra et Batteri tæt nordøst for Snogbøj. I Kirken var der et Krudtmagasin, og da flere af Bygningerne, der laa omkring denne, ved Fjendens Ild kom i Brand, var Faren overhængende. Krudtet bragtes dog under Fjendens Ild lykkelig ud af Byen. Efter at dette Bombardement havde varet i længere Tid, kjørte endelig et Par af vore Feltbatterier op vestenfor Byen og besvarede den fjendtlige Ild, som derefter ophørte. (Vaupell, „Krigen i 1848,“ S. 230).

hvad denne Synode havde at gaa efter; Synoden maatte nødvendig betragte den avgburgske Konfession som Udgangspunkt. I Overensstemmelse med denne Betragtning havde F. Fenger og hans Venner talt ved deres Møder med Provsterne og ved Roskilde Konvents Møde den 6. og 7. Juli. „Jeg vilde ønske“, skriver Fenger til Melbye, „at De havde udført Deres Forsæt at komme til Roskilde, hvor vi virkelig fik meget godt at høre.“ Nathanson havde ikke optaget hans Artikel „om Feltpræster“ i „Berlingske Tidende“; men F. Helveg og F. Hammerich var afgaaede som Præster til Hæren.

Naar man af disse Breve kan skjønne, at ogsaa Melbye har været stærkt optaget af Spørgsmaalet om den kirkelige Udvikling under de forandrede politiske Forhold, og saa stærkt optaget deraf, at han endog kunde tænke paa at rejse til Roskilde for at overvære Konventets Forhandlinger, saa fremgaar det af andre Aktstykker, at han ved et Prøvevalg i Nærheden af Asperup har holdt et Foredrag om Religionsfrihed, der har vakt megen Opsigt, saa at der endog kunde være Tale om, at han skulde stilles for en Provsteret.*). Af et Brev fra F. Fenger af 4. Septbr. 1848 kan det ses, at denne vilde have dæmpet paa Melbyes Iver i at føre denne Sag frem paa et Folke-

*) Sammenlign ogsaa „Dansk Kirketidende“ for 22. Oktober 1848.

møde, dersom det nu ikke havde været for silde: „Det er en Beruselses Tid, Folk er meget eksalterede og tillige meget energiske i alt, hvad der hedder Frihed. Det kan nok gøres nødigt, at vi holder en Smule igjen ved de politiske Frihedsbestræbelser og venter paa, hvad Tiden vil føre med sig med Hensyn til kirkelig Frihed, for enten, naar Spørgsmaalet bringes paa Bane, at tale Sandheds Ord, eller, naar det for Øjeblikket skulde foragtes og overses, da at opløfte vor Røst i besindigere Tider, naar den politiske Friheds Rus er udsovet. Men skjønt jeg vilde svare saa, dersom jeg raadspurgtes om et Skridt, der skulde ske, saa skal jeg være billig nok til at indrømme, at De selv bedst maa kunne bedømme Deres Forhold, og at det egentlig gaar ud over menneskelig Klogskab, at beregne det rette Tidspunkt. Har De talt, og Deres Tale, misforstaaet og fordrejet, er kommen rundt omkring, saa er det jo i sin Orden, at De i en Pjese klarer for Dem, og jeg véd intet, som jeg skulde lægge Dem paa Hjærte at fremhæve uden dette, som De jo vístnok af Dem selv har fremhævet, at det er netop *fordi* De elsker Kristendommens Sakramenter og hellige Handlinger, at De hæver Deres Røst mod Tvangen. — Jeg véd ikke ret, hvorledes De tager det med Statskirken. Jeg for min Del ønsker omtrent, hvad jeg har set i England: en Statskirke med en bestemt Bekjendelse (her den avgsburgske Konfession), som alligevel kan hævde

Frivillighedsprincippet (the voluntary principle) derved, at den indrømmer Sekterne ordentlig Plads ved Siden af sig. Jeg véd nok, at Grundtvig og Lindberg i sin Tid har tegnet en anden Statskirke med Lærefrihed for Præsterne og Sognefrihed for Menigheden; men jeg har ingensteds set den uden paa Papiret og maa tilstaa, at jeg mener, at dens Virkeliggjørelse vilde følges af Forvirring og Opløsning. Hvad Skriget mod Dem angaar, saa har det i denne Tid kun saare lidet at betyde, og med Hensyn til Provsteretten kan De vist være ganske rolig. De har jo den avgsburgske Konfession paa Deres Side. Og hvordan det saa gaar, De har talt Sandhed — Sandhedens Gud vil være med Dem. — Til Missionsmødet hos Agerbek midt i September kan jeg ikke komme, da jeg til den Tid har andensteds Ærende; men hils alle de kjære fynske Venner og sig dem, at skjønt vor selvstændige Virksomhed kun er ringe, saa opfordrer vi netop i denne Tid fra flere Sider til at hjælpe. Vore Venners Penge skal ikke komme til at skimle paa Kistebunden.“ — Ogsaa med Vilhelm Birkedal i Sønderomme havde Melbye raadført sig i Anledning af sin Tale ved Prøvevalget, og han svarede samme Dag som F. Fenger: „De er jo ret en drabelig Person: De kæmper og strider mandelig paa Deres Prædikestol i denne Kampens Tid. Tak, kjære Broder, for den dejlige Prædiken: „Nu kalder Hyrden med Sværd.“ Men De kæmper jo ogsaa paa

den politiske Arena, som nu er aabnet i vort dyrebare Fædreland. Gud give Dem ogsaa Velsignelse hertil! Men jeg véd det af Erfaring, at en kristelig Præst saare let kan paa denne Bane komme eller blive ført, næsten umærkeligt, længere bort, end han selv har godt af og hans Stilling er tjent med. Saa gik det mig paa Viborg „Folkemøde“ og i Kjøbenhavn i Foraaret, og jeg er ikke fornøjet med *mig selv* i denne Henseende (som jeg da aldrig er), men desto mere fornøjet med min *trofaste Herre*, der ikke slipper de oprigtige af Hjærtet, men „bærer dem paa sine Skuldre“, netop naar de en Gang har forvildet sig fra Græsgangen. Nu, kjære, velsignede Broder! jeg beskylder Dem ikke for Forvildelse paa det politiske eller fædrelandske Gebet: det har jeg ingen Grund til; jeg føler kun Trang til at advare i broderlig Kjærlighed, og det maa jo en kristen Broder nok uden Fortrydelse — ikke sandt? At De optraadte paa den omtalte Forsamling ved Prøvevalget i Deres Nærhed, det priser jeg Dem for: vi var kun daarlige Præster, dersom vi ikke gjerne vilde virke alt godt for „Danmark, dejligst Vang og Vænge“, vort jordiske, kjære Fædreland, og saa ogsaa virke til, at det kan faa en god Repræsentation paa Rigsforsamlingen, som skal afgjøre Danmarks Skjæbne for en lang, lang Fremtid, maaske for stedse. Og hvad De nu har sagt paa hin Forsamling om Religionsfrihed, véd De, at jeg af ganske

Hjærte billiger: i den Henseende hører jeg maaske til yderste Venstre, og at det er saa klart som sandt, at Kirkens Goder ikke skal paanødes de modvillige, finder jeg uden for al Tvivl. Alt hvad De herom har sagt med Hensyn til de forskjellige Kirkehandlinger, samstemmer jeg derfor i af ganske Hjærte, og, da Deres Forhold ved denne Lejlighed har været underkastet forskjellige, hverandre modsigende, Domme, kan jeg ikke andet end billige Deres Beslutning at offentliggjøre Sagens sande Sammenhæng. Det skylder De baade „Deres Person og Deres Embede“. Men skjønt jeg nu heri er ganske enig med Dem, undrer det mig dog, at De i en Forhandling som den omtalte, der ikke først og fremmest havde Kirkens Statsforhold, men derimod Fædrelandets Sag til Gjenstand, har undladt at benytte Dem af et Moment, der, sandt og ubestrideligt i sig selv, maaske vilde have fundet Gjenklang hos mange, som nu oprørte sig imod Religionsfriheden, fundet Gjenklang, fordi det vilde have mødt dem paa et Gebet, hvor de rimeligvis var mere hjemme, end paa Kirkens og de enkelte Menneskers, og det er dette: De kunde f. Eks. have sagt: Nu tales der vidt og bredt om *Folkeaaend*, om den ædle, danske Ejendommelighed, der længe har ligget bundet, men hvis Vinger nu skal løses til at vise Verden, hvad den gjæmte i sit Skjød; — men ser I da ikke, at just denne *Folkeaaend* er bleven forkrænket i sit inderste Væsen derved, at den

tvungne Kristendom har paatrykt den et Løgnens Stempel i det dybeste og inderligste Forhold, det imellem Gud og Sjælen. Vil I altsaa arbejde paa Danmarks Gjenfødelse i folkelig Henseende, saa er det absolut nødvendigt at udslette dette Stempel, at Ærlighed og Sandhed sejrer over den gamle Løgn, og tror mig, al den Sløvhed og Dorskhed, al den Ligeegyldighed ogsaa for det jordiske Fædrelands Vel og Ve, som I vel véd, det saa længe har sukket over, og som kun denne sidste Krig, tung og forfærdelig som ingen anden, har formaaet *til Dels* at raade lidt Bod paa, den staar i nær Forbindelse med dette paa en Maade tilladte, ja, *befalede* Hykleri i det helligste Forhold. Se, kjære Pastor Melbye, denne Argumentation vilde maaske have vundet adskillige, hvem den *blot* kristelige ikke tiltalte, fordi de ikke forstaar Kristendommen, og da De beder mig tilstille Dem de Bemærkninger, jeg muligt kunde give Dem, saa tillader jeg mig i Beskedenhed at henstille til Dem, om De ikke maaske i Deres lille Bog vilde benytte Dem af dette Moment og ret eftertrykkeligen indskærpe den Tankegang ved Siden af den anden, at Danmarks naturlige Adel og Renhed (saa vidt der kan tales om en saadan uden Kristus) paatrængende kræver Religionsfrihed og staar i Samklang med det gamle *danske* Ordsprog: „Ærlighed varer længst“, hvorfor det ogsaa kun er at haabe, at Danmark vil vare længst, naar denne Frihed indrømmes,

og om Danmarks Bestaaen indtil Dagenes Ende er jo dog *alle* Dannemænd enige, hvor forskellige deres Trosanskuelser end er for Resten. Deres Bog vilde saaledes falde i to selvstændige Afsnit: i det ene paavistes *Kirkens* Trang til at blive fri for dette usalige Blandingsgods, der fordunkler Guddomsglansen i vor Herres Jesu Kristi Ansigt; i det andet omtaltes *Folkets* og *Danmarks* Krav paa at frigjøres for Løgner og Hykleriet. — At De ubetinget erklærer ej at ville stemme for nogen Valgkandidat, der ikke deler Deres Mening om Religionsfrihed i det Omfang, De har foreslaaet, kan jeg ikke aldeles gaa ind paa. Det kunde jo dog være, at der af to eller flere Kandidater var en, som i inderlig Fædrelandskjærlighed var kommet vidt uden endnu at være paa det rene i hin Henseende, og som stod langt over en anden, som vel vilde stemme for Religionsfrihed, men for Resten var en daarlig Person, enten hengiven til den radikale Kommuniste eller til den Lyst at gjøre Kongen til en blot og bar Skyggekonge. Overhovedet, kjære Broder, jeg er en Modstander af alle saadanne bestemte Forskrifter for Rigsdagsmændene. Skal den følgende Diskussion i Rigsforsamlingen have nogen *sand* Betydning, nogen ærlig *dansk* Mening, saa maa der *ikke* gives nogen saadan ufravigelig Forskrift i Forvejen; thi derved afskæres Vejen til at komme til *Forstaaelse* med hverandre, og kun forstenede Individualiteter blive

tilbage, hvorved Diskussionen gjerne kunde falde bort og Stemmegivningen paa en Maade lige saa godt med fuld Virkning finde Sted *før* som *efter* Talerne; kun en Kamp vilde derved afstedkommes, naar enhver fra først af havde taget sit *bestemte* Parti; men dette er ikke dansk. Dansk er det vel at *kæmpe*; men, som Ordsproget „at slaa sig *sammen*“ saa træffende viser, at kæmpe sig til Forstaaelse og gjensidig Imødekommen. — Hvad De skriver om Deres Betænkelse ved paa en Gang *ganske* at skille Kirke og Stat ad, billiger jeg aldeles, og det mest af den Grund, som Grundtvig har anført i Kirketidenden et Steds, at Herren, naar vi blev overladte til os selv, vilde have Skam og ikke Ære af os, eftersom Troslivet hos os er saa svagt og fattigt. Skal det komme saa vidt — som det vistnok en Gang vil — da *bør* vi ikke have foranlediget det; men Staten maa, som nok vil ske, gjøre det saa broget for os, at vi for *Samvittighedens* Skyld ikke længere kan være i Statskirken. Kun saaledes vil vi kunne haabe paa Herrens Bistand, og Han vil da sørge for, at Hans Menighed ikke bliver til Skamme. For Resten er det min faste Tro, at *Religionsfrihed* i Rigsforsamlingen vil blive Resultatet; thi Sandheden er i dette Stykke saa klar, at den ikke vil lade sig selv uden Vidnesbyrd, og desuden er jo Frihed *Tidens* Løsen, saa for den Sag er jeg ganske rolig. — Her har De mine ringe

Bemærkninger, dyrebare Broder! Brug dem nu, om De kan, forkast dem, om De saa synes. Men lad os dog, alle vi troende Præster, holde hart sammen i denne gyselige Midnatstime, hvor Afgrundens Rædsler næsten synlige stiger frem og vil forfærde og forføre selv de udvalgte, om det var muligt.“

Saa udgav M. Melbye da hos Milo i Odense: „For Religionsfrihed. Til Lægfolks nærmere Overvejelse.“ Først berører han, hvad der er Anledningn til det lille Skrift, en Tale af ham paa et Prøvevalg til Rigsdagen paa hans Egn, der var bleven ilde bedømt i en meget vid Kreds, som om han derved søgte at befordre Ringeagt for de kirkelige Naademidler og øvrige religiøse Handlinger; det var da nærmest sin mundtlige Tale, han paa Tryk vilde gjengive, og særlig de Kredse, han vilde have for Øje, hvor han var personlig kjendt. Melbye vil gjøre den Sætning gjældende, at det danske Folk skal være „*fri for Statskirkens Tvang, ikke fri for selve Statskirken*“. Han giver et kirkehistorisk Overblik over Udviklingen af Forholdet mellem Menigheden og det borgerlige Samfund. Han priser Luthers klare Paavisning af, „at den *gejstlige Magt* bestod i at prædike *Evangeliet* og forvalte *Sakramenterne*, ikke i at give Staten og Øvrigheden Love; — paa den anden Side havde Staten aldeles ingen Ret over *Evangeliet* og *Sakramenterne*.“ Dette Standpunkt var ikke fastholdt. „Vi véd alle, at selv her til

Lands var for ikke mange Aar siden Tale om Forandringer ej blot ved Kirkeskikkene, men selv ved Sakramenterne, og at det endog var paatænkt, at disse Forandringer skulde indføres, uden at Menigheden derom var hørt.“*) Den Tid vilde vist nok komme, da baade Kirken og Staten vilde kræve Skilsmisse, og da maatte den indrømmes. „Men enhver alt for brat Overgang er farlig, lad os derfor hellere stræbe efter en *rolig* og *sindig* Udvikling ogsaa af dette Forhold. Baandet maatte løses, der binder alle danske Borgere (Jøderne undtagne) til den anerkjendte Statskirke. Al borgerlig Tvang med Hensyn til Daab, Konfirmation og Altergang maatte afskaffes, og borgerligt Ægteskab have fuld Gyldighed. Alt dette er fremsat saa ædrueligt, at man, som Anmelderen i „Dansk Kirketidende“ (L. Helveg) skriver, „maa undre sig over, at disse Anskuelser kunde saaledes mistydes, at endog et meget udbredt Rygte kunde tale om en Provsterets Nedsættelse i den Anledning, som om det her var første Gang, de traadte offentlig frem.“ — Hvad Melbye foruden

*) Om denne Bemærkning af Melbye skriver E. Clausen i et Brev af 28de Juni 1849, at han har faaet lidt Snus for den af Engelstoft i hans theologiske Tidsskrift. Men Clausen mener, at det ene Optryk efter det andet af Luthers lille Katekismus med „den skammelig forvanskede Trosbekjendelse“ viser, at man ikke har ladet det blive ved Tanken om Forandringer i, hvad der hører Sakramenterne til.

Gjengivelsen af sin Tale endnu har ført frem i Skriftet, uden dog at udskille det som et særegent Afsnit, viser, at han har fulgt Birkedals Raad. „Lad mig her, inden jeg slutter, fremkomme med en Bemærkning om Religionsfrihed i Almindelighed, som jeg vel ikke helt har glemt i det foregaaende, men som en af mine Venner dog nys raadede mig endnu tydeligere og eftertrykkeligere at fremhæve, den nemlig: man taler saa meget og med rette i denne Tid om *Folkeaanden*, om den ædle danske Natur og Ejendommelighed, der længe har ligget i Dvale, og hvis Vinger nu skal løses for at vise Verden, hvad den gjæmte i sit Skjød. Men er nu den ejendommelige danske Folkeand, som vi roser hos vore Fædre og vil, at vore Børn skal arve efter os, ikke, hvad vi kalder gammel dansk *Ærlighed*, *Oprigtighed* og *Hjærtelighed*? Og tro mig, denne er bleven forkrænket i sit inderste Væsen ved den **paatvungne** Kristendom, der har paa-trykket den Hykleriets, ja Løgnens Stempel i det dybeste og inderligste af alle Forhold, det mellem Gud og Sjælen. . . . Statskirkens *Tvang* har bidraget sit til, at gammel dansk Ærlighed og Hjærtelighed blev mere og mere fremmede, har bidraget sit til, at der efterhaanden indsneg sig al den Sløvhed og Ligegyldighed ogsaa for det *jordiske Fædrelands* Ve og Vel, som mange blandt os længe har sukket over, og som kun den sidste tunge Krig har

formaaet *til Dels* at raade Bod paa. Saa det ligger lige saa meget i Folkeaadens som i Kirkens Interesse, at Ærlighed og Oprigtighed faar Lov at træde frem, at Staten ikke skal fremtvinge og paa en Maade befale Hykleri i det allerhelligste Forhold; derfor er det ej blot i Kirkens Navn, men lige saa meget i **Folkeaadens Navn**, vi bør gjøre Krav paa Religionsfrihed, Krav paa, at danske Borgere bliver fri for Statskirkens Tvang“.

Om Melbyes Deltagelse i det offentlige Liv mindes vi ogsaa ved et Brev fra E. Clausen af 20. Oktober 1848. Præsten i Boeslunde naaede virkelig inden Aarets Udgang at gjøre et lille Besøg i Asperup og havde ikke mærket mindste Spor til, at han kom til Ulejlighed, under de ellers lidt vanskelige Forhold, otte Dage efter at den lille Landsoldat*) havde set denne Verdens Lys. „Mit Ophold hos dig var Slutningsscenen i min lille Rejses Drama, og det er jo en Scene ikke uden god Effekt, at samles med to saadanne Notabiliteter som en Valgstyrer og en Rigsdagsmand. Thi til denne Hæder ser jeg vor gode Madsen**) nu er naaet, og jeg kan tænke, det har været dig en glædelig Forretning, at proklamere din Ven og Nabo til denne vigtige Post. Nu skal man ikke længere spørge: Hvad godt kan der

*) Melbyes ældste Søn.

**) Branddirektør Madsen.

komme fra Asperup?“ — „Nu da vi allerede ser tilbage paa en vigtig Akt som fuldendt, nemlig Valgene“, fortsætter Clausen, „hvorledes er vi nu fornøjede med Resultatet, hvilken politisk Retning spaar vi Sejr efter den Sammensætning, vi nu har for Øjnene? Jeg, som staar paa et moderat Demokratis Side, og ønsker os Præster og os alle snarest muligt løste fra vor Hyldingsed som Absolutismens Slaver, kan ikke andet end frygte for, at der allerede er kastet for mange aristokratiske Elementer ind i denne Rigsdag (noget, vi næst Kongen kan takke Balth. Christensen for), til at vi kan vente Sejr for Demokratiet, som vi glade hilste dets Morgenrøde i Martsdagene og Kasinomøderne. — Grundtvig blev da ikke valgt. Vi var efter Prøvevalget ganske visse paa, at han var bleven valgt. At han ikke kom med blandt de kongevalgte, kan den gode Mand takke sig selv for. Ministrene kunde ikke stemme paa ham efter de glubske Udfald, han i „Danskeren“ har gjort mod dem. Boisen maatte i Korsør udholde en ganske alvorlig Kamp med sin Modkandidat, Magister Steen af Bondevennernes Selskab*). I Skjelskør blev Forstander Møller i Flakkebjærg valgt, og det endog ved Kaaring under almindelig Akklamation. Derimod maatte Kierkegaard træde tilbage.

*) Fr. Boisen har i sin „Budstikke“ for 15. Avgust 1877 Side 498 f., fortalt et morsomt lille Træk om dette Valg.

Jeg var sammen med ham og de andre Brødre noget efter min Hjemkomst ved et Konvent i Bjærgby, hvor jeg overrakte dem din Afhandling. De, jeg siden har talt med, glæder sig med mig over det Ord, du har talt, og ønsker det at falde i god Jord.“

Ved Siden af de Krav, som Krigsforholdene og det politiske Røre kom til at stille til Sognepræsten i Asperup, var der meget andet, som beskæftigede ham. I sin Brevveksling med F. Fenger i Ljunge forhandlede han Spørgsmaalet om „Brugen af Allegorier ved Ordets Forkyndelse“, nærmest foranlediget ved Birkedals Postil. hvori der jo gjøres megen Brug af Billeder. Hverken Melbye eller F. Fenger har kunnet følge Birkedals Spor i denne Retning, hvor meget de end satte Pris paa hans Prædikensamling. „Jeg har i mange Aar haft den Skik“, skriver F. Fenger den 26. Februar 1849, „at læse en Prædikensamling aarlig og da atter en Prædiken ugentlig, nemlig den, som hører til forestaaende Søndag. Saaledes har jeg gennemgaaet Luther, Grundtvig, Wallin, Brammer, Luplau, Leth, Wexels og flere. Saaledes gennemgaaer jeg i Aar Birkedals Samling og har været særdeles vel tilfreds med Udbyttet.“ Siden denne Sag, som Melbye havde bragt paa Bane, ikke kunde give Stof til videre Forhandling, vilde F. Fenger føre et andet Æmne frem, nemlig Missions-sagen. „Denne Sag, som i mange Aar har været mig dyrebar, er det endnu; men jeg kan ikke nægte,

at Deltagelsen for den netop i den Præstekreds, som i kirkelig Henseende staar mig nærmest, i Stedet for at tiltage, aftager. Jeg maa her straks gjøre en udtrykkelig Undtagelse med min Broder i Bjærgby, med hvem jeg, ogsaa i denne Sag, aldeles samstemmer. Aarsagerne til den af mig paaberaabte Kjendsgjæring er ikke skjulte eller vanskelige at faa fat paa. Grundtvigs Stilling til Sagen har haft Indflydelse paa mange, der, saa at sige, ubetinget bøjer sig for de Anskuelser, han udtaler. Det gjør ogsaa jeg i den Forstand, at jeg omhyggelig prøver dem, men ikke i den Forstand, at jeg ubetinget retter mig efter dem. Endvidere har Udskejelserne i Missionssekskaberne udenlands afskrækket mange, men dog næppe dem, der omhyggelig har fulgt Sagens Udvikling hos os fra 1821, da det danske Missionssekskab stiftedes, til Dato; thi jeg tror, at Sagen har mærkelig klaret sig i disse Aar, at en Del forkert er faldet bort, og at man ret godt har faaet Hovedsagen fremdraget. Men nu kommer vore Uheld, navnlig det dobbelte, at Hass' Mission slog fejl, og at vi, med Undtagelse af Grønlands hidtil ikke synderlig estimerede Præster, ingen danske har paa Missionsmarken. Men skal et Uheld nedslaa vort Mod? Skal vi ikke agte paa den Deltagelse for Sagen, som vækkes overalt, hvor den finder en kristelig Talsmand? Har De ikke erfaret dette? Jeg har rigelig erfaret det og skal aldrig glemme den Vel-

signelse, som har ledsaget mine Rejser for Missions-
sagens Fremme til Danmarks forskellige Egne.
Imidlertid begynder min Broder og jeg at blive ældre,
og da vi med Aarene skyder dybere Rødder her hjemme,
bliver Rejserne, selv Smaarejser, os vanskeligere. Alt-
saa, siger vi, lad andre træde til. Men i det Sted
ytrer der sig en større Tilbøjelighed til ganske at
træde fra og lade den Fugl flyve. — Saa vidt jeg
har kunnet spore, hører saa vel Birkedal som De
til dem, som det er givet at tale et Ord til Hjært-
erne ved Missionsmøderne. Ogsaa det sidste Møde i
Hillerslev har ikke været uden Velsignelse. Men
hvorfor har jeg fra Dem aldeles intet hørt derom,
og altsaa intet kunnet meddele i „Missionsbladet“? Først
ved Nytaarstid, da jeg traf Cornelius Petersen i Kjøben-
havn, hørte jeg derom. Han var glad ved Mødet, jeg
blev ogsaa glad, men vilde dog gjerne vide lidt mere Be-
sked, end Cornelius kunde give mig. „Lad nu denne Sag i
det hele være Deres kristelige Overvejelse anbefalet og
skriv mig saa til, om muligt noget trøsteligt; thi det kan
jeg nok trænge til, da jeg i den Sag har faaet den ene
Spand Vand over Hovedet efter den anden, og dog for
Samvittighedens Skyld umuligt kan slippe den.“

F. Fenger er ikke bleven skuffet, naar han ventede,
at Melbye vilde støtte ham i Missionsssagen. Han
skriver senere til sin fynske Ven om et glædeligt
og velsignet Missionsmøde i Slotsbjærgby den 25.
Juni 1849, og i et Brev fra den 9. Juli 1851 takker

han Melbye for hans sidste Meddelelse om Missionsmødet i Asperup; han skulde benytte den i Juli-Nummeret af „Missionsbladet“ og til Beretningen om Sommermødet i Herfølge knytte saavel noget af det, Melbye havde meddelt ham, som nogle fra H. Sveistrup i Nørup modtagne Efterretninger om et Møde i Jelling. „Fra ham modtog jeg 50 Rigsdaler, fra Dem 60 Rigsdaler 59 Skilling. i Herfølge over 100 Rigsdaler. Det mangler ikke paa glade og villige Givere; men Herrens Førelse med vore Foretagender er underlige, og Velsignelsen synes at mangle, naar vi vil udvide vore Missionsbestræbelser.“ Den sidste Skuffelse, de havde haft, var med en svensk Missionær i Ostindien, som de støttede med Penge. Men han kunde ikke enes med de tyske Missionærer i Trankebar, og flere Forsøg, som han gjorde anden Steds paa at komme i en ret kirkelig Missionsvirksomhed, mislykkedes. Han var nu paa Hjemrejsen. Men de til ham sendte Penge havde han ikke rørt. Han vilde hellere for at komme hjem blive Tjener hos et engelsk Herskab. end røre de kristnes Sammen-skud til Hedningernes Bedste. For nogle Dage siden havde Fenger fra Bombay modtaget en Veksel paa 80 Pund Sterling, som den svenske Mand sendte tilbage. „At dette af ham er ædelt handlet, vil ingen nægte, men hvad skal vi tænke om, at Vorherre saaledes sender os vore Penge tilbage? Maaske dette, at vi ikke skal strække os saa vidt ud, men desto

flittigere tænke paa og virke for Missionen i Grønland, at Egedes Gjerning der kan blive fortsat. I Grønland har Herren velsignet vort Selskabs Bestræbelser, og der har vor Virksomhed i flere Henseender været saare gavnlig. Gid den blive det end mere i Fremtiden!“

I Aaret 1849 fik Melbye vel endnu mere at tænke paa i sin nærmeste Kreds end i 1848. Frederits blev belejret. Tropperne, som dannede dens Besætning, udhvilede skiftevis paa Fyn i de nærmeste Sogne, og mange af Borgerne fra Frederits søgte over Lille-Bælt for at finde et Tilhold, medens Fjenden skød paa deres By. Asperup Præstegaard har i stor Maalestok kjendt til Indkvartering baade i den første og i den anden slesvigske Krig, og næppe ret mange Steder har Officerer og menige mødt en saa uegenyttig Gjæstfrihed som i Melbyes Hus. I en ganske særegen Grad har disse Krigsforhold grebet ind i det stille Præstegaardsliv i den Tid, der gik forud for Frederitsia-Slaget den 6. Juli 1849. Man kan mærke en Gjenklang deraf i Vennebrevene, Melbye modtog i denne Tid. Den 26. Juni 1849 skrev E. Clausen fra Boeslunde: „Det er underligt forstyrrede Tider, hvori vi lever, og hvori vi saa pludselig-er blevne kastede ind fra den dybeste udvortes Ro! Og denne Forstyrrelse har ikke mindst bemægtiget sig den Egn, den kjære Plet af Jord, hvor Herren sendte dig hen, da han tog dig bort fra os, for at gjøre

dig til en Hyrde at føde og vogte sin Hjord. Jeg behøver ikke først at høre det af Ferd. Fengers Breve fra dig, for at tænke mig, hvorledes det for Tiden ser ud i den kjære Asperup Præstegaard og dit hele Sogn, hvorledes den apostoliske Formaning har lydt til eder alle, men ogsaa er bleven taget saa godt til Hjærte: laaner gjerne Hus, medens de arme fordrevne jyske Landsmænd har søgt et venligt Herberg under eders Tag, men hvor det dog igjen har været eder umuligt at lindre den almindelige Nød saa grundigt, som I gjerne vilde. Men naar jeg nu tænker paa dig selv i Særdeleshed, kjæreste Ven, hvorledes dit Arbejde med alt dette er bleven mere end fordoblet, tænker paa dine mange Sorger og Bekymringer for dine egne og de fremmede, saa er det dog langt fra, at jeg vil beklage dig i dette Stykke, det vilde jeg kun gjøre, dersom jeg maatte tro, du var ene om at bære Byrden, eller var daarlig nok til at tro, du kunde bære alt dette, ja endnu mere uden Hjælp her oven fra. Men nu véd jeg, vi siger begge to snarere: endnu noget mindre end dette var nok til at bringe mig til at synke i Knæerne, om ikke Herren rakte os den samme Haand, han rakte den synkefærdige Peder, og, naar vi kun ydmyger os under denne Haand, saa skal vi ogsaa nok se, det er en vældig Haand, ikke blot til at slaa ned, hvor den kommer med Vrede, men ogsaa til at oprejse, hvor den kommer med Naade

og Velsignelse. Du har saa ofte talt om dine mange Savn ved at bo paa en Egn, hvor der var saa faa ligesindede blandt dine Embedsbrødre, og jeg, som glæder mig dagligt i Tak til Gud for den modsatte Erfaring, har godt kunnet sørge med dig i denne Henseende; men nu synes jeg, vi ret klart har faaet at se, hvorfor dine Snorer just skulde falde paa disse Steder, hvor Herren og dine Brødre mest trænger til dig, at der dog mellem de mange Præstestemmer skulde være i det mindste én, som kunde opløfte sig midt i Forvirringen og varsle om Tidernes Tegn og hente de gode Raad her oven fra og saa give dem til de andre, hjælpe dem til at iføre sig den aandelige Rustning ved Siden af den legemlige, til at staa imod paa den onde Dag, dækkede af Troens Skjold mod alle den ondes gloende Pile, som al Tid, men dog aldrig synligere og talrigere end i de sidste Dage, flyver rundt omkring os. Og, jeg kan ogsaa forsikre dig, elskede Ven, at du paa den anden Side ikke staar ene, men at vi alle her, som har dig og vor Herre og hans Rige kjær, usynligt træder hen til din Side og hjælper dig og understøtter dine Hænder, om du i Bønnen opløfter dem til Gud, at de ikke skal synke; vi har alle med den inderligste Deltagelse hørt dine sidste Breve i vore Konventer, vi har glædet os over vor kjære Feltpræst paa Fyns Land, og vi har i Aanden tilraabt dig: o, bliv ikke træt af at udrette en Evangelists Gjerning. . . .

Hvad Forløsningen angaar fra den timelige Nød, som vi lige saa ofte har troet nær forestaaende, som vi igjen bittert er blevne skuffede, saa synes der for menneskelige Øjne for Tiden slet ingen Udvej at opdage. Fra Rørdam har jeg ogsaa haft Brev for ikke længe siden, og vel er det trøstende at høre, at man antager, Frederits nok vil kunne holde sig; men nu indløber i de sidste Dage Efterretninger om, at Vaabenhvilen igjen er brudt og Aarhus besat; de har — dog, som jeg haaber, uden Grund — sat mange i Bekymring for, at vor tapreste og klogeste General der muligt kunde være afskaaren. Men hvorledes det end gaar dermed, saa ses dog nu atter alle Underhandlinger at være afbrudte, da Prøjssen, som det hedder, ikke vil tillade os at besætte Nordslesvig, som først var tilbudt, med danske Tropper, og vil tvinge os til at lade Oprørerne selv tage Del i Underhandlingerne. Dertil kommer, at vor Regering, som ikke er at undres paa, skal være i en pinlig Forlegenhed for Penge, da desuden nu Krigsskatten udebliver fra den bedste Del af Jylland. Og hvorledes bliver ikke under alt dette det arme Jylland udsuget, og hvis Hjærte maa ikke bløde ved Tanken om al den Elendighed til alle Sider. Ak, maatte dog Folket bøje sig under Guds tugtende Haand og se, vi har selv forskyldt alt dette; saa skulde der selv af disse skarpe Torne spire Roser frem, som vi skulde glæde vort Øje og vort Hjærte

ved; saa skulde vi heller ikke kaste Frimodigheden bort. Thi vort lille Land har dog tit før staaet paa Afgrundens Rand, og Herren kom dog al Tid i rette Stund og forbarmede sig over os.“

Naar vi i dette Brev har mødt den tunge Stemning, der herskede hos danske Folk inden Frederitsiaslaget, saa faar vi en Mindelse om Glæden ved den skønne Sejr i F. Fengers Brev fra 8. Juli 1849: „Lige hjemkommen fra Kjøbenhavn og fra Roskilde Konvents Sommermøde griber jeg Pennen for at besvare Deres sidste Brev, som var kjærkomment og opmuntrende ikke blot for mig, men for hele vor Præstekreds. De véd, at vi plejer at dele med hverandre, hvad godt vi modtager. Hvor gjerne vil jeg efter Deres Opfordring opmuntre Dem igjen, og i Sandhed, jeg er nok stemt dertil; thi Sejrs-efterretningen fra Frederits, som jeg i Gaar paa Hjemvejen modtog i Kriebsehuset, har fyldt mit som enhver dansks Hjærte med Glæde. Gud give fremdeles Lykke og den danske Sag en god og velsignet Fremgang! Dog, om alle Begivenheder fra Krigsskuepladsen véd De naturligvis langt bedre Besked end vi, og en Beskrivelse fra Deres Pen af det, De har oplevet i disse sidst forløbne mærkelige Dage, vilde være os særdeles kjærkommen.“ Fenger sender Melbye omtrent 100 Rdl., som han har indsamlet i sine Sogne til Hjælp for brandlidte i Frederits, med Begjæring om, at Melbye vil give Rørdam dem

til Anvendelse paa bedste Maade. Men han slutter Brevet, der for øvrigt vidner om hans store Glæde over Stiftelsen af det kirkehistoriske Selskab, med de Linjer: „De har en stor Virkekreds i denne Tid, det har jeg fra flere Sider erfaret. Gud skjænke Dem sin Naade og Velsignelse!“

1849 er Frederitsiaslagets Aar, og det er Grundlovens Fødselsaar. Ved Grundloven kommer Clausen til at dvæle lidt i det Brev fra 28. Juni, hvoraf ovenfor et stort Stykke er anført. Boisen i Skjerpinge var efter lang Fraværelse atter kommen med til et Konvent i Hyllested. Han var kommen til at holde meget af Melbyes Rigsdagsmand Madsen, der ikke havde svigtet sit i det væsentlige demokratiske Standpunkt. „Med Grundloven“, skriver Clausen saa. „er jeg i det hele vel fornøjet; kun havde jeg heller ønsket ét Kammer.“ Han synes ogsaa tilbøjelig til at misbillige Indskrænkninger i Valgbarhed og Valgret.

Et Brev fra F. Fenger, som er skreven i Septb. 1849, viser, at Melbye har spurgt ham til Raads om, hvordan man bedst skulde indrette et Konvent for Fyn i Lighed med Roskilde Konvent. Dettets Love havde Fenger imidlertid alt udlaant til et andet af de Medlemmer af Komiteen, der var udvalgt til at gjøre Forslag til Indretningen af det fynske Konvent, saa han har egentlig kun det Raad at give Melbye: „Læg ikke an paa en grundmuret

Bygning, der kan staa og forfalde, naar ingen gider kommet der; men lad det blive en Sommerhal for det levende Ord, som snart er opført og hastig kan afbrydes.“ Det mærkeligste for Melbye ved dette Brev turde imidlertid være, at F. Fenger, efter at have meddelt, hvad Fru Toft havde gennemgaaet i Anledning af sin Svigerinde Fru Carlsens haabløse Sygdom, meddeler det følgende Digt, som Grundtvig havde sendt hende til hendes Fødselsdag*):

„Intet saa stort, Han det jo kan,
intet saa godt, Han det jo vil,
det overgaar al vor Forstand,
at der en saadan Gud er til,
er dog ej mer, end i Børnesko
alle de smaa kan prægtig tro,
er netop nok til Sjælero.

Kunde Han ej, hvad ret er stort,
saa noget større tænkes ej,
da havde Han ikke al Ting gjort
over og under Mælkevej,

*) Fru Marie Toft var født den 4. Avgust 1813. Digtet har i Følge Oplysningerne i Sangværkets tredje Del til Nr. 312 først der været trykt fuldstændigt, og det har haft til Overskrift: „Guds Pris“ og Datoen 1. Juli 1849. I F. Fengers Afskrift staar der i næstsidsste Linje af tredje Vers: „Sorrig“, der efter Versemaalet passer bedre end det i Sangværket optagne „Sorg“. Det første Vers har længe været almindelig kjendt fra Fortalen til P. O. Boisens bibelhistoriske Sangbog.

da kunde ej, trods al Verdens Harm
 Verdens Ustyr og Verdens Larm,
 Han skabe Ro i kristnes Barm.

Vilde Han ej, trods Verdens Spot,
 trods al vor Synds Mangfoldighed
 selv overvinde ondt med godt,
 aldrig Han saa til Jorden ned,
 mindre Han havde sin Søn os sendt,
 al vor Sorrow med Glæde endt,
 al vor Kvide til Lovsang vendt.“

Af et Brev fra E. Clausen af 6. Desember 1849 kan det ses, at Melbye om Efteraaret har besøgt ham i Boeslunde, og at Fr. Boisen i Skjørpinge havde indgivet Ansøgning om Embedet som Sognepræst i Middelfart, der var bleven ledigt ved Albert Leths Død. Fremdeles indeholder Brevet den Oplysning, at Melbye har tænkt paa at stille sig til Rigsdagsmand, men trukket sig tilbage, da det kom til Stykket. Fr. Boisen, af hvis Valg i Skjelskør Clausen giver en meget udførlig Beskrivelse, havde det gjort meget ondt, at han ikke skulde have Melbye til Arbejdsfælle i Folketinget. Clausen glæder sig til at faa fat paa Martensens Dogmatik og anden Del af L. N. Boisens Israels Historie. Han har haft stor Fornøjelse af at fortælle sine Børn om de græske Myther og skal nu have fat paa de nordiske. „Vor Biskop havde jeg da til Visitats i September Maaned. Jeg prædikede om, at Guds

Rige ikke er af denne Verden, og kom derved ogsaa til at tale om, at det altsaa heller ikke skal forsvares ved verdslige Vaaben (uden dog at have tænkt paa, hvad med Hensyn dertil tidligere er forefaldet mellem Bispen og mig); men min Prædiken gefaldt ham ikke, og der var Ytringer deri, som han i sin Tale opponerede imod. Dog var han meget venlig og gav mig godt Skudsmaal paa Papiret.“ — Et halvt Aar efter (3. Juni) skriver E. Clausen fra Kjøbenhavn til Melbye for at fortælle ham, at han nu skal rejse til et Bad i Udlandet for at styrke sit svage Helbred. I Kjøbenhavn har han hørt N. G. Blædel prædike i Almindeligt-Hospitals Kirke til stor Opbyggelse; „det glædede mig at være Vidne til et saadant alvorligt Vidnesbyrd midt i den ligegyldige store Stad.“

Af hvad der er fortalt om Melbyes Præstegjerning i Asperup, og hvad der er meddelt af hans Venners Breve, vil det være faldet stærkt i Øjnene, at han stod meget alene baade i Sammenligning med Clausen og F. Fenger og i Sammenligning med Vilhelm Birkedal. E. Clausen holdt sig nærmest til det vestsjællandske Konvent. F. Fenger var trofast med i dette. Men han var tillige, kan man vel sige, Sjælen i det store Roskilde-Konvent. Endelig fortæller han i et Brev fra Oktober 1850, at han i Forening med P. Chr. Kierkegaard i Pedersborg og en anden Præst havde dannet en Læseforening, der

ogsaa samledes til maanedlige Møder, sammen med syv Adjunkter i Sorø (Assens, Ingerslev, Thomsen, C. og Th. Hansen, Svane og Lind). Birkedal havde i Sønderomme faaet en trofast Vennekreds af Præster dels i Ringkjøbing dels i Vejle Amt; og han havde faaet et Viborg-Konvent dannet, der skulde prøve at være et jydsk Sidestykke til det sjællandske i Roskilde. Melbye har, som mældt, været med i et Forsøg paa at danne et Odense-Konvent efter det Roskilde-Konvents Forbillede, men har næppe haft stor Fornøjelse deraf. Dette, at Melbye stod uden en Kreds af ligesindede Præster at støtte sig til, har gjort ham dobbelt ivrig i at pleje Brevvekslinger med de fjærne Venner og i at faa dem til at komme til sig eller selv at gjæste dem*). Men det samme har jo gjort, at han fik en efter hans Alder meget fremskudt Stilling. Han var jo kun 28 Aar, da han fik det store Sognekald i den tætbebyggede Egn, hvor en af de bekjendte Lægmænd, der holdt gudelige Forsamlinger, Anders Larsen Gamborg, havde hjemme, og hvor der til Dels ogsaa ved Ole Peter Holm Larsens Virksomhed var vakt Trang til en livlig Prædiken, og naar man da fra fremmede Sogne søgte hen for at høre ham, da kom

*) Af Vennebesøg i Melbyes tidligere Præsteaar skal her nævnes et, som C. I. Brandt gjorde ham en Dags Tid i Aaret 1854.

han snart i Forhold til alle mere opvakte Folk i disse. Det faldt ganske naturligt, at han kunde komme til at gjøre Opsigt ved en Tale paa et Prøvevalg i 1848, og at han kunde blive opfordret til at stille sig som Kandidat til Rigsdagsvalget i 1849. Havde der staaet en Kreds af dygtige Præster med samme Sind som hans i Nabosognene, da var hans Gjerning næppe bleven saa fremtrædende. Men havde han haft den Opmuntring, han trængte til i Omgang med ligesindede Præster, da havde han maaske heller ikke i den Grad, som han nu gjorde det, søgt ud til jævne Lægfolk, og ganske særligt ved at tage Del i, hvad der rørte sig hos dem, har hans Liv vundet sin store Betydning. Ved Ole Peter Holm Larsens Jordefærd i Dons den 13. Januar 1873 kunde han sige: „I 27 Aar er jeg kommen i dette Hjem.“ Derfra hentede han sin Ret til at aflægge sit Vidnesbyrd om, hvad vi *havde vundet* ved den mærkelige Lægmands *Liv**). Under et Besøg paa Donsgaard ved Aaret 1847 eller saa klagede Peter Larsens gamle Hustru sin Nød for den unge Præst; hun havde ondt ved at finde sig i, at hendes Mand rejste saa meget ud og lod hende sidde hjemme. „Jeg husker godt“, har Melbye skriftlig fortalt mig, „at jeg — den Gang en ung og ivrig Præst, der selv færdedes vidt omkring — med stor Eftertryk

*) S. Borgens Mindeskrift over Ole Peter Holm Larsen, S. 58 f

fremhævede, at det saadan at *tage* Forargelse var lige saa slemt, om maaske ikke værre, end at *give* Forargelse; thi det vidnede om et mistænksomt Sind, der sad og tænkte paa andres Handlinger og mangen Gang lagde værre Betydning i dem, end der var, medens de, som man sagde gav Forargelse, ofte handlede i al Troskyldighed.“ En Snes Aar efter kunde den gamle Kone takke ham, for hvad hun havde haft ud af dette Ord*). Der kunde sikkert samles meget mere om Melbyes betydningsfulde Gjer-ning blandt Lægfolk i hans tidlige Præsteaar.

Selv har Melbye stærkt følt Vanskelighederne ved sin enlige Stilling i den unge Alder, og at Brevveksling og enkelte Møder med Venner ikke kunde bøde derpaa. Derfor ønskede han saa inderligt, at en af de Præster, han havde lært at elske, skulde søge Kald i Nærheden. Det har været ham en Glæde, da Birkedal i 1849 blev Sognepræst i Ryslinge, og med stor Fornøjelse lovede han at køre for ham, da han i Marts rejste fra Jylland ad Ryslinge til. Imidlertid kunde Melbye ikke faa nogen stadig Omgang med Sognepræsten i Ryslinge, før der kom Jærnveje. Derimod vilde det have haft stor Betydning for Melbye, om Fr. Boisen kunde have blevet den brave, men til Omgangsfælle for Melbye vel gamle Albert Leths Eftermand; Melbye

*) Mit Skrift om Ole Peter Holm, Larsen, S. 6 f.

vilde sikkert lige saa gjerne have haft Fr. Boisen til Præst i sit Nabolag, som Boisen vilde haft Melbye til Sidemand i Folketingssalen. Men det blev der heller ikke noget af. Saa blev Nørre-Aaby ledigt, og Melbye skrev da til P. A. Fenger i Slotsbjærgby, om han ikke vilde søge dette Embede. Hans Svar af 17. Oktober 1850 er bevaret:

„Kjære Pastor Melbye! Det var venligt af Dem, at De, uagtet al min Synd og Sårhed, al min Svaghed og Skrøbelighed, nok vilde have mig til Nabopræst. Jeg kan forsikre, at de er ikke mange, af dem jeg kjender, som jeg heller stod i et saadant Forhold til, heller vilde have til Staldbroder (jeg afleder dette Ord af „Stalde“, o: Yver, f. Eks. „Hoppen har stort Stalde, hun foler vist snart“. Det blev da = Patte-Broder = Kammerat) end Dem. Ogsaa er det en Sag, jeg tror, der bør lægges Vægt paa, naar Nabopræsten giver Anvisning paa et Nabolag. Men, kjære Ven! jeg kan denne Gang ikke følge Deres Vink. Jeg kan nok tænke, at dels den Overbevisning, at jeg dog nok vilde bygge paa den rette Grundvold, dels Birkedals Tilskyndelse, har bragt Dem til at tænke paa mig. Birkedal har nu en Gang fattet en urimelig Kjærlighed til mig, og saa kommer dertil, at sidst, han glædede mig ved sit Besøg, kom det blandt andet paa Tale, at Boisen havde forskrækket mig ved at sigé til mig: „Du skal søge! Du har været længe nok, hvor Du er. Endnu

er det Tid. Bier Du længer, er det for silde, saa bliver Du for gammel til at flytte. Søg Hammer! Du kan nok sætte Dig ind i de ny Forhold o. s. v.“ Anledningen dertil var, at jeg en Dag var noget forknyt i Anledning af Ubehageligheder, der havde mødt mig, og jeg ikke nylig havde nynet efter Grundtvig:

„Klynke og klage,
Nætter og Dage,
maa, hvem der vaagner paa Afgrundens Rand,
hører kun Loven
tordne fra oven:
dø! eller gør, hvad en Synder ej kan.

Sjunge og kvæde,
græde af Glæde,
maa, hvem der hviler i Frelserens Favn,
finder sig trøstet,
føler i Brystet
Naade for Naade og Bod for alt Savn.

Smilende deje
Trængsel og Møje,
juble ved Korset i Frelserens Spor.
det efterhaanden
lærer os Aanden,
lærer os Mundsmag af Himlen paa Jord!“

Nok er det, jeg blev forskrækket over dette, og talede derom med Birkedal, der sagde noget lignende til mig af hvad De skriver om „Forfriskelse paa begge Sider“. Jeg miskjender ikke den Sandhed, som ligger i disse Ord. Men jeg er ikke bleven overbevist

om, at jeg bør flytte, snarere om, at jeg formodentlig ikke bliver forflyttet, førend mine Fødder skrider foran Hovedet ud af Porten og op paa Kirkebakken. Thi det er vist, at jeg snart er for gammel til at flytte, og jeg synes, at her er ikke alene nok for mine svage Kræfter, men endog mere, end jeg kan overkomme. Det er saa langt fra, at Vorherre har ladet det mangle paa Arbejde for mig i den senere Tid, at han endog har brugt mig uden for min egentlige Kreds (Velsignelsen staar i hans Haand). . . . I Sommer har jeg været i Fyn og paa Langeland til Missionsmøde, ligeledes i Sværdrup, og alle Steder haft mange Mennesker at tale til. . . . Kort sagt, der er meget at iagttage, og Vorherre har ikke sluppet mig, og jeg er bleven saa fast vokset til dette Sted og til mange Mennesker her paa Egnen, at det vilde bløde alvorligt, naar jeg skulde rives bort. Følgelig: uden Vorherre tydeligt giver mig til Kjende, at jeg skal flytte, sker det næppe! Uf! det var alt for meget om mig selv. Clausen er kommet hjem, lidt, men ikke betydeligt bedre. Her var Konvent i Tirsdags. Hvilken Glæde, der blev, da han traadte ind, kan De vel forestille Dem. I Dag er det sjællandske Konvent samlet, især for at afhandle Salmebogs-Sagen. Jeg kommer der ikke; thi jeg har været syg, og jeg kunde ikke komme der uden at angribe Salmebogens Samlere, og det vilde jeg nødig. Hammerich og min Broder er iblandt dem, og som

den, der har været i Krig før (om endog blot som Piberdreng), har jeg vundet den Erfaring, at man ikke skal slaa paa Vennerne uden i højeste Nød. Lad det nu gaa, som det kan og maa. Erholdes Tilladelse til at bruge den, mener jeg dog, at det er et Skridt fremad.“

Om Salmebogs-Sagen, som ogsaa havde megen Betydningen for Melbye, skrev F. Fenger til ham den 29. Oktober 1850; navnlig fortalte han, hvordan det var gaaet paa Roskilde-Konvent. „Komiteens Arbejde fandt gunstig Modtagelse, og Modbemærkningerne var hverken mange eller hæftige. Jeg tror, at Folk i Almindelighed er kommen til den Overbevisning, som ogsaa De synes at hylde, at skal vi i Statskirken faa en Salmebog, der skal fordrive den elendige, under hvilken saa mange har sukket i over 50 Aar, saa kan den ikke blive synderlig bedre end Konventets.“ Da F. Fenger den 9. Juli 1851 atter skrev til Melbye om Salmebogsagen, kunde han ikke tilbageholde den Bemærkning, at han savnede Varme i den Modtagelse, som Komiteens Arbejde havde fundet. „Det er ikke bleven anfaldet og nedrevet, men ikke heller ret fremhævet og hævdet.“ Men han skriver tillige, at af alle de Ytringer, han i den Sag har hørt, har ingen tiltalt ham saa meget som Melbyes. Denne har vel haft det som Fenger, at han var glad ved et lille Fremskridt, naar man ikke kunde naa et stort. Længere

henne i Brevet fra Oktober 1850 skriver F. Fenger: „Man har ofte prist os lykkelige her paa Egnen, fordi vi er saa mange ligesindede Embedsbrødre samlede paa et Strøg, og vist er det, at det er en stor Lykke, større maaske end vor Paaskjønnelse; thi vor Kjæde truer med at brydes og er til Dels alt brudt, Gud ske Lov ej fordi vi ej mere forliges, men fordi flere er kaldte anden Steds hen. Mau er gaaet til Fyn og E. Boisen er kaldet til Vilstrup.“ Sluttelig fortæller han om sin Glæde ved H. Chr. Rørdams Forflyttelse fra Frederits til Hammer.

Det vestsjællandske Konvent havde en Tid et nyt Medlem i Christensen, der var Clausens Kapellan, til han blev Præst i Tønning, siden i hans Efterfølger Jens Schjørring. Men i 1851 døde Emil Clausen. „To af Danmarks bedste Præster, Ludvig Müller ved Haderslev og Emil Clausen i Boeslunde er hensovede i denne Sommer“, skrev Melbye 10. September 1851 til Morten Nielsen (senere Ejer af Gaarden „Vesterdal“), „vi savner dem dybt; men Herrens Veje er idel Miskundhed og Trofasthed.“ Men til Clausens Enke skrev han nogle Dage efter: „Jeg elskede Clausen saa højt, som nogen kan elske sin kjæreste Broder.“

I Efteraaret 1851, da P. A. Fenger havde rejst sig fra sit svære Sygeleje, skrev han et Brev til Melbye, hvoraf jeg skal meddele det væsentligste: „Hvad De skriver om, er jeg vist ikke Manden til

at give Dem Raad i. Jeg vil kortelig udtrykke hvorfor ikke, ved at fortælle Dem, hvordan det gik til for nogle Aar siden, da jeg og et Par af Brødrene havde faaet et Udkast til en Salmebog af Grundtvig med Anmodning om at sige vor Mening derom. Vi gjorde det, jeg førte Pennen. Men Bemærkningerne blev af Gr. mistilligede, og han skrev mig til, at det ikke kunde nytte, der forhandlede mere mellem os derom. De, skrev han, vil blive staaende paa en halv-luthersk, halv-pietistisk; jeg vil og maa fremad osv. *) At der var noget sandt i denne Ytring, tør jeg ikke nægte, skjönt jeg vil bede Gud forhindre, at det skulde vedblive at være saaledes. Hans raske Flugt kan i det mindste jeg ikke følge, jeg hopper af, saa godt jeg kan, paa mine nu noget tykke Ben; men det nyttede ikke, jeg vilde løbe til over Kræfterne. I adskilligt har jeg nogenlunde kunnet følge efter, i adskilligt derimod ikke, og jeg maa give mig Tid. Saaledes som De skriver, at De forknytted undertiden, saaledes

*) Sammenlign Peter Fengers Brev af 7. Novbr. 1843 til N. F. S. Grundtvig i Bartolds lærerige Mindeskrift „Peter Andreas Fenger“, S. 199—201, hvor han anfører, hvad Grundtvig havde skrevet, saaledes: „De foretrækker de gudelige Forsamlingers kirkelige Sang og Udsigter for min; De vil blive ved det gamle i sin halv lutherske, halv pietistiske Skikkelse, men jeg vil fremad til det ny, som stræber at naa det ældste i sin apostoliske Skikkelse.“

gaar det ogsaa mig. De kan have et mere grundet Haab om at komme ordentlig frem end jeg, og det saa vel af andre Grunde, som fordi De er ung og jeg snart gammel. Jeg fandt megen Behag i Deres „fem mærkelige Ord,“ og det er ikke underligt, da jeg som sagt er temmelig stiv luthersk. Men det forfærder dog ikke mig, og jeg tror, at det heller ikke skal forfærde Dem, om vi ikke kan følge saa rask med, som vi synes, vi burde. Man kan nu en Gang ikke lægge en Alen til sin Vækst, og desuden er der, som De selv bemærker, en saadan Enighed i Grunden mellem Luther og Grundtvig, at man nok tør haabe ikke at tage aldeles fejl, om man end stundom mere holdt sig til den ene end til den anden af dem. Luther lagde dog Daaben og Troen til Grund, om han end stundom ytrede sig saaledes om Skriften, at man maatte mene, det var den, han vilde bygge al Ting paa. De kjender jo nok Fortællingen om, hvordan han en Gang var saa højt anfægtet, at alt gik rundt for ham, og han ingen Fodfæste havde, og hvordan han saa blev hjulpet til rette af en gammel Munk, der henviste ham til hans Daab. Hvad nu navnlig Stykket angaar, som De omtaler, og som jeg godt erindrer og har ved denne Lejlighed atter gjennemlæst, saa tilstaar jeg, at jeg ikke kan ret forstaa eller magte det, og at jeg i alt Fald i min Undervisning og Prædiken holder mig til det lutherske, der i det mindste har det for

sig, at det er prøvet og rigtig befundet, og det i Aarhundreder. Grundtvig vil heller ikke omstøde dette. At han vil have Daaben som Nr. 3 og Herrens Bøn som Nr. 4, skjønt Luther havde det omvendt, ser jeg nok. Men mig synes, at man vel før Daaben kunde bede Fader-vor, skjønt jeg villig indrømmer, at det kun er døbte og troende, der lærer (og det behøver man at lære paa alle Dage) i den sønlige Udkaarelses Aand at bede saaledes rettelig. Derfor synes mig ikke, at det skal sætte os mange graa Haar i Hovedet, enten vi sætter Herrens Bøn som Nr. 3 eller Nr. 4. Troen lærer vi heller ikke ret at kjende og bekjende, førend det sker ved den Aands Naade, vi i Daaben annammede. Dog er der Tro før Daab. Søndags-Evangeliet giver Vink derom. Den kongelige Mand troede uden Tvivl, da han kom til Jesus, ellers var han ikke kommet; dog siger Herren: „Uden [I ser Tegn], vil I *ikke* tro.“ Da Herren havde sagt Ordet „Din Søn lever“, saa *troede* Manden det Ord; og endelig, da han havde bragt det i Erfaring, *troede* han og alt hans Hus. Saaledes kan man, mener jeg, ogsaa bede Herrens Bøn, og dog endnu ikke have lært at bede den, som det sig bør. Jeg tillader mig at gjøre Dem opmærksom paa en Salme i Sangværket (dog, De kjender den vist), hvoraf jeg nær havde taget fem Vers og sat i Katekismen, der begynder saaledes: „Børnelærdoms Parter fem!“ (Nr. 88). Jeg vilde tage

V. 2, V. 5, V. 11 (og her sætte „tredje“ for „fjærde“), V. 8 og V. 15, men begav det dog til videre. At Grundtvigs Anskuelse om Børnelærdommen er udtrykt i denne Salme, vil De se. I hvad jeg her har skrevet, vil De ikke finde stort Udbytte; men jeg faar denne Gang lade det bero med at skrive mere. Mundtlig vilde det maaske gaa bedre, og lever jeg til Sommer, og jeg ikke faar besøgt Dem, saa besøg De mig. Det var noget af det, der personlig var mig allerkjærest, af hvad De skrev: „Jeg trænger til at elske Dem endnu inderligere, siden den kjære, dyrebare Clausen drog bort fra os.“ Gid det maatte ske! jeg føler godt, at det er *min* Skyld, at dette Baand ikke hidtil er knyttet saa fast iblandt os, som det dog paa begge Sider er vort Ønske. Ja, gid vi maatte stedse mere elske hverandre! det kunde bøde paa Tidens Pinagtighed, saa det kunde forslaa noget. Hvad skal man sige til Birkedals Sag*); angaar den ikke os lige saa vel som ham? At forlade Ryslinge eller Asperup eller Bjærgby, det vilde falde os tungt, og dog — naar det burde saa være, er det, fordi vi elsker Herren for lidt, om vi ikke gjør det med frejdigt Mod. Ak, hvor langt er vi fra at forlade al Ting villigen for at følge Herren og tjene

*) Birkedals Sag er den saakaldte *Stige-Sag*, som antages at have givet Anledning til, at det en Gang blev Alvor med Loven om Sognebaandets Løsning. Se min Bog om Ole Peter Holm Larsen, S. 193—202.

hans Brud! Mit Hjærte bløder ved at tænke paa, at Birkedal skulde forlade Ryslinge, og dog kunde det let og snart blive saa, at han ikke kan andet. Gud vejlede ham og os med sin Visdom og udgyde sin Aand over os, der ikke er Fejgheds, men Kjærligheds, Krafts og Sindigheds Aand.“

Melbye havde kort i Forvejen udgivet en Prædiken til 18. Søndag efter Trinitatis: „*Fem forstaaelige Ord* eller fem tydelige Frugter, hvoraf de sande Lærere kan kjendes fra de falske.“ Idet han nemlig gik ud fra, hvad Pavlus havde skrevet, at han hellere vilde tale fem Ord forstaaeligen til Opbyggelse end 10,000 Ord med fremmed Tunge, saa gjorde han den Anvendelse deraf, at de fem forstaaelige Ord svarede til de fem Parter i vor Katekismus, og han talte saa kortelig om disse Katekismus' fem Hovedstykker, idet han tillige søgte at vise, at det kristelige Livs Bevidsthed just udvikler sig i den Orden, som deri er betegnet, og til sidst stillede dem sammen med de fem glatte Stene, David havde i sin Taske, da han gik mod Goliath; med Barne-troens Slynge skulde *de ti Bud* eller Lovens hellige Alvor slynges imod de kjødelige, verdslige Aander, *Troen* imod de selvretfærdige Aander, *Fadervor* mod de rige Aander, som mener, de intet fattes, endelig *Daaben og Nadveren* mod de mange andre falske Aander, som selv vil udfinde sig Vejen til Himmerig. Naar man lægger Mærke til, at Fenger i sit Brev ytrer

sin Glæde over denne Prædiken, og at Brevet ellers handler om Grundtvigs Opfattelse af den kristelige Børnelærdom, da ligger det nær at slutte, at Melbye under Syssele med sine fem forstaaelige Ord er bleven tvivlraadig over Forholdet mellem Luther og Grundtvig, og saa er tyet til den erfarne P. A. Fenger.

Hvordan Melbye ogsaa senere saa paa denne Hædersmand, kan skjønnes af et Brev, som han i Efteraaret 1867 skrev til sin ældste Datter under hendes Ophold i Kjøbenhavn. „Det var jo yndigt, hvad du skrev om P. Fengers Prædiken om Naade og atter Naade. Det var mig, som naar jeg tænkte paa Herrens Broder Jakob, Biskop i Jerusalem; der selv levede strængt efter alle Jødelovens Forskrifter, og i hvis Mund Ordet Naade, alene Naade, klang dobbelt fyndigt baade for Venner og Fjender, de første til Fryd, de sidste til dobbelt Ærgrelse.“ I Efteraaret 1874, da P. A. Fenger havde udgivet sit Forslag til en ny Alterbog, skrev Melbye til ham for at meddele ham, hvad han var betænkelig ved, og fik da et udførligt Svar, hvori Fenger til sidst bevidnede, at han tog hjærtelig Del med Melbye og de andre Brødre, som i den appelske Ordinations-sag var saa mange Ubehageligheder undergivne. „Jeg kan ikke se andet“, tilføjede han, end at det er en god Gjerning, De har gjort, og Vorherre har jo aldrig fritaget os for at komme til at lide for,

hvad sandt vi siger eller hvad godt vi gjør i denne Verden, men snarere prist os salige, naar det sker. Og Pavlos er nok af samme Meniug. Se Filip. 1, 29.“

I Aaret 1851 skrev Melbye et Stykke i „Dansk Kirketidende“: „Kjærlighed kan ogsaa vidne mod Folket, Loven og det hellige Sted, Betragtning over et Skriftsted [Apsg. 21, 28], anvendt paa Nutiden.“ Om dette Stykke har han selv givet en Forklaring i „Dansk Folketidende“ for 8. Mai 1874 i Anledning af, at Birkedal havde foreholdt ham, at der var Strid imellem det, og hvad han i Folketidenden for 17. April 1874 havde skrevet om „det forenede Venstre“ og dets Kampfæller over for det daværende Ministerium. Han kunde ikke se nogen Modsigelse imellem, hvad han skrev 1851, og hvad han skrev 1874. „Den Gang var det nærmest de kirkelige Frihedsspørgsmaal, der kæmpedes om, og i det nævnte Stykke udtalte jeg mig om det kristelige Vidnesbyrds Frihed, og at det var Fejghed, naar Ordets Tjenere ej turde vidne mod de herskende Synder i Folket (og det vil jeg al Tid vedkjende mig); men jeg lagde udtrykkelig til, at det *ikke nærmest* var for at klare denne Sag, jeg skrev, *men mest* for at trøste andre med en Trøst, jeg selv var bleven trøstet med. Jeg havde nemlig den Gang i nogen Tid været forknyttet over, at kristne Venner (ikke Birkedal) bebrejdede mig, at jeg i Kampen for Trosfrihed kom i Selskab og Samfund med ukirkelige Folk, der vidnede mod

al kirkelig Tvang af ganske andre Grunde end jeg. Jeg blev altsaa, og det af Venner, beskyldt for at have indgaaet, hvad man nu kalder „falsk Alliance“ med „Bondevenerne“, om hvem man sagde, at de var ukirkelige og kun havde en materiel Stræben, medens de derimod stod for mig som noget nær de eneste, der den Gang støttede Grundtvig og hans Venner i den kirkelige Frihedskamp mod det Parti, som da var det herskende. Det var denne Beskyldning for falsk Alliance, der den Gang en Tid lang havde forknyttet mig; men jeg havde fundet Trøst under en Overvejelse af Apostelen Pavlus' Stilling, og denne Trøst vilde jeg nu igjen bringe andre Venner, der var stillede paa en lignende Maade som jeg, og jeg vilde derhos sige dem navnlig to Ting, *først* at vi ikke maatte være for hurtige til at dømme og kalde dem ukirkelige, der fra et andet Stade end vort arbejdede mod Folkekirkens Tvang; thi det var dog maaske af Sandhedskjærlighed og af Modbydelighed mod alt det Skinvæsen, der gav sig ud for Kristendom, at de var komne til i vore Øjne at staa længere borte fra det kristelige Liv, end de i Virkeligheden var, og *der næst* at vi rolig kunde kæmpe Side om Side med dem i borgerlige Sager, naar vi, under al vor hjærtelige Deltagelse i vort Folks Ve og Vel, dets Kampe og Udvikling, blot vogtede os for som kristne at drage i ulige Aag med de vantro.“

Gaar man med dette Fingerpeg fra 1874 til Artiklen i „Kirketidenden“ fra 1851, da vil man se, at det er den sidste Halvdel af den, som for Melbye var Hovedsagen, og navnlig da Ytringer som disse: „Kjærlighed tvang Pavlus til at vidne mod det hellige Sted og den falske Gudsdyrkelse i samme; og saaledes ser vi ogsaa i vore Dage just dem, som har Kjærlighed til vort Folks Kirke og hellige Steder, træde frem med Vidnesbyrd mod det hellige Sted, mod Statskirkens forstenede Væsen, vidne af Kjærlighed til Daaben mod *Tvang* til Daaben, af Kjærlighed til Nadveren mod *Tvang* til Nadveren, . . . af Kjærlighed til alt det kristelige mod hele det *Skin af Kristendom*, man vil paatvinge den store Mængde. . . . Jeg har nedskrevet disse Linjer, mest for at trøste Brødre og Søstre i Herren med den Trøst, jeg selv blev trøstet med. Thi unægtelig var det en af de Ting, som i Kampen for Friheden mest saarede mig, naar kjære og fromme Venner indvendte, at, om der end i vor Folkekirke var et eller andet, der burde forandres, saa burde vi, der var Kirkens Venner, dog ikke vidne mod Kirken; thi derved kom vi til at vidne i Selskab med Folk, der var Kirkens erklærede Fjender.“ Derefter kommer, hvad der stemmer nøje med det ovenfor efter Artiklen i 1874 anførte: „først“ og „dernæst“. Det skjønnes fremdeles af Artiklen fra 1874, at Melbyes Kamp for Trosfriheden, som begyndte

i 1848, er bleven fortsat i de Tider, da den stærke Modstand blev rejst imod Spandets Forslag*), og at Beskyldningen imod ham for at høre til „Bondevennerne“ gaar tilbage til hine Aar. Denne Kjendsgjerning er det værd at holde sammen med de mange Vidnesbyrd, jeg har kunnet anføre om et inderligt Venskabsforhold, som samtidig bestod mellem ham og en Del af vore mest ansete Præster. Disse kunde forøges yderligere med Uddrag af nogle inderlig kjærlige Vennebreve fra Vilhelm Birkedal, hvori han fortæller om sin kjære Søn Grams Død og om det svære Sygdoms-Kors, der er lagt paa ham selv, og af et Brev fra P. A. Fenger, som han skrev i 1854, da hans Broder Ferdinand var bleven forflyttet til Høje-Tostrup.

Et større bogligt Arbejde tog Melbye sig paa i 1852. Boghandler Milo havde opfordret ham til at skrive Luthers Levned til den thistedske Oversættelse af Benjamin Lindners lutherske Postil. Ferdinand Fenger opmuntrede ham til at tage fat paa Arbejdet og lovede at skaffe ham Hjælpemidler. „Jeg véd nemlig, at der i de sidste Aar er udkommet en fortræffelig populær Luther-Biografi af en saksisk Præst, jeg tror han hedder Meurer. Jeg skal en af Dagene tage til Slagelse og tale med Rudelbach derom. Han har

*) Smlgn. om N. M. Spandet og hans Forslag, min Bog om Ole Peter Ho'm Larsen, S. 187—93.

vist Bogen og maaske andre Hjælpe midler, som jeg da skal laane til Dem og sende Dem med Posten. I al Fald skal de faa Bogtitlerne.“ (Brev af 24. September 1852).

Længe varede det ikke, efter at denne Levnedstegning af Luther var trykt (1854), inden M. Melbye begyndte paa sine Fortællinger af Kirkehistorien, der første Gang udkom fra 1855—60 i tolv Hæfter. Denne Bog, som nu foreligger i tredje gjennemsete Udgave, har vel mere end noget andet, der er kommen fra Melbyes Haand, vundet Indgang i vide Kredse i Danmark og Norge. Men at den ikke fra først af gik af som varmt Brød, det kan man se af et Stykke, Lærer K. Sørensen i Jellinge skrev i „Dansk Kirketidende“ for 18. Oktober 1857, hvori det hedder: „Der er nu udkommen 7 Hæfter à 1 Mk., og dermed er første Bind sluttet og mulig hele Arbejdet med det samme standset; thi dersom Bogen ikke vinder nogen rigtig Indgang i Folket, ser Forfatteren deri Bevis for, at han ikke har været det Arbejde voksen, som han havde foretaget sig. For Pastor Melbyes, for min egen, og jeg tror at kunne sige med Sandhed — *i Særdeleshed for Skolens og Folkets Skyld*, vilde jeg saare nødig, dette Arbejde skulde standse paa Halvvejen“. I Forordet til anden Del skrev Melbye den 1 September 1860 „et Par Ord om, hvorledes disse Fortællinger er samlede“. „Jeg har baaret mig ad dermed, som naar jeg ellers lidt

omstændelig vil fortælle noget historisk for min Kone og mine Børn og nærmeste Vennekreds, og godt føler, at jeg ikke har hverken Kundskaber eller Dygtighed nok til straks at meddele det paa fri Haand; jeg gaar da gjerne først ind i Studerekammeret og opsøger i de Bøger, der staar til min Raadighed, og som ikke er mange, alt det, som angaar den Historie, jeg vil fortælle om. Paa en lignende Maade er disse Fortællinger blevne til; og lige saa lidt, som jeg lige over for Kone og Børn vil gjælde for den lærde og kloge Mand, der kan spinde hvad det saa skal være ud af sit eget Hoved, men de véd godt, at jeg kun er en Samler, der ogsaa gjerne vil samle til dem: lige saa lidt vil jeg lige over for mine venlige Læsere gjælde ud over det, jeg er, og det, jeg kan, og derfor har jeg nu uden Omsvøb fortalt, hvorledes Fortællingerne er komne til Verden.“

Om en Sag, der sikkert har voldet Melbye megen Uro i de sidste Aar af Halvtredserne, gav han Oplysning i et Stykke i „Dansk Kirketidende“ for 28. Juni 1857 med Overskrift: „Mit Forhold til Anders Larsen Gamborg“. Denne Mand havde udgivet et Skrift med Titelen: „Noget om Kirkestriden“, som Melbye straks tænkte paa at skrive imod. Men da der udkom forskellige dygtige Modskrifter af andre, „indskrænkede jeg mig,“ skriver Melbye, „til mundtlig at udtale mig for Anders Larsen, der i mange

Aar har været mig en kjær Ven, om de Vildfarelser, hans Bog indeholdt, og om det ugrundede i de ærekrænkende Beskyldninger, den fremførte mod nogle af vor Kirkes bedste Mænd, og som jeg fandt det nødvendigt for ham, nu han fik bedre Oplysning, at tilbagekalde. Jeg gennemgik tillige i de gudelige Forsamlinger, jeg holder her i Præstegaarden en Gang hver Maaned, hans Skrift for den Kreds, hvori baade han og jeg er vel bekendt, og hvor hans Børn og nærmeste Venner var til Stede, og viste hvorledes Grundtvig, Birkedal og de øvrige angrebne var i bedre Overensstemmelse med Kirkens, Skriftens og Luthers Lære end Anders Larsen. Fremdeles holdt jeg i Sommerens Løb i de samme maanedlige Forsamlinger for den samme Kreds (Anders Larsen var selv nogle Gange til Stede) Foredrag over den avgsburgske Trosbekjendelse, ogsaa for at vise, at Anders Larsen var i Uoverensstemmelse med dette lutherske Bekjendelsesskrift, baade med Hensyn til, hvad der staar om Daabens Brug (13. Artikel), da han ej vil kræve Troen som nødvendig ved Barndaaben, og med Hensyn til Læren om Guds-Billedet, hvor han forvansker den 2. Artikel, der lærer, at Mennesket fødes „med Synd“, til, at Mennesket „har intet uden Synd“, og i den Aand gennemgik jeg hele den avgsburgske Konfession, viste ogsaa, at de ti Bud vel hører med til Børnelærdommen, men ikke til den *kristelige* Børnelærdom, ikke til Evangeliet.

Vel har Anders Larsen siden den Tid vist mig den Tillid at lade sin Datter konfirmere af mig; men just derved fik jeg yderligere Lejlighed til, forud at vidne for ham, at jeg vilde undervise hende i Overensstemmelse med dem, han i sin Bog havde stemplet som Menedere; og da han desuagtet vedblev sit Ønske, at jeg skulde konfirmere Datteren, troede jeg, at han var kommen til en bedre Overbevisning og vistnok i et følgende Skrift vilde i det mindste mildne sine tidligere haarde Udtryk og Beskyldninger. Da nu mit Forhold til Anders Larsen havde udviklet sig saaledes, at det her paa Egnen er enhver, der interesserer sig for de Ting, bekjendt, at jeg afgjort staar paa Grundtvigs Side, kunde det ikke andet end undre mig og enhver sandhedskjærlig Mand, der har kjendt min Fremtræden baade tidligere og under denne Strid, at se Anders Larsen i sit sidste Skrift; „Lidt mere om Kirkestriden“ tage mig til Indtægt i sine fortsatte Angreb paa Grundtvig og hans Venner. Det er *ingen ærlig og aaben Fremgangsmaade*, naar han for at vise, at jeg har bedre (!) Indsigt end Grundtvig, river nogle Ord ud af en Prædiken, som jeg har holdt for 6 Aar siden*), hvori jeg vel væsentligt

*) Herved sigtes aabenbart til Melbyes Prædiken om de fem forstaaelige Ord, som ogsaa havde givet Anledning til en Brevveksling mellem ham og P. A. Fenger om Forholdet mellem Luther og Grundtvig.

har talt, som jeg endnu vilde tale, men dog den Gang af Mangel paa Klarhed i det Stykke et eneste Sted er kommen til at bruge det Ord *kristelig* Børnelærdom om alle fem Parter i Luthers Katekismus; thi Anders Larsen vidste godt, da han nedskrev dette Stykke, at jeg ikke regner de ti Bud med til Evangeliet, d. e. til den *kristelige* Børnelærdom, skjønt jeg bruger Loven som Tugtemester *til* Kristum. Det er *ingen ærlig og aaben* Fremgangsmaade, naar Anders Larsen beraaber sig paa den opbyggelige Maade, hvorpaa jeg har forklaret den avgsburgske Konfession i de maanedlige Forsamlinger her i Præstegaarden, som om jeg derved stillede mig i Modsætning til Grundtvig og hans Venner, da han dog godt véd, eller i det mindste burde vide det, siden han skriver om slige Ting, at jeg baade i de af ham paaberaabte Forsamlinger og i min øvrige Udlæggelse af Skrifterne er i en saa god Overensstemmelse som nogen med Grundtvig og hans Venner, som ogsaa er mine Venner. Det er mig derfor en personlig Trang — for ikke i fjærnere Venners Øjne at staa som den, der bærer Kappen paa begge Skuldre — herved offentlig at fralægge mig Anders Larsens Ros i dette Stykke. Jeg vil hellere dele Forsmædelse med mine Venner end roses paa deres Bekostning.“

Med Brudet mellem Melbye og Anders Larsen fra Gamborg fulgte efterhaanden et Brud imellem

ham og hele den pietistiske Retning i Middelfart-Egnen, for saa vidt den ikke kunde følge Melbye over i den grundtvigske Skole. Indtil den Tid havde han været Pietisternes Præst. Det tør vist antages, at dette Brud har virket frigjørende paa hans egen Gjerning. Han har været sig fuld bevidst, at der har været meget usundt Pietisteri, som han maatte bekæmpe i sit eget Liv. For at godtgjøre det, skal jeg henvise til et Brev, som han den 1. Maj 1865 skrev til Gaardejer Morten Nielsen paa Vesterdal. Deri fortæller han, hvordan de i Præstegaarden er „rart vemodig stemte ved Søren og to rigtig rare Pigers Afrejse.“ „Det er dog yndigt“, tilføjer han, „naar det *svundne* er det *vundne*, og det synes jeg navnlig gjælder mit Forhold til mine Husfolk i de senere Aar langt mere end tidligere. Lykkelig den, der slipper ud af Pietismens Klemme og kommer ind i Menighedens Moderarme.“*)

I 1859 blev der, især i „Dansk Kirketidende“, ført en ivrig Forhandling om „Præstefrihed“, og den kom Melbye til dels til at give Stødet til, medens F. Fenger overfor ham fastholdt det Standpunkt, der

*) Man kan dermed sammenligne følgende Linjer af et Brev, som N. J. Termansen har anført i sin Levnedstegning af M. Melbye i „Dansk Folketidende“ for 14. Febr. 1879, men desværre uden at angive, naar Brevet er skrevet: „Vi er nu vel nok allesammen mer eller mindre berørte af Pietismen; men de, der piner mig allermest, er saadanne, der,

er antydet i et af hans foran meddelte Breve, idet han skrev: „Erfaringen plejer at være en god Læremester — lad os derfor tage den med paa Raad: men i dette Stykke kan den intet Raad give: thi en Folkekirke af den Slags som Pastor Melbye ønsker, har aldrig været til, og jeg opfordrer ham til at paapege en saadan, hvis den skulde være undgaaet min Opmærksomhed . . . Vi skulde altsaa være de første her i Danmark midt i det 19. Aarhundrede. Det forekommer mig dog yderst betænkeligt.“ Af Melbyes første Indlæg i Sagen skal jeg fremhæve et Stykke: „Hvilken alvorlig kristen indser ikke, at *nogen* Kirketugt maa der dog være, *nogen* Bordskik ved Herrens Alter maa der dog holdes, hvis ikke hele Folkekirken skal komme i den yderste Foragt! Og dog tilstaar jeg, at, som Forholdene nu er, hverken kan eller tør jeg holde nogen Bordskik ved Herrens Alter, som det er værd at tale om; thi at man afviser en enkelt Drunker eller offentlig bekjendt Voldsmand fra Nadveren er at borttage en saa lille Draabe af Havet, at jeg maatte smile, hvis man i nogen Maade vilde kalde det Bordskik; og paa den

om de end ikke just er helt umenneskelige, dog holder det alt for smaat at være Menneske og mener, at intet duer, uden at det er kristeligt, og som derfor, dem selv ubevidst, ikke faar andet end et kristeligt Skin. Ved Synet af dem kommer jeg mere og mere til at ønske, bede og stræbe hen til at blive et ordentligt Menneske med Kristentro.“

anden Side tør jeg ikke paa egen Haand afvise uværdige Gjæster, idet jeg, ved at erklære disse eller hine for uværdige, kommer til at erklære dem, jeg beholder tilbage, for værdige og derved paatager mig et personligt Ansvar for deres Værdighed, jeg ikke afviser, kommer i Fare for, offentlig at anerkjende Farisæere som dem, jeg med Gud og Æren bænker til Højbords. Ud af dette Vilderede ser jeg nærmest en Udvej ved Indførelsen af Præstefrihed; thi naar Folkekirken ogsaa gav sine Præster Lov til at følge deres Overbevisning om Herrens Mening med sine Naademidler efter Menighedens og Skriftens Vidnesbyrd om dem. da fik ogsaa Kirkegængerne et forøget personligt Ansvar og en ny Opfordring til, ikke at slaa sig til Ro med enhver af Regeringen kaldet Lærers Vidnesbyrd, men selv at søge ikke blot at høre Prædikenen der, hvor den tiltalte dem mest, men ogsaa at betjenes med Sakramenterne der, hvor man ved deres Meddelelse holdt fast paa Troens og den sunde Lærdoms Ord; og da først vilde der kunne blive Tale om Sognebaandets Løsning i en større Udstrækning end hidtil, idet der i Sognene vilde ske en større Udsondring (jeg mener ingenlunde en fuldkommen Adskillelse) af de modstridende Anskuelser, saa hver gik, hvorhen hans hjertelige Overbevisning drog ham; og da vilde der efterhaanden danne sig Frimenigheder, hvor frivillige Kirkegængere samlede sig om

vedkommende Præster, og først da kan der blandt de frivillige blive Tale om en *nogenlunde god* (jeg siger ikke fuldkommen) Bordskik ved Herrens Alter, idet Præsten da ikke paa egen Haand, men i For- ening med sine frivillige Kirkegængere, kunde ind- føre *saa megen* Bordskik, som *han og de* var enige om at *kræve og taale*.^{*)} Melbyes andet Stykke gik ud paa at vise, at „Præstefriheden er kun en *nødvendig Fortsættelse* af den Udvikling, der er be- gyndt i den danske Folkekirke.“

I „Dansk Kirketidende“ for 27. Maj 1860 skrev Melbye atter et Stykke, som vakte en Del Opmærk- somhed, idet baade „Dagbladet“ og „Fædrelandet“ indeholdt Artikler i den Anledning, det første en Artikel af H. N. Clausen. Melbye fortalte, at han i længere Tid havde følt Trang til at faa Troens Ord frem ved den almindelige Søndags-Gudstjeneste. „Da jeg sidste Jul atter og stærkere end sædvanligt længtes efter, at Tros-Ordet lydeligt skulde bekjendes i Menigheden, tog jeg Mod til mig og bar mig saa- ledes ad: Efter at vi havde sunget Indgangssalmen,

*) Melbye henviser til Grundtvigs Afhandling om „Skriftemaal og Altergang“, der er optrykt efter „Kirkelig Samler“ i „Den kristelige Børnelærdom“. Se navnlig S. 229. Melbye vilde, dersom han havde skrevet dette Stykke efter at Spørgsmaalet var rejst om Valgmenigheder, sikkert have fremhævet, at i saadanne kunde Kirketugten bedst komme frem, fordi det var Menigheder af lutter frivillige.

og jeg som sædvanligt havde vendt mig fra Alteret mod Menigheden med det Ønske: „Herren være med eder“, og havde faaet det Svar: „Og med Din Aand,“ begyndte jeg med den Opfordring: „Lader os alle bekjende vor kristne Tro“, og derpaa messede jeg, vendt mod Menigheden: „Vi tro paa Gud Fader, den almægtigste“, og bekjendte saa (under en inderlig Følelse af Fællesskabet) hele Troen, som den lyder, hvorpaa Menigheden svarede Amen. Saa vedblev jeg: „I denne vor allerhelligste Tro lader os alle bede“ og bad saa Kollekten. . . . Saaledes har jeg nu baaret mig ad hver Søndag siden Jul, og det til Gavn og Glæde ikke blot for mig selv, men ogsaa for flere. — Jeg har af og til, især i Begyndelsen, været lidt i Tvivl om jeg ikke burde tage hele Daabspagten i Stedet for blot Troens Ord, altsaa tage Forsagelsen med; men det kunde jeg ikke føle Aandens Drift til, skjønt jeg ikke vil skille, hvad Gud har sammenføjet, og derfor ogsaa i mit Hjem og ellers, naar jeg vil tilegne mig min Daabs Trøst og Naaden, som der er mig skjænket, udtaler baade Forsagelsens og Troens Ord; men naar jeg stod for Alteret, da følte jeg kun Aandens Drift til at udtale det Ord, som er Menighedens Levebrød, og som Menigheden dog ogsaa paa en ganske anden Maade maa leve i og af, end det kan være Tilfælde med Omvendelsens Prædiken, der lyder i Forsagelsens Ord.“

Naar Melbye gjennem Stykket til Anders Larsen

Gamborg og en Meddelelse som denne har givet os et Indblik i hans Præstegjerning paa denne Tid, saa er der ogsaa fra anden Side givet nogen Underretning derom. Rasmus Andersen, som er dansk Præst i Brooklyn ved New York, har nemlig i det af den danske Kirke i Amerika udgivne Blad „Kirkelig Samler“ ved Efterretningen om Melbyes Død skreven et smukt Stykke om ham. Deri læser man blandt andet: „Den Tid, som for mig al Tid vil staa som et dejligt Lyspunkt fra min Barndom, ja som en yndig Slutning paa Barnelivets favre Dage, det er den Tid, da jeg gik til Konfirmationsforberedelse hos Melbye i 1861—62. Hvor var det dejligt, naar han mild og kjærlig kom ind iblandt os og talte med os om Frelseren og oprullede for os dejlige Syner fra Guds Riges Historie. Ja, hvor var han mild og overbærende ogsaa med os, og især med dem, der kun havde ringe Kundskaber og var mindre begavede. Derfor var der ogsaa stadig nogle, der hos andre Præster var erklærede for Undermaalere, som Pastor Melbye kjærligt tog imod, og det bekymrede ham ikke, om der end blev sagt, han konfirmerede dem, enten de kunde noget eller ikke, thi han holdt fast paa, det var ikke Kundskabernes Mængde, det kom an paa, men paa Barnetroen, og naar den manglede, saa var det dog en daarlig Konfirmant selv med de større Kundskaber.“ R. Andersen fortæller, hvordan Melbye havde talt om

Barnetroens dejlige Jakobsstige, og hvordan han havde gennemgaaet Johannes Evangelium med de unge, og det havde især gjort Indtryk, naar han talte om Døberen, der kalder sig Brudgommens Ven, hvem han selv gjerne vilde ligne, idet han talte med dem om Sjælebrudgommen, eller naar han talte om Samaritanernes Ord til Kvinden: „Nu tror vi ikke længere for din Tales Skyld; thi nu har vi *selv hørt og vide*, at det sandelig er Verdens Frelser, den Kristus“, eller naar han talte om, hvad der siges om Døberen. at han gjorde intet Tegn; men hvad han sagde om Jesus, var sandt. Selv vilde han gjerne træde helt i Skygge, medens han saa inderligt ønskede, at hans Tale, selv om den førtes under megen Skrøbelighed, maatte kunne finde Vej til de unges Hjerter, saa de kunde af Hjærtets Overbevisning sige, det var sandt. Før Konfirmationen spurgte han dem en for en, om det nu var af Hjærtets fri Valg, de vilde aflægge den gode Bekjendelse for de mange Vidner. „Aldrig skal jeg glemme,“ skriver R. Andersen, da han, efter at jeg havde svaret ja, tog min Haand og sagde: „Ja, jeg véd, du kjender den gode Hyrde, vil du nu ogsaa fremdeles følge hans Røst? og dertil formanede mig i Ord, hvis Kjærlighed endnu lyder i mit Inderste. Hver Onsdag Aften om Vinteren holdt han Bibellæsninger i Kirken: en Vinter gennemgik han „Apostlernes Gjæringer.“ For at faa Plads ved

disse Bibellæsninger gjaldt det om at komme i god Tid; thi Folk strømmede dertil i store Skarer til Fods, og den ene Vogn kom kjørende efter den anden fra begge Sogne og lang Vejs fra; Kirken var fuldt pakket lige fra Alteret til Vaabehuset og ude i dette. En Aften om Ugen samlede han de unge i Køfirmandstuen, han fortalte da af Fædrelandets Historie eller udlagde en Kæmpevise eller et Æventyr. Fra det, der hedder: „Øst for Solen og vest for Maanen og midt i de fire Vinde“, kunde han gaa ud for at skildre de dybe Længsler i Menneskehjertet efter det tabte Paradisguld. — R. Andersen fortæller endelig, at da han 1871 skulde gaa til Amerika, gav Melbye ham Avgustins Bekjendelser med de to Indskrifter:

„Handle kjækt og tale frit,
sukke smaat og græde lidt
med Ordet i dit Hjerte.“

og: „Al Tid frejdig, naar du gaar“ osv., samt Grundtvigs Skolesangværk med Indskriften: „Sandheden tro i Kjærlighed“, og dette Vers:

„Ej med Ferle, ej med Ris
lære Børn vi Herrens Pris,
men med Paaskesange,
som en Fugl stod *Ordet* op,
svang sig over Begetop,
glad i Danevange!“

1864 havde Asperup Præstegaard igjen et krigersk Udseende. Det er fra den Tid, jeg er bleven

nøje knyttet til Melbye og hans Hus, saa jeg kan af egen Erfaring vidne, hvor meget han følte for Fædrelandet, og hvordan han søgte at gribe enhver lille Udsigt til, at Gud vilde vise det nu som saa tit før, at han kunde hjælpe vort Folk, naar Nøden var allerstørst. Efter at det danske Sønderjylland ved Freden var bleven afstaaet til de fremmede Erobrere, skrev han i „Middelfart Avis“ for 31. Oktober 1864 en Tidsbetragtning, som han gav til Overskrift: „Naboths Vingaard og Danmarks Rige“, og hvori han søgte at styrke sine Landsmænd til trods alle mørke Udsigter at holde den Tro fast, som Grundtvig havde givet Udtryk i Verset:

„Fædreland!
ved den bølgende Strand,
i den majgrønne Lund,
ved det dejlige Sund,
af de syngende Vover omskyllet,
sidder bleg du i Sorgen indhyllet.
Dog for dig er det bedste tilbage;
thi end lever den gamle af Dage.“

1861 var Melbye med ved Festen, der blev holdt i Anledning af, at Grundtvig havde været Præst i halvhundrede Aar, og siden var han en stadig Deltager i de kirkelige Vennemøder. Der er en Tanke, som han flere Gange har bragt paa Bane, dels ved Vennemøder og dels i Artikler i „Dansk Kirketidende“, og som man stundom har fundet, han fremhævede for stærkt. Det er Tanken om Folkeaaenderne

som virkelige Personligheder eller som Engle. Da der er let Lejlighed til gjennem de trykte Beretninger at faa Rede paa, hvad han talte ved Vennemøderne i 1863, 1866 og 1868, saa vel som til at faa at læse hans Artikler i „Dansk Kirketidende“ for 21. Januar 1866 („Taler den hellige Skrift om personlige Folkeaaender?“) og 3. April 1870 („Om Folkeaaender med Tanken navnlig paa Nordens Aand og Danmarks Engel“), saa skal jeg ikke her gaa udførligt ind paa denne Sag. Men det vil jeg dog gjerne fremhæve, at Melbye egentlig ikke har lagt an paa andet end at henlede Opmærksomheden paa de Oplysninger om Englene, der er givne i den hellige Skrift (2 Mosebogs 33 Kapitel og 5 Moseb. 32, 8. 9; Daniel 10; Kol. 1, 16. Rom. 8, 38) og paa, hvad der af betydeligere Mænd end han selv er sunget og skrevet derom i nyere Tid. Han har saaledes ved Vennemødet i 1866 peget paa de Vers i Grundtvigs: „Apostlerne sad i Jerusalem“:

„Gud Fader, han sagde: er det ej nok
til Fred og Fryd dernede,
jeg sender din Kirke en Engleflok
at synge med Folk og bede.

Vor Frelser, han svared': Du véel det bedst,
hvorfor jeg paa Korset døde,
det var for en glædelig Pinsefest,
saa Hjærter og Tunger gløde.“

Han har (i „Dansk Kirketidende“ for 3. April 1870) mindet om Grundtvigs Sang om Nornegjæst, hvor Hjærtet sukker:

„Ak, hvor er dit Aasyn, du negne Røst?
 hvor er dine Hænder og Arme?
 det lufter saa koldt om mit Moderbryst,
 paa Skyggen det spilder sin Varme, —“

om Grundtvigs Prædiken i Vartov den 28. Juni 1840, og om hans: „Du, som vaaged over Barnelivet“, og han har (i „Dansk Kirketidende“ for 21. Januar 1866) anført, hvad den bekjendte tyske Bibelfortolker Gerlach har skrevet om Daniels 10. Kapitel.

Vilde man lede efter i gamle Aviser, kunde man let nævne en Mangfoldighed af andre kirkelige Møder, hvori han har deltaget. Jeg skal kun nævne, at han var med ved det Vennemøde, der blev holdt i Odense den 26. Januar 1866, efter at Vilhelm Birkedal havde faaet sin Afsked som Sognepræst i Ryslinge, — at han var med den 8. Avgust samme Aar ved Indvielsen af Kirkebygningen, Birkedals Menighed havde rejst, — og at han lige saa modigt stod ved Birkedals Side, da denne den 29. Juli 1874 paa Begjæring af danske Sønderjyder indviede C. Appel til deres Præst i Rødding.

St. Hansdag 1867 skrev Melbye i et Vennebrev om en Jyllandsrejse, som nok var begyndt med et Møde i Dons, følgende Linjer:“ Foraarstiden eller rettere Juni Maaned har i Aar ligesom de forrige

Aar ført mig ind i mange offentlige Møder under aaben Himmel. Jeg rejste et Par Dage med Birkedal, Sveistrup og Peter Larsen i Jylland, og vi havde især et storslaaet Møde i Jellinge. Da vi kom til Kirken, var den fuld, og henved et Par Tusende Mennesker stod udenfor. Saa kaldte vi de andre ud af Kirken, og hele Mængden lejrede sig dels op ad Thyras Høj, hvor Danebroge vajede paa Toppen, dels paa Kirkegaarden, og Talerstolen var saa paa Kirkegaardsmuren ved Højen. Aldrig har jeg i mit Liv set et smukkere Syn. Og skjønt Skyer trak over Himlen hele Tiden, fik vi dog ingen Regn, saa aldrig har jeg takket Gud saa inderlig for godt Vejr, som i de tre Timer, Forsamlingen varede. Og den hele yndige Stilling greb os alle. saa jeg har sjældnen mærket Ordet falde lifligere end ved den Lejlighed.“

Det var Præsten Svendsen, der havde ordnet dette Møde. Fem Aar senere var Melbye med ved hans Jordefærd (en Maanedstid efter Grundtvigs). Nogle Dage efter skrev han til Avditør Bjerre i Nyborg:

„I Tirsdags var jeg da med ved vor kjære Svendsens Jordefærd; det gik her i det mindre som ved Grundtvigs Jordefærd. Troen paa „Kjødets Opstandelse“, denne Guldhjelm i de kristnes Rustning, lod Lovsangen lyde frit og naturligt; trods Dødens Braad lød Livets Sang om Sejrr over Døden.

Jeg føler, jeg har vundet Erfaring ved disse to Begravelser.“

Melbye fulgte med lige saa megen Deltagelse det ny, der kom frem paa *Skolens* Omraade, som det, der kom frem i det danske Menighedsliv. Han var glad ved at faa en fri Børneskole oprettet i Asperup Sogn, men da Tiden var nær, at Læreren, R. Knudsen, skulde komme, skrev Melbye 3. Februar 1865 til ham: „Jeg har kun endnu at bemærke som et Ønske og et Raad, at De, saa vidt muligt, gjør Dem bekendt med de Friskoler, De kan træffe paa baade i Sjælland og i Fyn; jeg tænker navnlig, at naar De efter Eksamen forlader Kjøbenhavn, var det vist godt, om De, i Stedet for at tage lige hjem, kunde paa Vejen tage nogle Dage ind paa Steder, hvor der var Friskoler; navnlig maa De da nødvendigvis lære at kjende lidt til Kolds Skole i Dalum ved Odense; thi Kold er jo nok dog første Mand i den Retning, og jeg har kjendt flere, der siger, at det slog ned i dem som Lyn, naar de saa Kold i hans Skole, og da først blev Friskolens Betydning og Gjerning dem for Alvor klar.“ Saa vidt jeg mindes, har Kold i Begyndelsen af Aaret 1862 omtalt Melbye for mig som en af de Præster, han bedst kunde bruge. Melbye havde da, kan man se, ogsaa stor Agtelse for Kold, og den blev ikke mindre, da han i Sommeren 1867 nogle Dage havde siddet paa Skolebænken i Dalum. Efter den Tid skrev han en

Gang til sin ældste Datter, der var paa et Besøg i Kjøbenhavn:

„Jeg læser for Tiden en Del i Grundtvigs Verdenshistorie, og det er mig, som om jeg, efter at have været hos Kold, har faaet nyt Syn for den eller lettere kan følge med, saa det i høj Grad fængsler mig. En saadan Ytring som den, at naar et Menneske eller et Folk kan føle lidt dybt, hvad *Gud* er, og hvad et *Menneske* er, saa kan de ikke tiltales af døde Former i Gudsdyrkelsen, ej heller bøje sig under et tomt, glimrende Tyranni, ej heller hjærtelig tilegne sig en kold, vissen, halv dyrisk, halv djævelsk Oplysning: se en saadan Ytring lysner for mig i alt, hvad jeg læser, ser eller oplever i denne Tid baade med Hensyn til det enkelte Menneske og hele Folkeslags Stilling. Langt mere værd end Perler og Guld — det er *sig selv* og sin *Gud* at kjende.“

Med Folkehøjskolen i Askov kom Melbye i endnu nærmere Forbindelse. Der sendte han sine Sønner over, og der tog han selv Del i Gjerningen, navnlig ved at holde Foredrag under Lærersamlingerne og ved Møderne for bosatte Folk. Hvor glad han var, navnlig ved de sidste, kan ses af et Brev, han den 3. Desember 1874 skrev til Julie Marstrand: „De kan ellers tro, det var dejlige Dage paa Askov i Oktober, da de gifte Folk var samlede. *Det* var Vennemøde i ny Stil. Jeg holdt Foredrag hele Ugen igjennem om den kristelige Børnelærdom; jeg vidste

knap, hvor jeg turde, og dog talte jeg til disse voksne og erfarne Folk, som til barnlige Sjæle, og jeg vandt selv meget derved.“ Hvor meget han har været for mig personlig som Raadgiver under min Lærergjerning, kan jeg maaske bedst give et Vidnesbyrd om ved at meddele et Brev, som han skrev til mig den 25. Avgust 1878, og som ogsaa giver et livligt Billede af hans egen Færd, naar der var noget nyt, som han havde mødt:

„Kjære Schrøder!

Tak for din Bog „Om Skoler for voksne“. Du spørger mig navnlig, om Slutningsstykket tiltaler mig? Og derpaa kan jeg svare: ja, saa stærkt, at det har baaret næsten hele min Tankegang, siden jeg læste det. Jeg har tænkt meget over de tre Hovedveje, ad hvilke Indtrykkene udvortes fra tilføres Hjærtet, og hvorved det sættes i Bevægelse, og om Viljen, der er Hjærtet i Virksomhed. For at prøve denne Sykologi, om den holder Stik i Livet, har jeg ikke blot talt til alle, hvem jeg har talt ordentlig med, derom, men endogsaa prædiket ikke mindre end tre Gange derover for fuldt Hus, for Eks. Konfirmationssøndag om hvad vi kan bringe de unge og derimod ikke kan bringe dem, og paa Marie Bebudelses Dag over Maries Ord: „Mig ske efter dit Ord“, hvorledes hun ej blot optog Budskabet i sin Fantasi eller i sin Følelse eller i sin Forstand, men det gik hende lige ind i Hjærtet, saa Troen med

Varme om Ordet slog Arme. Og Paaskedag kom jeg atter til at tale om det opstandne Livsens Ord, at det udfolder først sit Liv i os, naar det optages i vort Hjærte og ikke bliver i *Kanalerne*, der gaar til Hjærtet. thi saa bliver det blot Fanstasteri, Føleri eller Grubleri. Jeg har endvidere opfordret alle dem af mine Omgangsvener, der er lidt Dialektikere, til at drøfte den Sag i Samtale med mig, da jeg gjerne vil føle mig for ogsaa paa den Maade, om den Tankegang kan holde Stik for mig ogsaa under Modsigelse. Saaledes kan du da se, at dit Ord i saa Henseende har ikke været et tomt Slag i Øresund, som der intet kjendes efter, men at jeg er ved at indkalde denne Tankegang for min Erfarings Prøvelse, saaledes, at jeg haaber, du vil kunne have Fornøjelse af at tale med mig derom, naar vi en Gang ses. Da jeg var i Alminde, taledede jeg med Hey, Leunbach, Meyling, særlig den rare Topsøe ej at forglemme. og alle de tilstedeværende derom, saa jeg haaber, du vil indrømme, du har ikke forgjæves sendt mig den Bog.

Skærtorsdag fyldte jeg 61 Aar, da havde jeg min Hustru og vore 3 Døtre og 3 Sønner til Alters i Asperup Kirke under den fælles Bøn:

„Give Gud, vi efterhaanden,
med Guds Naades-Ord i Favn,
og maa blive stærk i Aanden,
vokse op i *Jesu* Navp.“

Og jeg har den Tro og det Haab, at vi vokser op sammen med vore Børn just i dette velsignede Navn!
 Lev vel!

Din Ven

M. Melbye.“

I det politiske Liv blev Melbye ved at tage Del, og det skaffede ham adskillige Bryderier med nogle af hans nærmeste kirkelige Venner, som slet ikke kunde fordrage „det forenede Venstre“. Jeg vilde gjerne oplyse hans Stilling ved at anføre et Brudstykke af et Brev, han skrev til mig den 9. Desember 1872:

„I enhver gjærende Tid kommer de stærke Bevægelser *just* frem, *fordi* der skal komme *noget nyt* frem ved at Kræfter, der hidtil virker hver for sig, nu begynder at blandes, og da sniger sig ogsaa helt fremmede Stoffer med ind i Gjæringen; men disse skal efterhaanden udsondres, og lad os kun tappert afvise disse *fjendtlige* Kræfter; men lad os være forsigtige med at udstøde de ikke al Tid klare, men vel endog uskjønne Skikkelser, der fra først af fremkommer under Gjæringen, under Sammensmeltningen af de hinanden hidtil fjærnere staaende, men dog beslægtede Kræfter; thi det er først *efterhaanden*, der af en saadan Gjæring kan opstige skjønt udformede og *klare* Skikkelser; og forkaster man de første Skikkelser, fordi der er noget uvant, endnu ej klaret, men i vore Øjne endogsaa grimt ved deres første Fremtræden, inden de har klaret sig, saa staa vi Fare for at kaste Barnet ud tillige med Vaskervandet.

En saadan Gjæring fremkommer ikke blot, naar det folkelige og kristelige vil til at smelte sammen (og der har vi ogsaa set Vrægebilleder), men ogsaa, naar som nu den folkelige, mere mod det aandelige sigtende Frigjørelse skal forenes med den mere demokratiske Stræben efter Frihed i de mere materielle Forhold, og dette er dog nødvendigt, thi „uden Ø og Mad er Helten ingen Ting.“ Skal der virkelig komme *et nyt Liv* ud af denne Gjæring i et Folkeliv eller i et Menneskeliv, *da* maa *Livsaaender* svæve over Gjæringen (ligesom Guds Aand før Skabelsen svævede over Vandene) og kunne benytte Gjæringen til at danne ny, mere brugbare Redskaber til det ny Livs Fremme; og det *er* jo *det*, vi tror og haaber, ja har kjendt, at det er Tilfældet her i Norden; derfor peger vi paa „Nordens Aand“ og stræber at vende Børnenes Hjærter til Fædrene og til Fædrenes Aand.“

Jeg skal videre fremdrage nogle Linjer af et Brev til hans Datter, som han skrev den 18. April 1874 i Anledning af den Artikel i „Dansk Folketidende“, som er bleven nævnet et Sted i det foregaaende. „Jeg er meget glad ved at være kommet med denne offentlige Udtalelse. Den er nu *ganske som jeg er og har været* i de sidste 25 Aar i *politisk* Henseende, hvor jeg har staaet de gamle Bondevenner noget nærmere end de fleste af mine kirkelige Venner, fordi jeg har set, at de arbejdede

for det *menige Folk*, om ogsaa mest maaske for disses mere materielle Interesser; men disse er ogsaa vigtige, og hvorledes vilde det have set ud iblandt os nu, hvis Bondevennerne ej havde arbejdet i Lovgivningen for Afskaffelse af Hoveri, Fæste o. s. v. Saa vilde jo, med de stigende Ejendomspriser, Kapitalerne, endnu langt mere end Tilfældet nu er, have været samlet i Herremændenes og enkelte Rigmænds Hænder.“ Det er vistnok paa samme Tid, han skrev de af N. J. Termansen fremdragne Linjer: „Jeg føler stor Fred og Glæde i mit Hjærte over den Stilling, jeg indtager, og som er den samme, jeg siden 1849 har indtaget, og som er: gjærne at ville slutte mig til og kæmpe for det menige Folks Tarv og Trang. Den *Sag* maa jeg leve for, selv om jeg maatte bryde med *Personer*, som er mig de kjæreste.“

Og endelig vil jeg anføre det meste af et Brev, han 16. Desemher 1878 skrev til Sognepræsten Fr. Boisen i Stege, hvem han støttede i den løventhalske Mission, og hvem han baade ved Breve og ved Besøg har været saare meget for i de senere Aar, da Politiken kom til at gribe føleligt ind ogsaa i de Venskabsforhold, hvori „Budstikkens“ Udgiver stod fra de unge Aar:

„Kjære Boisen, min kjære gamle Ven!

Tak for dit Brev, som jeg ogsaa havde gaaet og ventet paa. Ja, det er en Glæde med de Efterretninger, du bringer fra Løventhal. Jeg længes efter

den Budstikke, der skal bringe hans Brev. O naar man nu ret faar at *se*, at *det* er *begyndt* blandt Hinduerne, som stod for Løventhals Missionssyn, hvor er det saa en Styrkelse for os alle i Troen og Haabet! Det er saa sjælden, at vi ret faar sligt at se her neden, saa jeg synes, det vil kunne udbrede sig som en Trøst over *hele* mit Liv. Og jeg fristes ikke til at glæde mig over, at Modstanderne (eller rettere de lunkne Venner) bliver ydmygede. Jeg selv er snarere blandt de lunkne Venner, der ogsaa var svag i Troen i det Stykke og haabede kun med Haab mod Haab, saa jeg føler mig ogsaa ydmyget, men saa glad ved at være bleven ydmyget paa den Maade. Jeg følte mig i denne Sag som næsten i *alle* Sager (med Hensyn til Fædernelandet, med Hensyn til mine Børn og deres Fremtid o. s. v., o. s. v.), saaledes, at jeg maa sige, jeg tror nok (Gud skal al Ting mage), og jeg øver mig i at være stille i Troen, men idelig fristes jeg til (som Døberen Johannes) at sende Bud til Herren om det, at jeg tror, saa ogsaa skal være det hele, der skal komme, eller om jeg dog ikke allerede nu kan vente at *se* lidt mere end jeg nu ser. Men naar jeg idelig fristes i den Retning, siger jeg al Tid: „vort Liv er *skjult* med Kristus i Gud, og *først* naar Kristus vort Liv aabenbares, *da* skal ogsaa vi (og alt, hvad vi i Tro til ham har haabet) aabenbares med ham i *Herlighed*“, og saa siger jeg: jeg vil nøjes med Troen, indtil *den*

Aabenbarelse sker, som visselig skal ske. Men naar jeg saa faar at se saadant, som jeg har længtes efter, som hvad du skriver om Løventhal, saa jubler det i mig, saa synes jeg, at jeg tør sige: „saa meget skal du ogsaa allerede her neden faa at se, med Hensyn til dit Fædreland, dine Børn o. s. v., og det er et Tillæg, Gud vor Fader giver til sin Naade, eftersom vi her nærmest vandre i Tro, ej i Beskuelse. Jeg véd ikke, om du kjender Hostrups Sang (den staar blandt andet i Triers kristelige Sange Nr. 36):

„Det vi véd, at siden Slangens
Giit paa Jord har plettet Glæden,
maa vi, selv hvor højt vi elske,
dele Kaar med Vintersæden.“

Vi maa nøjes her nede med en graalig, stakket Vaar i Efterhøsten. Den Sang nynner jeg paa i denne Tid baade ved Dag og ved Nat, og den fører mig „paa det jævne“ mere end den Sang, som hedder: „Paa det jævne“. — Du mærker da nok, jeg for Alvor er bleven glad ved Efterretningerne fra Løventhal. — Med Hensyn til Politiken, da tør jeg ikke lade min og andres Julefest-Glæde forstyrres af Valgkampene, men vil saa vidt muligt se at trække mig ind i mit Hus og lade Stormen fare over, medens jeg haaber (i Troen paa Gud Fader og hans Kjærlighed til vort Folk), at vi en skjøn Dag skal ogsaa i politisk Henseende, faa noget at se, som svarer til,

ja langt overgaar det, som Løventhal har begyndt at se i Indien.

Gud give os alle en glædelig Julefest trods alle Valgkampe, at vi maa føle os som Guds kjære, smaa Børn under hans faderlige Varetægt i Vorherres Jesu Navn!

Lev vel!

Din Ven

M. Melbye.“

Der er faa, der saa livligt som Melbye har fulgt med alt, hvad der rørte sig i hans Samtid, og der er faa, der, selv naar de bestemt sluttede sig til en eller anden Bevægelse, saa godt kunde bevare deres Velvilje, der stod paa en anden Side. Det kom vel af, at han helt igjennem havde sin Styrke i det hjærtelige.*) „Jeg tænker saa tit paa,“ skrev han den 14. November 1867, „hvad der er det fornøjeligste, enten at føle, at vi holder rigtig meget af andre, eller at føle, de holder rigtig meget af os? Det første er det bedste, og derfor ogsaa det *til*

*) Sammenlign N. J. Termansens Vidnesbyrd i „Dansk Folketidende“: „Det vil sikkert sandes af alle dem, der lærte ham at kjende, at i hans Liv var Kjærlighed Grundtonen: Kjærlighed til Herren og hans Menighed, Kjærlighed til Mennesker, ej blot til sine nærmeste og sine Venner, Kjærlighed til sit Land og Folk, og da især til de smaa i dette Folk. Melbye var ikke Politiker i dette Ords snævrere Forstand; men man kan med Sandhed sige, at det var denne Kjærlighed til de smaa i Landet, der helt igjennem bestemte hans politiske Stade.“

Bunds fornøjeligste, skjønt vi jo i Øjeblikket og paa *Overfladen* føler mest Glæde af, at andre viser, de holder en Klat af os. Og saa er der desuden en Gjensidighed i at holde af og holdes af, saa det ene kan ej helt undvære det andet, for at det ret kan styrkes og oplives, det lille, vi har, den lille Kjærlighed.“ Og sine Venner søgte han i meget forskellige Kredse, under de lave Straatage og paa Herregaardene, blandt Bønder og Præster, saa ogsaa i den Henseende kunde det passe paa Melbye, at hans Liv var et saadant, som Grundtvig ønskede sine Børn:

„Et jævnt og muntert, virksomt Liv paa Jord
som det, jeg vilde ej med Kongers bytte,
opklaret Gang i ædle Fædres Spor
med lige Værdighed i Borg og Hytte,
med Øjet, som det skabtes, himmelvendt,
lysvaagent for alt stort og skjønt herneliden,
dog med de dybe Længsler velbekjendt,
kun fyldestgjort af Glans fra Evigheden.“*)

Han færdedes vidt omkring, men var dog glad-est i sit Hjem. Han samlede ind paa mange Steder; men han delte saa ogsaa ud med rund Haand af sit Forraad i sin egen Kreds. Hvor var han glad, naar han ogsaa kunde faa andre til at tale til hans Ven-

*) Baade N. J. Termansen, H. Sveistrup og R. Andersen har fundet Melbyes Liv beskrevet i dette Vers.

ner i hans egne Sogne, i Konfirmandstuen eller i Kirken. I Foraaret 1867 kom Lærerne og Lærlingerne fra Askov paa en Rejse til Asperup, og der blev holdt et stort Møde med dem i en Lade i Baaring By. I 1871 var C. J. Brandt i Middelfart til Sølvbryllup hos Andreas Leth, i hvem Melbye omsider fandt en Embedsbroder i sin Nærhed, der baade i Alder og i kirkelig Livsanskuelse stod ham nær. Brandt og Leth maatte saa med det samme tale i Asperup, og nogle Dage efter skrev Melbye til sin Datter: „Min Glæde over Mødet i Tirsdags er stadig voksende. Hvad det Møde, Askov-Skolen i sin Tid holdt i Claus Pedersens Lade, var mig i *folkelig* Henseende, det var Mødet i Tirsdags mig i *kirkelig* Henseende. Vidnesbyrdet om *Ordet* af Herrens Mund, dets Virkekreds i *Frihed* og dets Forhold til det menneskelige og folkelige er nu slaaet fast i min nærmeste Virkekreds, stadfæstet af Vidnesbyrd, der er vægtigere og stærkere end mit.“ Den 19. Novemter 1875 skrev han til Fr. Boisen: „Tak for dit Besøg her. Der øvede du en god Daad. Her i Præstegaarden var vi alle oplivede og forfriskede af dit Besøg, og allevegne her paa Egnen tales der om, hvad gamle Boisen sagde baade i Kirken og i Haven. Og den Dag vil sent glemmes.“ En lignende Tak bringer han Boisen tre Aar efter for et Besøg og for hans Taler i Kirken og i Præstegaarden. Melbye var glad ved det Præstekonvent, som blomst-

rede paa Fyn, siden Jærnvejen havde bragt dem nærmere til hverandre, som kunde bedst sammen. Men naar Præsterne samledes hos ham, har vistnok Mødet i Kirken, som kunde overværes af hans Meninghed, været ham mere værd, end Ordskiftet i Storstuen og Middagsmaaltidet i Konfirmandstuen. Hvor glad han end i det hele var for den lyse Sommerdag, da hans 25-Aars Embedsjubilæum fejredes ved en Fest i Kirken og i Præstegaarden, saa tænker jeg dog, at det var en af hans største Glæder den Dag, at hans Sognefolk fik Lejlighed til at høre andre Røster, hvis Vidnesbyrd klang sammen med hans eget.

Men hvem der saa andet Steds fra var med ved en Lejlighed som Jubilæumsdagen, de kunde ogsaa faa et stærkt Indtryk af, hvor trofast hans nærmeste Kreds hang ved ham. Men det kom da især for Dagen efter hans Død den 31. Januar 1879. Thi saa stort et Lignelse, som var mødt paa den store Gaardsplads for at være med at synge Gravsangene over hans Støv, inden det blev baaren over i Kirken, det er sjældent set samlet; i Kirken selv kunde det paa langt nær ikke rummes. Men der var et andet Indtryk, som vi bragte med fra denne Sørgehøjtid. Den 27. September 1875 havde Melbye skrevet til en kjær Veninde: „Maa jeg sende Dem et Ord, som i denne Tid trøster mig, og som jeg tror, ogsaa De vil have Glæde af: Hver Heltesjæl i Sandheds Lejr til Sejr er født.

Ja, jeg smiler ad mig selv, naar jeg saaledes tiltaler mig som en Heltesjæl, jeg, som tit er saa angst og bange. Men saa vist som Troen er en Heltinde, som overvinder Verden, fordi den er knyttet til vor Helt og vor Herre, saa vist hører der Mod til at tro Vorherre vel trods alle udvortes mørke Udsigter. Det er Fejghed ej at turde tro Ham og Hans Ord, og naar vi med denne Heltinde (Hjærtetroen) blot ærlig stiller os ind, tyer ind i Sandheds-Lejren, Menigheden, og knytter os til Ordet, som der lyder, saa er vi visse paa Sejren, fødte til Sejren. Ja, det er jo kun, fordi vi begge er saadanne bange Heltesjæle, der med al vor Nød er tyede ind i Sandheds Lejr, kun derfor, at vi godt forstaar hinanden:

Hvo kjender Freden og har ikke stridt?

Hvor er den frelste, som intet har lidt?"

Melbyes Slægt og Venner, som var samlede om hans Baare den 7. Februar 1879, har fra den Dag bragt med sig hjem en ny Stadfæstelse af, at Troen er den Sejrsfane, der overvinder Verden og trodser Dødens Vælde, fordi den knytter sig til den Helt og Herre, som har overvundet Døden.

Navne-Liste.

- Adrian, Borger i Kjøbenhavn, Side 208.
Agèrbek, H., Præst, 280.
Ahlmann, N., Sønderjyde, 61.
Andersen, H. C., Digter, 33.
Andersen, Ole, Amdtsraadsmedlem, 123-26.
Andersen, Rasmus, Præst, 332-34, 349.
Appel, C., Præst, 317, 337.
Barfod, F., Forfatter, 312.
Bjørnson, Bj., Digter, 35, 45, 52, 59 f., 62, 66 f.,
72 f., 75.
Bjerre, Herredsfoged, 338.
Birkedal, Georgia, 16.
Birkedal, Vilhelm, Præst, 43, 60, 178-86, 244, 251,
252-61, 280-89*), 291, 293, 303 f., 306 ff., 315 f.,
318, 321, 324, 337 f.
Blicher, Henriette, 144-48.
Blicher, Juliane, fd. Mantzius, 114-17.
Blicher, Marie, 118-23.
Bloch, V., Provst, 253, 255.
Blædel, L., Provst, 16 f., 255.
Blædel, N. G., Præst, 303.

*) Om V. Birkedals S. 281 omhandlede Deltagelse i det Viborg-Folkemøde kan man læse noget mere i H. Sveistrups Stykke i „Højskolebladet“ for 5. Desember 1879.

- Boisen, Carl, Stiftsprovst, S. 239, 277.
Boisen, Fr., Præst, 215, 229, 234-35, 241, 290,
 300, 302, 306 ff., 311, 345-48, 350.
Boisen, L. N., Præst, 233, 239, 241, 302.
 Boisen, P. O., Præst, 252, 301.
 Brammer, G. P., Biskop, 291.
Brandt, C. J., Præst, 54, 212, 231, 251, 304, 350.
 Brorson, H. A., Salmedigter, 92, 188.
 Busck, G., Præst, 51, 76 f., 249 f.
 Carlsen, H., Godsejer, 228.
 Carlsen, Klara, Frue, 301.
 Christensen, B., Folketingsmand, 290.
 Christensen, F. V., Præst, 311.
 Christiani, E., Præst, 228.
 Clausen, Elise, fd. Monrad, 234, 311.
Clausen, Emil, Præst, 228, 232-252, 256, 263, 273,
 275-77, 287, 289-91, 295-99, 300, 302-3, 309,
 311, 315.
 Clausen, Johannes, Præst paa Fyn, 16 f.
 Clausen, H. N., Professor, 233 f., 330.
 Ditlewsen, Boghandler, 257.
 Engelstoft, L., Professor, 213.
 Engelstoft, C. Th., Biskop, 243, 287.
 Eskesen, Morten, Lærer, 195-96.
 Faber, N., Biskop, 211 f., 218.
Fenger, Ferdinand, Præst, 228 f., 239, 251, 271-73,
 277-80, 291-95, 299-302, 303 f., 309 ff., 321.
Fenger, P. A., Præst, 35, 228, 272, 292 f., 307-18,
 321, 325, 327 f.
 Flor, Chr., Professor, 217.
 Frimodt, R., Præst, 44.
 Fønss, Frue, 126-31.
 Goldschmidt, M. A., Digter, 57 f.

- Grundtvig, Asta, Frue, S. 54.
Grundtvig, N. F. S., 4, 20, 32, 35, 46 ff., 51, 54,
 65, 77, 166 f., 173, 188 f., 210 f., 214, 222-32,
 243 f., 249, 280, 285, 290 ff., 312-17, 319, 324 ff.,
 330, 335, 338.
- Hagen, L. C., Præst, 44.
- Hammerich, Fr., Professor, 278, 309.
- Hansen, H. P., fra Roerslev, 196-97.
- Hansen, Maren Dorthea, 110-13.
- Hansen, Thor, Borgmester i Odense, 207.
- Harms, Klaus, Præst, 217.
- Hass, Præst, 239, 250, 292.
- Hassenfeldt, Præst, 255.
- Hauch, C., Digter, 58, 61 f.
- Helveg, Fr., Præst, 278.
- Helveg*, Ludvig, Præst, 41, 53, 60, 205, 209-17, 231.
- Helveg, Th. C. E., Frue, 136-144.
- Hey, A., Præst, 342.
- Hofacker, tysk Præst, 254.
- Holstein-Holsteinborg, Enkegrevinde, 234.
- Hornemann, theologisk Professor, 233.
- Hostrup, J. Kr., Digter, 25 f., 347.
- Ingemann, B. S., Digter, 67, 210.
- Kalkar, Præst, 210.
- Karstensen, Jens, Præst, 191-92.
- Kierkegaard*, P. Kr., Biskop, 36 f., 240, 249, 252,
 272, 290, 303.
- Kierkegaard, Søren, 20.
- Kingo, Salmedigter, 91 f.
- Knudsen, J. L., Præst, 231.
- Knudsen, Rasmus, Gaardejer, 216, 339.
- Koefoed, Præst, 187-90.
- Kold, Kr., Folkehøjskoleforstander, 29 ff., 339 f.

- Køster, Kr., Præst, S. 45.
 La Cour, A., Landboskolebestyrer, 144-48.
 Lange, Albert, Præst i Norge, 16*
Larsen, Anders, Lægprædikant fra Gamborg, 304,
 323-27.
Larsen, Ole Peter Holm, Lægprædikant fra Dons,
 16, 249, 253, 304, 305 f., 338.
 Lassen, Søren, Præst, 170-71.
 Leth, Albert, Præst, 219, 291, 306.
Leth, Andreas, Præst, 77, 199-201, 217, 350
 Leunbach, H. C., Præst, 342.
Lindberg, Jak. Kr., Præst, 189, 249 f., 280.
 Luplau, Præst, 291.
 Luxdorph, lærd Forfatter, 209.
 Løventhal, Missionær, 345 ff.
 Madsen, Branddirektør og Rigsdagsmand, 289, 300.
 Marstrand, Julie, 148-53, 340.
 Mau, E., Præst, 311.
 Martensen, H., Biskop, 21, 216, 243, 302.
 Melbye, Julie, 317, 340, 344 f., 350.
 Melbye, N. B., Landmand, 289.
 Melbye, Thor, Præst, 207 f.
 Melbye, U. Kr., Postmester, 207.
 Meyling, H. E., Præst, 342.
 Milo, Boghandler, 257, 264, 286, 321.
 Monrad, D. G., Biskop, 273 f.
Mynster, J. P., Biskop, 210, 221, 224, 235, 240,
 302-3.
 Møller, Forstander for Flakkebjerg Opdragelses-
 anstalt, 290.
 Møller, Jens, Professor, 233.

*) Ved en Skrivefejl er der kommen til at staa Johan Långé.

- Møller, Otto, Præst, S. 21.
 Müller, L. C., Præst, 311.
 Müller, Tage, Biskop, 239.
 Maaløe, M. P., Præst, 208.
 Neander, tysk Professor, 233.
 Nielsen, Fr., Professor, 251.
 Nielsen, Knud, Gaardejer, 171-73.
 Nielsen, Morten, Gaardejer, 311, 327.
 Nielsen, Rasmus, Professor, 20.
 Nutzhorn, H., Folkehøjskolelærer, 58.
Ottosen, Rasmus, Lægprædikant, 248-49.
 Paludan-Müller, Fr., Digter, 58.
 Paulli, Stiftsprovst, 243.
 Pedersen, Claus, Gaardejer, 350.
 Petersen, Cornelius, Rigsdagsmand, 293.
 Pusey, engelsk Professor, 233.
 Rasmussen, H. M., Gaardejer, 131-36.
 Reedz, Kammerjunker, 239.
 Reedz-Thott, Baron, 219.
 Reitzel, Boghandler, 251.
 Richardt, Chr., Digter, 63.
 Rothe, V., Præst, 275.
Rudelbach, Præst, 230, 252, 321.
 Rønne, C. F., Præst, 244 ff., 252.
 Rørdam, H. Chr., Præst, 238, 272, 298 f., 311.
 Rørdam, P., Præst, 35, 228.
 Saxtorph, Rektor, 213.
 Schrøder, L., Folkehøjskoleforstander, 58, 75, 173-77,
 187, 341 ff.
 Schjørring, J., Præst, 311.
 Sibbern, F. Chr., Professor, 213.
 Sivertson, Sigurd, norsk Forfatter, 197-98.
 Spandet, N. M., Overretsassessor, 321.

- Sten, Adolph, Professor, S. 290.
Storm, Elise, 234.
Sveistrup, H., Præst, 16, 52, 165-69, 255, 294,
338, 349. '
Svendsen, H. I. M., Præst, 338.
Sørensen, K., Lærer, 322.
Sørensen, Præst i Vejle, 219.
Tang, Præst, 255.
Termansen, N. J., Rigsdagsmand, 44, 327, 345, 348 f.
Toft, Marie, Enkefrue, 221-32, 272, 301.
Topsøe, V., Præst, 342.
Torkildsen, Præst, 277.
Trier, Ernst, Folkehøjskoleforstander, 148-53, 347.
Tryde, E., Stiftsprovst, 215.
Wallin, svensk Biskop, 291.
Vergeland, H., Digter, 35 f., 66 f.
Vexels, Præst, 291.
Vexelsen, Præst, 161.
Viberg, Præst, 218.
Villemoes, Præst, 228, 239.
Vorm, Pauline, Forfatterinde, 81 f.
Zahle, N., Skolebestyrerinde, 35.
Øhlenschläger, 32 f., 53, 210.
Østergaard, Chr., Præst, 244, 255.
-
-

Skriftsteder.

1. Mos. B. 9, 27, Side 33 f.
1. — 21, S. 94.
4. — 6, 27, S. 151.
Ruth 3, 18, S. 43.
1. Krøn. 21, 16 ff., S. 266.
Salme 37, 4, S. 34, 96 ff.
— 43, 3, S. 165.
— 92, 5 og 14, S. 154 f., 166.
Esaias 8, 18, S. 111.
— 36-39 Kap., S. 24.
— 58, 12, S. 59.
Jer. 29, 11, S. 50.
— 31, 3, 18, 20, S. 59.
Daniel 10, S. 337.
Amos 8, 10, S. 264.
2 Makk. 15, 16, S. 271.
Tob. 2, 6, S. 264.

- Matth. 8, 9, S. 46.
Luk. 1, 38, S. 64 f., 341.
— 2, 35, S. 22 f.
— 11, 14-28, S. 41.
— 16, 19-31, S. 28 f.
— 17, 11-19, S. 31 f.

- Joh.** 1, 4, S. 13.
 — 1, 19-28, S. 55.
 — 3, 27, S. 150.
 — 4, 34, S. 168.
 — 8, 31 f., S. 17.
 — 8, 56, S. 64.
 — 10, 3, S. 28.
Aps. 21, 28, S. 318.
Rom 8, 6, S. 14, 27, 41, 118.
Ef. 1, 18, S. 73 f.
 — 4, 3, S. 12.*)
 — 4, 13, S. 21.
 — 6, 7 f., S. 18.
Fil. 1, 29, S. 318.
 — 4, 3 eller 4, S. 90.
 — 4, 10 f., S. 20 f.
Kol. 3, 3 f., S. 188.
1 Thess. 5, 16, S. 90.
1 Ped. 3, 9, S. 107.**)
Jak. 3, 2, S. 21.
1 Joh. 3, 20, S. 142.
2 Joh. 3, S. 107.

*) Ved en Skrivefejl er der kommen til at staa Ef. 3, 4.

***) Ved en Skrivefejl er der kommen til at staa 2. Ped. for 1. Ped.